

**PANNON EGYETEM
NYELVTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

BOGNÁRNÉ KOCSIS JUDIT

**KARÁCSONY SÁNDOR PEDAGÓGIAI MODELLJE ÉS
RECEPCIÓJA A REFORMÁTUS
FELSŐOKTATÁSBAN**

**Témavezető: Dr. Pukánszky Béla
További konzulens: Dr. Kamarás István**

**Veszprém
2010.**

KARÁCSONY SÁNDOR PEDAGÓGIAI MODELLJE ÉS RECEPCIÓJA A
REFORMÁTUS FELSŐOKTATÁSBAN

Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében
a Pannon Egyetem Nyelvtudományi
Doktori Iskolájához tartozóan.

Írta:

BOGNÁRNÉ KOCSIS JUDIT

Készült a Pannon Egyetem kifutó pedagógusképzés pedagógiája alprogramja keretében

Témavezető: Dr. Pukánszky Béla

Elfogadásra javaslom (igen / nem)

.....

A jelölt a doktori szigorlaton ... % -ot ért el,

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom:

Bíráló neve: igen /nem

.....

(alíírás)

Bíráló neve:) igen /nem

.....

(alíírás)

Bíráló neve:) igen /nem

.....

(alíírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján% - ot ért el.

Veszprém,

.....

a Bíráló Bizottság elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítése.....

.....

Az EDT elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

MAGYAR NYELVŰ KIVONAT.....	9
ANGOL NYELVŰ KIVONAT.....	10
OLASZ NYELVŰ KIVONAT.....	10
1. BEVEZETÉS ÉS A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA.....	11
1.1. Bevezetés.....	11
1.2. A kutatás célja, aktualitása	12
1.2.1. Problémafelvetés.....	13
1.2.2. A kutatás célja, stratégiájának kifejtése.....	13
1.2.3. Hipotézisek.....	13
1.2.4. A kutatás módszerei	13
1.3. Összegzés.....	15
2. KARÁCSONY SÁNDOR PEDAGÓGIAI TEVÉKENYSÉGÉNEK	
RECEPCIÓJA MAGYAR NYELVŰ SZAKIRODALOM ALAPJÁN.....	16
2. 1. Karácsony Sándorról, a róla megjelent írások tükrében.....	16
2. 1. 1. 1945 előtti időszak.....	17
2. 1. 2. 1945 és 1956 közötti időszak.....	19
2. 1. 3. Kádár-korszak.....	23
2. 1. 4. Karácsony Sándor recepciója a rendszerváltás után	29
2. 2. Összegzés	39
3. KARÁCSONY SÁNDOR PEDAGÓGIAI MODELLJÉNEK VÁZLATA.....	41
3. 1. A református-teológiai elméleti kiindulás.....	43
3. 1. 1. Protestáns életforma	44
3. 1. 1. 1. A világnézetről	44
3. 1. 1. 2. Az anyagi világ nyújtotta lehetőségek	47
3. 1. 1. 3. A munka, a hivatás	48
3. 1. 1. 4. Magyar tett, magyar erkölcs	49
3. 1. 1. 5. Protestáns értékek – protestáns magatartás	51

3. 1. 2. A református iskola	53
3. 1. 2. 1. A református pedagógus	53
3. 1. 2. 2. A református növendék	55
3. 1. 3. A református hit	55
3. 1. 4. Összegzés	56
3. 2. A nevelés és célja.....	57
3. 2. 1. Az anyanyelv és nevelés.....	57
3. 2. 1. 1. Az anyanyelvi nevelés forrásai.....	60
3. 2. 1. 2. A nyelvi és az irodalmi nevelés kapcsolata.....	61
3. 2. 1. 3. Összegzés	62
3. 2. 2. Nevelési közösségek.....	62
3. 2. 2. 1. Karácsony Sándor nézete a családról és a közösségről.....	63
3. 2. 2. 2. Összegzés.....	67
3. 2. 3. A magyar nevelés.....	68
3. 2. 3. 1. A honismeret szerepe a reális emberismeret és a magyarságkép alakulásában.....	71
3. 2. 3. 2. A magyar felsőoktatás.....	74
3. 3. A nevelő személye.....	76
3. 3. 1. Az ideális nevelőről – címszavakban.....	77
3. 4. Pedagógia, mint a nevelés tudománya.....	80
3. 4. 1. A modell pedagógiai rendszerezési elvei.....	81
3. 4. 2. Karácsony Sándor nevelési rendszerének alaptanai, pedagógiái.....	82
3. 5. Karácsony Sándor didaktikai elvei.....	84
3. 5. 1. A tananyag kiválasztása.....	85
3. 5. 2. A tanítás – tanulás módszerei.....	85
3. 5. 3. Ellenőrzés, értékelés	88
4. KARÁCSONY SÁNDOR, A SZÉPÍRÓ PEDAGÓGUS ÉS PUBLICISTA.....	89
4. 1. Ifjúsági regényei, pedagógiai célzattal.....	89
4. 2. A diákokhoz írt művei.....	90
4. 3. Színdarabok.....	92

5. ÖSSZEFOGLALÁS	94
6. A REFORMÁTUS PEDAGÓGIA VÁZLATOS ÁTTEKINTÉSE	
– Karácsony Sándor szerepének meghatározása szempontjából	95
7. KARÁCSONY SÁNDOR FILOZÓFIÁJÁNAK MEGÍTÉLÉSÉRE VONATKOZÓ EMPIRIKUS KUTATÁSI EREDMÉNYEK A REFORMÁTUS FELSŐOKTATÁSBAN	99
7. 1. Az empirikus kutatás kiindulópontjai.....	99
7. 1. 1. A vizsgálat célja.....	99
7. 1. 2. Hipotézisek.....	100
7. 1. 3. A kutatás módszerei.....	100
7. 2. A vizsgálat rövid leírása.....	101
7. 2. 1. A kutatásban részt vevő intézmények.....	102
7. 2. 2. A református pedagógusképzésben résztvevő intézmények hátér-információi.....	102
7. 2. 3. A kérdőív tartalma, az adatfelvétel körülményei.....	104
7. 2. 4. Az adatok feldolgozása, értékelése.....	105
7. 3. Háttér adatok az oktatói vélemények vizsgálatához	105
7. 3. 1. Az oktatók kari, nemenkénti, életkori megoszlása.....	105
7. 3. 2. Háttérváltozók értékelésének összefüggései.....	106
7. 4. A református nevelés, Karácsony Sándor filozófiájának oktatói megítélése.....	108
7. 4. 1. Karácsony Sándor filozófiájának értékelése, választásának okai.....	108
7. 4. 2. Nevelési értékek.....	110
7. 4. 3. Karácsony Sándor mint példakép.....	112
7. 4. 4. Karácsony Sándor eszmerendszerének értékelése.....	114
7. 4. 5. Karácsony Sándor aktualitása.....	116

7. 4. 6. Karácsony Sándor vitatott nézetei.....	117
7. 5. A személyes interjúk értékelése	120
8. A PEDAGÓGIA – PSZICHOLÓGIA KURZUSTÁRGYAK ÉS SZAKDOLGOZATOK VIZSGÁLATA A REFORMÁTUS FELSŐOKTATÁSBAN.....	123
8. 1. A vizsgálat rövid leírása.....	123
8. 1. 1. Az adatfelvétel folyamata.....	123
8. 1. 2. Az adatok feldolgozása, értékelése.....	124
8. 2. A pedagógiai – pszichológiai tematikák vizsgálatának eredménye.....	124
8. 3. A református pedagógusképző intézmények szakdolgozatainak vizsgálata...	126
8. 3. 1. A szakdolgozatok részletesebb elemzése... ..	130
8. 4. Összegzés	133
8. 5. A tematikák és a szakdolgozatok összefüggései.....	135
8. 6. Karácsony Sándor szellemi örökségének ápolása, kultusza napjainkban.....	138
8.6.1. Csökmei Kör	141
8.6.1.1. Könyvkiadás	142
8.6.1.2. Konferenciák	142
8.6. 2. Sándor Kör	144
8.6.3. Karácsony Sándor Művelődési Társaság	145
8.6.4. Karácsony Sándor Szellemi Műhely	146
8.6.5. Összegzés	147
9. ÖSSZEFOGLALÁS.....	149
TÉZISPONTOK – MAGYARUL.....	155
TÉZISPONTOK – ANGOLUL.....	157
BIBLIOGRÁFIA.....	159
FÜGGELÉK.....	168
1.számú táblázat	168
2. számú táblázat	169

MELLÉKLETEK

1. számú MELLÉKLET.....	170
2. számú MELLÉKLET Interjú Kocsev Miklóssal	173
3. számú MELLÉKLET Interjú Szenczi Árpáddal és Nagy Istvánnal	180
4. számú MELLÉKLET Interjú Fekete Károllyal	191
5. számú MELLÉKLET.....	198
6. számú MELLÉKLET.....	201
7. számú MELLÉKLET.....	226

Magyar nyelvű kivonat

Karácsony Sándor pedagógiai modellje és recepciója a református felsőoktatásban

A szerző kutatási tevékenysége Karácsony Sándor nevelési rendszerére és a református felsőoktatásra irányul. A kutatás tárgya Karácsony Sándor műveinek elemzése és értelmezése, illetve a református felsőoktatásban pedagógiaoktatással foglalkozó szakemberek Karácsony Sándor filozófiájáról vallott nézeteinek vizsgálata áll.

A református felsőoktatás nevelésről vallott elképzeléseinek elemzését Karácsony Sándor tevékenységének, pedagógiai modelljének bemutatása előzi meg. Az empirikus kutatás elemzi a református oktatók nevelésről vallott elképzeléseit kérdőíves módszer és személyes interjú segítségével, a pedagógiai- pszichológiai kurzustárgyak tematikáit és a szakdolgozatok témáját dokumentumelemzéssel Karácsony Sándor nevelési elveire vonatkozóan.

Az elemzésből levonható következtetések azt mutatják, hogy a református felsőoktatásban érvényesül Karácsony Sándor pedagógiája, a hallgatók nyitottak eszmerendszerének befogadására.

Angol nyelvű kivonat

Sandor Karacsony' Pedagogical Model and its Reception in Reformed Higher Education

The author's research activity aimed Sandor Karacsony's educational system and reformed higher education. The subject of the research was analysis of Sandor Karacsony's works and views about Sandor Karacsony's philosophy of experts teaching pedagogy in the reformed higher education.

The analysis of views of reformed higher education follows the introduction of Sandor Karacsony's activity, pedagogic model. The empirical survey analyses the views of reformed pedagogues about education by questionnaire and personal interviews, the syllabi of pedagogical-psychological courses and dissertations by content-analysis in connection with Sandor Karacsony's educational principles.

The conclusions demonstrate that Sandor Karacsony's pedagogy is relevant in the reformed higher education and students are open to accept his system of concepts.

Olasz nyelvű kivonat

Il modello pedagogico e la sua accoglienza nella forma dell'istruzione superiore calvinista

L'autrice della attività di ricerca é volta al sistema di educazione di Sándor Karácsony e alla forma dell'istruzione superiore calvinista.

Il suo oggetto di ricerca per analizzare le opere a la sua interpretazione di Sándor Karácsony , inoltre, l'esame dei docenti pedagogici calvinisti nella riforma dell'istruzione superiore della filosofia di Sándor Karácsony. La presentazione del modello pedagogico precede l'analisi empirica della riforma dell'istruzione superiore calvinista.

Le deduzioni di analisi mostra come prevale la pedagogia di Sándor Karácsony nella riforma dell'istruzione superiore, gli studenti sulla ricezione dei sistemi di nozione di quelli aperti.

1. BEVEZETÉS ÉS A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

1. 1. BEVEZETÉS

A kutatás témája Karácsony Sándor nevelési eszmerendszere, illetve annak megjelenése a református felsőoktatásban. A téma iránti érdeklődésemet saját tanulmányaim alapozták meg, mivel a Károli Gáspár Református Teológiai Akadémia hitoktatói szakának hallgatójaként sokat hallottam, olvastam Karácsony Sándor nevelésfilozófiájáról. Ezért döntöttem úgy, hogy diplomadolgozatomban is az ő pedagógiai modelljét vizsgálom, tovább mélyítem, gazdagítom a róla kialakult képet.

Ezen élmények hatására úgy éreztem, a téma vizsgálata nem fejeződött be, nem fejeződhet be. A további kutatás, amely egyben a disszertáció témája is egyrészt az ő pedagógiájának feltáratlan területeit, nevelésről alkotott rendszerét, másrészt annak recepcióját tűzte ki célul a református felsőoktatásban. (Karácsony Sándor műveinek teológiai és filozófiai vizsgálata nem képezi a kutatás tárgyát.) A vizsgálat eredménye nemcsak számomra lenne érdekes, hanem úgy gondolom, a református iskolák, pedagógusok további szakmai munkáját is segítené.

A téma aktualitását személyes indokaim mellett Karácsony Sándor megítélésének sajátos helyzete is indokolja. A kutatás szempontjából ezek közül címszavakban a legfontosabbak a következők: Karácsony Sándor tevékenységét a kommunista párt különösen 1945 után élesen bírálta, megfigyelte, majd állásától elszakították, halála után nemigen lehetett róla nyilatkozni, (legfeljebb elmarasztaló értelemben), a rendszerváltás után enyhült igazán ez a helyzet, egyre több Karácsony Sándor kutatóról hallani, olvasni. Ezek tartalmukat tekintve sokat változtak, hiszen a politikai nézőpont helyét, a különböző tudományterületek szempontjából történő szakmai vizsgálat vette át.

Miként és milyen mértékben van jelen Karácsony Sándor pedagógiai modellje a magyar református pedagógusképzésben, nevelési elvei közül mely jellemezőit hangsúlyozzák, állítják követendő példaként a református hallgatók elé?

Törekedtem arra, hogy a Karácsony Sándorra jellemző sajátosságokat, elveket részletesebben megvizsgáljam, melyek segítségével könnyebben értelmezhető számunkra, Karácsony Sándor pedagógiai modellje, nevelésfilozófiája.

A református felsőoktatásban az oktatók református neveléssel, Karácsony Sándorral kapcsolatos véleményének vizsgálata, eszmerendszerének értékelése, illetve mindezek folyamatos neveléstudományi reflexiói együttesen jelölhetik ki a református képzés megújításának, fejlesztésének irányait, egyben határait is. Ezt a kontextust szem előtt tartva a dolgozat arra vállalkozik, hogy feltárja Karácsony Sándorral kapcsolatos értékítéleteit, és végül a hallgatók felé közvetített ismeret, tudás gyakorlati használhatóságát, hatékonyságát.

A kutatás e célok megvalósításához a szakirodalmi elemzés, az empirikus vizsgálat (a nyílt és zárt kérdéseket tartalmazó, önkítöltős kérdőíves felmérés módszerét és személyes interjúra épülő adatfelvételt) használ. Az adatok feldolgozása és értékelése a leíró statisztika eszközeivel történt.

1. 2. A KUTATÁS CÉLJA, AKTUALITÁSA

1. 2. 1. Problémafelvetés

Karácsony Sándor munkásságával sokat tett az iskolák, különösen a református iskolák hatékonnyá tételéért, tevékenységének megítélése, pedagógiai modelljének tudományossága azonban még a mai napig vitatott.

A kutatás a vizsgálati kritériumokat kiválasztása után arra keresi a választ, hogy Karácsony Sándor eszméje, illetve annak fő sajátosságai mennyiben jelennek meg a református tanárképző és továbbképző intézetekben, illetve a leendő pedagógusok mennyire ismerik, ismerik el tevékenységét, célkitűzéseit.(kérdőív, tematikák, szakdolgozatok)
További vizsgálódásom arra irányul milyen fejlesztési lehetőségek vannak, lehetnek még e témakörben.

1. 2. 2. A kutatás célja, stratégiájának kifejtése

A kutatási probléma és a háttér ismeretében a következő feladatokat tűztem ki célul:

1. Karácsony Sándor tevékenységének recepciója tevékeny időszakától napjainkig.
2. Karácsony Sándor pedagógiai modelljének vizsgálata.

3. A Karácsony Sándorra vonatkozó fő vonások, mint vizsgálati kritériumok megállapítása.
4. A református pedagógusképző intézetek pedagógia – pszichológia kurzustárgyak tematikáiban Karácsony Sándor könyvei, mint szakirodalom keresése.
5. A leendő református pedagógusok szakdolgozatainak áttekintése, Karácsony Sándorral foglalkozó szakdolgozatok témájának elemzése.
6. Református pedagógusképzési szakemberek Karácsony Sándorról vallott nézeteinek feltárása.
7. Teendők, fejlesztési lehetőségek a református pedagógusképzésben.

1. 2. 3. Hipotézisek

- Karácsony Sándor eszméjének megítélése a rendszerváltás utáni időszakban már nem politikai, hanem elsősorban pedagógiai, filozófiai, vallási, teológiai, szociológiai vonatkozású.
- Karácsony Sándor nevelési rendszere református-teológiai alapokon nyugszik.
- Karácsony Sándor - tanár-diák mellérendelő viszonyon alapuló - pedagógiai nézetei máig ható érvényességűek.
- Karácsony Sándor művei valószínűleg megjelennek a pedagógia – pszichológia kurzustárgyak irodalomjegyzékében, az oktatók fontosnak tartják, hogy a hallgatók megismerkedjenek az ő nevelésfilozófiájával.
- Feltételezem, hogy a Karácsony Sándori elvek követése nem egységes a református egyház által fenntartott egyetemeken, pedagógusképző intézetekben.
- Valószínűleg a pedagógusképző intézetek hallgatói szívesen választják szakdolgozatuk témájaként Karácsony Sándor műveit, mert ismerik és elismerik tevékenységét.

1. 2. 4. A kutatás módszerei

A kutatás módszerei a vizsgálati szempontok alapján:

- Karácsony Sándor, illetve az ő téziseinek megítélése magyar nyelvű szakirodalom alapján, a róla megjelent publikációk tükrében - vizsgálódás szakirodalom alapján.
- Karácsony Sándor nevelési eszmerendszerének vizsgálata pedagógiai, vallási szempontból – elemzés Karácsony Sándor művei alapján.
- A református pedagógusképző intézetek szakdolgozatainak áttekintése, Karácsony Sándorral foglalkozó dolgozatok vizsgálata – dokumentumelemzéssel.
- Református pedagógusképzési szakemberek Karácsony Sándor pedagógiájáról vallott nézeteinek megismerése – kérdőívek, személyes interjúk segítségével.

1. 3. Összegzés

Karácsony Sándor műveinek értelmezésére, a követendő értékekre vonatkozóan számos publikáció jelent meg az elmúlt időszakban (főként 1989 után), a megfogalmazott alapelveinek elfogadására, gyakorlati megvalósulására vonatkozóan viszont nem történt vizsgálat.

A kutatás arra keresi a választ, hogy Karácsony Sándor nevelésfilozófiáját mennyire alkalmazzák a református pedagógusképzésben. A vizsgálatnak nem tárgya Karácsony eszmerendszerének teológiai, filozófiai elemzése.

A kutatásban sor kerül a református tanárképzésben résztvevők szakdolgozatainak áttekintésére, pedagógia- pszichológia kurzustárgyak irodalmának vizsgálatára, református pedagógusképzésben oktatók nézeteinek megismerésére kérdőívek, személyes interjúk segítségével.

A vizsgálat lebonyolításában mindvégig meghatározó szempont volt, hogy ne a kritikai, hanem megismerő nézőpont váljon hangsúlyossá, vagyis a cél, a református felsőoktatás által közvetített értékek feltárása, továbbá annak megismerése, hogy Karácsony Sándor személye, pedagógiája, az oktatók véleménye alapján, milyen szerepet tölt be mindennapi munkájuk során.

2. KARÁCSONY SÁNDOR PEDAGÓGIAI TEVÉKENYSÉGÉNEK RECEPCIÓJA - MAGYAR NYELVŰ SZAKIRODALOM ALAPJÁN

A mélyen hívő református Karácsony Sándor filozófiája a két világháború közötti időszakban jellegzetes, határozott gondolatokat fogalmazott meg a neveléssel, oktatással kapcsolatban. A sajátosságok egy része meggyőződésben mutatott különbözőséget, másrészt az iskolák, különösen a református iskolák pedagógiai gyakorlatát, tevékenységeit átszövő sajátosságok kifejtésében mutatkozott meg (mint például viszonyulás, autonómia). Az elmúlt évtizedekben Karácsony Sándor megítélésében több, markáns irány figyelhető meg. Közülük vázlatosan a legfontosabbakat mutatom be.

6. 1. Karácsony Sándorról, a róla megjelent írások tükrében

A korabeli történeti adatok alapján Karácsony Sándor (1891-1952) rendkívül sokoldalú, eredményekben gazdag professzor egyénisége volt a maga korának. Beszélhetünk róla, mint a magyar neveléstudomány egyik nagy alakjáról, a Magyar Cserkész Szövetség, illetve a MEKDSZ, később Madisz vezetőjéről. De ez csak néhány betöltött tisztsége a sok közül. 1942-től a debreceni tudományegyetem pedagógiai professzora, a Társaslélektani Intézet megalapítója, a nyári ifjúsági táborok, összejevetelek szervezője, az MTA Szótári Bizottság munkatársa, a Szabadművelési Tanács elnöke (1948-ig). Ezen kívül Az *Erő* című középiskolai újság, a *Magyar Ifjúság* (KIE) című folyóirat, a *Diákvilág* (MEKDSZ) és a *Pro Cristo* szerkesztője, a *Gyermekvédelem* társszerkesztője. [Lányi, 2000.]

Fáradhatatlan szervezői, szerkesztői munkája mellett rendkívül aktív publicisztikai tevékenységet folytatott, írásai népszerűsítésére szeretett tanítványai megalapítják az Exodus Kiadót, amely könyveit, tanulmányait, kisebb írásait jelenteti meg. [Kontra, 2003.]

Életművének objektív értékelése azonban még mindig nem történt meg. A róla szóló írások elsősorban politikai szempontból vizsgálták eszmerendszerét. Ezen ok miatt a történelmi események, időszakok tagolásában tekintjük át személyének, műveinek hatását.

2. 1. 1. 1945 előtti időszak

Karácsony Sándor sajátos filozófiája nem alkalmazkodott a két világháború közötti időszakra jellemző keresztény-nemzeti politikai felfogáshoz, sem az azt követő egyeduralomra törekvő eszmékhez, így megoszlottak róla a vélemények. Méltatói között fontos megemlíteni Kodály Zoltán és Bartók Béla nevét, akik a magyar nyelv és nyelvtanítás területén elért eredményeit méltatták. 1929-ben jelenik meg a *101 magyar népdal*, Bárdos Lajos szerkesztésében, Kodály Zoltán előszavával. [Kontra, 2003.]

Mitrovics Gyulával való viszonya elég ellentmondásosnak mondható. 1934-ben, Karácsony Sándor habilitációja alkalmával elismerően szól nevelési elveiről, törekvéseiről, vagyis eleinte szívesen fogadta, majd később talán eredményessége, népszerűsége miatt, ellene támadt és próbálta lejáratni, 1941-ben már tudománytalannak nevezi.

[Brezsnyánszky, 2007. 210.]

Mitrovics azzal érvel, hogy Karácsony nem tartja be a szisztematikus akadémiai gondolkodás szabályait, vagyis nem használ hivatkozásokat, állításait nem támasztja alá logikailag szabályos érvelésekkel, a másoktól átvett gondolatokat nem jelzi. Továbbá kategóriákat alkot, fogalmakat értelmez, majd újraértelmez. Témái csapongóak, érvei gyakran teológiaiak vagy nagyon is hétköznapiak. [Kontra, 2003. 63.] [Fenyő, 2007b.]

„A bölcsész tudományi kar más professzorai viszont azt kifogásolták, hogy az ifjúság körében inkább missziós munkát végez és nem az ő szájízük szerinti tudományt műveli.”

[Kontra, 2003. 63.]

Akik kitartottak mellette, többek között Szabó Árpád, Tankó Béla, de összességében nagyon megosztotta a debreceni egyetem bölcsész tudományi karát. Karácsonyt nem teszi népszerűvé az sem, hogy Budapestről jár Debrecenbe, nem vállalja az odaköltözést. Továbbá a Tiszántúli Egyházkerülettel sem rendezett a viszonya, mivel minden fontos, reformátusságával összefüggő tisztségét Budapesten tölti be. A felvázolt okok miatt Karácsony pedagógiai professzori kinevezése az utolsó pillanatig bizonytalan volt – a főhatósági döntés értelmében mégis őt nevezték ki. [Kontra, 2003. 63.] [Fenyő, 2007.]

Székfű Gyula, egyrészt a nemzetmentőt látja benne, hiszen a nép, a gyermekek és felnőttek felemelkedéséért küzdött, másrészt társas lélektani rendszerének kategóriáit logikátlannak, *A magyar észjárás*t minden tudományt nélkülöző műnek tartja.

Kettőség fedezhető fel véleményében:

„Tiszteletreméltó, magas erkölcsiségű, és emberséges vállalkozás...” és „tudományos alapjai gyengék” mindegyike megjelenik álláspontjában, [Székfű, 1939. 303-306.]

Elismerte pedagógiai jellegű reformtörekvéseit, és méltányolta a magyar autonómiáért küzdését. Szekfű hangsúlyozta, hogy Karácsony naponta azon fáradozik, hogy az embereket nevelje, elmélete a gyakorlaton alapul.[Szekfű, 1939.] Ők ketten tisztelték egymást, ha vitáztak is. Azonban különbség van a két álláspont között: Szekfű rendszerben gondolkodó tudós, objektívabb, Karácsony a maga észjárásával, habitusával inkább egy bölcs gondolkodó, sem mint hagyományos értelemben vett tudós

Szekfű és Mitrovics álláspontja megegyező Karácsony tudományosságára vonatkozóan, hiszen mindketten ugyanazokat a kifogásokat emelik műveivel kapcsolatban. (hivatkozás hiánya, csapongó előadásmód, a racionális érvelés hiánya stb.)

Bíráói ezen kívül is akadtak szép számmal. Szabó Dezső történész az írásainak rendszertelenségét, összefüggéstelenségét, tudományos munkától elvárható követelmények hiányát hangsúlyozza.

„...egyetlen jegyzet sincs, amelyben munkája tudományos apparátusára hivatkoznék, hogy rá nézve nem létezik az, amit mások előtte már megírtak, hanem csak az, amit ő elgondol.”¹

Karácsony Sándor műveinek műfaja valóban nem szaknyelven megírt értekező próza, hanem sokkal inkább esszé, amely írásainak olvasását, feldolgozását, értelmezését is nehezíti.

Politikai beállítódása, tevékenysége és a szárszói konferencia

A politikai események tükrében radikálisnak, anarchistának tartják, ezért 1935-36-ban rendőri felügyelet alá helyezik, amelynek indoka, a szomszédos népekkel való megbékélés hirdetése. [Lányi, 2000. 32.]

Ebben az időszakban, 1928-tól a református egyház lelki megújulását szorgalmazzák a szárszói konferenciák. 1943-ban Karácsony Sándor is részt vett ezen az alkalmon, ahol Féja Géza, író többek között a zsidók iránti közömbösség miatt támadja. [Karacs, 2008.]

Jócsik Lajos, aki szintén előadó volt a konferencián, nem tetszését fejezi ki Karácsony személyére vonatkozóan vallásossága és az őt körülvevő rajongás miatt.

¹HBM levéltár VIII. 5/b 1933-34. 507. iratcsomó [Fenyő, 2007b. 210.]

„Úgy éreztem, hogy a tábort jobban érdekelte az előadó modora, mint a kitűzött kérdés...Előadását ideológiai következtetésekkel zárta. Szólt amellet, hogy a népi írók Krisztushoz térjenek vissza, az örök élet forrásához.” [Jócsik, 1943. 792.]

Kovács Imrének² is megjelenik egy írása a konferenciával kapcsolatban, amelyben nem éppen hízelgő módon ír Karácsonyról, bár előadói képességét ő sem vitatja:

„ Amikor az előadásztalhoz lép, frenetikus tapsvihar, óriási ováció, előlegezett nagy lelkesedés köszönti. Az elnök „a nagy magyar nevelő”-nek aposztrofálja, amit Karácsony Sándor fejbólintással köszön meg. Kitűnő előadó, nagy színész, igen jól beszél: az első mondataival kontaktust teremt a hallgatóságával, s azután többet egy pillanatra sem ereszt el őket. Lenyűgöző, szuggerálja az embereket, pedig megjelenése nem a legelőnyösebb. Rettenetesen kövér, olyan, mint egy török basa, illetve olyan, mint ahogyan a török basa a szegény nép tudatában él.” [Kovács, 1943. 9.]

(A szárszói konferencián történekről, annak visszhangjáról a későbbiekben még szó lesz.)

2. 1. 2. 1945 és 1956 közötti időszak

Magyarországon ebben a periódusban nagyon rövid időszakokban ugyan, de két politikai átrendeződés is történt. Az egyik szakasz a háború után kezdődött és körülbelül 1947/1948-ig tartott, a másik szakasz 1950-es években csúcsosodott ki és 1956-ig tartott. E történelmi tény indokolja ennek az időintervallumnak időbeli megbontását.

²Kovács Imre a szárszói konferencián a református egyházat egy megjegyzésével kritizálta, minősítette, ami a jelenlévőket megbotránkoztatta, emiatt a továbbiakban nem volt hajlandó megtartani az előadást, sőt az „ifjúmunkásokat” arra bízta, hogy Karácsony előadását tegyék köznevetség tárgyává - sikertelenül. [Árvai, 1944. 5.] [Lányi, 1994. 85.]

A koalíciós időszak

1945. április 10-én a demokratikus nevelésről tart előadást Debrecenben, ahol kijelenti: „Demokráciában nincs diktatúra, de van rend.” [Karácsony, 1945. 9.] Néhány nappal az előadás után elmarasztaló cikk jelenik meg a baloldali Tiszántúli Néplapban Andics Erzsébet³ tollából. Andics a magyar történelemtudományt átértékelve ideológiai elfogultsággal támadja Karácsony Sándort. Befolyásos párttagok látogatják az Országos Szabdművelési Tanács összejöveteleit, a párthű Lakatos Imre pedig óráit látogatja. [Bándy- Long, 2000.]

Lakatos Imre a debreceni egyetemen találkozott először Karácsony Sándorral, akinek később lelkes tanítványa lett Vekerdi Lászlóval együtt. Gurka Dezső tanulmányából kiderül, hogy a zsidó Lakatosra professzora olyan mély hatással volt, hogy 1945-ben áttér a református hitre és keresztapjának Karácsony Sándort kéri meg. [Gurka, 1999. 26.] Ő próbál segíteni szeretett tanárán, rábeszéli, gondolja újra kijelentéseit, önkritika formájában, hátha úgy békén hagyják, de nem járnak sikerrel. Lakatos elfogadja a marxizmus eszméit, részben Karácsony Sándor sem utasítja el, erről Lányi Gusztáv is ír. [Gurka, 2002.]

[Lányi, 2000. 195.]

Az 1945 utáni időszakban már reakcióként kezelik és megnehezítik munkáját. Ő ennek ellenére 1945 februárjától visszatér a közéletbe⁴: előadásokat tart, újra megválasztják az Országos Szabdművelési Tanács, a MEKDSz és a MADISZ elnökévé, ezen kívül az *Új Szántás* folyóirat szerkesztője lesz. A politikai helyzetet kedvezőbbnek ítélte, hitt a demokráciában, ha látta is hiányosságait, ezért vállalt több jelentős tisztséget. A koalíciós időszakban ameddig tartott a szövetség, elviselték a szövetséges párt által elfogadott pedagógiát is. Karácsony Sándor eleinte együtt dolgozott a baloldallal, bár ő maga nem lépett be a Magyar Kommunista Pártba. [Lányi, 2000.]

³Andics 1918-ban lépett be a kommunista pártba, 1945-ös és az 1947-es választásokon a Magyar Kommunista Párt országos listájáról jutott be a parlamentbe, amelynek 1957-ig tagja maradt (ekkor megfosztották mandátumától). 1948–50 között a budapesti közgazdaságtudományi egyetemen tanított. 1949-ben Kossuth-díjat kapott és még ugyanebben az évben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1950-ben pedig rendes tagja lett.

<http://kultura.hu/main.php?folderID=961&articleID=274945&ctag=articlelist&iid=1> Utolsó letöltés: 2009. 10. 16.

⁴1944 februárjától visszavonul, tisztségeiről lemond, egy ideig vidéken tartózkodik, majd szeptemberben visszatér Budapestre, de nyilvános szereplést nem vállal.

Ezt az együttműködési készségét elismerték. Lukács György 1946 végén, 1947 elején kiállt mellette, még az MTA tagjai közé is be akarta választani. Ő azonban ezt visszautasította. A kommunista párt egyeduralomra törekvésében megpróbál távol maradni a politikai élettől. A Kommunista Párt megerősödésével, az ötvenes években, egyre nyilvánvalóbb lett, hogy Karácsony Sándor nem illik bele a pártprogramba. Lukács György azonban nyíltan védelmébe veszi a híres professzort. [Lányi, 2000.] [Golnhofer, 2004. 75.]

„Karácsony Sándor az ifjúságot jelenti, a pártnak szüksége van az ifjúságra, tehát szüksége van Karácsony Sándorra.” [Mátrai, 1982, 54.]

Lukács György szava nem bizonyult elegendőnek, a párt nem fogadta el Karácsony idealista nézeteit, egyre inkább támadták.

A fordulat éve utáni időszak

1948-ban a *A köznevelés évkönyve* Kiss Árpád szerkesztésében jelenik meg, amely többek között a tudományegyetemek professzorainak, magántanároknak írásait tartalmazza. A szerkesztő nem titkolt szándéka, hogy új írásokra ösztönözze a szerzőket. Karácsony Sándor egy régebbi írását, a *Kísérleti parasztgimnázium Földesen az 1919-20. tanévben* [Kiss, 1948. 92-99.] című munkáját küldi be. [Sáska, 2006.] [Sáska, 2008.] [Földes Község Könyvtára Karácsony Sándor Emlékkiállítás, 7.tárló]

Kontra György elbeszéléséből [Kontra, 2003. 92.] tudjuk, hogy Mérei Ferenc, az Országos Neveléstudományi Intézet akkori vezetője, 1949-50-ben megkérte őt, írjon elmarasztaló cikket Karácsony Sándorról, ő erre természetesen nemet mondott, így azonban főnöke nem nagy karriert jósolt neki. Abban az időszakban dolgozott ott több „karácsonyista” tanítvány is (ahogy gúnyosan nevezték őket): Vargha Balázs, Fabricius-Kovács Ferenc, Varga Tamás.

1948 után felerősödnek a kritikai írások személyével kapcsolatban, ismét kénytelen kivonulni a közéletből.

Bóka László államtitkár, aki az *Erő* című lapban sokat publikált és eleinte Mesterének tartotta Karácsonyt, 1949-ben előadásában politikai szempontból támadja, ami *Népiesség és népnevelés* címmel jelenik meg, nézeteit reakciós szemléletűnek ítéli. Losonczy Géza 1950 márciusában a szabadművelési mozgalmat és annak vezetőjét éles kritikával illeti, amit a

Művelt Nép [1950/III.szám]című folyóiratban publikál. Mindketten a szocializmus ellenességét és ellenforradalmi eszméit bírálják. [Kontra, 2003.] [Fenyő, 2007c. 217.]

A makacsul kitartó Karácsony Sándorral és tanítványi körével azonban nem tudnak mit kezdeni (túl sok embert érintett volna), így a párt úgy döntött, hogy munkájukban vezet be korlátozásokat. A nagyhírű professzort nyugdíjba küldték és havi járandóságát csak részben folyósították (1950). Lelkes tanítványai azonban nem hagyták magára a nehéz időkben sem. A lelki megaláztatást még két évig szenvedte, 1952. február 23-án meghalt. [Lányi, 2000.]

Halála után az első ember, aki komolyan foglalkozott az ő tevékenységével, filozófiájával és azt publikálhatta is: Kerékgyártó Elemér. Az ő személye körül kialakult helyzet jól mutatja az akkori viszonyokat, ezt az eseményt a forradalom előhírnökének, előestjének is tartják.⁵

⁵Kerékgyártó korán felismeri, hogy a Kommunista Párt tagjaként nagyobb karriert futhat be, így a Pázmány Péter Tudományegyetem elvégzése után (1944), fiatal bölcészként gyorsan ível felfelé pályafutása. 1947-ben már Rákosi Mátyás személyi titkára, 1948-ban leváltják és „csak” oktató lesz. Ezt a helyzetet nehezen viseli. Amikor teheti szívesen vesz részt Karácsony Sándor előadásain, de mégsem kerültek szorosabb kapcsolatba. Talán e kudarcnak köszönhetően, illetve, hogy a pártnál jó pontot szerezzen, Karácsony Sándor ideológiai bírálatát választja kandidátusi értekezésének témájául. (A pontos cím: A karácsonyista ideológia bírálatához.) 1955-ben már megjelentet egy cikket, amelyben élesen bírálja megjelent műveit, illetve veszélyesnek ítéli ideológiáját. [Kerékgyártó, 1955.] Hogy a kor szellemében Karácsony Sándor filozófiája milyen helyzetet teremtett fontosnak tartom részletesebben ismertetni a védés körülményeit.

A kandidátusi védésre 1956. szeptember 10-én kerül sor, ami nem kis bosszúságot, izgalmat okozott neki. Mivel Karácsony Sándor tanítványi köre tudott erről az eseményről, alaposan felkészültek a védés megtámadására. Kontra György, a fiatal biológus és Szabó Árpád, a görög filológus és matematikus vállalták el, hogy kiállnak professzoruk mellett. A kandidátusi disszertáció téziseit ismerve (Kontra György elkérte barátjától, Tamás Györgytől, aki az Akadémián szervezői feladatokat látott el), jól felkészültek Karácsony Sándor írásait idézve a „támadásra”, ellenvéleményük elmondására. Valószínűleg Kerékgyártó tudomására jutott ez a terv, hiszen a védés reggelén Andics Erzsébethez fordult, hogy védje meg őt, de ezt Andics megtagadta. A bizottság tagjai: Bóka László, irodalomtörténész, Hermann István és Heller Ágnes filozófusok, Horváth Ilona pedagógia tanár, Telegdi Zsigmond nyelvész, Nádor György hajdani rabbi. A bizottság titkára: Mészáros István, elnöke Ortutay Gyula. Opponensek: Mátrai László, MTA tag, Szigeti József filozófiatanár. [Bándy – Long, 2000.]

A kandidátusi védés délután négy órakor kezdődött kb. 400 érdeklődő ember részvételével, a nagy tömeg miatt a meghívón kijelölt ELTE helyett a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem nagyelőadó-jában került sor az eseményre és hosszas vita után, kb. éjfélkor kimondták: a disszertációt újra kell írnia. A történet szempontjából még az is érdekes, hogy Kerékgyártó kandidátusi értekezése a tézisekkel együtt eltűnt az ELTE filozófia tanszékéről, de még az MTA könyvtárából is, ahol pedig egy-egy példánynak lennie kellene. (Kontra György rendelkezik erről az eseményről 17 oldalas összefoglalóval.)

Kertész György, a Szabad Nép újságírója szeptember 12-én hírül adta, hogy „Nem a marxizmus helyi veresége volt. Ellenkezőleg: a dogmatizmusé, a tudománytalanságé.” (Szabad Nép, 1956. szeptember 12.) Kerékgyártónak ez a történet mégis sikerrel zárult, igaz csak egy évvel később és nem Budapesten, hanem Moszkvában. Ivan Ivanov, aki a védésen a nyitóbeszédet tartotta, 1957-ben visszatért Szovjetunióba és felajánlotta Kerékgyártónak védje meg náluk kandidátusi értekezését. Így lett Kerékgyártóból mégiscsak kandidátus - magyar nyelvet nem beszélő, Karácsony Sándort egyáltalán nem ismerő bizottság segítségével. (Ezt az eseménysorozatát Bándy Sándor és Jancis Long (2000): *A forradalom főpróbája?* című tanulmányából ismerhetjük meg részletesebben.)

2. 1. 3. Kádár-korszak

Az 1956 utáni, magyarországi politikai események miatt Karácsony Sándorról írni, az ő munkásságával foglalkozni vakmerő vállalkozás lett volna, ezt a tényt abban a rendszerben élők nagyon jól tudták. A felülről irányított rendszerbe nem fértek bele az ő vallásos, nemzeti elképzelései, különösen, amelyek a másik ember autonómiájáról, jogáról, értékéről szóltak. Ennek köszönhetően a nyolcvanas évekig hivatalosan csend volt körülötte. Elmaradt a nagy életmű tudományos értékelése.

Katona Imréné 1959-ben kísérletet tesz objektív pedagógiai értékelésre, de azt ő is hangsúlyozza, hogy a „dolgozat terjedelme nem tette lehetővé, hogy teljes részletességgel⁶ tárjuk fel az itt felvetett kérdéseket.” [Katona, 1956. 246.]

Művében Karácsony fontosabb életrajzi adatai után egy viszonylag hosszabb (kb. öt oldalban) politikai helyzetelemzést ad, próbálja így is megértetni az ő pedagógiájának lehetséges indokait. Katona Imréné a nevelés fogalmát, szerepét és pedagógiai alapviszonyát vizsgálja részletesen.

„Csak az ideológiailag, pedagógiailag rosszul látók választják azt a megoldást, hogy nem előre, hanem hátrafelé tekintenek, és kritika nélkül fogadnak el olyan pedagógiai rendszereket, nézeteiket, mint amilyenek Karácsony pedagógiai nézetei is.”

[Katona, 1956. 246.]

Munkásságának bizonyos eredményeit elismeri pl. a közösségi nevelésért tett erőfeszítéseit, a nevelői elhivatottság fontosságát, a gyermekfejlődés figyelembe vételét. Kritikaként a felveti, hogy Karácsony pedagógiájának minden kérdésére tulajdonképpen vallásos magyarázatot ad. Továbbá sürgeti nézeteinek értékelését, hiszen „fennáll annak a veszélye, hogy Karácsony pedagógiai rendszerének idealista, misztikus, hibás vonásai is harsánnyal táplálják pedagógiai gyakorlatunkat, tévútra vezessék a pedagógiai kérdésekben bizonytalankodókat, tájékozódni akarókat.” [Katona, 1956. 247.]

Németh László, bár nem volt Karácsony- tanítvány, mégis „mágnesembernek” hívja, utalva személyes kisugárzására, megnyerő előadói készségére.[Németh, 1964. 191.]

⁶A tanulmány címe is utal arra, hogy csak néhány pedagógiai elemet kíván vizsgálni (*Néhány kérdés Karácsony Sándor pedagógiájában*).

Majd egy későbbi írásában így nyilatkozik róla:

„Karácsony Sándor a nevelők szókratészi nemébe tartozott: kirántotta a gyékényt a másik lélek alól, lássuk, hogy állsz fel magadtól. ...Én ebben valami veszélyest, majdnem tisztátalant éreztem, mintha a mester és tanítvány viszonyba olyan elemek is bevillanyozódtak volna, amelyeket egy szellemi viszonyból jobb kihagyni.” [Németh, 1980. 398.]

A hetvenes évek végén már néhányan próbálkoznak egy-egy tanulmány vagy cikk megírására, amelyek elsősorban az anyanyelvi oktatásról vallott elképzeléseit mutatják be, Varga Tamás, Vekerdi László, Buda Béla, Fabricius-Kovács Ferenc, Vargha Balázs tollából. Ezek az írások egy önálló kötetben is megjelennek Szépe György szerkesztésében *Az anyanyelvi oktatás korszerűsítéséért* (1976) címmel. Fabricius-Kovács Ferenc: *Az iskolai nyelvtanítás időszerű problémáiról* (p.91-96) ír, Varga Tamás: *Nyelvi nevelés, matematikai nevelés* címmel (p.249-272), Vargha Balázs: *Az anyanyelvi nevelés gyakorlatának bírálata* (p.273-305), Vekerdi László: *Az anyanyelvi oktatás korszerűsítéséről* (p.305-329) címmel fejti ki nézeteit. A tanulmányok Karácsony nézeteit elismerik, követendőnek tartják.

Lendvai L. Ferenc 1976-ban a *Világosság* című folyóiratban publikál egy cikket *Protestantizmus és magyarság Karácsony Sándor pedagógiájában* címmel, de ugyanakkor ebben az időszakban mellett, hogy tanítja - két jegyzetet is ír a marxista filozófiáról⁷ (1967, 1979). Karácsony Sándor kutatásait kandidátusi értekezésében fejti ki, *Protestantizmus és magyarság* címmel (1980). amely könyv formájában *Protestantizmus, forradalom, magyarság(1986)* címmel lát napvilágot, ami az első tudományos munkája is egyben.

A mű egyik fejezete, amelynek címe a kötet cím is egyben, Szekfű Gyula, Prohászka Lajos és Karácsony Sándor vitájáról szól. A szerző a mindhárom gondolkodót nemzetkonceptiójuk tartalma és magvalósíthatósága szempontjából vizsgálja, hiszen ők voltak azok az emberek, akik életükben a „mi a magyar?” kérdésre keresték a választ. Lendvai hangsúlyozza, hogy „Azt az utat, melyet a katolikus „labanc” Szekfű az újkonzervativizmusból kiindulva megtett, a másik oldalról indulva szintén megtette a protestáns „kuruc” Karácsony...”

[Lendvai, 1986. 277.]

⁷ *Filozófiatörténeti bevezetés a marxista filozófiába* (I-II. kötet)

= Tankönyvkiadó, Budapest 1967, 136 + 104 oldal

A marxista-leninista filozófia alapjai (társszerző: Kelemen János)

= Kossuth Kiadó, Budapest 1979, 312 oldal

<http://www.uni-miskolc.hu/~filtort/lendvai/lendvai.htm> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 11. 07.

Lendai értelmezésében Karácsony romantikus antikapitalistaként és a kálvini protestantizmus hű képviselőjeként, a nép felemelkedéséért, megújulásáért igazi változást sürgetett, amellyel nem volt összeegyeztethető az akkori fasiszta ideológia.

Az 1977-ben, Nagy Sándor szerkesztésében megjelent *Pedagógiai Lexikon* Karácsony Sándor címszó alatt ezt olvashatjuk:

„Pedagógiai elképzeléseinek az eredetiség látszatát adja a források színes sokfélesége...

„Írásaiban a korabeli modern pedagógiai törekvések, a reformpedagógia, az új lélektani irányok sajátos köntösben jelentkeznek egy olyan vallási talajon, amely a 17. századi protestantizmust óhajtott újjáéledését egyeztetni össze modernista protestáns törekvésekkel.”

[Nagy, 1977. 313.]

Az idézet Karácsony érdemeit nem emeli ki, inkább homályos, ideológikus pedagógusnak állítja be. A felhasznált forrás alapján ez egyáltalán nem meglepő, hiszen Kerékgyártó Elemér publikációjára⁸ hivatkozik, aki éppen az ő lejárataából szeretett volna politikai hasznot húzni.

A szárszói konferencia utóhangjai

Féja Géza⁹ 1976-ban megjelent kötetében ír Karácsony Sándorról, amely alapjául szolgál Jócsik Lajos¹⁰ megemlékezésének is. Természetesen szó esik arról a sokat emlegetett, 1943-as szárszói konferenciáról is:

„Előadása után köréje tódult a tábor népe s meglett férfiak térdre borultak előtte, s kövér kezeit csókolgatták extatikus állapotukban.” [Jócsik, 1978. 47.]

Az 1993-as konferencián kiderült, hogy Kiss István csókolta meg a kezét, tettét nem szégyellte, máskor is hajlandó lett volna megtenni. [Karacs, 2008. 85.]

Jócsik és Mátrai László is szinte a perverzitás határait súroló írásokban emlékeznek meg Karácsonyról és fejezik ki nemtetszésüket a személyével kapcsolatban kialakult eltúlzott tisztelet, rajongás iránt.

⁸Kerékgyártó Elemér: A „népies-karácsonyista” társadalom felfogásról. Társadalmi Szemle, 1955. 2-3. szám

⁹Féja Géza (1976): *Sűrű kerek erdő*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest p.216-217.

¹⁰Jócsik Lajos (1978): *Meditáció Féja Géza ravatalánál*. Forrás, 1978/11. p.47-48.

A szárszói konferencián elhangzottakkal kapcsolatban Lányi Gusztáv is publikál *A negyedik oldal*¹¹ címmel. A cím a különböző politikai álláspontokra utal, a szerző szándéka politikai-történeti szempontok nélkül bemutatni az akkori helyzetet. Lányi úgy véli, hogy a szárszói konferenciáról megjelent elmarasztaló hírek oka a meggyőződés közötti különbségekben keresendő. Karácsony előadásában a központi helyen Jézus Krisztus állt, ami a másként gondolkodók számára ellenérzést váltott ki. [Lányi, 1994, 87.]

Mátrai László bírálata

1979-ben Mátrai Lászlónak, az egykori Karácsony tanítványnak, egy írása jelenik meg a *Kortárs* című folyóiratban, amelyben Karácsony nézeteit többek között egymással össze nem egyeztethetőnek, túlságosan vallásosnak és zűrzavarosnak tartja. [Mátrai, 1979. 409.] Mátrai az egyik régi tanítvány, aki Mestere ellen fordul. (A másik Bóka László.)

A hű tanítványok (Lükő Gábor, Varga Domokos) megpróbálják megvédeni Karácsonyt, de a lap nem közli írásaikat, sőt a főszerkesztő (Kovács Sándor István) kiáll Mátrai mellett és elismeri, méltányolja a szerinte objektív írását. [Lányi, 2000. 45.]

Mátrai László a *Műhelyeim története* (1982) című könyvében is beszél Karácsonyról, Biblia köréről – rendkívül kritikusan. A bírálat azonban egyértelműen a személyére vonatkozik, a pedagógiai, tanítási eredményeit ő sem vitatja. Karácsony viselkedésében olyan félreérthető mozzanatokat említ, amelyek nem pedagógushoz illőek, és ami miatt fegyelmi döntés is született.

Mátrai nem vonja kétségbe, sőt kiemeli, hogy „ebben a műhelyben nagyfokú kulturális igényességet lehetett tanulni, a szűkebb tananyagon és a szürke ismeretközlésen túl széles távlatok nyíltak a fogékonyabb diák előtt az emberi műveltség tájaira, bekapcsolódhatott abba, amit általában európai kultúrának hívunk. (...) Óráin sok olyan összefüggést tárt fel, amely messze túl esett a középiskolai szinten.” [Mátrai, 1982. 57.]

Mátrai hibaként rója fel, hogy ez a hozzáállás a tanulókhöz a gyengébbek számára nyomasztó, míg a jobbaknak valóban nagyon sok többletet adhat. Továbbá e módszer csak szoros tanár-diák kapcsolatban lehet hatékony, amely sok esetben inkább nyomasztó és terhes volt, más közösségektől, többek között a családtól való elszakítást is jelentett. Mátrai végül is részben felmenti Karácsonyt viselkedése miatt és a háborúval és az adott politikai helyzettel, élettörténeteivel magyarázza félreérthető magatartását. [Mátrai, 1982.]

¹¹Lányi Gusztáv (1994): *A negyedik oldal*. Valóság, 1994/2. p.81-89

Karácsony Sándor recepciója a nyolcvanas években

1985-ben a politikai helyzet lehetővé teszi, hogy az értékelések mellett már egyik művének, *A magyar észjárásnak* a második kiadása is megtörténik, Lendvai L. Ferenc írja hozzá az utószót. Ebben az írásában Karácsonyt nem reformernek, hanem megkésett reformátornak nevezi, akinek nézeteit a metafizikai – vallásos, prekapitalista alapvetés jellemzi. [Karácsony, 1985. 515.]

A demokratikusabb szocializmus idején, a nyolcvanas évek elején még egy értekezés születik az előbb említett Lendvai L. Ferencen kívül Lányi Gusztávtól „*Karácsonyizmus*”: *tudásszociológiai vázlatok* címmel. Mindkét értekezés más szempontból vizsgálódik: Lendvai történetfilozófiai, illetve Lányi tudásszociológiai nézőpontból, amelyek aztán könyv formájában is megjelennek. Lányié 2000-ben (róla a későbbiekben még szó lesz), Lendvai L. Ferencé¹² 1993-ban. Lendvai művének címe *Egy magyar filozófus: Karácsony Sándor*. Ebben a kiadványban a szerző bemutatja Karácsony filozófiai rendszerét, a magyarság megújulásának lehetőségét e modell szerint. Megállapítja, hogy eszmerendszerének alapja a protestantizmus, pillérei az élet és a lélek. A mű filozófiai portré egy sajátos magyar gondolkodóról.

E nagyobb, átfogóbb művek mellett több szakterület vonatkozásában találhatóak olyan munkák, amelyek Karácsony Sándor elveinek alkalmazhatóságát vizsgálja.

A művészeti nevelés hatásrendszere címmel írt tanulmányt Székácsné Vida Mária, az egykori Karácsony tanítványa, amelyben elismeréssel szól hajdani tanára eszmerendszeréről. [Székácsné, 1980.] Székácsné egy másik önéletrajzi írásában vall arról, hogy már húsz éves kora óta Karácsony munkássága, odafigyelése, biztatása, szakmai útmutatása meghatározó számára. Leírása segít megérteni a Karácsony kiemelkedő pedagógusi hitvallását és a köré gyűlt fiatalok elkötelezettségét, kitartását. [Bodor-Lányi-Pléh, 1998. 266-274.]

¹² Lendvai kutatása azért is figyelemre méltó, mert pályája elején a SOTE Marxizmus–Leninizmus Tanszék Filozófiai Szakcsoportjának oktatója (1961–1971), később az ELTE BTK Filozófia Tanszék egyetemi oktatója (1971–1995). Az MTA Filozófiai Intézet tudományos igazgatóhelyettese a tisztség megszűnéséig (1988–1989), tudományos főmunkatársa (1989–1992). A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézet, illetve Kar Társadalom- és tudományfilozófiai, illetve Filozófiai Tanszék egyetemi oktatója (1991–2001).

Lendvai kutatásaiban filozófiatörténettel, történelem- és kultúrfilozófiával, ezen belül Karácsony Sándor és Lukács György munkásságával, a magyarországi protestantizmus és a magyarságtudat hagyományainak feltárásával foglalkozik. Az 1960–1970-es években jelentős szerepet játszott a marxista filozófia és a keresztény teológia képviselői közötti párbeszédben.

Kontra György tanítványa, 1991 óta Karácsony Sándor Társaság tagja

<http://www.uni-miskolc.hu/~filtort/lendvai/lendvai.htm> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 11. 07.

„Karácsony nemcsak olvasnivalót, gondolkodni-, és vitáznivalóval látta el a köré gyűlteket, hanem feladatot is adott nekik. Munkaközösségben élt ... tanítványaival...”

[Székácsné, 1998. 269.]

Szathmáry Lajosnak, az ugyancsak egykori Karácsony Sándor tanítványnak 1980-ban jelenik meg egy cikke a *Confessio* című folyóiratban *In memoriam Karácsony Sándor* címmel. A *Reformátusok Lapjában, Megemlékezés Karácsony Sándorról címmel* 1982-ben így ír Mesteréről:

„Karácsony Sándor kora legnagyobb hatókörű és legnagyobb hatású nevelője volt...”

[Szathmáry, 1982. 15.]

Kalmár László, az ismert matematikus, az egykori Karácsony tanítvány szintén figyelemre méltóan dolgozza fel mesterének pedagógiai módszereit, elveit. [Kalmár, 1986.]

Elismerően szól egykori tanáráról Varga Domokos is, megvédi az őt ért támadásoktól. [Varga, 1983. 121–125.]

Fabricius-Kovács Ferenc, a nyelvtudományok kandidátusa, így természetesen a nyelvtudomány és a neveléstudomány szemszögéből mutatja be, illetve értékeli munkásságát. (*Kommunikáció és anyanyelvi nevelés*)

Kalmár, Varga, Szathmáry, Székácsné és Fabricius- Kovács Karácsonyhoz közelálló szakemberek, akik a tőle tanultakat a saját szakterületükön alkalmazva nagyon szép eredményt értek el. Karácsony pedagógiájának egyik nagy érdeme ez, használható, konvertálható tudást adott át tanítványainak. [Boros, 1990. 89.] [Kövendi, 2000.]

1986-ban Buda Béla¹³ elismerően szól Karácsony Sándor *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon* című művéről, amelyet még Kontra György is idéz:

"elfeledett, pedig zseniális és máig is világméretben újszerű" műként jellemzi ezt a könyvet, "amely az egész nyelvtant a kommunikáció modelljére építi fel és az elvont nyelvtani kategóriákat a vásár, a vásári kommunikációk és tranzakciók példáin teszi elevenné" [Bodri, 1993.3.]

Karacs Zsigmond, történész 1986-ban elkészíti Karácsony önálló műveinek bibliográfiáját [Karacs, 1986.], amely néhány évvel később újra kiadásra kerül a Karácsony Sándor Művelődési Társaság jóvoltából. [Karacs, 1992.]

¹³Buda Béla (1986): *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Tankönyvkiadó, Budapest

2. 1. 4. Karácsony Sándor recepciója a rendszerváltás után

A rendszerváltozás ténye még jobban felerősíti a megkezdett folyamatot, cikkek, tanulmányok sokasága hangzik el, jelenik meg vele kapcsolatban. Ez egyrészt köszönhető a kialakult, megengedő politikai helyzetnek, másrészt a Karácsony Sándor tanítványok lelkes, népszerűsítő munkájának. Elérkezett az az időszak, amikor már bátran ki lehet ejteni a nevét, lehet hivatkozni rá és a műveinek újra kiadása is elkezdődött. Sokan választják valamilyen szempont szerint kutatásuk témájaként.

Megpróbálok ízelítőt adni abból a sokrétű munkából, ami az ő személyére vonatkozóan megjelent.

Buzás László, a reformpedagógia hatásának kutatója tanulmányában olyan nézőpontból mutatja be őt, amelyet maga Karácsony Sándor visszautasított volna. A reformpedagógus képét akarja ráfesteni, pedig ő ezt mindig nagyon határozottan visszautasította. [Buzás, 1989.]

Boros Dezső, az egykori Karácsony tanítvány pedagógiájának, eszmerendszerének értékelésére vállalkozott, [Boros, 1990.] *Boros Dezső kiadatlan dolgozatai Karácsony Sándorról* címmel. A mű előszavát Brezsnjányszky László és Vaskó László írta, amelyben a kötet két lektorának (Komlósi Sándor és Durkó Mátyás) a véleményét idézik többször. Örömeiket fejezik ki, hogy „...az egykori debreceni professzor (...)hosszú ideig mellőzött életművét napjainkban már több szempontból elemezték.” [Boros, 1990. III.] Boros nem tartozott a szűk tanítványi köréhez, de hallgatója volt és rá is nagy hatást gyakorolt egykori professzora.

„Karácsony Sándor egyike volt azoknak a csodálatos embereknek...” [Boros, 1990. 10.]

„...egy méltatlanul elfeledett, meghurcolt embert mutassunk be...” [Boros, 1990. 91.]

Művében elsőként a Karácsonyt ért kritikákkal foglalkozik, de részletesebben csak Mátrai publikációval. Úgy véli Mátraiban harag és sértődöttség volt egykori tanára iránt.

Az őt ért kritikákat részben azzal magyarázza, hogy „a kor egyik „legokosabb” embere lévén újat akart teremteni a pedagógiában, felakarta korbácsolni annak vizét, ami mozdulni sem volt képes abban a megállapodottságában, ami évszázadok alatt nem tudott előre mozdulni...” [Boros, 1990. 3.]

Boros úgy véli, Karácsony nem követett el „főbenjáró” bűnt. „Látta, amit mások nem láttak, tette, amit kellett.” [Boros, 1990. 6.] Valójában azt tekinti a legnagyobb problémának, hogy a kritizálók nem olvassák, nem ismerik Karácsony műveit.

Boros szerint Karácsony az értékekre vonatkozó kérdésekre azért tudott eredeti választ adni, mert több diszciplína szempontjából közelítette meg azokat: filozófia, nyelvészet, irodalom, pedagógia, lélektan, történelem, néprajz, zene irányából. [Boros, 1990. 24.]

Pedagógiájának feltérképezése során elméleti és gyakorlati kérdéseket tárgyal pl. vizsgálja a nevelés fogalmát, a pedagógusképzés problémáit Karácsony elmélete szerint.

Karácsony Sándor 100. születésnapja alkalmából megjelent publikációk

Trencsényi László 1991-ben - Karácsony Sándor születésének 100. évfordulója alkalmából – megemlékezik róla és felidézi a művével, tanítványaival való első találkozásait, élményeit. Szathmáry Lajos és Székácsné Vida Mária tanárai voltak, és nagy hatást gyakoroltak rá. Székácsné az egyetemen, a Pszichológia Tanszéken egy speciálkollégium keretében mutatta be, ismertette Karácsony tanait, mert a Neveléstudomány Tanszék nem vállalta fel. A népművészeti tábor szervezőjeként, regőscserkészlet kiemelkedő alakjával, Jánosi Sándorral ismerkedett meg, aki egy-egy Karácsony kötetet adott a kezébe, amit később meg is beszéltek. [Trencsényi, 1991. 21.]

Ugyancsak az évforduló kapcsán jelenik meg egy írás *A Magyar Pszichológiai Szemlében* Vekerdy Tamás kiemeli, hogy Karácsony az egyetlen magyar egzisztencialista és, hogy tanítványi köre nagyobb volt Szekfű Gyuláénál, Németh Lászlóénál. Fontosnak tartja, hogy újra felfedezzék őt. [Vekerdy, 1991. 587.]

Karácsony Sándor születésének évfordulója tiszteletére, 1991-ben Petrikás Árpád szerkesztésében is megjelenik egy kötet *Karácsony Sándor öröksége* címmel, amelynek kritikája az *Új Pedagógiai Szemlében* jelenik meg. A szerző, Takács Géza úgy látja, hogy ez a tanulmánykötet sem oldotta meg a Karácsony- rejtélyt.

„A kérdés az, hogy Karácsony Sándor szellemi öröksége, zárvány, gyémánt-e vagy kavics. Reménytelen kísérlet volt vagy elveszített esély, megkésett vagy túl korán jött nemzeti program?” [Takács, 1993. 107.]

Takács kritikával illeti a tanulmányok szerzőit, hiányolja, hogy az írásaikban nem elemeznek, nem végeznek összehasonlítást, csak bemutatják egy-egy elemét, úgy foglalkoznak vele, mintha az elfeledettsége és a jelen közötti idő nem is létezett volna, így a Karácsony gondolatisága és a jelen között hatalmas űrt érez. Amíg ez a szakasz nem tisztázódik, addig úgy érzi, hogy csak némajáték Karácsony üzenete.

Feltételezhetően a kötetnek nem is Karácsony tudományos tevékenysége szakszerű mérlegének elkészítése volt a célja, hiszen valódi elemzéseknek híján van, hanem sokkal inkább egyfajta tisztelgés, jóvátétel a kissé elfelejtett professzor emlékének. [Takács, 1993.]

Faludi Szilárd az *Iskolakultúrában A másik ember* címmel publikál egy írást, amely szintén Karácsony születésének 100. évfordulója alkalmából született tanulmánykötetet elemzi. Hangsúlyozza, hogy műveinek vizsgálatát tovább kell folytatni és nem a múltbeli problémákkal, kritikákkal (Mátrai, Bóka, Kerékgyártó) kell foglalkozni.

„...végső értékelésére még nem érett meg az idő. Nemcsak saját tehetségének korlátai, illetve a szubjektivizmustól sem mentes bizonytalankodása, hanem az életmű belső bonyodalmissága miatt sem.” [Faludi, 1991. 98.]

1994-ben Hatvany László válogatásában és szerkesztésében egy könyv jelenik meg, amely kilenc tanulmányt tartalmaz az 1922-1946 között megjelent pedagógiai írásaiból.

[Hatvany, 1994.]

Miklóssy Endrének *Karácsony Sándor, az embertárs* címmel jelenik meg írása, amelyben a magyarság, a nyelv és a lélek összefüggéseit tárgyalja. Miklóssy édesapja evangélikus lelkész, aki Karácsony Sándor szellemi tanítványának tekintette magát, valószínűleg ez a családi háttér indokolja, hogy több írásában is foglalkozik Karácsonnyal, természetesen elismerő módon [Magyar Szemle 1997., Iskolakultúra 2001.]

Miklóssy megvizsgálja a Waldorf pedagógiát¹⁴ társas lélektani szempontból, egyik nagyon lényeges megállapítása a következő:

„Mind a fejlődépszichológia, mind a didaxis, mind a tartalom emlékeztet Karácsony Sándor társaslélektanára. Éppen ezért nehéz kritikailag rá hatni. Főleg azért nehéz, mert a társaslelki pedagógia olyannyira perszónális, hogy a rendszer kialakítását is alig tudja elviselni. Márpedig kritikát csak egy rendszer alapján lehet kifejtetni.” [Miklóssy, 2001. 81.]

Miklóssy szerint Steiner jobban hangsúlyozza a tudomány eredményeinek fontosságát, Karácsony pedig a hit, a társ szerepét emeli ki, amely egyben nevelésének alapja is.

¹⁴ Karácsony és Rudolf Steiner közötti hasonlóságokkal Vekerdy Tamás is foglalkozott. (lásd. néhány bekezdéssel később)

1997-ben megjelenik az új *Pedagógiai Lexikon*¹⁵, amelyben a Karácsony Sándor címszó szerzőjeként az egykori tanítvány Kontra György nevét olvashatjuk. Forrásként Szathmáry Lajos, Lányi Gusztáv, Lendvai L. Ferenc nevét olvashatjuk. Kontra György így ír róla:

„Tudományos munkássága a neveléstudomány társas lélektani alapjainak kidolgozására irányult...Politikai indítékból egyre több támadás érte” [Báthory-Falus, 1997, 169.]

Ugyanebben az évben jelenik meg Csepeli György könyve is *Szociálpszichológia*¹⁶ címmel, amely műnek egyik fejezetében a két világháború közötti időszak nemzetkarakterológia részeként röviden bemutatja Karácsony nézetrendszerét, miközben hangsúlyozza, hogy rendkívül figyelemre méltó szociálpszichológiai konstrukciót alkotott a maga korában. Rendszerének tartalmi elemeiként a teológiát, a szolgálat etikáját, a magyar azonosságtudatot emeli ki, amelyben a nyelv, a nagyon helyesen értelmezve, kitüntetett helyet foglal el. Csepeli Lányi Gusztávot emeli ki, mint a Karácsonyi szociálpszichológia alapos ismerőjét. [Csepeli, 2003. 71.]

Kövendi Dénes, klasszika-filológus, a Széchenyi Könyvtár egykori tudományos főmunkatársa már 1996-ban is publikál Karácsony nézetéről [Kövendi, 1996,], majd elkészíti a folyóiratcikkeinek bibliográfiát. [Kövendi, 2004.] Szívügyének tekinti a Karácsony örökség ápolását. Az ő nevéhez fűződik az *Ocsúdó magyarság* című kötet szerkesztése, illetve az utószava. A kötet függelékében részletesen bemutatja Karácsony Sándor pedagógiáját, eszmerendszerének főbb jellemzőit. Kövendi Dénes kiemeli, hogy Karácsony Sándor tudománya egy volt az életével. Pedagógiájának sajátossága, hogy nemcsak tanári, hanem diáktapasztalatai is voltak, így nem az elmélet, hanem gyakorlat jellemzi műveit, munkásságát. [Kövendi, 2000.]

Péterfia Gáborné vallási, hitoktatói szempontból vizsgálódik, katechetikai és pedagógiai elveit kutatja. A mélyen hívő, vallásos lelkiületű Karácsony Sándort állítja a középpontba és ebből a nézőpontból vezeti le pedagógiai elveit, tevékenységének főbb területeit. A szerző kissé elfogultan ír Karácsonyról, az ő jelentőségéről a neveléstudományban betöltött szerepéről. Kiemeli, hogy ő a magyar élet teljes problémakörét összefüggéseiben látta, a nevelés pedig a tudományos ébredés előfeltétele. Karácsony Sándor eszméit változatlanul időszerűnek, aktuálisnak tartja. [Péterfia, 1998.]

¹⁵Báthory Zoltán- Falus Iván (1997): *Pedagógiai Lexikon*. Keraban Könyvkiadó, Budapest

¹⁶Csepeli György (1997): *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest

Lányi Gusztáv – Pléh Csaba vitája

Lányi Gusztáv¹⁷ több éves kutató munkájának köszönhetően, 2000-ben sor került a sok adat, a feltárt anyagok rendszerezésére, megjelentetésére. *Magyarság, protestantizmus, társaslélektan* címmel, *Hagyomány és megújulás konfliktusa Karácsony Sándor életművében* alcímmel lát napvilágot könyve, amely szociálpszichológiai szemüvegen keresztül ad nekünk választ, ki is volt valójában Karácsony Sándor. (1982-ben fogadják el Lányi Gusztáv bölcsészdoktori értekezését is, amely *Karácsony Sándor: érték és értékvilág autonómiái* címet viseli.)

Lányi keresi a kapcsolatokat, az összefüggést a magyarság, protestantizmus és a társas lélektan között. Többször megállapítja, hogy abban a politikai, társadalmi rendszerben szinte törvényszerű volt, hogy egy sajátos gondolkodó több támadásnak legyen kitéve. Meglátása szerint társas lélektani rendszere ma is inkább zseniálisan dilettánsnak és nem szolidan szaktudományosnak tűnik, de azt is hangsúlyozza, hogy Karácsonynak éppen a gyengeségeiben van az ereje. [Lányi, 2000. 301.]

A könyvről Pléh Csaba írt recenziót, ami a *BUKSZ* 2001. téli számában jelent meg. Ő maga is foglalkozott Karácsony Sándor kutatással a pszichológia, szociálpszichológia szemszögéből vizsgálva. Recenziójában Lányi Gusztávot szubjektivitással, elfogultsággal vádolja.

„...pozitivistá szűrőmon át - úgy látok, hogy Lányi Gusztáv bemutatásában Karácsony tudományellenes, homályos és ideologikus programszerző. Lányi nehezen tudja megmutatni, hogy miben is rejlik Karácsony nemzeti jellegű közösségfelfogásának nem nacionalista természete.” [Pléh, 2001.]¹⁸

¹⁷ Lányi Gusztáv Huszár Tibor, szociológus, egyetemi tanártól hallott először Karácsonyról, majd került kapcsolatba 1979-ben Kontra Györggyel, Lükő Gáborral, Székácsné Vida Máriával, Szathmáry Lajossal, akik nagy segítségére voltak a kutatásában. [Lányi, 2000.]

¹⁸ „Lányi könyvének nagy gondja az, hogy miközben használni szeretne Karácsony reputációjának, igazából múzeummá, idegen testté teszi hősét. Ki fog ezután Karácsony után nyúlni a polcon? Egy olyan szerző után, aki érzelmi meggyőződéseivel s nem racionális levezetéseivel szeretne érvelni.” [Pléh, 2001. 9]
„Az indulati hangsúly, a sértett kisebbség igazának tudata és a minden érvelés nélkül erkölcsi és mentális fölényben lévőnek tartott közösségi ember elsőbbsége hatja át a könyvet.” [Pléh, 2001.10]

Természetesen ez a recenzió nem marad válasz nélkül. 2002. januárjában Lányi nyílt levélben válaszol a leírtakra. (BUKSZ 2002. január 14.) A *Tudományos észjárás és karizmatikus tudás* című írás elutasítja¹⁹ a Pléh Csaba által vázolt negatív Karácsony Sándor-képet. Pléh Csaba és Lányi Gusztáv eltérő álláspontjára a két fajta nézet, meggyőződés adhat választ. Pléh Csaba számon kéri az objektivitást, a tudományos megközelítést, Lányi Gusztáv ezzel szemben állítja, hogy „Karácsony Sándor – akár tetszik ez nekünk akár nem – „médiüm”: egy olyan erő, aki képes gondolatokat, eszméket és persze (Belőled is!) indulatokat provokálni.”

[Lányi, 2002. 5.]

Pléh Csaba és Lányi Gusztáv nyílt vitája Karácsony Sándorral kapcsolatos írások sorában azért is meglepő, hiszen Pléh több tanulmányában is elismerően, vagy legalábbis tudományos mértéktartással nyilatkozik róla. Többek között amikor arról ír, hogy Karácsony is fontos formálója volt a magyar pszichológiának, amely érdemes a világ figyelmére. [Pléh, 2004.31]

A tudományosság hiányát már kortársai is szemére hányták Karácsonynak (ahogy ezt a korábbi fejezetekben is láttuk) vagyis, hogy nem használja a tudományos apparátust (jegyzetek, irodalomjegyzék, stb.). Ő ezt műveiben azzal magyarázta, hogy nem lehet egy tudományos tételről egyértelműen kimutatni, hányan ihlették a szerzőt, míg a megállapításához eljutott. Másrészt: a tudományos mű helytálló voltát nem a jegyzetek döntenek el, nem is a kötelezőnek vélt „tudományos nyelv” használata, hanem az, hogy a benne foglaltak igazak-e. [Karácsony, 2006. 28.]

A vita még egy jelentős pontot érint: a transzcendenciát. A transzcendenst a mai tudomány, a ma tudományt művelő emberek teljes mértékben elvetni nem merik vagy nem akarják, így inkább metaforikusnak, homályosnak, féltudományosnak minősítik.

A vita lényege a kétféle megközelítési módban keresendő: Lányi művében a tudományosság igénye mellett a karizmatikus személyiség csodálata és az apológia is megjelenik, míg Pléh határozottan a tudomány szabályszerűségeit kéri tőle számon.

¹⁹„A benned kialakult elmélyülten negatív kép miatt azonban nem veszed észre azt, hogy én is kívülről elemzem Karácsonyt...” [Lányi, 2002. 6.]

„A Te tudományos észjárásod is, mondhatni, megbicsaklott a Karácsony Sándor-féle karizmatikus „tudás-kontúron”: az irracionális, a tudománytalan stb, „egész”-alakba billented őt.” [Lányi, 2002. 6.]

Gyulai Árpád társaslélektani, szociálpszichológiai szempontból elemzi pedagógiai rendszerét, elismeri, hogy fontos lenne az emberek egymás közti természetes viszonyát helyre állítani. (*Új Pedagógiai Szemle*, 1999. március) [Gyulai, 1999.]

Deme Tamás Karácsony Sándor aktualitását vizsgálja (2000a), és arra a következtetésre jut, hogy nagyon is időszerű róla, pedagógiai eszmerendszeréről beszélni. Kutatási témájául is ezt választja (2002), témavezetője Komlósi Sándor (JPTE), aki tanítványként több írást, tanulmányt publikál Karácsonyról. Deme Tamás írta az *Ocsúdó magyarság* című könyvben az előszót 2002. október 23-án, amely a *Rejtőzködő kulturális kincseink* címet viseli. Ebben a természetes viszonyuláson túl a magyarság szó átértékelődéséről, a magyar népre jellemző mentalitásról ír.

Sz.Tóth János vizsgálódása Karácsony népfőiskolai mozgalomban végzett tevékenységére irányul. Elismerően beszél az ő felvilágosult elképzeléseiről, de ugyanakkor sajnálja, hogy napjainkban nincs e területen kialakult program a fejlesztésre.[Sz. Tóth, 2002.]

A *Magyar Tudomány*ban 2001-ben egy cikk jelenik meg Lendvai L. Ferenc tollából, amely Karácsony Sándort „radikális protestáns reformer”-nek tünteti fel, aki a modern kapitalista világot nem a keresztény, hanem a pogány értékek megvalósulásának látja. Hitt a szociális igazságosság megvalósításában, ugyanakkor a magyarság megújítását is követeli. Lendvai Karácsony elképzelést utópisztikusnak, a realitástól nagyon távolinak tartja.²⁰

Szenczi Árpád, Karácsony Sándor pedagógiai elveinek érvényesülését kutatta (2000) és próbálta, próbálja a nagykorú tanítóképzésben ezt érvényre juttatni. Vizsgálja többek között az értelmi és az érületi nevelés kölcsönhatását, Karácsony nevelésfilozófiai gondolatait. [Szenczi, 2000. 2005a. 2005b.]

Debreczeni Tibor, az egykori Karácsony tanítvány is jelentet meg cikket Karácsonyról, illetve az ő pedagógiai reformjáról, a változtatni akarásáról, amely békéhez és nyugalomhoz vezet. [Debreczeni, 1998.]

²⁰ Lendvai L. Ferenc: *Hagyományok a magyar filozófiában, Filozófiai kultúrkritika – politikai előtérben.* Magyar Tudomány. 2001/4.

Bardócz T. András az *Új Pedagógiai Szemlében* jelent meg írása *Szokásrendszer és pedagógia* címmel (2003) az *Ocsúdó magyarság* című könyvén keresztül mutatja be, hogy milyen jó pedagógus volt Karácsony és mennyi útmutatót találhat írásaiban a mai kor pedagógusa is. [Bardócz, 2003.]

2003-ban egy kritika jelenik meg az *Iskolakultúrában* (2003/11), Lendvai L. Ferenc szerkesztésében *Magyarság és nevelés* címmel megjelent tanulmánykötetére vonatkozik. Karikó Sándor így vélekedik a kötetéről:

„Karácsony Sándort, a protestáns szellemben nevelkedett, a wundti népléktan és az egzisztencializmus hatása alá került gondolkodót s pedagógust lehet szeretni vagy utálni, egyetértően vagy vitatva fogadni – mindez ízlés és sok más szempont kérdése. Ám két dolgot, azt hiszem, nem tehetünk: nem elismerni s nem méltányolni. Látnunk kell, Karácsony Sándor nagyműveltségű, koncepciózus gondolkodó, akiben a pedagógiai és pszichológiai jellegű szakmai felvérteztség mellett jól megfér a filozófiai s világnézeti érzékenység.”

[Karikó, 2003. 125.]

A végére hagytam a legelkötelezettebb tanítványt, Kontra Györgyöt. Róla írásomban többször is említést teszek különböző összefüggésekben. Hú diákként végig kitartott szeretett tanára mellett, emlékét őrizte, és akinek tudta továbbadta. *Karácsony Sándor, a nagy hírű professzor* című könyvében olyan korabeli történetekkel, személyes példákkal is találkozhatunk, amelyek tanulságosak és gondolkodtatóak. Megélt élményeken keresztül kapunk képet életéről, pedagógiai módszereiről, társadalomban betöltött tisztségeiről. A Karácsony tanítványok tehát mindvégig összetartottak, a rászorulókat egy közös alapból támogatták.

Kontra Györgynek több tudományos igényű reflexiója is megjelent Karácsony Sándorról²¹, amelyben részletes ismertetést nyújt életéről, tevékenységéről, műveinek aktualitásáról, értékeiről, elsősorban pedagógiai nézőpontból.

²¹Kontra György: *Karácsony Sándor* (Orsz. Ped. Könyvtár és Múzeum, Bp., 1992, Magyar Pedagógusok sorozat);

Kontra György: *Karácsony Sándor, a nagy hírű professzor*, BIP, Bp., 2003;
Új Pedagógiai Lexikon, *Karácsony Sándor* címszó [Báthory-Falus, 1997, 169.]

Karácsony Sándor kutatások napjainkban

A kutatások napjainkban is folytatódnak, Golnhofer Erzsébet: *Hazai pedagógiai nézetek 1945-1949*²² című munkájában egy külön fejezetet szán munkásságának, a pedagógiai nézetének behatárolására, a neveléstudományban betöltött helyének megtalálására. Golnhofer hangsúlyozza, hogy hasonlóan Sík Sándorhoz, Imre Sándorhoz, Bognár Cecilhez stb., Karácsony is a keresztény pedagógia képviselője, aki nézeteinek megítélésében a politika nagyon meghatározó. [Golnhofer, 2004.]

A rendszerváltás utáni időszak neveléstudományi munkái közül fontos szólni Friedrich W. Kron: *Pedagógia* című művéről és a Mészáros István - Németh András- Pukánszky Béla: *Neveléstörténet* című könyvéről. Mindkettőnek része, ugyanazzal a tartalommal, a magyar neveléstudomány kialakulása és fejlődése, amelyben egy egész fejezet foglalkozik Karácsony Sándorral.

Így olvashatunk róla: „... a század magyar pedagógiájának egyik markáns egyénisége.” [Mészáros- Németh – Pukánszky, 2005. 348.]

Trencsényi Lászlónak több publikációja²³ foglalkozik Karácsony Sándor személyével, amelynek talán a kiinduló alapját az a tény adja, hogy szakdolgozatát a Karácsony-tanítványnál, Székácsné Vida Máriánál védte meg. Publikációiban nem fogalmaz meg kritikát Karácsony Sándorral kapcsolatban, sőt az egyik cikk (*Művelődés- Népfőiskola- Társadalomban* megjelent) alapján egyértelmű, hogy részt vett a Csökmei Kör egyik konferenciáján is, amelynek témája a magyar ifjúság volt. Ő maga is hangsúlyozza, hogy fel kellene végre ismernie a társadalomnak, hogy szüksége van értékálló ifjúsági közösségekre, hatékony felnőtt–ifjú párbeszéd fórumokra a Karácsony Sándor-i elvek alapján. [Trencsényi, 2005.]

²²Golnhofer Erzsébet (2004): *Hazai pedagógiai nézetek*, Iskolakultúra, Pécs

²³Trencsényi László (1991): *Találkozások Karácsony Sándorral*. Fejlesztő Pedagógia, 1991. 2.szám
Trencsényi László (1991): *Karácsony Sándor emléke*. Magyar Pedagógia, 1991. 3-4.szám
Trencsényi László (2005): *Karácsony Sándor öröksége és a magyar ifjúság*. MNT, 2005, ősz

Fenyő Imre a 2006-ban az Országos Neveléstudományi Konferencián előadást tartott Karácsony Sándor egyetemi szerepvállalásáról Debrecenben. Brezsnýánszky László szerkesztésében megjelent A „*Debreceni Iskola*” mű [Brezsnýánszky, 2007.] több fejezetét is Fenyő Imre írta, aki révén többek között betekintést nyerhetünk Karácsony oktató tárgyairól, egyetemen kívüli tevékenységéről. Ebben a műben Komlósi Sándor, egykori tanítvány is ír Karácsony debreceni pedagógiai tevékenységéről, a nevelés társas lélektani előfeltételeiről. Komlósi kiemeli Karácsony több generációra kiterjedő hatását, szemléletformáló erejét, amely munkásságának elvülhetetlen eredményének tart. [Komlósi, 2007. 190-200.]

Gyurgyák János²⁴ magyar nemzeteszmé és nacionalizmus történetét bemutató könyvében foglalkozik Karácsony Sándor nézeteivel is. Pedagógiai- filozófiai koncepcióját a gyakorlatból kiindulónak véli, hiszen a megfigyelések, kudarcok, feladatok által lett olyan egyedi. Műveiben úgy látja, hogy keveredik a leíró, elemző és az előíró, normatív szemlélet. A két világháború közötti időszak eredeti gondolkodójának tartja. [Gyurgyák, 2007. 320.]

Vekerdy Tamás több írásában²⁵ is Rudolf Steinerhez hasonlítja Karácsony Sándort. Kitűnő pedagógusnak és pszichológusnak tartja, akinek már a két világháború idején is nagyon értékes gondolatai voltak.

„Karácsony a két világháború között dolgozta ki fejlődéslélektani rendszerét. Ez számos pontjában egyezik más gyakorló pedagógusok vagy kutató pszichológusok olyan megállapításaival, *amelyek csak később születtek meg*, tudományos munka eredményeképpen.”²⁶ [Vekerdy, 2008.]

2009-ben megjelenik *A magyar észjárás* harmadik kiadása, amelynek utószavát Kövendi Dénes írta, illetve szerkesztését is ő végezte. [Karácsony, 2009.]

Érdeemes megjegyezni, hogy ebben a liberálisabb, demokratikusabb helyzetben sem olvasható személyével kapcsolatban igazán elmarasztaló kritika.

²⁴Gyurgyák János (2007): *Ezzé lett magyar hazátok*. Osiris Kiadó, Budapest

²⁵ <http://waldorf13.blogspot.com/2008/09/karacsony-sndor-1891-1952-pedagogiai-s.html> Utolsó hozzáférés: 2009. 11. 04.

Vekerdy Tamás: *Tanuló – tantárgy- tanár*. <http://www.uni-miskolc.hu/~waldorf/vekerdy2.htm> Utolsó hozzáférés: 2009. 11. 04.

<http://konferenciakalauz.hu/.../7378-dr-vekerdy-tamas-gyerekkortol-a-kamaszkorig-karacsony-sandor-modszere> Utolsó hozzáférés: 2009. 11. 04.

<http://www.waldorfsuli.hu/vekerdytamás/waldorfpedagogia> Utolsó hozzáférés: 2009. 11. 04.

<http://waldorf13.blogspot.com/.../karacsony-sndor-1891-1952-pedagogiai-s.html> Utolsó hozzáférés: 2009. 11. 04.

²⁶<http://waldorf13.blogspot.com/2008/09/karacsony-sndor-1891-1952-pedagogiai-s.html> Utolsó letöltés: 2009. 11. 04.

2. 1. 5. Összegzés

Karácsony Sándor pedagógiai tevékenységének recepciója alapján több összefüggés figyelhető meg a történelmi változások függvényében aszerint, hogy kik, milyen célból fordultak az ő nézete, filozófiája felé.

Az 1945 előtti időszakban két markáns vonal figyelhető meg: az egyik a lelkesedők, a tanítványok köre, akikre nagy hatást gyakorolt filozófiája például Fehér Gábor, aki így ír róla: „Ő a jelenben az az író és propagator, aki egyfelől a múlt századok kálvinista szellemének leginkább megszállottja, másfelől pedig megvan az az erő, amely a szellemet kisugározza és életként átönti azokba, akik hatáskörébe kerülnek.” [Fehér, 1938. 571.]

A másik oldalon pedig a kommunista párt által felkért személyek állnak, akik vagy utasításra vagy, hogy a pártnál jó benyomást tegyenek, írják a kritikáikat. (pl. Andics Erzsébet) E csoporton belül megfigyelhető egy jelenség, amelyre példa Lakatos Imre, aki ugyan a pártember volt, de Karácsony Sándor személyes hatására, átállt a tanítványi oldalra.

Egy következő halmazt képeznek azok a személyek, akik nem maradéktalanul fogadják el az ő filozófiáját, vagy bizonyos nézeteit nem osztják (pl. Szekfű Gyula), vagy bár pedagógiájával egyet értenek, a személyével kapcsolatban fenntartásaik vannak (pl. Németh László). Az azonban egyértelműen kijelenthető, a politikai szándék figyelmen kívül hagyásával is, hogy több kifogás fogalmazódik meg viselkedésével, tudományosságával kapcsolatban, mint az elképzeléseit illetően.

1945 után a publikációkban a kritika erősödik fel és a kommunista párt emberei vagy vele szimpatizálók próbálják a tanítványokat is elmarasztaló cikkek megírására rábírní – sikertelenül. Az '50-es, '60-as években a tanítványok csendben voltak, de kitartásukkal, munkájukkal, az életükkel folyamatosan bizonyították, felhasználták az ő mesterük hagyatékát, szellemi örökségét, hogy aztán abban a korszakban, amikor már lehet róla beszélni, a '70-es évektől kezdődően, továbbvigyék, terjesszék az ő tanait.

Karácsony Sándor a tanítványaira gyakorolt hatásának vitathatatlan érdeme, hogy számukra olyan alapot, hitet, nézetet adott át, amelyet a különböző tudományterületeken (matematika, pszichológia, néprajz, magyar nyelv stb.) jól tudták alkalmazni. (Boros, Kövendi írásai is utalnak erre.)

A rendszerváltás utáni időszakban publikálókat vizsgálva érdekes összefüggéseket fedezhetünk fel. A tanítványi kör értelemszerűen hangsúlyosan hallatja hangját pl. Kövendi Dénes, Komlósi Sándor, Debreczeni Tibor, Kontra György stb., de mellette már megjelenik a velük kapcsolatban állók köre is, akik az ő hatásukra kezdtek el Karácsony Sándorral

foglalkozni pl. Deme Tamás, aki Kontra György barátja, Lányi Gusztáv, aki Kontra György tanítványa.

Megállapítható, hogy a képzeletbeli koncentrikus kör közepén a tanítványok állnak, majd a következő körben a velük kapcsolatban álló személyek, majd őket követik azok, akik tőlük hallattak, olvastak először Karácsony Sándorról. Tény, hogy a kör közepéből egyre többen hiányoznak.

A legkülső kört jelenthetik a református hallgatók szakdolgozatai, publikációi, amelyek már sokszor a mai gyakorlat, nevelésügyünk megoldatlan problémái felől közelítik meg Karácsony Sándort (lásd *A református pedagógusképző intézmények diplomáinak vizsgálata* fejezet), hiszen pedagógiája gyakorlati megvalósíthatóságának kidolgozására már nem maradt ideje.

Karácsony Sándor pedagógiájával, nevelésfilozófiájával, műveivel foglalkozók, kutatók immár népes tábora motivációjuk alapján két fő csoportra osztható:

- az egykori Karácsony tanítványok, illetve az azóta hozzájuk csatlakozók megpróbálják rehabilitálni, elfogadtatni, népszerűsíteni Karácsony nézeteit például Kontra, Kövendi,

- a másik csoportot a szakma semleges képviselői alkotják, akik érdemi reflexiót követelnek, mint például Takács, Faludi, számosságukat tekintve ők vannak kevesebben.

(E magatartásformákra utal részben Péterfia Gáborné is [Péterfia, 1998. 64.]

„1902 őszén irattak be Debrecenbe első gimnazistának.
Szeptember 10-én 8-9-ig volt az első latinóránk.
Kilencórai tízpercben láttam meg világosan,
hogy az Isten is tanárnak szánt.”
[Karácsony, 2002. 14.]

3. KARÁCSONY SÁNDOR PEDAGÓGIAI MODELLJÉNEK VÁZLATA

Karácsony Sándor pedagógiai modelljének vázlata, mint azt a cím is jelzi, arra tesz kísérletet, hogy a hajdani debreceni pedagógiaprofesszor nevelési elveit, nevelésről, pedagógiáról vallott nézeteit összegyűjtse és rendszerezze a megjelent művei alapján.

Az Ocsúdó magyarság, Szokásrendszer és pedagógia könyvének első fejezete *Az én tudományos „rendszerem”* címet viseli, vagyis elvileg könnyű helyzetben lehetnék e témakör tárgyalásánál, de ennél összetettebb a probléma.

„...egyik kedves barátom ...meglepő és meghökkentő kérést szegezett a mellemnek: ”Legközelebb fejtsd már ki az egész rendszeredet, így eltévedünk a részletek labirintusában.” ...Ő is művelője a neveléstudománynak... Ha tehát ő kéri, hogy fejtsem ki egész rendszeremet, akkor az még bajosan van kifejtve.

...Egy szó mint száz: azt hittem, eddig azt hittem, már réges-régen kifejtettem a rendszeremet. Megint csak a magam terminológiája szerint: nem is igen tehettem egyebet, hiszen nincs külön rendszerem, hogy élek és mozgok, gondolkodván.” [Karácsony, 2002. 13.]

A hosszabb idézet bemutatja Karácsony Sándor nézetét a rendszerről, a pedagógiai rendszeréről, illetve rámutat annak hiányára. Vallja, hogy csak mesterséges rendszernek lehet rendszere [Karácsony, 2002. 13.], ezért használom inkább a címben én is a modell kifejezést. E tények ismeretében próbálom a pedagógiáról kifejtett filozófiáját tudományos szempontok alapján megvizsgálni, megállapításokat tenni. Rendszerezési törekvéseimmel a főbb jellemzők, kapcsolódási pontok, belső tagolódás ismertetésére vállalkozom a teljesség igénye nélkül.

Munkásságának egyik fő eredménye a neveléstudomány társaslogikai és társaslélektani rendszer kidolgozása, megalkotása. ¹

Karácsony Sándor nevelésfilozófiáját számos kritika érte már, elsősorban ideológiai, politikai szempontból bírálták a kommunista párt emberei. (pl. Andics, 1945.²) De akadtak olyanok is, akik a koncepció, a pedagógiai rendszer hiányát rótták fel neki. (pl. Mitrovics Gyula, a debreceni egyetem hajdani tanszékvezető professzora. ³)

Bár írásainak nyelvezete egy kissé nehézkes, de közvetlen stílusa átsegít a nehezen érthető fejezeteken, részeken.

A pedagógiai eszmerendszerének áttekintését három alapfogalom köré csoportosítom: a nevelés célja, a nevelés, a neveléstudomány, hiszen ezek valamennyi rendszerben megtalálhatóak. [Kluge, 1994. 13.]

¹ A neveléstudomány társaslogikai alapjai: *A magyar észjárás és közoktatásunk reformja(1939)* című művéből ismerhetjük meg.

A neveléstudomány társaslélektani alapjai négy nagy részre tagolódnak:

1. A nyelvi, irodalmi nevelés és a társaslélek értelmi működése: *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon* (1938), *A könyvek lelke* (1941)

2. A társaslélek felső határa és a transzcendensre nevelés: *A magyar világnézet* (1941), *A magyarok Istene* (1943)

3. A társadalmi nevelés és a társaslélek akarati működése: *A magyarok kincse* (1944), *Magyar ifjúság* (1946), *Ocsúdó magyarság* (1942)

4. A társaslélek alsó határa és a jogi nevelés: *A magyar demokrácia* (1945), *A magyar béke* (1947)
[Karácsony, 1985. 527.]

² Tiszántúli Néplap 1945. április 22.

³ [Fenyő, 2007. 210.]

3. 1. A református-teológiai elméleti kiindulás

Karácsony Sándorról így nyilatkoztak: „A református egyház hűséges tagja...”
[Szathmáry, 1982. 102.]

Karácsony pedagógiai rendszerének alapját a református teológia alaptételei alkotják. „Karácsony Sándor a jelenben az a magyar kálvinista pedagógus, akinek egészen eredeti, az evangéliumból természetesen folyó református szellemű pedagógiai koncepciója van, s akinek megadott egyszersmind az a képesség, amely a magyar kálvinizmus legnemesebb ízeit tartalmazó gondolatrendszer szuggerálásához szükséges.”

[Fehér, 1938. 571.]

A református hit, a kálvinizmus az ő eszmerendszerének legfőbb értéke. Az Isten és az ember kapcsolata kegyelem, amely alázatosságot, szerénységet követel.

Karácsony szerint a nevelést is a vallásosságnak kell áthatnia, akkor lesz igazán magyar és eredményes. [Karácsony, 2004.]

Teológusként, Ifj. Fekete Károly, a Debreceni Iskola egyik fejezetében foglalkozik Karácsony Sándor munkásságával egyháztörténeti szempontból, kiemelve egyház- és léleképítő tevékenységét.

„A nevelésnek Karácsony Sándornál az evangélium adja az alapját. Ez mélyíti ki az egész vállalkozás komolyságát és felelősségteljes voltát. A nevelésben minden eset speciális.”

[ifj. Fekete, 2007. 227]

Természetesen keresztyén nevelési folyamatban a nevelővel szemben igen nagyok az elvárások. Református hívőként kell helyt állnia a pedagóguspályán, aki minden cselekedetében vall hitéről.

„Református nevelőnek lenni éppen ezen összeférhetetlennek látszó tények megvalósulását jelenti, hogy a tekintély is csorbulatlan, az anyagot is elvégezzük, mégis megmarad a bizalmon és megbízáson alapuló egyetemes papi elv.

[Karácsony, 2004. 170.]

Mindenekelőtt a nevelő pedagógiai tevékenységét a szeretetnek kell áthatnia, vagyis az Istentől kapott szeretetet adja, sugározza tovább. A szeretet végső célja az Istenhez vezetni a növendékeket. A pedagógus minden órán vall a hitéről, cselekedetei, beszéde által. Karácsony

a kálvinizmusnak megfelelően szerénységet, alázatosságot vár el a nevelőktől, ugyanakkor határozottságot és példamutató életet is.

„...hit és alázatosság jellemzi a református nevelőt. Az alázatosság persze nem egyenlő a meghunyászkodással.” [Karácsony, 2004. 171.]

Vizsgáljuk meg Karácsony Sándor protestáns hitről, életvitelről, református iskoláról alkotott nézeteit közelebbről.

3.1.1. Protestáns életforma

„A magyar társasléleknek Istenre van szüksége, addig, míg számára Isten nem lélek és nem élet, igazi életet nem élhet, csak küzd, szenved, nyomorog és vár.”

[Karácsony, 2006. 53.]

Karácsony Sándornak ez a kijelentése igazolja e témakör részletesebb kifejtésének igényét, hiszen a kálvinizmust tekintette minden cselekedet, megnyilvánulás alapjának. Művei alapján egyértelműen elkülöníthető, körvonalazható a mindennapokban megvalósuló protestáns életvitel, munka, hivatás, erkölcs és értékrendszer kérdése és – lévén, hogy pedagógiai professzor - egy kifejezetten református iskola kép, benne a református pedagógussal és a növendékekkel, amelyhez feltételezi, elvárja minden helyzetben a protestáns viselkedést, életformát. Ennek a részletes bemutatása e fejezetben történik.

3.1.1. 1. A világnézetéről

Karácsony Sándor, eszmerendszerében megkülönböztet magyar és krisztusi világnézetet. Mivel a magyar, protestáns ember számára a legmegfelelőbb vallásnak a kálvinizmust tartja e két nézőpont megfér egymás mellett, sőt jól kiegészítik egymást. Filozófiája alapján és az imént említett okok miatt külön kerül bemutatásra két megközelítése a világnézetnek. [Karácsony, 2004.]

Elsőként a magyar világnézetéről vallott elképzelései *A magyar világnézet, Világnézeti nevelés* című munkájának elemzése olvasható.

A magyar világnézet

Minden embertől elvárják, hogy legyen valamilyen világnézeti meggyőződése, amely alapján döntéseit meghozza, véleményét kifejti. Ez azonban a két világháború közötti időszakban túl nagy hangsúlyt kapott. A politikai hatalom elvárta, hogy az egyház, a

tudomány az uralkodó párt véleményét képviselje asszisztáljon – Karácsony Sándor ezzel a nézetével egyértelműen bírálja az erőszakos befolyást a népre.

„Mint jellemző illusztrációt hozhatom fel: a múltkoriban az egyik folyóirattól azzal a felszólítással kaptam egy könyvet ismertetésre, hogy „húzd le”.”

[Karácsony, 2004. 193.]

A keresztyén embereknek azonban feladatuk és kötelességük, hogy a számukra nem túl kedvező politikai légkörben is megtalálják a helyüket és Isten iránti bizonyágtételre használják fel.

„A magyar igazi tragikai vétsége nem több és nem kevesebb, mint hogy csakugyan világnézete van, nem vallása, mert kultuszának, vagyis bizonyágtévő életének kiváltó oka, alanya nem Isten, hanem igazán valami rejtelmes, titokzatos, nevenincs transzcendens.”

[Karácsony, 2006. 53.]

Karácsony szerint a világnézet, az a fajta látásmód, ahogy a körülötte lévő világot látja, ahogyan az életét éli. A magyar ember számára csak egy jó megoldás létezik, ha hittel, Istenre tekintve végzi munkáját. Ha nem így tesz, nem tudja elvégezni magyar feladatát. A magyar ember számára élete teljes megéléséhez, feladatának elvégzéséhez egyedül Isten lehet a segítség, csak ő lehet a fundámentum.

A krisztusi világnézet

A *Nyugati világnézetünk felemás igában* című művének első kiadása 1933-ban jelent meg, vagyis nyolc évvel korábban, mint a neveléstudomány felső határával foglalkozó *A magyar világnézet*. Hogy mégis a magyar világnézet bemutatása után kerül sor e nézőpont vizsgálatára, annak egy indoka van: tágabb értelemben, több megközelítésben tárja elénk, fejti ki nézeteit e témában.

„Mi európai népek Krisztus világában élünk...” [Karácsony, 1991. 5.], kezdi bevezetőjét Karácsony Sándor.

Ez a kijelentés az alapja a többi megállapításainak is. A nép, a gyülekezet, az egyes ember lehet római katolikus vagy protestáns, ez csak a lelki jellemtől függ, de mindenképpen Krisztuskövetőnek kell lennie.

Összehasonlítja az antik és a nyugati világnézetet és megállapítja, hogy míg az előbbit a testiség, az anyag, az énközpontúság, a törvény, addig az utóbbit a szabadság, a szentség, az igazság, jóság, egészség jellemzi. A kötet címe - *Nyugati világnézetünk felemás igában* – e kettősségre utal, amely a ma emberét jellemzi. A felemás életforma nyugtalanná,

terméketlenné, tragikussá, kilátástalanokká teszi az életet. Hangsúlyozza: nem lehet egyszerre két különböző elvárásnak, világképnek megfelelni.

„A nyugati világnézet alapokmánya félre nem érhető világossággal rendelkezik a tekintetben is, mondván ne aggodalmaskodjatok a holnap felől, a közgyakorlat ezzel ellentétben igenis aggodalmaskodik, s egész emberi életek felőrlődnek e bizonytalanság kontrakarírozásában.” [Karácsony, 1991. 23.]

A ma embere azonban az anyagiasságot, testiséget hangsúlyozza a jelennek él, de a jövőjét is szeretné biztosítani. Az élet minden területe mechanikussá vált, nem tűri meg a kivételt pl. politika, bürokrácia – de a nevelés területén is ez a jelenség figyelhető meg, az új kezdeményezések egy idő után elvesznek, elhalnak. Az önfeláldozás, a hősiesség helyét az igénytelenség vette át, amely a társadalom szűkebb és tágabb csoportjainál is megfigyelhetőek, nemcsak szokásban, hanem erkölcsben, művészetben, vallási mozgalmakban, politikában, gazdaságban stb. [Karácsony, 1991. 28.]

„Megegyezni 50%-ra, ez a nyugati ember egyik legnépszerűbb életelve, a módszerét ebben a tekintetben művészi tökélyre fejlesztette, meg kell adni. Nem is csoda, maga a felemás iga is kompromisszum: fele pogány, fele krisztusi.” [Karácsony, 1991. 30.]

A kompromisszum egyik jellegzetes sajátossága az énközpontúság. Vagyis az egyes ember szeretne mindenáron és minél nagyobb mértékben érvényesülni, ennek két típusa figyelhető meg:

- az akarat nélküli, minden körülmények között engedelmeskedő, felfelé dörgölöző, lefelé megvető magatartás,
- a hataloméhes, pénzsóvár, naplopó, terrort alkalmazó, panama ügyleteket lefolytató viselkedés.

Pozitív változás csak akkor következhet be, ha vallásos ébredés, fellendülés figyelhető meg, illetve váltja fel az anyagi, testi telítettségre vágyó emberek gondolkodásmódját, amellyel aztán a gazdasági növekedés is együtt jár - a történelmi példák ezt igazolják.

„A nyugati világnézet életté válásával sem az a baj tehát, hogy szívesen, gyakran és nagyokat eszünk, hanem az, hogy kihangsúlyozzuk az evés testi vonásait és háttérbe szorítjuk, sőt egyenesen letagadjuk, sőt el is pusztítjuk lelki sajátosságát.” [Karácsony, 1991. 40.]

A lélek és a test elválaszthatatlan egymástól, aki test szerint él, nem akar lelki ember lenni.

Az értékek közötti különbségek bemutatására a keresztapja példáját hozza, aki puritán, hivatásszerető, kötelességtudó életet élt és jelentős vagyont halmozott fel. A pénzt a háború elvitte, örökségül fia számára „csak” életpéldája maradt, amely értékek alapján aztán sikerült

újrakezdenie életét, folyamatosan gyarapodnia, boldogulnia. Tehát amik valóban megmaradtak és hosszú távon is eredményt hoznak - azok az irracionális értékek. A hivatás azonban nem egyenlő az egzisztenciával – az anyagi lét, biztonság krízise akkor is jelen volt az emberek mindennapjaiban és próbált mindenki a maga módján boldogulni, gyakran az örök, bibliai értékek megkerülésével.

„Istene mindenkinek van, még annak is, aki ateistának vallja magát. De nagyon kevés embernek él az Istene. Van halott Isten, bálvány Isten, elvont Isten, jelképes Isten, fogalmi Isten, hagyományos Isten, személytelen Isten, csak attribútumaiban vagy teremtményeiben mutatkozó Isten, vágy Isten, keret- Isten, kis kezdőbetűivel írott Isten, de élő Istene csak annak az embernek lehet, aki megszabadult a halál- bűn- Sátán rabságából.”

[Karácsony, 1991. 70.]

A Sátán rabságától kegyelem nélkül nem lehet megszabadulni, csak a kegyelem ereje adhat erőt, energiát a keresztyén ember életében. A keresztyénség, a nyugati világnézet az egyéni ember hitén alapul. Az ő közösségükből épül fel az egyház, ahol az élő hit munkálkodik.

Karácsony Sándor hangsúlyozza a munka fontosságát, a folytonos tenni akarást Isten dicsőségére. A kegyelem által megváltott élet nem tehet mást csak alázatosan, engedelmesen cselekedni. Példaként egy svájci milliomos ember életét mutatja be, akik fiatalon egy szeretetház működési költségének fedezését vállalták el, ehhez természetesen nagyon sokat és szorgalmasan kellett dolgozniuk, hogy a plusz kiadást fizetni tudják, de mindezt nem öncélúan tették, hanem egy nemes ügy érdekében, az egyház érdekében – ez különbözteti meg őket a gazdagoktól - ők a lélek emberei. Karácsony nézete szerint csak a Biblia adhat programot az egyes ember életére vonatkozóan, általános szabályok, módszerek nincsenek, hiszen akkor már nem jelenne meg a szabadságnak és a szentségnek az eszméje.

3. 1.1. 2. Az anyagi világ nyújtotta lehetőségek

A mindennapi életben számos kihívással találkozunk, úgymint világi örömök, gazdagság, kényelem stb. A keresztyén ember számára is gyakran felmerülő kérdés, hogy miként viszonyuljon az anyagi világ nyújtotta lehetőségekhez, szabad-e vele élnie.

Karácsony Sándor hangsúlyozza: „...az anyag is Isten alkotása és egyben ajándéka is számunkra.” [Karácsony, 2004. 196.]

Tehát nem megtagadni kell a világot, hanem birtokba venni, jól használni az abban kínált lehetőségeket.

Jézus Krisztus is mértékletesen eszik, iszik pl. a kánai mennyegzőn, sőt ő kínálja meg borral a tanítványokat. A cél azonban nem a mámor és nem a részegség. Nem szabad a napi feladatok

kudarcai elől, a nyomorúság elől elmenekülni, a zsibbasztó, mámorító szerekkel élni. A keresztyén embernek a Szent Lélek munkája által meg kell találnia az örömet, a kiutat, a reményt az életében. Vagyis a protestánsoknak egész életükben aktív önuralomról kell tanúbizonyságot tenniük, amely a szenvedélymentes, racionális életet hangsúlyozza. [Karácsony, 2004.]

2. 1. 1. 3. A munka, a hivatás

Karácsony Sándor a munkával, munkakedvvel hosszasan, könyvének több fejezetében is foglalkozik. E kérdéskör hangsúlyozása a protestáns vallásra jellemző aktív, tevékeny emberképpel magyarázható, amely előírja Isten dicsőségének gyarapítását a mindennapi életben. Vallási háttér, indoklás bővebb ismertetése a protestáns hit témakörnél olvasható.

„A munka úgy iktatódott bele a világrendbe, büntetésül annak, hogy az első emberpár megtagadta az Isten iránt való engedelmisséget. A munka tehát az eredendő bűn egyenes következménye, és mindaddig átok gyanánt nehezedik reánk, míg egyedül vagyunk, Isten nélkül, sőt Isten ellenére élünk, míg tehát vissza nem térünk hozzá, az engedelmisség régi útjára.” [Karácsony, 2004. 39.]

A munkakedv tehát Isten ajándéka az egyes ember életében, ha azonban nagyobb tömegre is igaz ez a tétel, akkor jelentős gazdasági hatása is lehet, így a protestáns munkamorál meghatározó közgazdasági erővé válhat. Ezt a kérdéskört vizsgálja Max Weber is, *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme* című könyvében. [Weber, 1982.]

Karácsony Sándor az engedelmisséget és a belenyugvást hangsúlyozza akkor is, ha éppen nem irigylésre méltó a munka vagy a kapott bér, sőt biztat is, hiszen Isten dicsőségét szolgálja az ember az Ő akaratából. Akinek megadatik a magasabb bér, fizetés, azoknak nagyobb lehetőségük van az adakozásra. A javak, a vagyon eszközzé válhat az emberek kezében Isten országának építésében. A hivatástudatot hangsúlyozza, vagyis mindenkinek az adott helyen kell megállnia a helyét és a lehető legtöbbet kihoznia magából. Elítéli a tétlenséget, a halogatást, az idő és a tér szűkössége nem lehet indoka a jövőbe tekintésnek, a jövőben megvalósuló, gyümölcsöző terveknek. Élni kell az őszinte szívvel felajánlott társadalmi munka lehetőségével, ha jó ügyet, Istennek tetsző munkát végzünk.

Karácsony Sándor a Bibliát nemzeti munkaprogramnak tartja, és az abban leírtak megtartásában látja a kivezető utat.

„...valahányszor a magyarság tudakozta s elfogadta Isten szent akaratát, mindig sikerült, amit cselekedett, megfordítva, kizárólag csak olyankor érték csapások és szerencsétlenségek, ha ellene szegült az Úr terveinek...” [Karácsony, 2004. 264.]

3. 1. 1. 4. Magyar tett, magyar erkölcs

Időrendben a társadalmi nevelés harmadik, egyben utolsó köteteként jelent meg a *Magyar ifjúság* kötete, amely a *Tettrendszer és az etika* alcímet viseli.

„A pedagógia a szokásrendszer kialakításának a tudománya, az axiológia az értékrendszert tanulmányozó studium, kettőjük közé logikusan került a tettrendszer és az etika.”

[Kontra, 2003, 70.]

Ami azonnal szembetűnő Karácsony Sándor írásaiban, hogy magyar tett és magyar erkölcsről ír, vagyis feltételez egy olyan magatartást, amely csak és kifejezetten a magyar emberekre jellemző és igaz.

„Maga a rendszer pedig kikövetkeztethetőleg mindig a magyar társaslélek és a magyar észjárás törvényszerűségeit mutatja, tehát pszichológiailag és logikailag egyformán magyar.”

[Karácsony, 2005, 6.]

A másik sajátos megállapítása, hogy „...az etika problémáinak, másfelől a társadalmi élet tettrendszerének, végül az ifjúságnak egyazonossága több pusztá felvetésnél...” [Karácsony, 1946, 7.]

Karácsony Sándor megállapítását egyrészt arra a tényre alapozza, hogy életének jelentős részében az ifjúsággal foglalkozott, így megismerte az iskolai és az iskolán kívüli tevékenységüket, viselkedésüket világnézeti, jogi, akarati, nyelvi megnyilvánulásaikban, másrészt „...a nép érzelmi, az értelmiség értelmi jellegű életmegnyilvánulásai mellett az ifjúság az, amely kiváltképpen mozog tettrendszerben, s így fogalmának uralkodó jegyei pszichológiailag az etika, logikailag a karakter.” [Karácsony, 2005, 7.]

A társadalomban, társas kapcsolatokban a tevékenységet - aki az áhitat fokán cselekszik - a szeretetnek kell átjárnia, nemcsak az ifjúság, hanem a pedagógusok, vagy egy másik ember részéről is, megérezve, átélve, hittel megvallva, hogy Jézus Krisztus minden embert egyformán szeret és elfogad. Ez a kiindulópontja és alapja Karácsony Sándor társadalmi nevelésről, etikai magatartásról vallott nézeteinek. E megállapításának már egyértelmű következménye, hogy a másik emberhez csak viszonyulással, egyenrangú partnerként léphetek kapcsolatban, hiszen Krisztus előtt mindnyájan egyformák vagyunk. [Karácsony, 2004. 6.]

A *Magyar ifjúság* című kötetének első része foglalkozik a magyar tettekkel és a magyar erkölccsel, amely négy nagyobb fejezetből áll. Az első két cím jól mutatja, hogy

mindenekelőtt példaadás a célja. Egy-egy konkrét, valós életutat, személyiséget mutat be, akik erkölcsi magatartását, tevékeny, Istennek szánt életüket példaként állítja az olvasó elé. Talán az sem meglepő, hogy *Egy magyar tudós: Fehér Gábor* és *Egy magyar művész: Árokháthy Béla* protestánsok voltak. Mindkettőjüket emberként mutatja be, a szó legmélyebb értelmében, akiknek voltak problémáik, hiányosságaik, mégis tudásukkal, emberi tartásukkal, állandó tenni akarásukkal kiemelkedtek a többi ember közül.

A magyar tetterendszer című fejezet e két bemutatott ember aktivitásának okait vizsgálja. Elsőként a magyarokra jellemző cselekvést, tevékenységet elemzi, amelynek sajátossága a nyugalmas mozdulatlanág.

„Két falusi ember beszélget. Az egyik hazuról jött, a másik messze földről. Mi újság? kérdezi emez amattól. – Hálaistennek, semmi- hangzik rá a válasz, mire a messziről jött mély meggyőződéssel csak ennyit mond: Az a jó!” [Karácsony, 2005, 26.]

Vagyis a magyar ember arra törekszik, hogy ezt a kényelmes állapotot ne zavarja meg semmi.

Karácsony Sándor szerint Fehér Gábor¹ és Árokháthy Béla² élete, felfogása magyarként ugyanilyen lett volna, ha a vallásos hit, meggyőződés nem hatotta volna át életüket. A megtért, protestáns ember csak tevékeny lehet. Ez a megállapítás egyezik Max Weber vallásszociológus kálvinisták életviteléről alkotott véleményével, miszerint „...cselekedeteik az Isten kegyelméből származó hitből fakadtak, s hogy hitüket ugyancsak Isten kegyelméből származó cselekedeteik minősége legitimálja.” [Weber, 1982, 153.] (E gondolatmenet vallási szempontjairól a későbbiekben még esik szó.)

„A magyar tetterendszer, a mi társadalmunkat a családiasság légköre árasztja el, és teszi sajátosan mássá, amint akármelyik társasakarati vonatkozást.” [Karácsony, 2005, 31.]

Karácsony Sándor a magyar társadalmat egy nagy családként írta le, amelyben jól megférnek egymás mellett az alá-fölérendeltségi viszonyban élő emberek. Ez az elképzelés, a megvalósíthatóságának nehézsége miatt, csak illúzióként, ideális állapotként értelmezhető.

¹ Fehér Gábor (1893-1941), elemi iskoláit Hajdúszoboszlón végzi, majd a debreceni református kollégium diákja, egyetemi tanulmányait a debreceni egyetem, magyar-német szakán végzi. Jelentős publikációs tevékenysége, írásait a Protestáns Szemlében közzélték. Ezen kívül állandó munkatársa volt A Mi Utunk, a Magyar Ifjúság és Az Erő című ifjúsági lapoknak is. Mint szépíró is jelentős személyiség: négy könyve és több elbeszélése jelent meg. Munkássága alapján elnyerte többek között Németh László barátságát is. Hársfalvi Péter- Katona Béla: (1971): *"Én szőke városom": írások Nyíregyházáról.* Nyíregyháza, p.61-67

² Árokháthy Béla (1890-1942) orgonaművész, zeneszerző, egyházi karnagy. Teológiai tanulmányait a sárospataki és budapesti református teológián végezte, 1920–23-ban a budapesti református egyház hitoktatója, egyházi karnagya és a teológiai akadémiájának zenetanára *Magyar Életrajzi Lexikon I-II.* (1982) Akadémiai Kiadó, Budapest

Fehér Gábor és Árokháthy Béla élete, mint mindenki számára példamutató élet, a következő jellegzetességekkel bírt etikai szempontból:

- mély kálvinista hit – ez az alap
- érzelmileg rendkívül gazdag
- áldozatkészségük ökumenikusan hatékony
- tetteikért nem várnak jutalmat – ingyen szolgálnak, ajándékképp
- szolgálatuk logikusan törvényszerű
- teljes életüket a munkájuknak szentelték
- áhítatos életet éltek
- szeretetet áradt egész személyiségükből.

Vagyis ezek azok az etikai normák, amelyek egy protestáns ember számára követendő tulajdonságok Karácsony Sándor értelmezésében.

A magyar kálvinista embertől elvárható cselekedeteket és erkölcsi magatartást két ember életén keresztül ismerhettük meg. Feltehetjük a kérdést vajon mitől magyar sajátosságok mindazok, amikről eddig szó esett.

„Azért, mert zárt tetterendszerben csak magyar egyik és másik ember egymásra vonatkozásában jelentkeznek jellegzetesen.” [Karácsony, 2005, 34.]

Ebből az állításból is látszik, hogy Karácsony feltételez egy kifejezetten magyar emberekre jellemző magatartást, lelki hozzáállást, amit *A magyar észjárás* című könyvében részletesen kifejt.

2.1 1. 5. Protestáns értékek – protestáns magatartás

A társadalmi nevelés második köteteként jelent meg *A magyarok kincse* című műve, amely az *Értékrendszer és az axiológia* alcímet viseli. A kötet fő fejezeteinek címei Karácsony Sándor számára legfontosabb értékeket mutatja be. Ezek az értékek az autonómia, őszinteség, világosság, szabadság, szentség. Ez a könyv logikai felépítettségében hasonlóságot mutat a *Magyar ifjúsággal*. Hiszen míg ebben Mikszáth Kálmán életművét vesz alapul a magyar emberek értékrendszerének bemutatásához, addig az utóbbiban két tudós életét választja ki példaértékű erkölcsi tartásuk jellemzésére.

Karácsony Sándor műveit olvasva tehát kirajzolódnak azok a főbb értékek, amelyeket mélyen hívő reformátusként fontosnak tart minden keresztyén ember számára. Nézzük milyen értékeket hangsúlyoz az előbb említetteken kívül Istennek tetsző élet elérése érdekében!

- engedelmisség, alázatosság

Istennek feltétlen engedelmisséggel és alázatossággal tartozunk a velünk közölt kegyelméért.

- őszinteség

A bajok legfőbb okának az őszinteség hiányát tartja. A problémás helyzetek megoldásának egyetlen módja a szembe nézünk velük, és nem félremagyarázzuk.

- bölcsesség, tudás

Karácsony Sándor a pedagógusoktól elvárja, hogy a problémákra nyitott, tájékozott, bölcs, filozófikus emberek legyenek. *A magyar észjárás* című könyvében olvashatunk a szofokrácia (=alkotó értelmiség, elit) jellemzőiről, lelkialkatáról, hiszen azt vallja, hogy a gyakorlatban a műveltség foka és a minősége számít.

- jó kedv

A protestáns ember csak jó kedvű lehet, hiszen kiválasztottságában megbizonyosodott, így a mindennapjait önmagában bízva Krisztus ügyét szolgálja. Karácsony Sándor a nevelőkre vonatkozóan is kifejti, hogy többek között az optimizmusnak kell, hogy jellemezze őket.

- szorgalmas, aktív, közösségi

Karácsony Sándor életében jó példát mutatott a tevékeny, tartalmas életre. Fontosnak tartotta a közösségekhez, társadalmi szervezetekhez tartozást, a munkahelyi elfoglaltságon kívüli foglalatosságot. Ő maga több szervezetnek, egyesületnek volt vezetője, irányítója.

- önuralmat tanúsító, egészséges életmódra törekvő

A mértékletességet hangsúlyozta a mindennapi életben, evésben, ivásban, testi örömeiben. A fiatalok számára a cserkészetet, a kirándulást, a mozgást emelte ki, mint hasznos szabadidős tevékenységet. Ő maga 1914. november 20-án súlyosan megsérül a kelet-galíciai fronton, aminek eredményeként mozgássérültté vált egész életére. Az évek múlásával testileg egyre inkább elnehezedett, ami még inkább akadályozta mozgásában.

[Kontra, 2003.11.]

A magyarok Istene című művében azonban hangsúlyozza, hogy a korra jellemző túlzott életmód, egészség, sport stb. mánia csak a testi bajok megoldására lehetőségek és mutatkozhatnak javulások, de az emberiség közérzete attól még romlik. Az oka egy félreértés: a szemléletmód-váltás valóban eredményezhet egészségesebb testet, de meg nem újulhat. A léleknek kell újjászületnie, hiszen a lélek testben él ezen a világon. Az ember tehát nem test és lélek, hanem testben élő lélek.

A keresztyén ember számára önmaga és az élete irányítására két lehetőség kínálkozik: vagy elfogadja Istent Megváltójának és így eleget tesz az eleve elrendelés elvének, az isteni akaratnak az üdvösség reményében, vagy elutasítja Istent és csak önmagában bízik, önmagáért él.

Karácsony Sándor a hívő élet lehetőségét hangsúlyozta. Vallotta, hogy az ember igazi létezési módja a cselekvés, a tenni akarás, amelynek mindenesetben az ész szerint, a racionalitás talaján kell mozognia. A protestáns ember számára az eleve elrendelt lét folyamatos bizonyítás-vággal van tele Megváltója felé. A mindennapokban ez számos lemondással, aktív önuralommal, már-már aszkétikus életformában mutatkozik meg. [Karácsony, 1991.]

3. 1. 2. A református iskola

Karácsony Sándor *A magyarok Istene* című munkájában sokat foglalkozik a református iskolával, annak problémáival, hatékonyságával. Írásaiban azt vizsgálja megvalósulhat-e egyáltalán a református iskola és milyen formában.

A legfontosabb kérdés annak eldöntése, hogy mit tekint az iskola a fő feladatának: a gyermek személyiségének természetes kibontakozását vagy a célirányos, előre meghatározott emberkép elérését. E kérdéskör sikeres eldöntése után és/vagy mellett egy újabb probléma merül fel: meg kell felelni a gyülekezetnek, a református egyház elvárásainak és a mindenkori oktatási minisztériumnak, kormánynak. A kettős elvárás súlya alatt nem a kritikának, nem a panaszkodásnak van helye, hanem a kiút, a megoldások keresésének, a cselekvésnek. Hogy a református iskolák továbbra is működőképesek legyenek annak egy biztosítéka lehet csak, maga a református ember, a református közösségek, „...akikben a szolgálatnak és az áldozatnak lelke...” ég. [Karácsony, 2004. 172.]

„Az én diákkoromban még nagyon vastag könyv volt a református gimnázium év végi nyomtatásos Értesítője, sokkal vastagabb, mint a többi intézeteké. Százakra menő alapítvány részletes felsorolása tette olyan vastaggá.” [Karácsony, 2004. 171.]

Az egyedüli megoldásnak az adakozást látja, ahogyan azt a Biblia is tanítja. Az áldozathozatalt minden reformátusnak meg kell tanulnia a jövő érdekében. Azonban nemcsak a felnőttektől várja el ezt a magatartást, hanem a református tanulóktól is. Fontosnak tartaná a két filléres régi hagyomány felélesztését, vagyis minden diák hetente két fillért áldoz zsebpénzéből társai javára. Ez a szokás megtanítja a fiatalokat is az önkéntes adakozásra, a reformátusság talpon maradása, továbbélése érdekében.

3. 1. 2. 1. A református pedagógus

Karácsony Sándor eszmerendszerében külön kategóriaként jeleni meg a református pedagógus. Nagy elvárásokat fogalmaz meg velük kapcsolatban. A református egyház, iskolaépítő egyház, így különös jelentőséggel bír mind a tanár, mind a tanuló személye.

A református pedagógusképzés azonban nem fektet kellően nagy hangsúlyt a képzésben résztvevőkre. A két világháború közötti időszakban állami tanterv alapján tanultak, akik eljártak hittan órára is, ezért az első, egyik legfontosabb tételként az állandó önnevelés szükségességét hirdeti. [Karácsony, 1985. 185.]

A református hit szerinte olyan belső lelkiület, amely fő jellemzői az egyszerűség, az alázatosság és (sok esetben) a csökönyösség. Az egyetemes papság elvét hirdette. [Karácsony, 2004. 41.] Ezt a magatartást a mindennapi pedagógiában nem könnyű megvalósítani, ehhez Karácsony szerint szükség van gyakori önvizsgálatra, és nem szabad elfelejtkeznünk a kegyelemről sem. [Karácsony, 2004. 168.]

A pedagógusok magukat a legtökéletesebbnek, a legokosabbnak hiszik, a reformátusságukról pedig elfelejtkeznek (vagy legalábbis hanyagolják). Karácsony Sándor mégis bizakodó, és hiszi, hogy legalább a református iskolákban jobb vagy jobbítható a helyzet. Karácsony Sándor szerint a vallásos nevelésnek mindenóra keretébe be kell épülnie, bár klasszikus helyei ennek nyilván a hittan órák. A vallásos nevelés nem más, mint vallásos magatartás, társas lélektani értelemben: törekvés afelé, ami szent. A nevelőnek pappá kell magasztosulnia, aki vall hitéről, a gyermek pedig, aki ezt hallja, érzi, ő is hisz.

„A vallásos nevelő nem okvetlenül a tízparancsolatot tanítja, még nem is okvetlenül ahhoz fűzi vallásos természetű mondandóját...De akár tanít, akár egyebet cselekszik, arról vall, hogy nem magunkéi vagy egymáséi, hanem az Övéi vagyunk...” [Karácsony, 2004. 6.]

A református nevelőknek három típusát mutatja be:

- mártírtanító: aki a keresztyén kisebbségi harcban is alázatos tud maradni, és hitéről tesz tanúbizonyságot,
- iskolamester tanítók: folyamatosan művelik magukat, mindent megtesznek a református iskola, kollégium fennmaradása érdekében,
- iskolaépítő tanító: akik prófétaként csendben, szerényen tevékenykednek, életük imádságos, bibliás élet.

Karácsony Sándor elismeri, hogy református nevelőnek lenni nem könnyű, ugyanakkor a legszebb feladat. [Karácsony, 2004. 170.]

3. 1. 2. 2. A református növendék

A református növendék a református oktatás jövőjének meghatározója, csak a tanuló lelkének misszionálása mentheti meg. Egy korabeli vallástanárok körében végzett kutatás azonban nagyon negatív képet festett az akkori diákságról.

„Nemcsak rosszak, züllöttek, hanem egyenesen azok is akarnak maradni...”

[Karácsony, 2004. 167.]

A pedagógusok számos problémát jelölnek meg okként. Nézzünk ezekből néhányat:

- a református nevelők nem mutatnak jó példát,
- amit az iskola felépít, a szülői ház lerombolja,
- a tanár- diák viszony rideg,
- közömbösek a diákok, nem akarnak tanulni,
- nem élnek öntudatos lelki életet, csak az értelmi nevelés hangsúlyos
- a diákok céltalanok, lelkiileg erőtlenek, hanyagok, pesszimisták, cinikusak,
- sokan megelégednek az elégséges bizonyítvánnyal,
- nem szeretik a fizikai munkát,
- modortalanok, tiszteletlenek stb.

E szomorú helyzetkép feloldását, javulását Karácsony Sándor az idősebb nemzedék újjászületésében látja, a lelki ébredésben, a bűnbánat utáni eredményes, hatékony munkában képzelel el. [Karácsony, 2004. 168.]

3. 1. 3. A református hit

A protestantizmus egy fajta lelki magatartás, amelyet két dolog jellemez Karácsony Sándor szerint: egyrészt a történetisége miatt az idő múlásával egyfajta megmerevedés, változatlanság, másrészt a benne hívő emberek általi folyamatos változás. Vagyis a protestáns egyház annyiban ható és eredményes, amennyire a gyülekezet tagjai azok. Tehát egyszerre teszi szabaddá és a szeretet által a közösség számára szolgálatot, munkát végző tagokká a hit ereje. [Karácsony, 2004. 6.]

A protestáns ember személyesen megváltott egyén, így nagy a felelőssége a mindennapok világában. Az egyes embernek saját korlátai felismerése után az eredménye csak a termékeny bűnbánat lehet. A protestáns ember nehezen ismeri be hibáit, gyengeségeit – erőt azonban csakis Istentől várhat, kérhet.

„...sajátosan protestáns jellege az, hogy egyedüli alapja a Szentírás alapuló egyéni hit, egyetlen tünete a szabadság, egyetlen ellenőrző biztosítéka pedig a közösség lehetősége.

Amennyiben protestáns vagyok, Istennel való helyes relációm felől semmi más bizonyítékom és megnyugvásom nincs, csupán az, hogy hiszek.” [Karácsony, 2004. 214.]

A szabadság Karácsony szerint azt jelenti, hogy szabad nem lopni, nem ölni, nem gonoszat cselekedni, de ez számára nem rabságot, béklyót jelent. [Karácsony, 2004. 216.]

A református ember valódi énje, hite a közösségben, a másik ember iránt tanúsított magatartásban, együttélésben nyilvánul meg, ami egyfajta küldetés, egész életre szóló feladat is egyben, hiszen megvalósítása szolgálat, áldozat és felebaráti szeretet kell.

A református ember számára az egyetlen reménység a mindennapokban a Biblia.

Karácsony Sándor összekapcsolja és párhuzamot von a magyarság és a kálvinizmus felett.

„Mint magyar ember, magyar észjárás szerint látom a pap és laikus társaslélektani relációját olyannak, amilyennek le is írom, de ez a reláció pontosan megfelel a kálvinisták egyetemes papi elvének.” [Karácsony, 2004. 10.]

Karácsony Sándor mélyen hívő református és származására büszke ember volt, aki féltette a magyarságot, a magyar népet, így talán érthető a fent olvasható megállapítása. A személyes megváltói kép így válik érthetővé: reformátusként és magyarként, csak magyar és protestáns Istene lehet, ugyanakkor kijelenti nem mindenki számára igaz ez a tétel, például a katolikusoknak le kell fordítaniuk a saját terminológiájukra az ő téziseit. Az tény, hogy Karácsony Sándor filozófiájának, eszmerendszerének tanulmányozásához szükséges vallástörténeti, vallástudományi műveltség, hiszen egész gondolkodásmódját átszövik a protestáns vallásra jellemző sajátosságok és a mély hite.

„Mert nem mi vagyunk fontosak, hanem Isten, a magyarok Istene. Soli Deo gloria: egyedül Istené legyen a dicsőség!” [Karácsony, 2004. 11.]

3. 1. 4. Összegzés

Karácsony Sándor filozófiájának mindenkori időszerűségét a református pedagógia számára az adja, hogy ő nem a modern eszméknek megfelelő pedagógus akart lenni, aki valami újat vagy korszerű elveket kitalál, hanem sokkal inkább felfelé tekintve az örök értékek mindennapi megélésére, kiteljesedésére törekedett.

A református nevelési hagyományok valláserkölcsei értékrenden alapuló társadalmi, szellemi környezetben bontakoztak ki, a református pedagógia mindenkori feladata, hogy a folyton változó világban az örök eszméket folyamatosan aktivizálja. A protestáns iskolák,

benne a nevelők kötelessége a napi munkájuk során a Krisztusi evangélium szellemében végezni munkájukat, amely mindenkor minőségi helytállásra kötelezi őket.

A református pedagógus Karácsony nézete szerint kétszeresen elhívott ember, aki Isten és az iskola ügyéért tevékenykedik. Nevelői lelkületükre jellemző, az optimizmus és hogy hivatásukat szolgáltnak tekintik, folyamatos önképzésre, alkotó munkára képesek. A hit, a hivatás, a szolgálat és példakép szorosan összefüggő fogalmak Karácsony Sándor protestáns értékrendszerében.

3. 2. A nevelés és célja

Karácsony Sándor szerint, éppen úgy, mint Ernst Christian Trapp szerint [Trapp, 1780. 26.] a nevelés a társadalom és az egyén számára is elengedhetetlen. [Kluge, 1994. 18.] A pedagógus egyik legfőbb feladata, hogy az ismeretek közvetítése révén a morális, erkölcsi jellemet is erősítse, fejlessze.

Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher dialektikus felfogása is visszaköszön abban a megállapításában, hogy a nevelés ugyan történelmi- társadalmi jelenség, de még inkább a fiatalabb és az idősebb generáció közötti viszonyban, egymásra gyakorolt hatásban realizálódik. [Schleiermacher, 1964. 42.] [Kluge, 1994. 34.]

Wilhelm Dilthey ennek a viszonyoknak a személyességét hangsúlyozza. [Dilthey, 1971. 192.] [Kluge, 1994. 48.]

Bár Karácsony Sándor műveiben elhatárolódik Johann Friedrich Herbart felfogásától, mégis tapasztalható hasonlóság a két látásmód között. Mindketten vallják, hogy az emberek formálhatók, alakíthatók, míg Herbart direkt, Karácsony indirekt módon képzelel el, de abban megegyezik a véleményük, hogy a nevelő és a nevelt kölcsönös kapcsolata, munkája eredményeképp beszélhetünk nevelésről. [Karácsony, 1985. 436.] [Kluge, 1994. 24.]

Karácsony filozófiáját a pedagógiai humanizmus jellemzi, vagyis a nevelt személyisége nagy hangsúlyt kap, amely közösségekben, a hagyományban és a kultúrában folyamatosan formálódik, alakul, mindezt pedig áthatja a transzcendencia, a mély, református hit. A nevelés általános célja tehát a növekedés, amely csak viszonyulással, a közös nyelv megtalálásával lehetséges. [Karácsony, 2002.] [Karácsony, 2004.]

3. 2. 1. Az anyanyelv és nevelés

Karácsony Sándor valószínűleg a debreceni református kollégium önképzőkör foglalkozásain, amelynek 1906-1910-ig tagja volt, hallott először a nyelvi nevelés

lehetőségéről. Kulcsár Endre, az önképzőkör vezetője ismert stilszta volt, aki ennek jegyében végezte munkáját [Fekete, 2007]:

„Azt a hangot, azt a szót, melyet a szemlélet hatása fakaszt ajkunkról, úgy kell egyúttal tekintenünk, mint lelkünk megnyilatkozásának jelét s mint annak az iránynak a mutatóját, a honnan a külső hatás ért bennünket, s mint saját lelkünk visszavevő erejének mértékét.”

[Kulcsár, 1897. 12.]

Karácsony Sándor pedagógiájának alapját ez a szemlélet hatja át, miszerint minden nevelés nyelvi nevelés, vagyis embertársaink megértése a cél.

„Minden nyelv kollektív tény, szociális vonatkozású társaslelki tevékenység. Az anyanyelv is.” [Karácsony, 2002. 141.]

Karácsony Sándor társaslélektanon alapuló nevelési rendszerének egyik vezérgondolata a fenti idézet. A neveléstudomány társaslélektani alapjainak első része a nyelvi nevelés és annak társas lélektani alapon való működését mutatja be. Az ő értelmezésében a nyelv tágabb kategória, mint a rá nagy hatással bíró Wilhelm Wundtnál. Wundt szerint a tudomány egyéni teljesítmények összessége, míg Karácsony szerint a nyelv része, hiszen valójában egyetlen jelentésű jelrendszer. [Karácsony, 2003. 229.]

„A nyelv a kultúra formális eleme, társaslelki értelem, pedagógiailag az egész didakszis.”

[Karácsony, 1938. XIX]

A nevelés folyamatának részletes elemzését, a nevelhetőséget is a nyelvi nevelésből kiindulva vizsgálja. A nyelvi problémákkal *A magyar észjárás* című művében is sokat foglalkozik, azonban inkább a nyelv és a gondolkodás kapcsolatát, összefüggéseit vizsgálja. Olvashatunk a nyelvi nevelésről *A magyarok kincse* és az *Ocsúdó magyarság* című műveiben is.

Filozófiájának egyik jellegzetessége, hogy a nyelvi nevelést lelki jelenségként értelmezi, amelynek közege a kulturális értékeket hordozó nyelv. A nyelvi nevelés sikerességét azonban erősen befolyásolja a tanár és a diák egymáshoz való viszonyulásának akarata és mértéke. Részletesen leírja a nyelvi fejlődés folyamatát az egyes fejlődés- lélektani szakaszokban. Szerinte a kisgyermek problémája, célkitűzése az anyanyelv, az idősebb gyermeké az idegen nyelv(ek), a serdülőké pedig a tudományok elsajátítása, megértése. Az idegen nyelv tanulását korainak tartja gyermekkorban, úgy gondolja, megzavarja az anyanyelv elsajátítását, az iskolás korban válik aktuálissá. Az *Ocsúdó magyarság* című művében kifejti, az lenne kívánatos, ha a tanuló rájönne csak egy nyelv van nagyon sok dialektussal. A kommunikáció felől megközelítve fontos, hogy megértsem mit szeretne velem közölni a beszélőtársam, egyes szám második személyben. A lényeg tehát a nyelvegység és a

másik ember mondanivalójának tudatosulása, megértése. [Karácsony, 2002. 226.]

[Karácsony, 1938.]

Az iskolai nevelés sikertelenségét részben a nyelv sajátosságainak figyelmen kívül hagyásában látja:

- a tanítás nyelve a magyar észjárástól teljesen idegen fordításnyelv,
- a leckék szövegei nem alkalmazkodnak a gyermeki világhoz, nem a valóságos élményeikre épít,
- figyelmen kívül hagyja életkori fejlettségüket,
- elvont, nem érthető fogalmakat használ stb

Mindez azt eredményezi, hogy a tanulónak elmegy a kedve a további tanulástól. Az ok: nem alakult ki igazi kommunikáció, nem történt meg a megértés élménye. [Karácsony, 2002. 67.]

Nyelvi nevelés tantárgytól függetlenül minden órán történik, hiszen a pedagógus és a tanuló beszélgetnek egymással, idegen nyelvi óra kivételével természetesen az anyanyelvükön. Az anyanyelv értékeinek felismeréséig azonban már nem jutnak el a diákok, hiszen a nyelvtan órák unalmasak és szárazak. Ezért tartotta fontosnak Karácsony Sándor, hogy mindegyik korosztálynak a saját érdeklődésének, fejlettségük szintjének megfelelő szövegekből tanuljanak. A népmesék világából kiindulva fokozatosan a tudományos szint felé haladva. [Karácsony, 2002.]

Külön figyelmet érdemel, hogy a természetes, élő nyelvet veszi alapul. A nyelvtan könyvek hagyományával szakítva az egészből, a közösség életéből kiindulva, majd az egyre kisebb egység felé haladva jut el a mondatokon, szavakon keresztül a hangokig. Ez a globális nézőpont egy teljesen új szemléletmód, a régebbi elemzésekhez képest. A nyelvi kommunikáció célja pedig nem más, mint a megértés, a másik ember megértése, a hozzávaló viszonyulás. E gondolatrendszer a *Magyar nyelvtan társas-lélektani alapon* című könyvében (1938) találjuk meg részletesen. [Karácsony, 1938.]

A nyelv pszichikai megközelítése azonban egy másik jelenségre is rávilágít. Az anyanyelv az ő értelmezésében a nép, az emberek lelkiéletéről árulkodik, amelyből nagyon sok jellemvonás, tulajdonság állapítható meg a népre vonatkozóan. Például a szemléletesség, a mellérendelés és az idegen hatás érvényesülése. [Karácsony, 2002.] [Karácsony, 2003.]

Ha Karácsony Sándor gondolkodásmódját meg akarjuk érteni, akkor feltétlenül szükség van a magyar lélek tulajdonságainak ismeretére, hiszen nála szorosan összekapcsolódik a magyarság és a nevelés. A kultúra egységének az alapja a közös lelkiség, amelynek közvetítése csak közösségben, élő személyes kapcsolatokban, élményszerű

pedagógiai munka során valósul meg. A tanár- diák közös nyelvének megteremtése igen fontos a nevelés sikere szempontjából. [Karácsony, 2003. 34.]

3. 2. 1. 1. Az anyanyelvi nevelés forrásai

A forrás csakis élő, természetes és tiszta alapokból lehetséges az ő elképzelésében, vagyis a magyar nyelv örök értékeiből válogatva: népmesék és a klasszikus irodalmi nyelv. [Karácsony, 2002. 139.]

Az ő nevéhez fűződik a regős cserkészlet létrehozása, amely a fiatalok körében rendkívül népszerű volt, nagy tömegeket vonzott. Ezt a kezdeményezést, lényegét tekintve a népi kultúra terjesztése érdekében indította el, ami a mai honismeret, néprajz tantárgynak felelt volna meg. (Karácsony a *Regős Káté Táborozási Segédlet* szerkeztője 1930-ban.)

A regős cserkészlet lényegében azt jelentette, hogy tanult fiatalok elmentek az ország egy-egy vidékére és ott anyagot gyűjtöttek: meséket, dalokat, szokásokat, jellegzetes tárgyakat. Ezt nem öncélúan tették, hanem megtanulták és előadták a helybelieknek. Mai szóval úgy mondanánk, hogy számot adtak tudásukról. Azonban nem ez volt cél. A helybelieknek megmutatták a helyi értékeket, szembesítették önmagukkal egy kívülálló szemszögéből nézve. Ez a munka eleinte elsősorban a néptáncra és a népdalok gyűjtésére irányult, de aztán ez a tevékenység kibővült és egyre inkább általánossá vált. Azon túl, hogy a fiatalok fokozatosan megismerték hazájukat, annak egy- egy részét, játékosan, élményszerűen sajátították el a néprajz, népismeret, néptánc alapvető és fontos elemeit. A regős cserkészletet tartják a magyar táncmozgalom elődjének.¹

A kultúra, így a népi kultúra is, csak társasviszonyban képzelhető el, ez az a megállapítás, amelyet Lükő Gábor (1909-2001), Karácsony Sándor egykori tanítványa vallott és amely egyben néprajzi kutató munkájának alapját adta. A Karácsony-i mellérendelő szemlélet hatja át megállapításait. Egyik sajátos és rendkívül lényeges megállapítása, hogy a népi kultúra szerves egységet alkot, tehát nem célra vezető dolog szaktudományok segítségével kis részekre szétdarabolni. [Lükő, 2001.] [Kontra, 2003.]

„Népművészet, népköltészet és népzene együtt élnek a falusi ember lelkében, csak mi városiak szedtük szét őket.” [Lükő, 2001. 13.]

Kodály Zoltán és Bartók Béla is elismerte és értékelt a magyar nyelvvel és a nyelvtanítással kapcsolatos nézeteit. [Kontra, 2003. 8.]

¹ <http://regos.cserkesznet.sk/hu/node/2> Utolsó letöltés: 2009. 09. 27.

3. 2. 1. 2. A nyelvi és az irodalmi nevelés kapcsolata

A társas lélek értelmi nevelésével, azon belül az irodalmi neveléssel *A könyvek lelke* című könyvében (2006) találkozhatunk. Az irodalmi nevelés lehetőségeit mutatja be megjelent tanulmányain, kritikáin, írói arcképein keresztül. Kijelenti, irodalmat nem lehet akarni. Tanítani is csak az tudja, aki maga is költő vagy író. Hangsúlyozza csak irodalommal lehetséges az irodalmi nevelés. [Karácsony, 2006.16.]

„Az irodalom tehát társaslelki jelenség, mégpedig érzelmi jelenség, mert az izgalom miatt a harc folyamán a nyelv értelmi funkciója a művészet érzelmi funkciójává hevül és olvad.”

[Karácsony, 2006. 23.]

Az irodalmi nevelés azonban elválaszthatatlan a nyelvi neveléstől, ahogy az irodalom is elválaszthatatlan a nyelvtől. A nyelv jelrendszer, az irodalom jelképrendszer. A jelkép az irodalmi alkotásoknál különösen előtérbe kerül, hiszen nem a tudás átadása, a megértés a cél, a költő, az író önmagát akarja megmutatni, gondolatát, érzelmeit kifejezni. Míg a jelnek egy, addig a jelképnek egyetemes jelentése van. Azonban az irodalom fogalma az ő értelmezésében nemcsak az írott szövegeket tartalmazza, hanem az élő nyelvet, a beszédet is, sőt a közlő megjelenését, személyiségét is. Az irodalmi nevelésnek az őszinteségre kell törekednie, hiszen csak ilyen módon érhető el a művészi siker. Csak ebben a formában ismerhet magára a hallgató, a befogadó. [Karácsony, 2006. 18.]

Az irodalmi nevelés egyik gyakori hibája, hogy a tanár irodalomra tanítani akarja és nem nevelni. A pedagógus és a tanulók között olyan viszonynak kell kialakulnia, mint a költő és a hallgatósága, hiszen valójában művészeti nevelés történik.

Egy mű tárgyalásánál csak a nyelvre szabad koncentrálni, a jelképekre, hiszen így azonosulhatunk a másikkal, a költővel lévén hogy társaslelki folyamatról van szó. Természetesen nemcsak írásban, hanem szóbeli viszony alkalmával is beszélhetünk irodalomról, amennyiben a hallgató azonosulni tud a beszélő jelképeivel. Nyilvánvalóan érzelmi hatással sokkal könnyebb megértetni a diákokkal, eligazodni a lelkek világába.

[Karácsony, 2006. 9.]

3. 2. 1. 3. Összegzés

Karácsony Sándor nyelvről, nyelvi nevelésről, magyar lélekről vallott elképzeléseit abban a korban idegenkedve fogadták újszerűsége miatt. Professzorként, kutatóként azt vallja, hogy nem a közös faj, eredet, hanem a ránk maradt, együtt gyakorolt szokások, hagyományok és a közös nyelv tart minket össze. A feladatunk pedig az, hogy a közös nyelvet használva mindent megtegyünk a tudomány és a művészet fejlődése érdekében. Ez a folyamat, azonban csak társaslelki funkciók együttes hatásaként valósulhat meg.

„Ha anyanyelvünkön beszélünk, népünk egész múltja szolgáltatja kifejeződni vágyódásunknak a jelrendszernek a mélyén rejtőző egyetemes jelentéseket, s ennek kettős haszna van. Nem fenyeget bennünket képzavar, amely idegen nyelven lépten-nyomon leselkedik ránk, és könnyebben megértheti mondanivalómat a másik ember, hiszen az ő egyéni nyelvének a mélyén is ugyanaz a képvilág él, amelyből az én nyelvem táplálkozik.”

[Karácsony, 2002. 142.]

Karácsony Sándor eszméi a tanításról, a kultúra egységéről, a pedagógus és a diák közös nyelvének megteremtéséről még ma is aktuálisak és érvényesek. A nevelés ilyen módon csak indirekt módon jöhet létre viszonyulással, párbeszéddel, megértéssel és példaadással. [Deme, 2000a.]

3. 2. 2. Nevelési közösségek

Karácsony Sándor a nevelési közösséget élő, természetes viszonyként értelmezi. Ebben a kapcsolatban résztvevő felek egyenrangúak, akik rövidebb vagy hosszabb ideig tartó kapcsolatban, nevelői hatással bírnak egymásra, amelyhez nevelési szándék és felelősség is társul. Ezzel magyarázható, hogy Karácsony Sándor eszmerendszerében nagyon fontos a nevelő személye, hiszen minden pillanatban és minden helyzetben nevel. Az egymásra hatás, a nevelési közösségek ereje egyértelműen feltételezi, hogy az ember formálható, alakítható. A tanulási folyamatnak is csak akkor van eredménye, ha a nevelő és a nevelt között valódi, élő, dialóguson alapuló kapcsolat jön létre, amelyben a tanuló képes befogadni, megérteni a tananyagot. Ebben a folyamatban nem a módszereken van a hangsúly, sokkal inkább a kommunikáció, az egymás közti kapcsolat mélységén. Ez a fajta gondolkodásmód jellemző

Dilthey, Nohl és Wilhelm Flitner pedagógiai rendszerére is. [Dilthey, 1971.], [Nohl, 1963.], [Flitner, 1980] [Kluge, 1994.]

Karácsony Sándor szerint a nevelés szempontjából jelentős közösségek:

- a család,
- az iskola,
- kollégium,
- ifjúsági csoportok,
- társadalmi szervezetek, a társadalom,
- egyházi közösségek,
- szomszédos népek stb.

3. 2. 2. 1. Karácsony Sándor nézete a családról és a közösségről

A közösség meghatározó jelentőségéről a gyermek, a tanuló, vagyis az egyes ember életében betöltött szerepéről már sokat és sokféle megközelítésben olvashattunk.

Karácsony Sándor egyedülálló látásmódját az ő társas lélektani rendszerben gondolkodása adja.

„Társaslélek alatt azt a lelki erőt, lelki munkát, sőt lelki életet értjük, amelyet egyénileg ugyan, de azért érzünk, munkálunk és élünk, mert nem egymagunkban élünk ezen a világon, hanem embertestvérek között élünk születésünk pillanata óta.”

[Karácsony, 2004. 260]

Karácsony Sándorról valóban kijelenthető, nemcsak írt a közösségek szerepéről, feladatairól, hanem ő maga is irányítója, aktív résztvevője volt több szervezetnek, közösségnek.

[Kontra, 2003.] [Lányi, 2000.]

Tanulmányom célja Karácsony Sándor filozófiája alapján megmutatni a közösség szerepét a gyermek, az egyén szempontjából az őt körülvevő, rá hatással bíró kisebb és nagyobb környezetben.

Vizsgálódásom színterei:

a család, az iskolai osztályközösség, az iskolán kívüli közösségek, tágabb értelemben a nép határon innen és túl.

A család

Karácsony Sándor a család nevelési szerepéről *A magyarok Istene és az Ocsúdó magyarság* című könyvében több fejezetben is foglalkozik a család, a szülők felelősségéről, nevelési feladatairól. Például: *A „légkör” mint a nevelő társasakarat dilemmája, A tekintély elve a családban, Az „atyai pofon” mint a nevelő jogi dilemmája, Szülők Iskolája* stb.

Míg az előbbi művében inkább vallási, utóbbinál pedagógiai nézőpontból vizsgálja a szülők felelősségét. Nézete alapján a családi nevelés több okból kifogásolható: a szülők nem az iskola, a református iskola értékrendjével azonos dolgokra tanítják a gyerekeiket, így a tanulók maguk sem tudják néha hogyan cselekedjenek, melyik a helyes út, nem mutatnak példát és nem foglalkoznak eleget velük. A gyerekek nem érzik otthonuknak a szülői házat, ezért csavarognak. Karácsony Sándor hangsúlyozza: szükségük van a szülőknek is továbbképzésre, tanulásra, önképzésre ahhoz, hogy jó nevelőkké váljanak.

„Legsürgősebb és legfontosabb kötelességünk: a szülők felvilágosítása. Azért az a legsürgetőbb, mert így szerezhetünk magunknak a legrövidebb idő alatt természetes munkatársakat. Mennél több szülőt sikerül ráébreszteni szülői hivatásának valódi jelentőségére, annál nagyobb gondot fordíthatunk azokra a szerencsétlenekre, akiknek szüleit semmiképpen meg nem közelíthetjük.”

[Karácsony, 2002. 248.]

Résztevője volt a Szülők Iskolája alkalmainak előadóként, véleménye azonban nem volt egyértelműen pozitív a működésükkel kapcsolatban. Kritikaként fogalmazta meg, hogy ezek az összejövetelek inkább egymás bírálatáról szólnak, mintsem a tapasztalatszerzésről, gyakorlati tanácsokról, egymás általi épülésről. [Karácsony, 2002. 249.]

Szülőnek lenni nem könnyű dolog, jó szülőnek pedig kifejezetten nehéz. Pedig ez az a legkisebb és legfontosabb közösség, amivel a gyermek elsőként találkozik, innen kapja úttravalóját az iskolába, később a nagy betűs életbe.

A szülőnek meg kell értenie, hogy a testi táplálás mellett a gyermek lelkével is foglalkozni kell. Fontos, hogy teljes emberként kezeljük őket, viszonyuljunk hozzájuk. Ebben a kis közösségben tanulja meg azokat az alapvető viselkedési, magatartási mintákat, amelyek kísérik őt a további életében. Ezért szükséges, hogy egész emberként álljunk előttük.

„Áradjon belőle odaadás, szolgálat és szeretet, egészen az önfeláldozásig, a mártíriumig.”

[Karácsony, 2002. 261.]

A legtöbb, amit egy szülő tehet, hogy teljes, egész embernek nevelt gyerekeket küld az iskolába. Ha a szülő nem tud megfelelni az elvárásoknak külső segítséget, a gyermekvédelmi szolgálatot kell igénybe venni. [Karácsony, 2002. 249-261.]

És ha a gyermek viselkedik ellenségesen?

Nos, ebben a kérdésben Karácsony Sándor is nehezen vall.

Nem helyesli a testi fenyítést, de a Bibliára hivatkozva hangsúlyozza néha és csak indokolt esetben a gyermek lelki atyja alkalmazhatja a verést, hogy megmentse fia lelkét. Azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy az ilyen cselekedet erkölcsileg jó irányba viheti az ifjú életét, azonban lelki értelemben - nagy valószínűséggel - eltávolodik dorgálójától. Az iskolában egyértelműen ellenzi a testi fenyítést, kivételt képez a protestáns nevelő, hiszen ő, az egyetemes papság értelmében lelki vezetője is diákjainak.

A probléma gyökerét mindig a felnőtt viselkedésében kell keresni. A keresztyén családokban is előfordulhat tiszteletlenség a szülővel szemben, azonban ennek okát Karácsony Sándor az apák és az anyák ingerlő, bosszantó, nem keresztyén magatartásában látja.

[Karácsony, 2002. 110.] [Karácsony, 2002. 119-123.]

A családi légkör rendkívül meghatározó a gyermek számára a tekintetben is, hogy hogyan viszonyul majd társaihoz az iskolában, segíti vagy hátráltatja beilleszkedését társadalomba. A szülői ház légkörének másik ember autonómiájának tiszteletben tartására, elfogadására kell ösztönöznie, hiszen e magatartás, hozzáállás nélkül nem tud közösségi életet élni, nem fogja megérteni a közösségi lét értelmét, értékeit.

„A másik ember nélkül senki és semmi vagyok, függvényviszonyban vagyok a másik emberrel. (...) Meg kell tanulnom az elfogadást is, különben nem lesz, aki a tőlem származott dolgokat is elfogadja. Ez a közösségi élet titka, s ez a titok az, amelyet legkönnyebben és leghatékonyabban a szülői házban tanulhat meg a gyermeki lélek.

[Karácsony, 2002. 118]

Iskolai osztályközösség

Annak a célkitűzésnek a megvalósulásában, hogy az iskolában, egy csoportban, egy osztályban kerülőkből valóban közösség legyen, kiemelt szerep jut a nevelőnek, az osztályfőnöknek, az osztályban tanító pedagógusoknak.

Karácsony vallja, hogy nevelni, a másik emberre hatást gyakorolni csak indirekt módon lehet. Ezt a nézetet képviseli Theodor Ballauff is, aki ugyancsak a nevelés tervezhetetlenségét hangsúlyozza úgy, hogy nevelés közben gondolkodásra tanítunk. [Kluge, 1994. 85.]

Nézzük mi történik ellenkező esetben:

- anarchia: a másik ember cselekvésének figyelmen kívül hagyása esetén,
- diktatúra: ha a nevelő vagy az osztály legaktívabb tagja nem hagyja érvényesülni a másik felet, a csoportot, így csak passzív résztvevő lehet. Ennek szinte természetes következménye a lázadás és a forradalom

Az iskola feladata pedig, hogy a tanulókat társadalmi lényekké nevelje.

„Ezt pedig csak úgy érheti el, ha kedvet támaszt a kollektívum tagjaiban olyan társadalomra, amelyben a cselekvő egyik ember cselekedete ideálisan jó hatású a szenvedő másik emberre nézve.” [Karácsony, 2002. 37.]

A társadalmi nevelés tehát csak olyan jó cselekedetekkel lehetséges, amely a másik embernél gazdagodást, épülést eredményez. Ez csak szolgálattal lehetséges. Ha a saját magamat, a szabad időmet, az önzetlenségemet, alázatomat, béketűrésemet adom a társamnak. Karácsony Sándor *A csucsai front* című regényében igaz képet kaphatunk egy valódi közösséggé lett osztály életéről, amely sokunknak válhat követendő példaként, egy lehetséges útmutatóként. A „tisztességes emberek rémuralma” (ahogy magukat viccesen nevezték), ma is sok iskolából hiányzik. [Karácsony, 1943a.]

De a futballjáték hasonlata is sok tanulságot rejt. Nem a győzelem elérése a cél, hanem hogy a másik félnek nagyobb dicsőség adasson a nyéréssel. Persze mindent meg kell tenni, hogy a másik fél ne érezze magát becsapva - ez benne a játék.

„...szolgálunk a másik szabadságát. A nevelő a növendékét. A növendék a nevelőét és a növendéktársakét. Futballozás, tanulás, osztályfőnöki óra közben és minden munkaközösségi alkalommal egyaránt.” [Karácsony, 2002. 39.]

Iskolán kívüli közösségek

Az iskolán kívüli közösségek több formája lehetséges, most csak a Karácsony Sándor által is hangsúlyosnak tartottakat emelném ki: a vakációs tábort, illetve a cserkészetet (lásd fentebb).

Műveiben többször is olvashatjuk mennyire fontos, hogy a diák ne csak a tanítási órán, hanem azon kívül is találkozzon tanárával lazább, kötetlenebb légkörben is. Kiemeli, hogy egy igazi pedagógus nemcsak az iskolában, hanem valamilyen ifjúsági szervezetben is dolgozik. [Karácsony, 2002. 35.]

- Vakációs tábor

A gyermek nyári szabad idejének egyik eltöltési módja, amely számára játék kell, hogy legyen. Nem helyesli a valamilyen tevékenység akár tudományos (például nyelvi), akár

megerőltető fizikai munkára szakosodott táborokat, hiszen a cél az együttes öröm, egymás jobb megismerése – igazi társas játék. Egymással állandó kapcsolatban állva folyton cserélődnek a szerepek: egyszer az egyik fél a cselekvő a társa passzív, majd fordítva. Lényege a szokásrendszer kialakítása. A cél nem a jövőre felkészítés, hanem a jelenben egy igazi életközösségben élés. [Karácsony, 2002. 156.]

Népek határon innen és túl

Karácsony Sándor tudományos munkája mellett számos mozgalom, szervezet munkájába bekapcsolódott előadóként, vezetőként. Kötelességének érezte, hogy másokért, közösségekért dolgozzon. Mindezt szerényen és szolgálva tette, bizonyítva nézeteinek gyakorlati megvalósíthatóságát.

Magyarságára büszke volt, és hitt e nép jövőjében. Mindamellet hangsúlyozza, a nemzeti öntudatosság csak őszinteségre és engedelmességre ösztönözhet.

Azonban nemcsak a magyarságot féltette, hanem felelősséget érzett a közelünkben élő, határainkon kívüli népek iránt is. Feladatai, vállalásai miatt gyakran tartózkodott külföldön, így volt lehetősége kapcsolatok kiépítésére, ápolására. Ennek tükrében, hitelesen hangoztatta a megbékélést, testvériséget a szomszédainkkal.

„...arról bizonyosságot tehetek, hogy ez a szeretet, mely az én lelkemben és sok magyar ember lelkében más nemzetbeliekkel szemben felgerjedt és olthatatlan tűzzel ég, nagyobb biztosítéka a magyar jövőnek, mint minden egyéb „magyar” gondolat, eszme, szándék, terv, program, sőt cselekedet.” [Karácsony, 2004. 268.]

Az egységet, a keresztyén egységet hirdette, amelyben nem mi, hanem egyedül csak Isten állhat a középpontjában.

3. 2. 2. 2. Összegzés

Karácsony Sándor családról, közösségről vallott nézete a mellérendelő magatartást, a viszonyulást hangsúlyozza. A szülők, a pedagógusok, a gyerekekkel kapcsolatban álló felnőttek felelősségéről beszél. Hangsúlyozza a sport, a mozgás szerepét és a cserkészetet, mint klasszikus serdülő életformát, amely alkalmak lehetőséget adnak a szabadidő értelmes eltöltéséhez. Fontos számára, hogy a tanulók játékosan és örömforrásként éljék meg a rábízott feladatokat.

A mélyen hívő, református Karácsony Sándor eszmerendszerében a közös érték, a közösségi szellem, az erények gyakorlása mind különös jelentőséggel bír.

3. 2. 3. A magyar nevelés

Karácsony Sándor nevelési modelljében három lényeges pont köré csoportosítja a tennivalókat. Kijelenti: a nevelésnek modernnek, magyarnak és hatékonynak kell lennie.

Modern akkor lesz a nevelésünk, ha a pedagógus és a növendék megtalálja és használja a közös nyelvet.

Magyar pedig akkor, ha magyar nyelven kommunikál és magyar módon viszonyul embertársához. Ennek a viszonynak a jellemzői:

- autonómia, vagyis annak ismerete és elismerése, hogy a nevelésben mindkét fél független személyiség.

- őszinteség, amely egyben a hitelességet is jelenti. Vagyis, amikor az ember, emberi mivoltában vállalja, adja önmagát.

- világosság, ez mind a gondolkodásra, mind a beszédre érvényes. Hiszen csak így jöhet létre igazi kommunikáció.

- szabadság, amely feltételezi a másik ember autonómiájának elfogadását, tevékenységének elviselését. Ez csak mellérendelő viszonyban lehetséges.

- küldetészerűség, vagyis a nevelő a református vallásnak megfelelően hiszi, hogy ő Jézus Krisztus követe, aki arra hivatott, hogy feladatát a lehető legjobban végezze, vallást téve embertársai között. [Karácsony, 2003. 108.]

„...csak papi lélekkel lehet pedagógiailag viszonyulni.” [Karácsony, 2004. 110.]

A társas lélektani rendszeren alapuló nevelési rendszerében a magyarság és a modernség mellett azonban a hatékonyság is nagyon fontos. Ehhez azonban a meglévő megmerevedett formát el kell vetni és a helyét a természetes rendszernek, azaz a kommunikáción, megértésen alapuló rendszernek kell átvennie.

„Egyetemes magyar lelki ébredésre érett a helyzet is, de nemzetünk maga is.”

[Karácsony, 2004. 117.]

„Milyen hát, vagy pontosabban mi hát az a magyar lélek, helyesebben magyar társaslélek, legszabatosabban: mi az, ami „magyar”?” [Karácsony, 1985. 42.]

Karácsony Sándor írásaiban sokszor találkozhatunk a magyarsággal, a magyar lélekkel. Ha csak könyveinek címeiből olvasunk el néhányat, megállapíthatjuk milyen gyakran szerepel a magyar név. Példaként említem *A magyarok istene*, *A magyar nevelés*, *A magyar észjárás*, *A magyarok kincse* című írásait. Vajon miért ennyire fontos számára a magyarság, a magyar tudat? Miben áll a mi magyarságunk?

Karácsony Sándor külföldi tartózkodása idején kapcsolatba került a wundti néplélektani kutatásokkal, amely nagy hatást gyakorolt rá, másrésztől abban a korban, amelyikben tevékenykedett, főleg az 1930-as években egyébként is nagyon népszerű volt e kérdéskörrel foglalkozni. [Lányi, 2000. 21, 23.]

Eszmerendszerében a magyarság elsősorban életforma és mint ilyen egységes, kulturális egészként kell kezelni, amelynek részei, megnyilvánulási formái lehetnek: a néprajz, a néptánc, a népzene, de a nyelv és a költészet is. A kultúra egységét ez az alap adja. Magyar-német szakos tanárként, és a magyar nyelvészet egyetemi doktoraként különösen nagy hangsúlyt fektet a magyar nyelv nyelvészeti elemzésére és a magyar beszéd jellemzőire, szimbolikájára. Ennek kutatása után egyértelművé vált számára, hogy népköltészetünk jelképrendszere vagyis a szimbolizmusok nyelve az igazi nyelve a magyarnak.

Karácsony Sándor szerint a nyelv lelki jelenség, és ily módon az emberi belsőről, a lelkiállapotról árulkodik, amelyből nagyon sok tulajdonság, jellemvonás megállapítható a népre vonatkozóan. Például: a szemléletesség, a mellérendelés és az idegen hatás érvényesülése. [Lendvai, 113. 61.]

A magyar magatartásra vonatkozó jellemzőket, tulajdonságokat a következőképpen osztotta fel:

- Szalmaláng: a nagyon rövid ideig tartó lángolás, lelkesedés valamiért.
- Széthúzás: ez a tulajdonságunk a történelem során ivódott belénk, hiszen a magyarok mindig csatlakoztak valamelyik néphez, akartak tartozni valahová.
- Halogatás: bizonyos dolgokban nagyon ráérősen tudunk cselekedni, a mi nem mindig jó.
- Csodavárás: gyakran egyhelyben állunk és várjuk, hogy történjen valami. Ugyanakkor a magyarok hisznek a csodában – babonásak. [Karácsony, 1985. 51-55.]

Ha Karácsony Sándor gondolkodásmódját meg akarjuk érteni, akkor feltétlenül szükség van a magyar lélek tulajdonságainak ismeretére, hiszen önála szervesen összekapcsolódik a magyarság és a nevelés. Vallja, hogy magyar gyerekeket csak magyar anyanyelvű tanárok taníthatnak jól, ismervé az ő magatartásukra jellemző sajátságokat. De a magyarságra nevelést már a családban el kell kezdeni, ahol a szülők az egyéniségükkel, személyiségükkel hatnak a gyermekeikre. [Karácsony, 2002. 370-379.]

A magyar lélekkel többek között Lükő Gábor, Karácsony Sándor egyik tanítványa is mélyre hatóan foglalkozott. *A magyar lélek formái* című könyvében felismerhető Mesterének filozófiája. Természetesen Lükő Gábor is tagja volt, tanársegédi minőségben a Társaslélektani

Intézetnek, amelyet 1942-ben Karácsony Sándor alapított a magyar kultúra tanulmányozása céljából. Sajnos a kedvezőtlen történelmi események miatt csak 1949-ig működött.

[Lányi, 2000.] [Kontra, 2003.]

A kutatás mellett Karácsony Sándor nagy hangsúlyt fektetett a népi kultúrában rejlő nevelési lehetőségek kihasználására. Mint a Cserkészszövetség társelnöke és sajtóbizottságának vezetője számos kísérletet és cselekedetet hajtott végre e cél ezeknek a továbbéltetésére buzdítja. [Karácsony, 1930.]

[Magyar Néprajzi Lexikon, néprajz a középiskolában] [Lányi, 2000.]

A népi műveltséget azonban nem lehet tantárgyként elsajátítani, hanem csak az egészet megismerve, megélve, hiszen két legfontosabb alapfogalma a közösség és a hagyomány. Akár a nyelv, a népi kultúra is emberek egymás közötti kapcsolataiban él, a hagyomány pedig univerzális tudásanyagot hordoz, amire még a mai, modern korban is számos tevékenységi formában, a mindennapjainkban is támaszkodunk. A kultúra egységének alapja a közös lelkiség, a kultúra társaslélektani funkciója. Ennek a megvalósítását, a gyakorlatiasságot hangsúlyozó Karácsony Sándor csak úgy tudta elképzelni, ha közösségben, élő személyes kapcsolatokban élményszerű pedagógiai munka során jön létre.

[Karácsony, 1930.]

Arra a kérdésre, hogy mi a magyar, milyen valójában a magyar ember, nagyon kevesen tudnak politikamentes választ adni. Karácsony Sándor azonban hitte és a gyakorlatban is megmutatta, hogy csak együtt, közösségben, egymás mellett, a másikat tisztelve lehet közös jövőt építeni.

Karácsony Sándor magyarságról, a magyar lélekről szóló elképzelését abban a korban idegenkedve fogadták újszerűsége miatt, így nem vált népszerűvé. De a mai kor sem kedvez túlságosan a transzcendens megvilágításban álló tudományos elméleteknek.

Mindez azonban Karácsony Sándor lelkesedésén és hitén nem változtatott, hiszen ő ezt vallotta, erről tett bizonyosságot a pedagógiai és a cserkészletben végzett munkája során,

„A magyar lélek már sokszor elpusztulhatott volna a kimért tér és kimért ok-okozati viszonyában. Nincs annak okos magyarázata, miért maradt meg mégis. Csoda ez....A végtelenség és örökkévalóság csodaképpen élő lelke ő. Ázsia és Európa öleléséből született lélek.” [Karácsony, 1985. 54.]

3. 2. 3. 1. A honismeret szerepe a reális emberismeret és a magyarságkép alakulásában

Karácsony Sándor már pályája elején felismerte, hogy az általános műveltség kiszélesítése mellett legalább annyira fontos a helyi, nemzeti öntudat megerősítése.

A diákokkal időben meg kell ismerkedni hazájuk, vidékük, lakóhelyük hagyományaival, szokásaival. Legfőbb célkitűzései, hogy a tanulóban differenciált és sokoldalú műltszemléletet alakítson ki, illetve reális, túlzásoktól mentes nemzettudatot, magyarságképet mélyítsen el. Természetesen e célok eléréséhez az attitűdök, képességek, énkép, világkép fejlesztése is hozzátartozik. A helytörténeti kutatómunka során az új ismeretek gazdag tárháza bontakozik ki a diákok előtt: történelmi, irodalmi, gazdasági, szociológiai anyagok együttese. A sokrétű tanulás mellett azonban ugyanannyira fontos, hogy ilyen munkák alkalmával aktívan részt vesznek a társadalmi életben az értékeink felfedezése, összegyűjtése során. [Zsolnai, 1996a. 1996b.]

A népi kultúra fontosságának felismerése, hangsúlyozása² okán, már egyetemista korában is végzett kutatásokat – néplélektan szempontjából vizsgálta szülőföldje, Földes község szomszédtelepülését³. [Kontra, 2003. 13.]

Célkitűzése, ami egy adott település valóságos történelmi és kulturális értékeire irányul egészen biztos, hogy e tanulási mód segítségével a fiatalok magatartásába, életszemléletébe minden további megerősítés nélkül is elmélyült tudássá vált - néprajzi, honismereti tudásuk, életük részévé vált. [Karácsony, 1930.]

Ő igazán hitte e kutatások hasznát és másokat is erre buzdított. A *Regős Káté*ban így ír erről:

„Annak a fiatal nemzedéknek – amely arra van hivatva, hogy a népet vezesse, gondját viselje, az állam és a társadalom számára hasznos polgárt neveljen belőle – legfontosabb teendője, hogy a népet alaposan megismerje.” [Karácsony, 1930. 6.]

² <http://regos.cserkesznet.sk/hu/node/2> Utolsó letöltés: 2009. 09. 27.

³Földes környékén található sárréti települések: Nagyrábé, Tetétlen, Kaba, Sáp, Hajdúszovát, Bakonszeg, Dancsháza, Bihartorda

A nép, vagyis az egyes emberek, a helyi közösségek őrzik mindazt a kincset, amelyet a nagyapák, az elődök hagytak az utókorra. A kutató munka azért is fontos, hiszen ezek az ősi szokások, ha nem beszélnek vagy nem írnak róluk feledésbe merülnek, elvesznek, erre hívja fel a figyelmünket Franz Boas is a *Népek, nyelvek, kultúrák* című könyvében. [Boas, 1975]

Karácsony nézete szerint a diák számára több szempontból is hasznos lehet egy ilyen feladat:

- Megismeri az adott helyi közösség hagyományait, szokásait illetve megismerkedhet egy-egy kiemelkedő ember életútjával, aki akár példaképévé is válhat a későbbiek során.

- Új felfedezéseket tehet a tudomány területén, amely újabb hasonlóan fontos feladatokra buzdíthatja.

- Megtanulja megbecsülni a régmúlt idők értékeit, a mások által végzett munkák eredményeit.

- A történelem szemüvegén keresztül nézve elődeink, őseink, ezáltal az idősebbek tisztelete erősödik.

- A helyi kutatómunka során erősebb kötődés alakulhat ki lakóhelye, hazája iránt.

- Megtanulja, hogy a kitartó szorgalommal végzett, pontos, precíz munkának meg van az eredménye.

„Súlyos munka biz ez, nagy feladat, mert türelmet, lelkiert, acélos akaratot, nagy mértéktartást és erős önfegyelmet követel. De megéri a fáradságot, mert a magyar jövő, a magyar szellemi integritás a cél, hogy visszaszerezzük azt a kincstárt, amit azok tékoztak el, akik előttünk jártak. Azt a kincstárt, ami az életet, a jövőt biztosítja.”

[Karácsony, 1930. 19.]

Egy másik népcsoport, közösség életét, szokásait, használati tárgyait közelebbről megismerve, biztosan jobban el tudjuk fogadni értékítéletét, gondolkodásmódját.

Karácsony Sándor az ifjúság problémáját rendkívül időszerűnek tartotta. A felnövekvő nemzedék elutasítja az idősebbek magyarázatait, nem akarja megérteni céljaikat. Egy megoldás kínálkozik erre, ha párbeszéd alakul ki köztük, ha a fiatal szabadon felfedezheti, kutathatja az előző generációk értékeit. Így önszántából érti meg őket, viszonyul hozzájuk, amely hatással van viselkedésére, társas kapcsolatára is.

„Fel kell kutatnia, fel kell fedeznie és önmagán, a maga életén át eleve kell varázsolnia azt a nagy emberi vagyont, azt a tömérdek nemzeti kincset, ami a nép hagyományaiban

fennmaradt. Szeretnie kell mindent, ami szép és jó, de százszorosan kell szeretnie azt, amit az apák az életük legnagyobb értéke és értelme szerint hagytak rá.”

[Karácsony, 1930. 17.]

A társas életben egy kölcsönös egymásra hatás, gazdagodás jelenik meg. A honismereti, néprajzi értékek megismerése által a kutató magatartása is megváltozik, jobban elismeri, megbecsüli a fennmaradt kincseket. Ez a viselkedés aztán kihat a társas kapcsolataira, megnyilvánulásaira is.

A helyi kutatómunka során azonban nemcsak embereket, szokásokat ismerünk meg, hanem természeti környezetünket is. Ennek eredményeként kialakul a természettisztelet, amikor már meglátja a szépet egy virágzó fában, a madarak énekében is. A természet megismerése, megszeretése az ifjú lelkivilágát is átalakítja, megéri környezetünk védelme, megóvása közös érdekünk. Tágabb értelemben a másokon segítség már nemcsak lehetőséggé, hanem szükségszerűvé is válik. [Karácsony, 1930.]

A helytörténeti kutatómunka folytonosságát és fontosságát hangsúlyozza napjainkban a Karácsony Sándor emlékére szakalapítvány pályázata, amely kulturális egyesületeket, közösségeket támogat. A helyi hagyományokra épülő közösségeknek, alkotóműhelyeknek az adott település, kistérség kulturális életének, igényeinek érdekében kell tevékenykednie, például kiadványok megjelentetése, kiállítások megszervezése, népi hagyományok bemutatása formájában. Külön elismerik azokat a kezdeményezéseket, amelyek a fiatalok, a gyermekek helyismeretét, lakóhelyükhöz való kötődését erősítik. Az ő nevét viselő pályázat egyfajta elismerés a honismeret és a néprajz megszerettetéséért, népszerűsítéséért.⁴

„... minden község települési viszonyaiba bele van írva környezetének egykori és mai természeti hatása az emberi életre s benne van a község történeti múltja, gazdasági életének egész folyamata. Ezen kívül minden község képe magán viseli népének lelkét, faji sajátosságaival, történelmi sorsával, társadalmi viszonyaival együtt. Úgy fogjatok fel tehát minden falut, mint egy-egy élő szervezetet, a nép életének külső formákba való testesülését.”

[Karácsony, 1930, 42.]

⁴http://web.pafi.hu/_pafi/palyazat.nsf/ervdocid/154F11CAC429CD14C1257535005ED4C7?OpenDocument
Utolsó letöltés dátuma 2009. 09.27.

3. 2. 3. 2. A magyar felsőoktatás

Karácsony Sándor gyakorló pedagógusként, kutatóként, a kor embereként tisztában volt a helyzettel, a problémákkal, ami a magyar pedagógiai életben zajlott. Véleményének hangot is adott, amit legbővebben *A magyar észjárás* című könyvéből ismerhetünk meg. Foglalkozott a népiskolai, középiskolai és az egyetemi reformmal egyaránt. Írásának, nézetének talán legismertebb mondatai:

„Magyar közoktatásügyi reform elképzelhetetlen és hiábavaló a felületeken. Kárba veszett fáradság a meglévő elemek akármelyik elmés variálása is. Tétova tapogatózás, ügyetlen próbálgatás, céltalan eszkábálás minden gesztusunk a nép, a középosztály és a szofokrácia lelki alkatának vizsgálata, ismerete, történelmi kialakulásának pontos nyomon követése, valamint mibenlétének tudomásul- és tekintetbevétele nélkül.”

[Karácsony, 1985. 178.]

Mindenekelőtt kijelenti az egyetemi reformintézkedések, tervek megközelítéséhez, megvitatásához nagyfokú alázatosság szükséges.

A változtatás, a reform oka, hogy az oktatás színvonala nem megfelelő. Ezért próbálják

1. szelektálással,
2. tehetségkutatással,
3. szigorított ellenőrzéssel,
4. tantervváltoztatással,
5. megreformált tanárképzéssel,
6. tanárok továbbképzésével,
7. tankönyvrevízióval,
8. új rendtartással javítani a kialakult helyzeten. [Karácsony, 1985. 179-188.]

Az intézkedések nagyszáma azt mutatja, hogy nagy a baj. Karácsony Sándor hangsúlyozza, mindegyik reformelképzelés tartalmaz igazságokat, de a lényeges változást nem fog eredményezni. A probléma okát a magyar sajátosságok figyelmen kívül hagyásában látja.

[Kemény, 1986. 40.]

A megoldás egyszerű: magyar észjárás szerint kell megszervezni az egyetemi életet. E téziseket tíz pontba szedve fogalmazza meg.⁵

„Nem szorul a magyar egyetem reformra, csak hadd fejthesse ki magát.”

[Karácsony, 1985. 491.]

⁵ Az egyetemi élet reformjára vonatkozó elképzelések:

1. Az egyetemeknek jogilag független intézményeknek kell lenniük. A támogatóknak tiszteletben kell tartani autonómiájukat, a fenntartó hatalmi intézkedést nem gyakorolhat.
2. Az egyetemeken a szabadság eszményének kell uralkodnia. A hallgatóknak ki kell elégíteni a tudás vágyát a lehető legtermészetesebb, spontán módon. Nem szabad szabályozni a választásaiban. Ő dönthesse el kitől, melyik professzortól kíván tanulni óráját látogatni.
3. Az egyetemek nyelvi formája a párbeszéd kell, hogy legyen. Ez a sajátosság a magyar nyelv mellérendelő voltából következik, ami ázhatja gondolkodásunkat is. Tudományunk objektív és primitív.
4. A magyar egyetem, tudomány problémája azonban mélyebb gyökerű, hiszen a vallásosság hatja át. Annyira nem, hogy elfogadná tényként a dolgok változtathatlanságát, ezért kutat, tanul hátha több tudással megfejtheti a számára megmagyarázhatatlan titkokat.
„ *A magyar tudományos kutatás jövőjének alapfeltétele: kiábrándítás az eddigiekből.*”
/A magyar észjárás, 1939. 483./
Ebből következik, hogy a magyar tudósnek polihisztornak kell lennie, hiszen csak így ismerhet minden lehetséges megoldást, amely a kutatás eredményességének feltétele.
5. Az egyetemeken nagyon fontos a közvetlen, személyes viszony. Nem a felszerelésen, hanem az ott dolgozó professzorokon múlik, hogy milyen lesz a színvonal, az élet az adott intézményben. A tudás csak társas kapcsolatban képzelhető el, amelynek közvetítő közege a nyelv.
6. A felsőoktatásban oktatóknak nem a definíciók megtanítása a feladatuk, hanem a gondolkodásra nevelés. A hallgatókat meg kell tanítani „maguk számára újrafogalmazni a hagyományos tudáskincset”. A professzorok szerepe a példaadás, a segítség és a szigorú követelés, hogy diákjai a lehető legnagyobb teljesítményt nyújtsák. Ez a teljesítmény a magyar lelkületnek megfelelően nagyon változatos lehet, hiszen megfeszített, kemény munkát, lézengés, kiadós pihenés, elkeseredés követi, majd az újra nekiveselkedés.
7. A magyar egyetemet kívülről nem lehetséges megreformálni. Csak belülről és csak egyféleképpen képes megújulásra, ha komoly és a tudomány iránt elkötelezett munka folyik benne. Ez a kritérium képes igazán a szelektálásra. Amennyiben nem ez határozza meg az egyetem légkörét, valóban szükség van módosításokra, hiszen ott már nem alacsonyabb szintű, hanem semmilyen munka nem folyik.
8. Nem lehet különbség az egyetemről alkotott eszménykép és a tényleges valóság között. Csak a legmagasabb színvonalon működhet, különben nincs értelme létezésének. Küldetése: továbbadni azt a szellemi kincset, amelyet megszerzett és elvont, logikus gondolkodásra tanítani.
9. Az egyetemek feladata nem csupán a körülöttünk lévő világ megmagyarázása, érthetővé tétele, hanem annak megmutatása, hogy az élet „csodálatos, határtalan és időtlen titok”. A magyar felsőoktatás sajátossága ez a fajta szellemiség. „Ez a titok biztosítja a tudomány egységét és a demokráciát, legalábbis itt, Ázsia és Európa ölelésének termőföldjén, a magyar életben.”
10. A felsőoktatásunk magyar sajátosságait nem tagadhatja meg, vagyis objektív és primitív. Társas lélektani relációban viszonyrendszerét a mellérendelés határozza meg. Ha hagyják, hogy az egyetem szellemi élete magyar módon kibontakozzon, akkor jól működik, amennyiben az alárendelést erőltetik rá, passzív módon vegetál.
[Karácsony, 1985. 477-491.]

3. 3. A nevelő személye

Karácsony nevelésről vallott értelmezésében kiemelt szerepe van az emberek egymás közötti viszonyának, egymás megértésének, a kisebb-nagyobb közösségeknek, a közösségek szellemiségének, amelyeknek hatékonyságát nagyban befolyásolja a nevelő személye. A vallásos meggyőződése alapján Karácsony elvárja, hogy a pedagógus atyaként és ne tisztviselőként bánjon a gyerekekkel. [Karácsony, 2004. 151.]

Karácsony Sándor társaslélektanon alapuló pedagógiai rendszerében a pedagógus személyisége rendkívül nagy hatású nevelési tényező. Túl nagy elvárásokat támaszt a nevelő személyiségevel kapcsolatban, amely a mindennapi pedagógiai munka során nehezen megvalósítható. Karácsony Sándor nézete szerint a tanárnak gondolkodónak, jól felkészültnek kell lennie, aki kitartóan arra törekszik, hogy a maximumot hozza ki mind a diákság, mind saját magából. A tananyag korrekt átadását hangsúlyozza mindamellett, hogy az oktatás szót elveti, helyteleníti. Hiszen ez a szó egy felülről jövő, egyirányú cselekvést feltételez, amely kapcsolatban a diák csak oktalan lehet, ezért kell oktatni. Karácsony Sándor azonban elveti ezt a diktatórikus jelleget, és a tanítás tanulás folyamatának demokratikus, egymást elfogadó voltát hangsúlyozza, mivel csak így alakulhat ki növekedés, fejlődés. [Karácsony, 2002. 102.] A nevelést tehát fejlődésnek, ugyanakkor szociális relációnak, társas lélektani megnyilvánulásnak fogja fel.

A nevelő szerepe a fejlődés-lélektani szakaszonként változik. Az ő megfogalmazásában az válhat jó pedagógussá, aki bölcs, közlékeny, a problémákra nyitott, tájékozott és filozófus alkat. Hiszen a nevelésnek az a célja, hogy a nevelő a növendéket a növekedésre, illetve a felnőtté válásra segítse. A növendék pedig akkor válik felnőtté, amikor már a másik embert autonóm lényként tiszteli.

Ez tehát az új pedagógiai alapviszony Karácsony Sándor rendszerében, amelyben az autonóm diáknak tanulni szabad, de nem tanulni egyetlenségnek sem lehet. [Karácsony, 2002. 38.]

A tanórán azonban nemcsak oktatni, hanem nevelni is kell. Egész személyiségünkkel, egész valónkkal. Hitelesen. Ugyanúgy kell viselkedni tanórán és tanórán kívül is, mert ha a diák tudja, érzi, látja a különbséget akkor bármit mondunk, nem lesz igazi eredménye. A tanár szerepe, hogy helyes irányba tereljen úgy, hogy mindeközben érezhető legyen a feléjük áradó szeretet és igazság. Fontosnak tarja, hogy mindig emberként álljunk a diákok elé, őszintén vállalva a jó vagy rossz lelkiállapotunkat.

„No fiúk, olyan jó kedvem van, hogy madarat is fogathattok velem. Kívánjatok valami nagyot megadom.” [Karácsony, 1943. 38.]

A pedagógus személyisége, szerepe tehát döntően befolyásolja az egész iskolai, iskolán kívüli munkát. Karácsony Sándor három tanártípust különböztet meg:

-1, akik csak a tudást képviselik, rengeteg ismeretük van - hatásuk azonban inkább csak közvetett, átadni a tananyagot csak részben tudják, így ez nem hatékony,

-2, akik közvetíteni, átadni tudják az ismeretet, ez a kategória többet ér az előzőnél,

-3, olyan emberek, akik képesek mozgósítani a tömegeket, akik szavára felébred a felelősségtudat mindenkiben. Ebből a típusból azonban nagyon kevés van.

[Karácsony, 2004. 56.]

„A magyar iskola súlyos betegsége onnan is észrevehető, hogy tanítói és tanári karában megsaporodtak a szellemi élet kézművesei, a szakemberek, és megfogyatkoztak a bölcsek, papok, mesterek, modern nyelven szofokraták, és azért is némultak el a „múzsák berkeiben” a hajdani közlékenység beszédes ajkai.” [Karácsony, 2005. 158.]

3. 3. 1. Az ideális nevelőről - címszavakban

Zsolnai József 1996-ban *Az alkotó pedagógia programja* című munkájában megtalálhatóak az ideális pedagóguskép jellemzői [Zsolnai, 1996a.], amelyek most összehasonlításra kerülnek Karácsony Sándor által támasztott elvárásokkal, így egyértelműen kimutatható a két rendszer közti különbség.

A pedagógusok elvárt tulajdonságok Zsolnai József szerint a következők: (dőlt betűvel)

- lelkiileg egészségesek

Karácsony Sándor ezt a kritériumot nem hangoztatja írásaiban, de a sorok között, illetve a többi elvárása alapján egyértelműen kijelenthető, hogy alapvető dolognak tartja a pedagóguspályához, hiszen másképp nem tudna példaként diákjai előtt állni.

- értenek a tervezéshez

A pedagógusoknak a tanulók tanulásának megtervezéséhez is érteniük kell. Karácsony Sándor fontosnak tartotta, hogy segítséget nyújtson a tananyag elsajátításában, érezzék nem értelmetlenül tanulnak. 1929-ben jelenik meg az első diákoknak szóló műve *A tanulás mesterfogásai*, majd 1931-ben a *Leckék a leckéről* című önálló kiadványa. Mindkettő fő mondanivalója, hogy az életnek tanuljanak, és válasszanak más módszert, ha eddig sikertelenek voltak. Sok-sok praktikus tanáccsal, biztatással látja el őket.

„Négy praktikus tanács. Ne muszájból és ne vakon! Felaprózva, de ne elaprózva! Összefüggésben az életünkkel. A magunk egyéni módszere szerint.” [Karácsony, 1931. 3.]

- *értenek a szervezéshez*

Karácsony Sándorról valóban kijelenthető, nemcsak írt a közösségek szerepéről, feladatairól, hanem ő maga is irányítója, aktív résztvevője volt több szervezetnek.

1922-ben bekapcsolódott a KIE munkájába. A serdülő korcsoport foglalkozásaiból alakult ki a cserkészlet, amelynek elsőszámú, rendkívül népszerű és elismert vezetője, majd a Magyar Cserkészszövetség társelnöke lett Sík Sándor mellett.

- *értenek az elemzéshez*

Vagyis a kitűzött célokat számba véve képesek megállapítani kit milyen felelősség terhel.

Karácsony Sándor értett a pedagógia, a pedagógiai helyzet értékeléséhez, számos munkája bizonyítja ezt, de a legnagyobb sikert A magyar észjárás és a közoktatásunk reformja című művével aratta. Hangsúlyozta: a tanárképzés újragondolása különösen fontos, hiszen csak jól felkészült, képzett pedagógusoktól várható el hatékony munka. Elítélte, helytelenítette, hogy az óvónők, a tanítók tanulnak a legkevesebb ideig, rossz elképzelés az, hogy a legkisebbekhez elég a legalacsonyabb képzési forma is.

Ezen kívül Karácsony Sándornak három ifjúsági regénye jelent meg pedagógiai célzattal, amelyek mindegyike az iskolai élet elemzésére épülnek: *A csucsai front*, *A Siccki-banda* és a *Holdbéli diákélet*. Bár ezek mindegyike szépirodalmi formában megfogalmazott történetek, mégsem tekinthetők a tipikus ifjúsági regényeknek.

- *jó kommunikátorok*

Karácsony Sándor, vagy ahogy sokan nevezik a „nagy hírű professzor”⁶ rendkívül népszerű volt tanítványai körében. Előadásaira alig lehetett beférni, mindenki hallani szeretne volna lebilincselő történeteit.

- *jó diagnoszták*

Bár tesztekéről, szintfelmérőkről nem olvashatunk műveiben, mégis a példáin keresztül érezhető, hogy tisztában volt diákjai képességeivel és megpróbál szinte egyénre szabottan segíteni rajtuk.

- *biztonságos döntéshozók*

Karácsony Sándor műveiben többször bemutat tanítása során felmerülő problémákat, illetve azok megoldásait. Ezeken keresztül jól látható, hogy döntéseiben következetes.

[Karácsony, 2003, 139]

⁶A „nagy hírű professzor” elnevezés Gellért Sándor (1916- 1987) író ötlete. [Kontra, 2003.153.]

- biztonsággal eligazodnak az értékek világában

Karácsony Sándor értékválasztása egyértelműen kiderül az írásaiból. Mélyen hívő református, aki szívügyének tekintette a református vallás hirdetését.

- ismerik a különféle pedagógiai paradigmákat, alternatív pedagógiákat és programokat, felkészültek ezek értékeinek és gyenge pontjainak megítélésében

Többen úgy gondolják (pl. Búzás László, Németh András), hogy Karácsony Sándor pedagógiai rendszerére nagy hatással voltak a különböző alternatív pedagógiák, a korabeli modern irányzatok (reformpedagógia, új lélektani koncepciók). Valóban ismerte a különféle pedagógiai paradigmákat, írásaiban hivatkozott rájuk. (pl. Herbart)

- elismerik, hogy műhibákat követhetnek el, és vállalják a felelősséget

Karácsony Sándor elismeri, hogy követhetünk el hibákat. Ezért kell állandó önképzéssel törekedni az optimális, ideális tanárképre, hiszen a diákok számára példaként állnak mind az iskolai, mind az iskolán kívüli tevékenységükben, viselkedésükben.

- jogérzékük fejlett

Tisztában van a jog szerepével, külön foglalkozik a tanulói jogokkal. Társas lélektani rendszerében a jog az egyik kategóriaként jelenik meg a vallás (világnézet), társadalom (érték), tudomány (nyelv), művészet mellett.

- nyitottak a filozófiára, a tudományra és a művészetekre

Az előbb bemutatott társas lélektani rendszerében szerepelnek ezek a fogalmak kategóriaként, kivéve a filozófiát, viszont rendszerének alapja a magyar gondolkodásmód.

- alkotásra, adaptálásra érettek

Karácsony Sándor munkássága rendkívül gazdag és sokrétű, elég ha filozófiai műveit, pedagógiai regényeit, színdarabjait említjük. Ízig - vérig pedagógus, aki nemcsak leírja, hanem hiszi és hirdeti is meggyőződését.

- a legkülönbözőbb pedagógus szerepekben képesek hiteles teljesítményt nyújtani

A hiteles személyiségének egyértelmű bizonyítéka, hogy rendkívül sok fiatalat maga köré tudott gyűjteni, tanítványává tenni, akik ha bajban volt segítettek, sőt halála után is gondozták, terjesztik műveit. Tehát nemcsak elvárta a pedagógusoktól, hanem életében is erről tett tanúbizonyságot.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy Karácsony Sándor és Zsolnai József ideális pedagógusképe nem áll távol egymástól. Mindketten a pedagógiai kreatológiát és a pályaalkalmasság kérdését vizsgálják. Míg Zsolnai Józsefnél jól kidolgozott rendszerben

olvashatóak a kritériumok, addig Karácsony Sándornál mindez kevésbé rendszerezetten található meg a nem mindig könnyen olvasható írásaiban.

Karácsony Sándor *Ocsúdo magyarság* című könyvében olvasható a *Tanulásellenes tendencia diákjaink között* fejezetben, hogy a diák a tanulást 1942-ben értelmetlennek, ellenszenvesnek, nehéznek, unalmasnak és robotmunkának érzi. Majd a leendő pedagógusokhoz fordul:

„Vajon ezt tudva készülnek tanári pályára filozoptereink?” [2002. 335.]

3. 4. Pedagógia, mint a nevelés tudománya

Karácsony műveiben nem foglalkozik önállóan a pedagógia, mint tudomány kérdésével. Az írásai alapján kapunk képet álláspontjáról.

Karácsony Sándor a pedagógiát az elmélet és a gyakorlat együtteseként szemléli és inkább annak hatékonyságára helyezi a hangsúlyt. A nevelési gyakorlathoz kapcsolja a pedagógiai elméletét.

Karácsony Sándor nézete megegyezik a klasszikus megközelítési móddal, vagyis a pedagógiának alapvetően a nevelő és a nevelt viszonyából kell kiindulnia. Ezt a gondolatot fogalmazta meg Dilthey 1894-ben, művében. [Dilthey, 1961. 190.] [Kluge, 1994. 53.]

A nevelés fontos kérdése, hogy folyamatában megtörténik-e egymás elfogadása, megértése, hiszen ettől függ Karácsony értelmezésében a nevelés eredményessége. A cél, hogy a tanuló érett felnőtt legyen, a növendék pedig akkor válik felnőtté, ha elfogadja a másik ember autonómiáját. [Karácsony, 2002.]

E gondolatmenetet folytatva elmondhatjuk, hogy Karácsony Sándor eszmerendszerében a nevelési tevékenység egyik fő funkciója: a növendék kiművelése. A kultúra megismerését, annak objektív elemeit az egyén szintjén kell értelmezni, hogy beépüljön a tanulók gondolkodásmódjába, és így fejlesztő hatású legyen, így a népi kultúra is csak ilyen módon a cselekedetek, a beszéd által kel életre. A kultúra tartalmainak átélése, az egyén személyiségébe beépülve jelenti egyben a művelődés folyamatát is.

[Karácsony, 2002. 16.]

Hermann Nohl-hoz hasonlóan Karácsony is kölcsönhatásként értelmezi a pedagógiai viszonyt. [Kron, 1997. 283] A nevelési folyamatban mindkét fél egyenrangú, a nevelő és a növendék mellérendelő viszonyban állnak egymással, vagyis a tanuló szerepe felértékelődik. E folyamat tartalmi eleme bármi lehet, hiszen nem az a meghatározó, hanem a folyamat során kialakuló viszony minősége a döntő tényező.

Ebben a kölcsönhatásban nagy jelentőséggel bír a nevelő személye, annak filozófiája, látásmódja. Fontos a gyermek iránti szeretet mellett, hogy higgyen a fejlődésükben, a rá irányuló hatások eredményességében. A mindennapi pedagógiai munka során egyszerre van jelen egy idealizált gyermekkép és a realitás, ebben a helyzetben kell a pedagógusnak céltudatosan, optimistán helytállnia.

Mindemellett a nevelő feladata, hogy a növendék érdeklődését felkeltse, fantáziáját megmozgassa. Beláthatjuk, hogy e teendők ellátásához nagyfokú felkészültség szükséges. Tájékozott, bölcs, minden problémára nyitott nevelőről beszél Karácsony Sándor. Vagyis mind szellemi, mind erkölcsi értelemben a tanítványai felett kell állnia példaképként, magasabb szellemi tudással, értékrenddel, viselkedésmintákkal. [Karácsony, 1942. 328.]

A növendéktől mindeközben csak az az elvárás, hogy befogadó, képezhető legyen.

A mélyen hívó Karácsony Sándor értelmezésében a nevelői munkát a magasabb rendű szellemi szinten megvalósuló szeretetnek, Krisztusi szeretetnek kell áthatnia. A nevelő és növendéke egyenrangú felek, mégis tudása, bölcsessége, erkölcsi tartása miatt tekintélye van az ifjabb generáció előtt. [Karácsony, 2004. 170.]

Karácsony Sándor filozófiája szerint tehát a pedagógiai viszony mindenképpen pozitív, eredményes, közös tevékenységet mutat be, ahol a növendéknek aktívan be kell kapcsolódnia a saját művelődési folyamatába.

A nevelési munka során tapasztalható sikertelenséget két oldalról vizsgálhatjuk: az egyik megközelítés a nevelő személye, a másik a nevelő és a növendék közt kialakult viszonyban keresi a probléma gyökerét.

A pedagógusnak miután felismerte önön kudarcát, változtatnia kell, rugalmasan, nyitottan kezelve a kialakult helyzetet. Ehhez azonban szükség van reflektív gondolkodásra, állandó önképzésre. [Karácsony, 2003. 282.]

A másik megközelítést tartja Karácsony Sándor az iskolai sikertelenség legfőbb okának, a fő probléma, hogy nem alakul ki igazi kommunikáció, ezért nem eredményes a pedagógiai viszony. Meg kell találni a tanár – diák kapcsolatban a közös nyelvet, viszonyulni kell az ő fejlettségükhöz, érdeklődésükhöz és akkor hatást érhetünk el.

[Karácsony, 2003.113.]

3. 4. 1. A modell pedagógiai rendszerezési elvei

Zsolnai József *A pedagógia új rendszere címszavakban* és *A tudomány egésze* című könyveiben részletes ismertetést kapunk a pedagógia tudomány felőli megközelítéséről, a

pedagógiai tudásrendszer tagolódásáról. Karácsony Sándor modelljét e szemléletmód alapján vizsgálom a továbbiakban.

Karácsony Sándor vizsgálódásának és egyben modelljének tárgya a társas lélektanon alapuló pedagógia. Számos művén keresztül kísérhetjük figyelemmel modelljének sajátosságait, amelyet nagyon életszerűen, sok példával színesítve mutat be, nehézséget sok esetben inkább a leírás módja, illetve a tudományos kifejezések, terminusok hiánya, a túlságosan köznapi nyelv használata okozza.

A különböző tématerületek megállapításai nem tisztázottak episztemikus szinten, nem egyértelmű, hogy a tények – általánosítások – összefüggések rendszere. Nem derül ki pontosan, hogy mely kijelentései alapulnak ellenőrizhető vizsgálatokon (episztemé) és melyek csak vélekedések (doxák). Holott tudjuk róla, hogy a kutatás, az empirikus vizsgálódás jelentőségét elismeri, ő maga is végzett néplelektani vizsgálatokat Földes község kilenc szomszédtelepülésén.

„Kutatnunk kell tehát, melyek a művészi, nyelvi és társadalmi vonatkozásokban azok a törvényszerűségek...” [Karácsony, 2002. 25.]

A nevelés kérdését taglalva hivatkozik tudományos eredményekre, bár pontosan nem jelöli meg, hogy melyekre, de az egyértelműen kiderül, hogy figyelemmel kíséri a pedagógiában, gyermekpszichológiában zajló eseményeket. [Karácsony, 2002. 23.]

Az empirikus kutatási módszerek közül a megfigyelést preferálja, így közvetlenül a mindennapos iskolai gyakorlatban vizsgálhatjuk a tanulók viselkedését.

3. 4. 2. Karácsony Sándor nevelési rendszerének alaptanai, pedagógiái

Karácsony Sándor modellje filozófiaiilag átgondolt, megalapozott, művei gazdag, sokrétű lehetőséget kínálnak eszmerendszerének elemzésére. Szándékom megmutatni, melyek azok a sajátosságok, amelyek modelljének megkülönböztető vonásai. A felosztás, a rendszerezés alapja Zsolnai József *A pedagógia új rendszere – címszavakban* című könyv. [Zsolnai, 1996b]

1. Munkásságát alapvetően meghatározza az a szándék, hogy folyamatosan keresse, vizsgálja a pedagógiai gyakorlat értelmét, értékét, lehetőségeit. A pedagógiáról felhalmozott tudásának filozófiai alapozását sok szempont szerint vizsgálhatnánk pl. teleológia, ontológia stb. segítségével.

Karácsony fő törekvése, hogy a kultúra, az erkölcs, a vallás témáit a jövő nemzedéke számára közvetítse, elmélkedésében alapvetően jelen van még a teleológia, az esztétika, etika, amelyekhez az optimizmus, az igazságosság, hagyománytisztelet, racionalitás, pragmatizmus, művészség értéke társul.

2. Karácsony Sándor nagy jelentőséget tulajdonított az oktatásügy, a társadalom problémáinak bemutatására.

A társadalomontológiai tanok közül vizsgálhatnánk például a következő szempontok alapján:

- pedagógiai valóságtan: *A magyar észjárásban* [1985] bemutatja a közoktatásban zajló folyamatokat, reformtörekvéseket,
- pedagógiai etnológia: pályája elején felismerte a népi kultúra fontosságát és mindent megtett annak népszerűsítéséért,
- pedagógiai szemiotika: hangsúlyozta a kommunikáció, a tanár és a diák közös nyelvének megtalálását, a tankönyvekben olvasható tanulóktól idegen „fordítás nyelv” elvetését,
- pedagógiai hungarológia: a magyarságra vonatkozó megállapításai miatt,
- pedagógiai hermeneutika: az eszmerendszerét tágabb, nyitottabb megközelítésben egészsként, a gyakorlatra vonatkoztatva, a nyelv közegében értelmezi, mutatja be egyszerű, közérthető módon.

3. A kultúra, így a népi kultúra értékeinek elsajátítását is hangsúlyozza. Az általa kidolgozott regós cserkészmozgalom is e célt szolgálta: a fiatalok játékos tanulással sajátították el, bővítették a különböző nemzedékek által értéknek tartott kultúra elemeit. (pedagógiai axiológia, pedagógiai kulturológia)

4. A mélyen hívő, református Karácsony Sándor pedagógiai nézeteinek megismerésekor egyértelműen körvonalazódik erkölcsi (etikai), hitbéli (kredentológiai) és normatológiai jellege, melyeknek döntő szerepük van filozófiájának megértésében.

5. Megismeréstani, tudománytani szempontokat figyelembe véve több aspektusból is vizsgálódhatunk:

- pedagógiai elméletképzés: az ő nevéhez fűződik a társas lélektanon alapuló nevelés kidolgozása,
- pedagógiai innováció: saját filozófiáját pedagógiai praxisa során nagy sikerrel alkalmazta, erről tesztek és tettek bizonyosságot tanítványai, ezen kívül a református felsőoktatásban többé-kevésbé jelen van eszmerendszere,
- pedagógiai tudományszociológia: több művében is rámutat, elemzi a pedagógia eredménytelenségeit, keresi az okokat, kimunkálja a lehetséges megoldást.

6. A pedagógiai esztétika és művészetten többek között megjelenik a színdarabjaiban, a tanulók előadásaiban.
7. E gondolatmenetet folytatva Karácsony Sándor pedagógiáját érdemes lenne vizsgálni transzcendentológiai nézet szerint, különösen pedagógiai metafizika, mitológia, vallástan szempontjából.
8. Karácsony más diszciplínák eredményeit is elismerte, sőt felhasználta a munkájában. Itt nem csak a már elismert tudományközi kapcsolatokra gondolok (pl. nevelésszociológia, pedagógiai pszichológia, nevelésfilozófia), hanem például a szemantikával, nyelvészeti pragmatikával, ökológiával, kreatológiával, játékelmélettel, sporttannal, jogtannal stb. való viszonyára is.
9. A tudományos – művészi jellegű interdiszciplináris pedagógiák közül szinte mindegyiket hangsúlyozta és szorgalmazta diákjai körében, előadásokat, színdarabokat írt és szervezett, ezen kívül irodalmi folyóiratok olvasására, cikkek, versek írására buzdította őket.
10. A heteronóm szemléletmódok következtében szerveződő pedagógiák közül a múzeológiát, a bibliológiát, a turizmust emelném ki, mivel a tanórai anyag elsajátítása, elmélyítése szempontjából a közvetlen tapasztalat, az élményszerű tanulás híve volt.

Modelljének pedagógiai tudásterületek által bemutatott felépítése nyilván nem teljes. Próbáltam a rá leginkább jellemző sajátosságokat megragadni, kiemelni, hogy bemutassam szemléletmódjának erőnyeit, erősségeit.

Trapp nézete szerint, nincs olyan rendszer, amelynek ne lennének hiányosságai [Trapp, 1780. 26.]. Ez igaz Karácsony Sándor kálvinizmuson, filozófián, társaslogikán, társaslélektanon alapuló pedagógiájára is, amely - emlékezve a tanulmány kezdő idézetére - nem is vállalkozott rendszerszerű, tudományos ismertetésre, ezért értékeléséhez több szempontból szükséges vizsgálatokat végezni.

3. 5. Karácsony Sándor didaktikai elvei

Karácsony Sándor nevelésfilozófiája szerint a tanítás szorosan kapcsolódik a nevelés rendszeréhez. Az iskolát tartja a nevelés klasszikus helyének, de hangsúlyozza a tanítási órán és az iskolán túl történő munka jelentőségét, a különböző kulturális rendezvények, ifjúsági szervezetek fontosságát. [Karácsony, 2002. 34.]

Elismeri, hogy az oktatás során a pedagógus személyes hatására a tanuló személyisége is változik indirekt módon, vagyis az ismeretközvetítésen túl jelentős a nevelői tevékenység

is. A tanítás-tanulás folyamatában aktív szereplő mind a két fél, tehát a tanuló és a tanár közös tevékenysége, amely az együttes ráhatások, viszonyulások következtében lesz eredményes. Ez azonban csak egyenrangú, mellérendelő kapcsolatban valósulhat meg.

3. 5. 1. A tananyag kiválasztása

Karácsony Sándor a XX. század első felének meghatározó alakja. Ebben a pedagógiai időszakban, a tananyag kiválasztásában két fő irányzat érvényesül: az egyik a kultúra értékes tartalmaiból, a másik a tanulók érdeklődéséből indul ki. [Nagy, 1984.]

Karácsony Sándor ez utóbbi nézetet képviseli. Fontosnak tartja, hogy a kultúra különböző területeit a gyermekek érdeklődéséhez igazítva tanulják. Az iskolai sikertelenség egyik okaként tartja számon a tananyag tartalmának helytelen megválasztását, oktatását.

„Holott valamennyien sejtjük immár, hogy menthetetlenül szétesett tudományos rendszerünk valaha szervesen egységes világképe, és ez az oka minden bajnak.”

[Karácsony, 1985. 431.]

A tudományos rendszerünk egységes világképét felapróztuk kis darabokra, tantárgyakra, amelyek a tanulók fejében nem állnak össze teljes egészé. A tananyag nem a magyar filozófiának megfelelő. 1925-ben Karácsony Sándor már kifejtette azt az álláspontját, miszerint a tantárgyak szétaprózottsága az iskolai maximalizmus legfőbb oka.

[Karácsony, 2003. 155.]

3. 5. 2. A tanítás – tanulás módszerei

A *Pedagógiai Lexikon*, a *Didaktika* könyv a tanári, tanulói munkamódszerek többféle változatát említi: úgymint a tanár szóbeli és vizuális ismeretközlő eljárásait (magyarázat, bemutatás, stb.), a tanár és a tanulók közös tevékenységei (megbeszélés, vita), a tanulók önálló munkaformái (megfigyelések, önálló feldolgozások, stb.)⁷

Karácsony Sándor szerint mindegyik módszernek helye van/lehet a tanításban, de a legmegfelelőbbnek a vitát, a közös megbeszélést tartja. A diákságot arra buzdítja, hogy ne fogadják el szolgálai módon a tanár magyarázatát, hanem merjenek vitatkozni, legyen saját véleményük az elhangzottakkal kapcsolatban. Ezt tartja természetes alapviszonynak, eszmecserének. Nem az oktatásra, hanem az együttgondolkodásra helyezi a hangsúlyt, ahol a

⁷Falus Iván (szerk. 2004): *Didaktika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
Báthory Zoltán- Falus Iván (1997): *Pedagógiai Lexikon*. Keraban Könyvkiadó, Budapest

„másik ember” elfogadásával mi is növekedhetünk, ami egy mellérendelő magatartást feltételez. [Karácsony, 2002.] Tehát interaktív folyamat alakul ki a tanár és a diák között, amelyben mindkét fél kölcsönösen tanul egymástól. Ennek a viszonynak a minősége, formája, tartóssága, hatékonysága döntően befolyásolja az oktatási-nevelési folyamatok eredményességét.

Az oktatási módszerek ismerete, elsajátítása önmagában nem elég. Karácsony Sándor saját diákkori élményét meséli el, amelyen keresztül megmutatja, hogy az idősebb, tanári oklevél nélkül tanító lelkészek sokkal sikeresebbek voltak, mint a módszereket tanult fiatalabb társaik. A lényeg, hogy ők őszintén, egyéniségükkel tanítottak, vagyis inkább csak beszéltek róla, amit néha számon is kértek. Az ő viselkedésük a magyar léleknek megfelelően objektív és primitív volt egyszerre, ezért volt eredményes. [Karácsony, 1985. 439.]

„ ... a magyar filozófia szemléletes, kézzelfoghatóságából végtelenbe vetülő s onnét ismét a kézzelfoghatóságba hazataláló, hiperbolikus formájú, reális alapú, transzcendens jellegű.” [Karácsony, 1985. 434.]

Karácsony Sándor nézete szerint nem kifejezetten a tananyag tartalma az, ami meghatározó az oktatási módszer kiválasztásánál, hanem a tanulók életkora, pszichikai fejlettsége, érdeklődésük nagysága.

A pedagógusok feladata, hogy a gyerekek fejlettségi szintjét, motiváltságát felmérje, majd ennek tudatában válassza ki a megfelelő módszert. Nincs jó vagy jobb módszer, hiszen ami az egyik osztálynál hatékony, lehet, hogy a másikon nem hoz eredményt.

Kiemelten fontos a tanuló tevékenységének legoptimálisabb megtervezése, alkalmazkodva a minden egyes tanuló érdeklődéséhez, képességeihez. [Karácsony, 2002.]

Karácsony Sándor műveiben többször megfogalmazza, hogy a pedagógusnak közlékeny személynek kell lennie, hiszen a tananyag elsajátításában nagyon fontos az ember jelleme, a személyes hatás szerepe.

Az ismeretek szóbeli közlésénél a legfontosabb az érdeklődés felkeltése - tény, hogy úgy könnyebb a tananyag megértése és elsajátítása.

Karácsony Sándor, aki a maga korának igen népszerű professzora volt, hiszen előadásaira nagyon sokan vártak és lenyűgözve hallgatták, biztosan tudta milyen módszereket kell alkalmazni, hogy eredményesek legyünk. Művei tartalma és stílusa alapján néhány lényeges jellemző megfogalmazható:

- a magyar gondolkodásnak megfelelő,
- életszerű, vagyis figyelni kell a tanulók fejlettségi szintjét, szükségleteire,

- a tanulók életéből vett példákkal illusztrált,

- játékos,

[Karácsony, 2003. 275.]

„ Azt sem fogom elfelejteni soha, s igen nagy bóknak tartom mai napig, mikor egy elsőosztályos tanítványom azt kérdezte tőlem: mikor játszunk megint nyelvtant, tanár úr, kérem szépen?” [Karácsony, 2003. 138.]

- humoros, vicces történetekkel, a maga helyén alkalmazott találó szóviccekkel nagyon hatásos lehet.

Az előadói stílusok közül az élményszerűsége törekvőt preferálja a tényközlő és a magyarázó-elemző jellegűhöz képest.

A tanítás során tehát nem a klasszikus ismeretközlő módszert alkalmazta, hiszen az nem igényel aktív gondolkodási folyamatot. Az ő értelmezésében a tanulók tesznek fel kérdéseket és a tanár válaszol. Ehhez azonban megfelelő légkör, viszony szükséges, amelyben a diákoknak lehetnek önálló, saját gondolataik és azokat el is merik mondani.

„Hiszen az új idők magyar diákja kérdez. Kíváncsi. Munkatárs.”

[Karácsony, 1999. 193.]

A tananyag eredményes elsajátításának legmegfelelőbb formája a vita, ami egy igazi eszmecsere, ahol a felek különböző álláspontjait meghallgatva, azokat mérlegelve, elemelve, értékelve, közös munkával születik egy lehetséges megoldás. [Deme, 2000.]

Karácsony Sándor a természetesség híveként a szemléltetési típusok közül a folyamatok közvetlen megjelenítését hangsúlyozza, kirándulások, órák utáni foglalkozások stb. keretében, de a nyári táborok, cserkészlet is lehetőséget nyújt a természetben történő megfigyelésre, tanulmányozásra. A közvetett szemléltetés csak a nehezen demonstrálható tárgyak, jelenségek esetében indokolt. [Karácsony, 1930.]

A tanulók önálló felkészülését tankönyvekből azért nem szorgalmazza, mert nem tartja megfelelőnek nyelvezetüket. A diákok számára az ún. fordításnyelv nagyon nehezen értelmezhető, nem alkalmas ismeretszerzésre. [Karácsony, 1985. 435.]

A tanulók önálló megfigyeléseit, gyakorlati munkáit azonban rendkívüli módon szorgalmazza, elég ha csak a regős cserkészlet célkitűzéseire, programjára gondolunk. A pedagógiai értéke abban áll, hogy munkára, kutatásra buzdítjuk a diákokat, fejlesztjük önállóságukat, és közben megismerik a természeti, társadalmi, népművészeti tárgyakat, jelenségeket, a saját, közvetlen környezetüket, kultúrájukat. Így nemcsak ismeretekhez jutnak, hanem készségeket is elsajátítanak.

A gyakorlás akkor lehet eredményes, ha a diák a tananyagot a gyakorlatban is alkalmazni tudja, felismeri az összefüggéseket. Az ismétlés még inkább a tanult anyag elmélyítésére, rendszerezésére szolgál, ezért is kiemelt jelentőségű. A rendszerszemléletű tanítás lehetővé teszi, hogy általánosabb, átfogóbb ismeretekre mutasson rá, kapcsolódásokra más tantárgyakkal, műveltségterületekkel. [Karácsony, 1930.] [Karácsony, 1931.]

3. 5. 3. Ellenőrzés, értékelés

Karácsony Sándor az ellenőrzés folyamatát nem utasítja el, hiszen a diák teljesítményének mérése fontos a pedagógiai munka során, akár önellenőrzés formájában is, de az értékelés módja ellen felemelte szavát.

A tanítási év végén a néhány tanuló tragédiáját, öngyilkosságát, elszökését is ezzel magyarázza.

„A bizonyítvány ...lényege szerint szerföltött komplikált, hatásaiban egyenesen kiszámíthatatlan „cselekedet”. [Karácsony, 2002. 99.]

A bizonyítvány egyben ítélet is a gyerekeknek, azon kívül az osztálynak, az iskolának, de még a családnak is. Nagyobb kárt okoz, mint hasznot. A tanuló személyiségében, lelkében pedig a tanulás iránt közönyt, érdektelenséget válthat ki.

A pedagógus célja ennek éppen az ellentétje: motiválni, érdeklődést felkelteni a tantárgy iránt. A megoldás:

„... szórni kell a jó jegyeket, nem fukarkodni velük.” [Karácsony, 2002. 260.]

Ez a nézet teljesen ellentmond az értékelés azon fogalmával, amely előírja, hogy objektívnek, reálisnak kell lennie. Mivel igazságosak úgysem lehetünk, ezért Karácsony szerint inkább felfelé kerekítsük az érdemjegyeket.

Karácsony Sándor a pedagógiailag pozitív minősítés mellett érvel, amely a teljesítmény fokozására, a nagyobb hatékonyságra ösztönöz és a gyermek magatartását is jó irányba befolyásolja. Az értékelés a pedagógus egyik legnehezebb feladata, hiszen a tanuló személyiségét sokoldalúan befolyásolja.

„Minden osztályozás brutális, mert lélektani képtelenséget követel a gyermektől...” [Karácsony, 2002. 101.]

4. KARÁCSONY SÁNDOR, A SZÉPÍRÓ PEDAGÓGUS ÉS PUBLICISTA¹

Karácsony Sándor életéről, munkásságáról jelentős mennyiségű írás, publikáció áll rendelkezésünkre, amelyek mint pedagógust, filozófust, népnevelőt mutatják be. Íróként, publicistaként kevés szó esik róla, pedig e területen is figyelemre méltó teljesítményt nyújtott. Írásai és életútja szorosan összefüggnek egymással. Ő mindenekelőtt pedagógus volt, ez érződik műveiben is.

Az I. világháborúban szolgálatteljesítés közben súlyosan megsebesült, aminek eredményeként egész életében mankóval kellett járnia. Az érzékeny, irodalomkedvelő Karácsony Sándor a *Felkavart régi avar* címet viselő naplószerű költeményekben ír azokról a változásokról, amelyek lelkében abban az időszakban lejátszódtak.

4. 1. Ifjúsági regényei, pedagógiai célzattal

Karácsony Sándornak három ifjúsági regénye jelent meg: *A csucsai front*, *A Siccki-banda* és a *Holdbéli diákélet*. Bár ezek mindegyike szépirodalmi formában megfogalmazott történetek, mégsem tekinthetők a tipikus ifjúsági regényeknek.

A csucsai front című regény a budapesti Zrínyi Miklós Főgimnáziumban töltött éveiről szól, a fiatal tanár és az osztálya viszontagságait meséli el. Az elsős gimnazisták befogadták új, kezdő tanárukat, hiszen jól értette nyelvüket. Ez az írása kicsit vontatottabb, kevés eseménnyel, fordulattal.

1918-tól a kassai főreáliskolában tanított, amelynek tapasztalatait *A Siccki-banda*, *A barátkeresés regénye* című regényében írja le.

A történet szereplői másodikos gimnazisták, főhőse pedig Karacs Laci, egy földbirtokos fia, aki kitűnő tanuló. Nem is a tanulással van problémája, hanem a barátok keresésével, hiszen újként kerül az osztályba, és nem ismer senkit. A regényben nagy jelentősége van a Sánta embernek, a mankóval járó fiatal tanárnak, akiben a fiatal Karácsony Sándor személyisége bontakozik ki.

Ez a történet valóban sok izgalmat, fordulatot rejt, végül Karacs Laci megérti mégis van barátja.

A harmadik regénye a *Holdbéli diákélet* című. Ez az írása is folytatásokban jelent meg *Az Erő* című újságban, de anyagi okokból 1932-ben megszűnik a lap, ezért a történet csak 1948-ban folytatódik újra.

Ebben a művében nem tanárként fejt ki gondolatát, hanem egy 14 éves diák bőrébe bújva, aki mindenkihez csalódott, úgy érzi becsapták őt a felnőttek, de még a pajtásai is. Elkeseredettségében itt hagyja a Földet és a Holdra száll. Megnézi milyen ott a diákok élete. Mivel ott sem könnyű minden tekintetben az élet, visszajön és itt próbál másként viszonyulni a feladatokhoz. Sikerral jár.

¹E fejezet megírásához felhasználtam Kontra György (2003): *Karácsony Sándor, a nagyhírű professzor*, Budapest, BIP művét, az abban található felosztást vettem alapul.

E három önéletrajz jellegű regényében valóságos, ténylegesen megélt helyzetekről ír szépirodalmi köntösben.

4. 2. A diákokhoz írt művei

Karácsony Sándor *Az Erő* című havonta megjelenő ifjúsági lap szerkesztői feladatai mellett, fontosnak tartotta, hogy minden kiadvány vezércikkét ő írja. A témaválasztás rendkívül eredeti volt, hiszen a diákélet főbb kérdéseit vette sorra, például emberi kapcsolatok, barátok, tantárgyak, hónapok stb. 1922 novemberében elsőként, 1923 szeptemberétől azonban már folyamatosan olvashatók írásai. Később önálló kötetben is megjelennek, *A nyolcvéves háború* (1. kiadás 1944) címmel, amely tulajdonképpen nyolcvan vezércikket tartalmaz. A cím a tanárok és a diákok közötti állandó harcra, hadakozásra utal, amellyel minden tanárnak szembe kell néznie.

„Háború van, hát háború van, mit tagadjuk. Kitért az elsőtanító és tanítvány legelső találkozásakor, és tartani fog, míg iskola lesz a világon mindéig. Legfeljebb a hadieszközök és a harcmodor módosulnak néha. Aki ezt a helyzetet nem tiszteli, azt a küzdelem sodra félresöpri az útból, vagy agyongázolja.” [Karácsony, 1999. 105.]

Karácsony Sándor fontosnak tartotta, hogy segítséget nyújtson a diákoknak a tanuláshoz, hogy ne érezzék, feleslegesen dolgoznak. 1929-ben jelenik meg *A tanulás mesterfogásai* címmel az első diákoknak szóló didaktikai műve, majd ezt követi 1931-ben a *Leckék a leckéről* című önálló kiadványa. A kötet tizenkettő „leckét” tartalmaz, amelyek sorra veszik a matematika, földrajz, biológia, német nyelv (idegen nyelv), anyanyelv és hittan tartárgy megtanulásának nehézségeit elsősorban a középiskolás korosztály szempontjából és segítséget nyújt a tipikus problémák megoldásához.

„Négy praktikus tanács. Ne muszájból és ne vakon! Felaprózva, de ne elaprózva! Összefüggésben az életünkkel. A magunk egyéni módszere szerint.”

[Karácsony, 1931. 3.]

Mindkét kötet fő mondanivalója, hogy az életnek tanuljanak, válasszanak más módszert, ha eddig sikertelenek voltak.

„A magyar diáknak... végzetes, nagy tévedése nyelvtanulás közben, hogy mindenestül az iskolára bízva a dolgot. Maga a kisujját sem mozdítja érte, nem is törődik az egésszel máskor, mint órán, vagy előtte való nap, ha másnap óra lesz belőle és leckére készül.”

[Karácsony, 1931. 53.]

Karácsony Sándor rendkívül közvetlen hangnemben, szól szeretett diákjaihoz, sok-sok praktikus tanáccsal, biztatással látja el őket, de mindvégig hangsúlyozza a tananyagot szigorúan meg kell tanulni, szorgalom nélkül ne várjanak csodákat.

„Gyere, tanuljunk együtt egy órahosszat ketten. Azzal is enyhül a lelkiismeretfurdalásunk.”

[Karácsony, 1931. 33.]

1922- ben a *Protestáns Szemlében* publikálja először doktori disszertációját², de további írásai, tanulmányai, kritikái is napvilágot látnak ebben az újságban. 1922-1932 *Az Erő* című ifjúsági lap szerkesztőjeként is sokat tevékenykedett. Felismerte, hogy sokkal célravezetőbb, hatékonyabb, ha a szerkesztői feladatokba a fiatalságot is bevonja, és szorosan együttműködik velük. Állandó levelezésbe állt velük, táborokat, összejöveteleket szervezett nekik. Népszerűsége vitathatatlan volt. Olyan fiatalok publikáltak a lapban, akik később elismert irodalmárok, újságírók, politikusok és más értelmiségi emberekké váltak. Például: Weöres Sándor, Képes Géza, Móritz Virág, Lükő Gábor, Gyökössy Endre. [Kontra, 2003. 19.] Karácsony Sándor arra is figyelt, hogy a cikkek megjelenése után reagáljon írásaikra, dicsérje, biztassa őket a további munkára. Ezek a szerkesztői üzenetek később megjelentek *A magyar világnézet* című kötetben is. [Lányi, 2000.]

Karácsony Sándor a tanítás mellett kiemeli az iskolán kívüli tevékenységek és az ifjúsági munka jelentőségét. 1919-ben ő maga is részt vesz a KIE munkájában, 1922-től a Magyar Cserkészszövetség társelnöke. A szervezet aktív munkatársaként sokat utazott, előadásokat tartott és nyolc évig szerkesztette a *Magyar Ifjúság* című folyóiratot. E munkájának egyik legjelentősebb kiadványa *A hegyi beszéd* című könyv, amely a szervezet lapjában folytatásokban jelent meg. A KIE cserkészmozgalmához kapcsolódnak a további alkotásai. 1925-ben jelenik meg a *Magyar Cserkészvezetők könyve*, második kiadásban, majd *A magyar cserkész daloskönyvének* szerkesztésében vállal munkát. A dalok kiválasztásával azonban nincs megelégedve, így 1929-ben kiadják a *101 magyar népdalt* Bárdos Lajossal és Mathia Károllyal együttműködve, amely már válogatott magyar népdalok gyűjteménye. 1930-ban szerkesztette a *Regős Káté* kiadványt. [Lányi, 2000.]

²Karácsony Sándor doktori disszertációjának címe: *A népoktatási reform és az alsó néposztály lelki alkata* (1922). *Protestáns Szemle*, 1924. április-október [Lányi, 2000. 23.]

4. 3. Színdarabok

A népi kultúra megismerésének és elsajátításának fontosságára hívja fel a figyelmet a *Gergely bácsi levizitel* című jelenete (1930) és a *Pásztortüzek* című (1941) két egyfelvonásos alkotása is. Emellett még több színdarabot is írt az *Uj háromkirályok csillaga* (1939) címűt, amely öt gyermekszíndarabot tartalmaz, *Lányok ülnek a fonóban* (1939), amely egy énekes jelenet, *Úrnak szolgálai mindnyájan* (1949), ami egyfelvonásos színjáték és az *Aki dudás akar lenni...*(1943) című művét.

E művei közül most az *Uj háromkirályok csillaga* és az *Aki dudás akar lenni* cíművel ismerkedünk meg részletesebben. Mindkét mű az Exodus Kiadó gondozásában jelent meg. *Uj háromkirályok csillaga* kötet az öt gyerekszíndarabon kívül tartalmazza még *A szent ember fonák imádságát* (Vörösmarty: *A szent ember* című verséből), továbbá a színdarabrendezés elvi és gyakorlati problémáit.

Karácsony Sándor hangsúlyozza e színdarabokat is pedagógiai cézzattal írta, illetve, hogy a vasárnapi iskolában dolgozók munkáját segítse.

„Ezek a színdarabocskák nem írói becsvágyból születtek, nem is valami közlési kényszer belső feszítő erejéből. Valamennyit a szükségszerűség hozta létre...”

[Karácsony, 1939. 4.]

Fontosnak és nélkülözhetetlennek tartja, hogy a gyerekek szerepeljenek egy-egy egyházi ünnep alkalmával. De nem mindegy, hogy mit adnak elő. A színdarabokat, jeleneteket végigolvasva egyértelműen felismerhető a Karácsony Sándorra jellemző természetes, közvetlen hangulat, a mindennapi életből merített témaválasztások és nyelvi fordulatok. Megfigyelhető, hogy sokszereplős jeleneteket írt, amelyek végén a jó mindig győzedelmeskedik. A színdarabok mondanivalója és üzenete könnyen érthető, világos.

Aki dudás akar lenni című műve huszonhat magyar népdalt tartalmaz. Különlegessége az, hogy szinte mindegyik nóta után ad az énekléshez technikai-zenei segítséget, mintha csak énekórán lennénk, úgy tanítja az olvasót. A kisfüzet célja, hogy a közösségben énekléshez egy gyűjtemény álljon rendelkezésünkre. [Karácsony, 1943b.]

„Nagyjából ezek az előzetes tudnivalói a kótából való éneklésnek. Lehet, hogy egy és más megakasztja a zenében járatlan kezdőket ezeken kívül is. De ez már nem lesz tulságosan nagy bökkenő. Bizonyára akad egy jó pajtása, aki ilyen esetben készséges segítséget jelent majd.”

[Karácsony, 1943b. 24.]

Nem szabad elfelejtkeznünk *A könyvek lelke* című kötetéről sem, amelyben tanulmányai mellett jelentős cikkanyag is megtalálható, *Az Erő, a Magyar Ifjúság, a*

Diákvilág, (később *Pro Cristo*), a *Gyermekvédelem*, *A jövő útjain* vagy a *Protestáns*

Szemlében jelentek meg. Témájukat tekintve négy típusra oszthatók:

- kritikák élő írókról,
- kritikák, emlékezések közelmúltban elhunyt írókról,
- irodalomtörténeti tanulmányok,
- művészetekről szóló írások. [Karácsony, 2006.]

Karácsony Sándor 1922- 1931 között írónéveléssel is foglalkozott, de ő ebben a minőségében is mindvégig pedagógus maradt. Biztatta, tanácsokkal látta el a hozzáforduló ifjú alkotókat.

Karácsony Sándor irodalmi munkássága, életműve rendkívül gazdag és sokrétű. Sokan vádolják azzal, hogy nem elég összeszedett és már idejétmúlt. Írásai abban a korban is egyedülállóak voltak. Minden művébe érezhető, a pedagógusi elhivatottsága, nemcsak leírja, hanem hiszi és hirdeti is meggyőződését.

Művei nyelvezete olykor nehezen érthető, korunk fogalmazásmódjától egy kicsit idegen, értelmezése néha kiegészítésre szorul.

Anekdotázása, személyes történetei, példái, ízes „beszéde”, sokak számára lebilincselő olvasmányokká teszik műveit. Az olvasókat E/2. személyben szólítja meg olyan közvetlen módon, mintha ismerősei, barátai lennének. Fontos számára, hogy figyeljük, értsük őt.

„Ne, ne tedd még el, kérlek, inkább nézd meg jobban. Aztán húnyd be egy kicsit a szemedet és kérdezd meg magadtól...”

[Karácsony, 1931. 34.]

Karácsony Sándor művei napjainkban is keresettek, ezt igazolja az a tény is, hogy új kiadásban jelent több alkotása a közelmúltban.³

³ Példaként említeném a 2009-ben 3. kiadásban megjelent Karácsony Sándor *A magyar észjárás* című művét. (Karácsony Sándor örökösei, Széphalom Könyvműhely)

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Karácsony Sándor pedagógiai nézeteit vizsgálva látható, hogy nevelésről, iskoláról alkotott koncepciója rész-egész viszonyban két modellt tartalmaz. A nagyobb halmaz, az általános, mindenkire érvényes nevelési elveket, attitűdöket jelenti, amelyben helyet kap egy kisebb egység a református iskolakép. Ez utóbbival szemben nagyobb elvárásokat támaszt, amely megvalósítása – bevallása szerint - nem könnyű feladat.

A mélyen hívő Karácsony Sándornak minden gyermek fontos, minden egyes személy speciális, úgymint legfőbb mesterének, Jézusnak. Bibliai alapokon nyugvó kifejezéseket használ: diák, tanuló helyett a növendék szót, a nevelés helyett pedig a növekedést.

A Biblia üzenetét tükrözi a nyelvegységről vallott nézete is. Hitt abban, hogy mindnyájan egy közös test, egy egység különböző tagjai vagyunk, akik csak annyiban térnek el egymástól, hogy különböző nyelveket beszélünk.

Pedagógiájában mindenkifölött áll a szeretet, az okos szeretet, amely a nevelő és a növendék kapcsolatát, a másik ember autonómiájának elfogadását alapvetően meghatározza. Ebből már egyenesen következik a megértésre törekvő társas- viszony. Karácsony Sándor tisztelte Istent, tehát tisztelte a másik embert is.

Ökumenikus szemléletű volt, aggódott magyarságért, a magyar népért, az egyetemességet, a békés egymás mellett élést hangsúlyozta a nemzetben belül és a népek között is.

A társadalmi, nevelési problémákkal nyíltan és őszintén szembenézett és megoldásukra törekedett. A megoldás alapját minden körülmények között a Biblia üzenete adta számára. Ez adhatja a magyarázatot, hogy nézetei még mindig hatnak.

Összefüggésében látta, szemlélte a körülötte zajló eseményeket, így a magyar nemzet problémáit, a pedagógia kérdéseit, a hit jelentőségét az egyes ember életében. Művei alapján kijelenthető, hogy életformát, életprogramot kínált nemcsak pedagógusok számára, amelynek alapvetései európai összehasonlításban¹ is megállják helyüket.

Karácsony Sándor gyakorlaton, alkotáson alapuló elméleti pedagógiája kidolgozott, azonban a mindennapi pedagógiai munka szempontjából már nem tudta kifejteni megvalósíthatóságának mikéntjét.

¹Lásd Karl Barth *Ember és embertárs*(1990) című könyvének kölcsönösségen, a másik emberhez való viszonyuláson alapuló téziseit vagy Daniel Golemann *Társas intelligencia – az emberi kapcsolatok új tudománya* (2007) című könyvét.

6. A református pedagógia vázlatos áttekintése – Karácsony Sándor szerepének meghatározása szempontjából

Pedagógiai Lexikonban (1997) a „keresztény/keresztyén nevelés” címszó alatt ez olvasható: „Keresztény/keresztyén nevelés a keresztény/keresztyén hit és erkölcs szellemében való nevelés... a keresztény nevelésben a hit a nevelés alapvető célját, az erkölcs pedig az alapvető módszereit, a kettő együtt pedig a keresztény nevelés embereszményét határozza meg” [Báthory-Falus, 1997. II/208.]

A református pedagógia koncepciója, szellemisége évszázadok alatt formálódott. Az alapokat Kálvin János határozta meg, aki hangsúlyozta az iskola szerepét a nevelésben.

Történeti áttekintést nélkülözve, csak a napjaink folyamataira fókuszálva, vizsgáljuk meg a milyen vélemények, álláspontok jellemzik a magyar keresztyén pedagógia tartalmát.

A református iskolák céljait, feladatait a Magyarországi Református Egyház 1995. évi I. törvénye, majd 1998. évi I. törvénye módosításával és végrehajtási utasítással együtt létrejött Köznevelési Törvénye határozza meg:

“A Magyarországi Református Egyház által fenntartott és működtetett református köznevelési intézmények céljai és feladatai a következők:

- *tanulóit művelt, jellemes keresztyén emberekké, az egyetemes emberi értékek tisztelőivé, a magyar haza és nemzet hűséges és áldozatkész, alkotó polgáraivá formálja, akik mindenkor készek az örökölt és a jelenkori kultúra valódi értékeit befogadni, gyarapítani és közvetíteni, továbbadni;*
- *református tanulóit egyházunk hitvalló tagjaivá,*
- *nem református tanulóit – vallásuk szabad gyakorlásának biztosítása mellett – saját felekezeti és a református egyház értékeinek megbecsülésére nevelje.*
- *Mindezek megvalósítása egyházunk iskoláinak évszázadok során kialakult hitbéli örökségére és pedagógiai kultúrájára épül, és azt fejleszti tovább”*¹

¹http://reformatus.hu/adattar/torv/1995_I_2005_II_tv.pdf Utolsó letöltés dátuma: 2009. 10. 5.

A törvényben inkább a vallásgyakorlásra, hitre vonatkozó megállapítások olvashatóak, vizsgálata során sem derül ki egyértelműen, hogy mit nevezünk valójában református pedagógiának. A református pedagógia körülírásánál, meghatározásánál alapul vettem neveléssel foglalkozó szakemberek munkáit.

A református nevelésügy szempontjából fontos a személyiség formálódásának segítése, a keresztyén világszemlélet kialakítása, a közösségi értékrend átadása [Szűcs, 1996, 184-186.], ezen kívül a hiten, szilárd erkölcsi alapon álló ismeretek átadása [Hegedűs, 1996. 11-15.]²

Kijelenthető, hogy a református pedagógiának egyszerre kell hagyománytisztelőnek és modernnek lennie, vagyis a reformátorok eredményeit kell a mai korban alkalmazni, élővé tenni. Nem előre, hanem felfelé kell nézni, nem haladni, hanem visszatérni kell valamihez, nem fejlődni, hanem kiteljesedni kell abban, amit az elődök már igaznak, követendőnek tartottak. [Győri, 2008. 30.]

Természetesen az elmúlt időszakra tekintve vannak kifejezetten a református pedagógiára jellemző sajátosságok, mint például a magas szintű ismeretnyújtásra törekvés magasan képzett pedagógusokkal, a kollégiumi rendszer, a peregrináció³, az önképzőkör, missziói és diakóniai feladatok, vallásos és erkölcsi nevelés, a kritikára, önkritikára való hajlandóság, józan, önfegyelmelen alapuló gondolkodásra nevelés, a felekezeten, hazánk határain túl mutató célok, feladatok, elvek – a Biblia üzenetére alapozva.

Pálhegyi Ferenc egyik művének ez a címe: *Van-e keresztyén pedagógia?* A válasz a pedagógiai felfogások és emberképek tükrében az, hogy a keresztyén pedagógia több nevelési koncepcióból átveszi azt, ami összeegyeztethető a keresztyén emberképpel, erkölccsel és életszemlélettel.[Pálhegyi, 1998.]

A keresztyén pedagógia mindig ott valósul meg, ahol a pedagógus Jézus tanítványa lesz. Tanítvány pedig csak az lehet, aki mindenki másnál jobban szereti Jézus Krisztust. [Pálhegyi, 2000.]

Karácsony Sándor is hasonlóan vélekedik erről, hiszen *A magyarok Istenében* így ír:

„...református keresztyén pedagógia annyiban lehetséges, amennyiben lehetnek és vannak a pedagógusok között is református keresztyének.” [Karácsony, 2004. 153.]

² A tanulmányok a Jancsó Kálmánné – Kelemenné Farkas Márta – Korzenszky Richárd (szerk.) (1996): *Evangéliumi nevelés lélekben és igazságban*. Bencés Kiadó, Pannonhalma kötetben jelentek meg.

³peregrináció: a külföldi egyetemeken való tanulás

P. Mészáros György értelmezésében is van keresztény pedagógia „abban az értelemben..., hogy vannak keresztények, akik nevelnek még hozzá sajátos módon, világnézeti elkötelezettségüknek megfelelően.” [P. Mészáros, 2005. 44.]

A szerző a hitből fakadó, teológiai alapvetésű keresztény pedagógiát szorgalmazza az általánosan megfogalmazott értékek mellett. Ennek kidolgozása, gyakorlati megvalósulása azonban még sok egyeztetést kíván a pedagógiát művelőktől, kutatóktól.

A hazai neveléstudomány kialakulása és fejlődése időszakában, protestáns nevelést szorgalmazók közül - a hivatkozások tekintetében - kiemelkedik Imre Sándor és Karácsony Sándor neve (ezt támasztják alá az említett irodalmak is), ezen kívül fontos megemlíteni Makkai Sándort⁴, aki teológusként a hitoktatásra gyakorolt nagy hatást.

Karácsony Sándor tevékenységéről így vélekedik Golnhofer Erzsébet:

„ A háború után a nevelők egy csoportja számára Karácsony Sándorban, illetve nézeteiben való hit jelentette az elméleti alapot egy demokratikusabb köznevelés megteremtéséhez. Úgy tekintettek rá, mint a magyar, a szociális és a keresztény, illetve demokratikus nevelés legfőbb képviselőjére.” [Golnhofer, 2004. 70.]

Kopp Erika a mai magyar református középiskolák identitását vizsgálta, e munkájában így vélekedik:

„ A református iskolák nevelésfelfogására legnagyobb hatást tett szerző Karácsony Sándor ...” [Kopp, 2007.52.]

A *Magyar Református Nevelés* folyóiratban, amely a Református Pedagógiai Intézet szakkiadványa, illetve, annak első válogatott gyűjteményében is olvashatunk róla, illetve találunk hivatkozást rá (pl. Győri L. János, Szenczi Árpád)⁵

⁴Makkai Sándor (1890 –1951) erdélyi magyar író, református püspök. 1997-ben a Magyarországi Református Egyház Makkai Sándor-díjat alapított, amelyet magyarországi és határon túli pedagógusok kaphatnak meg a "református nevelési eszmények átültetéséért a mindennapi pedagógiai gyakorlatba". http://reformatus.hu/adattar/torv/zsinhat_kitunt.htm Utolsó letöltés dátuma: 2009. 10.11.

⁵ A *Magyar Református Nevelés* 2000 óta a református közoktatásban dolgozó, illetve az iránt érdeklődő pedagógusok, illetve a református gyülekezetek pedagógus tagjai számára készülő országos terjesztésű pedagógiai szakmai lap. Fontos feladatának tartja, hogy a magyar református nevelés és a magyar református oktatáspolitikát szolgálja. [Pompor, 2008. 6.]

Boross Géza, teológiai professzornak - a valláspedagógia az egyik szakterülete, aki szintén alapul veszi Karácsony Sándor elveit, felhasznált szakirodalomban megjelenik *A valláspedagógia református értelmezése* részénél. [Boros, 1996.]

A református neveléssel foglalkozó művek mellett azonban található katolikus pedagógia területén, annak gyakorlati megvalósulását, megvalósíthatóságát vizsgáló mű, amelynek felhasznált szakirodalmában ott található Karácsony Sándor neve. (*Gyakorlati keresztény pedagógia*. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola könyv sorozat. 2002, szerk. Trosits András)

Karácsony Sándor protestáns hitre, magyar filozófiára alapozott gondolkodásmódja számos neveléssel foglalkozó kutatóra, pszichológusra hatással volt. A megállapítást alátámasztja az a tény, hogy 1940 előtt született hatvan magyar pszichológus közül huszonketten vallották azt, hogy Karácsony Sándor hatással volt gondolkodásmódjukra.⁶

Karácsony Sándor hiten alapuló pedagógiája kiindulási, reflektálási alap lehet a mai nevelők számára: ötvözte a nevelést a református hitre jellemző sajátosságokkal.

A vizsgálatok alapján megállapítható, hogy református pedagógia kiemelt személyisége Karácsony Sándor. A mai keresztény nevelés része, idéznek tőle, hivatkoznak rá, elfogadják, mint a református nevelésért, a protestantizmusért sokat tett neveléstudományi szakembert.

⁶ Bodor Péter – Lányi Gusztáv – Pléh Csaba (1998): *Egy társadalomtudomány elnyomtatása és újjászületése: A magyar pszichológia sorsa az egyéni sorsok tükrében, 1945-1970.* = Önarckép háttérrel. Magyar pszichológusok önéletrajzi írásai. Pólya Kiadó, Budapest, 308.o.

7. KARÁCSONY SÁNDOR FILOZÓFIÁJÁNAK MEGÍTÉLÉSÉRE VONATKOZÓ EMPIRIKUS KUTATÁSI EREDMÉNYEK A REFORMÁTUS FELSŐOKTATÁSBAN¹

7. 1. Az empirikus kutatás kiindulópontjai

Karácsony Sándor pedagógiai rendszerének, nevelési elveinek áttekintése után, felmerül a kérdés, hogy mindezek a tézisek mennyiben jelennek meg a református pedagógusképzésben. Karácsony Sándor törekvéseinek hatékonyságát többfajta megközelítésben lehetséges vizsgálni. A vizsgálat ebből most néhány megközelítést tartott szükségesnek. Egyrészt a pedagógiai-pszichológiai kurzustárgyak tematikájának, szigorlati tételeinek áttekintését, a szakdolgozatok címeinek, irányultságának vizsgálatát, a református felsőoktatásban dolgozó oktatók, szakemberek nézeteinek kutatását. E vizsgálati eredmények együttesen nyújthatnak kellő információt a Karácsony Sándorról kialakult képről.

Az oktatók református neveléssel kapcsolatos véleményeit vizsgálva nem a pedagógiai gyakorlattal való összefüggése érdekelt, hanem e nézetek tartalma, illetve a közöttük lévő összefüggések.

Ezen célok megvalósításához dokumentumelemzést, egyéni nyílt és zárt kérdéseket tartalmazó, kérdőíves felmérés, személyes és írásbeli interjú tűnt a legmegfelelőbbnek.

7. 1. 1. A vizsgálat célja

A 2006-tól 2009-ig folytatott kutatás alapvető feladata, célja a református felsőoktatásban pedagógiai tárgyakat oktatók Karácsony Sándorról, pedagógiai filozófiájáról, református oktatásról, nevelésről vallott nézeteinek feltárása. Továbbá azt kívántam megtudni honnan származnak ezek az ismeretek, és hogyan befolyásolja mindez a felsőoktatásban végzett munkát, gyakorlatot.

Karácsony Sándor eszmerendszere a magyar pedagógiai élet máig vitatott kérdése. Ebből a tényből kiindulva lényeges, hogy a már oktatók, illetve a jövő református pedagógusai mennyire érzik fontosnak, követendőnek az ő elveit. Vagyis az ismeretek, a hitek miként befolyásolják a mindennapi gyakorlatot.

¹A vizsgálat megtervezésében, menetében Golnhofer Erzsébet- Nahalka István (szerk. 2001.): *A pedagógusok pedagógiája* című könyv volt a segítségemre.

Mindezek alapján megválaszolendő problémák az alábbiak:

- Milyen szerepet tulajdonítanak a református pedagógusok Karácsony Sándor eszmerendszerének, milyen szempontok alapján tartják (nem) követendőnek, mit tartanak fontosnak alkalmazásukkor, milyen forrásból sajátították el nézeteit?

7. 1. 2. Hipotézisek

A szakirodalom tanulmányozása, valamint a saját tapasztalataim, vizsgálataim alapján az empirikus kutatásra vonatkozóan az alábbi hipotézisek fogalmazódtak meg:

1. Karácsony Sándor eszméjének a mai református felsőoktatás gyakorlatában csak a pedagógusok szűk köre fog jelentőséget tulajdonítani, mert nem ismeri el Karácsony pedagógiai érdemeit.
2. Karácsony Sándor elveinek követése változó képet mutat a református egyház által fenntartott pedagógusképző intézetekben, vagyis vannak olyan intézmények, amelyek ápolják szellemi örökségét, mások nem tulajdonítanak akkora jelentőséget.
3. A református pedagógusok csak egy szűk körére van hatással Karácsony Sándor pedagógiai munkája során, ugyanis nem gondolkodnak azon, ki(k)nek az elvei vannak rájuk hatással.
4. Karácsony Sándor eszmerendszeréről tanulmányaik során részletesen és érdemben hallottak a református oktatók.

7. 1. 3. A kutatás módszerei

A kutatás empirikus részének kivitelezése a kérdőív és a személyes interjúkban résztvevők körének kialakításával, s a minta kijelölésével kezdődött. A vizsgálat viszonylag kis mintán történt, hiszen csak a református felsőoktatásban pedagógiát vagy katechetikát oktatókra terjedt ki. (39 fő) Érintette tehát a pedagógia tanszékeket vagy neveléstudományi intézeteket, illetve a gyakorlati teológia tanszékeket.

Továbbá sor került a tematikák és a szakdolgozatok vizsgálatára a honlapon elérhető információk alapján, illetve az érintett oktatók bevonásával, megkérdezésével.

7. 2. A vizsgálat rövid leírása

A vizsgálat első szakaszában a szakirodalom előzetes áttekintésére, majd a hipotézisek megfogalmazására került sor. E munka során egyértelművé vált, hogy Karácsony Sándor filozófiájának a mai református felsőoktatásra gyakorolt hatását nem nélkülözheti műveinek, róla megjelent írásoknak áttekintését, rendszerezését. Ezen eredmények egyben alapot és újabb szempontokat adtak az empirikus kutatáshoz.

A vizsgálat a 2006/2007. tanév pedagógia-pszichológia kurzustárgyainak tematikáját, kötelező és ajánlott irodalmát, a szigorlati tételeit elemezte arra keresve a választ, hogy Karácsony Sándor művei illetve eszmerendszere megjelenik-e valamelyik vizsgált intézményben. (Kontrollvizsgálata 2009/2010 őszi félévben történt.)

Ezután került sor a református felsőoktatásban végzett hallgatók szakdolgozatainak áttekintésére a rendszerváltás utáni időszakról napjainkig, majd a Karácsony Sándorral foglalkozó dolgozatok témák szerinti csoportosítására. Ez a vizsgálat folyamatos volt, hogy még a legfrissebb adatok is bekerülhessenek a dolgozatba.

Az eredmények elemzésével egy időben került sor a vizsgált református intézményekben dolgozó szakemberek, konkrétan a Neveléstudományi Tanszékek, Gyakorlati Teológiai Tanszékek, Valláspedagógiai Tanszékek oktatóinak vizsgálatára, nézeteiknek feltérképezésére kérdőív módszerével, majd az interjúk elkészítésére. Az érintett intézmények, személyek előzetesen megkapták az interjúk és kérdőívek kérdéseit

Az adatfelvétel a református felsőoktatási intézményekre vonatkozó statisztikai adatok áttekintésével kezdődött, majd ezután történt meg a kérdőívek és az interjúk kérdéseinek kidolgozása.

A kérdőívekből szerzett adatokat ezután közvetlenül számítógépen rögzítésre kerültek, a nyílt kérdésekre vonatkozóan pedig kategóriák meghatározása, majd besorolása történt. A kategóriák kialakítására a válaszok egészének átolvasása után került sor.

7. 2. 1. A kutatásban részt vevő intézmények:

1. KRE Hittudományi Kar
2. KRE Bölcsészettudományi Kar
3. KRE Tanítóképző Főiskolai Kar
4. Sárospataki Református Kollégium Teológiai Akadémiája
5. Debreceni Református Hittudományi Egyetem
6. Debreceni Református Hittudományi Egyetem Vallástanári Tanszék, Szeged
7. Debreceni Egyetem Neveléstudományi Intézet
8. Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola (Debrecen)
9. Pápai Református Teológiai Akadémia

A kutatás a református felsőoktatás egészét lefedi a pedagógiai képzés tekintetében. A vizsgálat nem számolt kontrollcsoporttal, az egy következő kutatás része lehet.

7. 2. 2. A református pedagógusképzésben résztvevő intézmények háttér-információi

A kutatásban résztvevő intézmények bemutatásának alapjául az adott református felsőoktatási intézmény honlapjai, illetve az érintett oktatókkal folytatott interjúk szolgáltak.²

1. A KRE Hittudományi Kar a Magyarországi Református Egyház egyik lelkész- és vallástanárképző intézete. Két szakon, a teológus-lelkész és a vallástanár szakon folytat hat illetve öt éves, egyetemi szintű alapképzést. Vallástanár diplomát a lelkészi képesítésre épülő két éves kiegészítő képzésben is lehet szerezni a karon.

2006/2007. tanévtől a korábban működtetett vallástanár szak helyett alapképzési, majd mesterképzési szakot indít református hittanoktatói és vallástanár-nevelői szakképzettség megszerzésére.

Master képzés keretében nappali tagozaton református vallástanár szak elvégzésére van lehetőség.

2. 1993-ban alakult a Károli Gáspár Református Egyetem, ezzel egy időben indult meg a képzés a Bölcsészettudományi Karon. A református egyház fontosnak tartotta a lelkészképzés mellett az egyetemi szintű tanár és tudósképzést is, hogy a református középiskolák szellemi

² <http://www.kre.hu>, <http://www.srta.hu>, <http://www.drhe.hu>, <http://www.unideb.hu>, <http://www.kfrtkf.hu>, <http://www.prrta.hu> honlapok alapján. Utolsó hozzáférés: 2009. 09. 25.

és lelki szükségleteinek a legteljesebben megfeleljen. Feladatának érzi az Ige szellemében az egyetemes keresztyén szellemi értékek továbbadását, a korszerűen művelt szakemberek képzését.

3. Egyik legrégebbi, 1839-ben alapított és legkisebb, a rendszerváltás idején, 1990-ben elsőként újraindított egyházi pedagógusképző intézménye a Nagykőrösi és Dunamelléki Református Hitoktató és Tanítóképző Főiskola néven. A kormány 1991. december 11-én a magyar felsőoktatási intézmények közé sorolta be a főiskolát. 1993 szeptemberétől a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karaként működik.

4. Sárospatakon az 1530-as években jött létre protestáns iskola, ahol a 16. század végén már komoly gondot fordítottak a teológia tanítására. 1991. október elején negyven év kényszerszünet után 49 hallgatóval folytatta munkáját az Akadémia, államilag elismert hittudományi főiskolaként.

5. 1538-ban alapították a Debreceni Református Kollégiumot, ahol – fennmaradt írásos dokumentumok alapján biztosan állítható – 1567-ben már felsőszintű oktatás folyt (lelkipásztorokat, tanítókat képeztek). 2000. január 1-jével a magyar felsőoktatás integrációjának eredményeként létrejött a város egyik legtekintélyesebb szervezete, a Debreceni Egyetem. A hittudományi egyetem feladata a református lelkészképzés. A pedagógia kurzustárgyakat a DE pedagógia tanszéke végzi, ezért szükséges volt az ott oktatók körében is elvégezni a kutatást.

6. A Szegeden működő DRHE Vallásstanári Tanszékén változás történt, így a kutatásban részt vevő intézetek listáját kénytelen voltam szűkíteni, hiszen a volt tanszékvezető tájékoztatása szerint 2007. június 30-án a Debreceni Református Hittudományi Egyetem, mint anyaintézet, illetve a Tiszántúli Református Egyházkerület, mint fenntartó úgy döntött, hogy az egyre szűkösebb pénzügyi források miatt a tanszéki oktatást határozatlan időre szünetelteti, a vallásstanárképzést Debrecenre korlátozza.

7. „A Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola az ország legrégebbi tanítóképzésének örököse, a Debreceni Református Kollégium kereteiből nőtt ki... 1990-ben felvette a kollégium egykori diákja, Kölcsey Ferenc nevét, majd az 1992-es kormányhatározat

értelmében a képzés visszakerült a Tiszántúli Református Egyházkerület tulajdonába és fenntartásába.”³ Állami feladatokat ellátó egyházi intézmény.⁴

Napjainkban képzés kibővült a tanító szak mellett megjelent a kommunikáció- és médiatudomány szak, informatikus könyvtáros szak, kántor szak, katechéta lelkipásztor munkatárs, ifjúságsegítő felsőfokú szakképzés

8. A Pápai Teológiai Akadémia egy igen nagy múltú intézmény. Az 1510-ben alapított református iskola hol jobb, hol rosszabb anyagi és politikai helyzetben volt, de 1951-ben államosították, bezárták a kollégiumot. A Pápai Teológiai Akadémia 1998-ban kezdte meg újra működését.

7. 2. 3. A kérdőív tartalma, az adatfelvétel körülményei

A kérdések egy csoportja a református oktatók alapadataira vonatkozott. (neme, az oktatott szaktárgyak, a diploma megszerzésének éve stb.)

További lényeges kérdéskör, hogy mennyire tartják fontosnak Karácsony Sándor filozófiáját, illetve mely sajátosságait hangsúlyozzák

A kérdések legfőbb típusai:

- egyszerű, zárt kérdések (háttér-információkhoz),
- nyílt kérdések (amelyek vélemény, nézet kifejtésére szolgáltak)
- kijelentések osztályozása, vagyis el kellett dönteni, mennyire ért velük egyet és jelölni egy négyfokú skálán,
- a felsorolt állítások kellett rangsorolni fontossági sorrendben.

A zárt kérdések esetén a vizsgált téma ok-okozati összefüggései kevésbé tárulnak fel. Ez indokolja a nyílt kérdések jelenlétét, amely megválaszolása ugyan hosszabb időt vesz igénybe, de növekedik annak az esélye, hogy megbízhatóbb eredmény születik.

Zárt kérdésekben többnyire osztályzatokkal, a nyíltak esetén véleményük kifejtésével válaszolhattak az oktatók.

³ http://www.kfirtkf.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=43
Az idézet az intézmény történetének egy része. Utolsó hozzáférés: 2009. 09. 25.

⁴ E-mail hivatkozás: 2007.06.28.

A 20 kérdésből álló kérdőív összeállításánál az volt a célom, a pedagógusoknak egyrészt a Karácsony Sándor eszmerendszerére vonatkozó tudásukat megismerjem, másrészt képet kapjak a református pedagógiát tanító pedagógusok nézetére nevelés tekintetében.

A kérdőíveket 2008 tavaszán postai úton küldtem ki. Előzetesen minden tanszékvezetővel beszéltem, kértem bíztassák minden kollégájukat a válaszok adására. Ezután még külön személyre szóló levélben is leírtam a vizsgálat célját és jelentőségét. Majd a kérdőívekkel együtt egy köszönőlevelet is írtam minden kutatásban résztvevő intézménynek megköszönve együttműködésüket. Az 39 nyomtatványból 22 érkezett vissza.

7. 2. 4. Az adatok feldolgozása, értékelése

A kérdőívek adatait kérdésenként értékeltem. A zárt, eldöntendő kérdéseknél, illetve a sorrend felállításoknál, egyetértés mértékével kapcsolatos kérdéseknél viszonylag egyszerűen értékelhetőek voltak a válaszok. A nyílt kérdések elbírálása azonban már nagyobb nehézséget okozott. Egyrészt néhány esetben nagyon nehezen tudtam elolvasni a válaszokat, másrészt a kategóriákba sorolás igényelt figyelmes munkát.

Az adatokat, az eredményeket számítógép segítségével rögzítettem, majd feldolgoztam.

7. 3. Háttér adatok az oktatói vélemények vizsgálatához

7. 3. 1. Az oktatók kari, nemenkénti, életkori megoszlása

A vizsgálatban a kérdőív kérdéseinek megválaszolását vállaló oktatók jellemző paraméterei, adatai közül az első a nemi hovatartozás volt. A legfontosabb kérdések ezzel kapcsolatban, hogy a mintába bekerült oktatók nemenkénti eloszlása milyen mértékű, illetve ez az arány összevethető-e, kapcsolatba hozható-e a Karácsony Sándorról, a református nevelésről vallott nézeteikkel.

A mintából láthatóvá vált, hogy az összlétszám ebben az esetben 22 fő, a férfiak és a nők aránya 10: 12. Vagyis majdnem fele – fele arányban állnak egymással. Ez a viszonylag kis aránybeli különbség az oktatói létszám esetében kiegyenlítettnek mondható.

E tények ismeretében fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy az oktatók főállásban vagy óraadóként tanítanak az intézményben. A református felsőoktatásban az oktatók munkakör szerinti megoszlása viszonylag egységes képet mutat.

Továbbá fontosnak tartottam, hogy megvizsgáljam az összefüggést az előző adatok függvényében Karácsony Sándor filozófiájával kapcsolatos előzetes tudását felmérni. Pontosabban azt körüljárni, hogy az oktatók hol találkoztak először az ő munkásságával és vajon tanítják-e.

1985 előtt végzett oktatók nem mindegyike hallott egyetemi vagy főiskolai tanulmányai során Karácsonyról, de az ezt követő időszakban diplomázottak kivétel nélkül tanultak róla. (Összességében 60% hallott róla.) Mindebből az következhet, hogy az ezt megelőző időszakban még nem lehetett vagy mertek beszélni az ő munkásságáról. Amennyiben összevetjük a Kádár-korszak, illetve a rendszerváltás előtti korszakra jellemző sajátosságokkal, publikációs lehetőségekkel, elmondható, hogy nem meglepő ez az eredmény. A nyílt kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy az oktatók önképzéssel, otthoni tanulással kiegészítik vélt lemaradásukat. Csak egy oktató jelölte meg forrásként a péceli Csökmei Kört, de sajnos arról nem ír, hogy kitől hallott erről a mai napig Karácsony Sándor eszmeiségét lelkesen ápoló elsősorban tanítványi közösségről.

A vizsgálatba bekapcsolódó oktatók többsége (69%) tanítja Karácsony nevelési rendszerét, még azok is, akik nem tanultak róla, vagyis elmondható, hogy most jobb az arány, mint 1985 előtt. Ez a pozitív elmozdulás azt is mutatja, hogy akik később ismerkedtek meg Karácsony Sándor munkásságával, azok is elfogadták, a református felsőoktatásban tanításra, tanulásra alkalmasnak tartják eszmerendszerét

7. 3. 2. Háttérváltozók értékelésének összefüggései

Az oktatók életkora, diplomatípusa és Karácsony Sándorról való előzetes tudásuk között nincs szoros összefüggés. Az okot keresve nagyon kézenfekvő és egyszerű a magyarázat: akik már régebben végeztek, kiegészítették tudásukat. Az egyéni magasabb igény szintjük, illetve az egyetemmel, főiskolával szembeni elvárásnak megfelelően pótolták lemaradásukat.

A rendszerváltás utáni időszak lehetővé tette, hogy a tematikában is megjelenjen Karácsony Sándor nevelési rendszere, vagyis, hogy a hallgatók tanuljanak róla, vitassák meg az ő filozófiáját.

A kutatásban, a református felsőoktatásban neveléssel, neveléstudománnyal foglalkozó oktatókról próbáltam ismereteket feltárni. Mivel nem nagy populációról van szó, teljes képet

szerettem volna kapni, így minden érintett oktatónak a véleményére számítottam. A kitöltött és visszaküldött kérdőívek alapján azonban kiderült nem lesz teljes a kép. E megállapításokat figyelembe véve elmondható, hogy e hiány - az egész érintett populációt figyelembe véve - torzíthatja a következtetések érvényességét, de az egész vizsgálat szempontjából, ahogy a későbbiekben látható is, az oktatók nézetei, a tapasztalt jelenségek, összefüggések szempontjából ez a probléma nem jelentős.

7. 4. A református nevelés, Karácsony Sándor filozófiájának oktatói megítélése

A református felsőoktatás mindennapi gyakorlatának oktatók általi minősítését zárt és nyílt kérdésekkel vizsgáltam. Törekedtem a mélyebb, differenciáltabb eredmény elérésére, különböző feladattípusokat alkalmaztam.

7. 4. 1. Karácsony Sándor filozófiájának értékelése, választásának okai

Nyílt kérdéssel vizsgáltam az oktatók Karácsony Sándor eszmerendszerének választásának okait, illetve a műveinek ajánlását.

A református felsőoktatásban oktatók számára ma már evidencia, hogy Karácsony Sándorról lehet nyíltan beszélni, de tudjuk, nem mindig volt ez így. Az azonban kevésbé ismert, hogy hogyan vélekednek erről a leginkább politikai szempontból vizsgált református professzorról, filozófiájának, nevelési elveinek mely jellemzőit hangsúlyozzák.

A kérdőívet kitöltő és visszaküldő oktatók arra a kérdésre, hogy „*Milyen meggondolás alapján választotta a megtanulandó anyagok közé?*” nagyon hasonló válaszokat adtak. Így az elemzés számára a kategóriarendszer természetes módon alakult ki. (1. táblázat)

1. táblázat Az oktatók választásának indokai

	Ismeretszerzés	Példakép	Helyi aktualitás	Nem válaszolt
Összesen	5	7	2	8
%-os arány	22	31	18	36

Az oktatók Karácsony Sándor aktualitását, jelentőségét a következő kategóriákban jelölték meg: tanulni lehet tőle, a pedagógiai ismeretünkhöz hozzátartozik, példaképként szolgál, illetve kiemelik a helyi aktualitását.

E fent említett három sajátosság közül a példakép jelenik meg legnagyobb arányban, 31 %-ban, ezt követi az ismeretszerzés 22 %-ban.

Az előző kérdéshez kapcsolódva vizsgáltam az oktatók Karácsony Sándor művei közül melyiket preferálják, melyiket ajánlják a hallgatóknak.

2. táblázat. Karácsony Sándor ajánlott művei

Ajánlott művek	Összesen
Magyar nyelvtan ...	7
Ocsúdó magyarság	11
A magyarok Istene	11
Pedagógiai regényei	6
Hatalom alá vetett Ember	2
Magyarság és nevelés	1
Ifjúság és hivatás	2
A magyar demokrácia	7
A magyar világnézet	11
A magyar ifjúság	7
Mindegyiket	3

A kérdőív lehetővé tette, hogy az oktatók több könyvet is felsorolhassanak az ajánlott könyvek között, ezzel a lehetőséggel sokan éltek is. Így alakulhatott ki, hogy a vizsgált 22 fő 68 művet írtak le, amelyek között természetesen voltak egyezők is. (2. táblázat)

A legtöbben az *Ocsúdó magyarság*, *A magyarok Istene* és *A magyar világnézet* című könyv mellett döntöttek. Fontosnak tartom annak vizsgálatát, hogy Karácsony Sándor nevelési rendszerének mely területeit érintik ezek a művek: a neveléstudomány társas lélektani alapjainak meghatározó művei a megjelölt könyvek, amelyek a társadalmi nevelés és a társas lélek akarati működésével (*Ocsúdó magyarság*), illetve a társas lélek felső határa és a transzcendens neveléssel (*A magyarok Istene* és *A magyar világnézet*) kapcsolatosak.

De elég sokan írták le a *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon* című könyvét, amely a nyelvi neveléssel és a társas lélek értelmi működésével, illetve az etikával (*A magyar ifjúság*) és a jogi neveléssel (*A magyar demokrácia*) foglalkozik.

Egyértelműen megfigyelhető a neveléstudomány társas lélektani alapjait feldolgozó műveinek hangsúlyozása, amelyeket szorosán követnek méltán népszerű pedagógiai regényei is. Három oktató fogalmazta meg, hogy ők mindegyik írását nagyra tartják és ajánlják a hallgatóknak.

7. 4. 2. Nevelési értékek

Karácsony Sándor értékrendszerének méltányolását, illetve ehhez kapcsolódva az oktatók értékválasztását is vizsgáltam. Kíváncsi voltam, mennyiben hasonlít vagy tér el egymástól az előbb említett két nézet.

Elsőként általános református nevelési értékeket soroltam fel, amellyel azt vizsgáltam, hogy az oktatók szerint kiből lehet jó református pedagógus. Ezt a kérdéskört számozással sorrendbe állított, illetve osztályzatokkal való értékeléssel végeztem. (Mivel a legfontosabb érték 1 pont, a legkevésbé fontos 5 pont, így a legalacsonyabb pontszámot elért sajátosság a legfőbb érték.) (3. táblázat)

3. táblázat. A hatékony református pedagógus jellemzői (a legalacsonyabb pontszámot elért sajátosság a legfőbb érték)

A jó református pedagógus Jellemzői	Összesen (21 fő)	Egy főre jutó átlag
Hívó református	43	2,04
Jó kapcsolatépítő	48	2,28
Életpéldájával hitben megerősít	37	1,76
Szereti a hivatását	39	1,85
Megtanulta a pedagógiát	66	3,14

A kérdőívet kitöltő és visszaküldő oktatók körében a hatékonyság szorosan összefügg a pedagógus példamutató viselkedésével. Legalább is valószínű, hogy valamivel szorosabban összefügg e sajátossággal, mint azzal, hogy hívó református, vagy hogy jó kapcsolatépítő-e valaki.

Egy nevelő pedagógiai gondolkodását, a módszerek és a nevelési-oktatási cél kiválasztását nagyban meghatározzák az alapvető nézetei. Feltevésem az, hogy az oktatók fontosnak tartott jellemzőket többre értékeli, így az értékelés alapján tipizálható eredményt kapok, amely összefüggésben áll azzal, hogy mi a véleményük a vizsgált kérdéstről. A feladat az volt, hogy előzetesen felállított fogalmakat kellett értékelni. Az előzetes munkát az jelentette, hogy Karácsony Sándor művei alapján meghatároztam a modelljére vonatkozó legfőbb nevelési elveket, tulajdonságokat. Húsz jellemzőt soroltam fel, amelyeket az oktatóknak értékelni kellett fontosságuk alapján 1-4-ig terjedő pontozással. (A legfontosabbnak tartott 4 pont, a legkevésbé fontos 1 pont) (lásd *Függelék 1. táblázat*)

Az oktatók e kérdéskör tekintetében aktívak voltak, hiszen mindenki kitöltötte ezt a feladatot. A vizsgált intézmények oktatói a nevelési elvek megítélésében viszonylag homogénnek mondható, vagyis az átlagértékek egymáshoz nagyon közeliak lettek a pontozásos értékelésnél, ami egyben azt is jelenti, hogy igen hasonlóan vélekednek e témában.

Karácsony Sándor nevelési rendszerének főbb tulajdonságait az átlagok alapján rangsorolva - a legmagasabb értékűtől a legkisebb felé - haladva a következő megállapításokat lehet tenni. A rangsor első elemének értéke igen magas átlagot ért el, 4-ből 3,77-et. A rangsor elejére főként morális, etikai és hitbéli értékek kerültek, például hitelesség, erkölcsösség, református hit. A lista közepén vegyesen találunk individuális, közösségi és intellektuális kategóriákat. Ez azt mutathatja, hogy a református oktatók Karácsony pedagógiájában mindegyik tulajdonságnak jelentőséget tulajdonítanak. (4. táblázat)

4. táblázat A felsorolt jellemzők rangsora az átlagpontszámok alapján.

Ranghely	Karácsony sajátosságainak fontossági sorrendje	Egy főre jutó átlag
1.	Hiteles magatartás	3,77
2.	Példaadás	3,63
3.	Erkölcsösség	3,54
4.	Református hit	3,54
5.	Őszinteség	3,45
6.	Magyarság	3,31
7.	Párbeszéd	3,31
8.	Empátia	3,27
9.	Közösségi szellem	3,27
10.	Tolerancia	3,18
11.	Önképzés	3,13
12.	Intelligencia	3,13
13.	Problémaérzékenység	3,09
14.	Reflektív gondolkodás	3,00
15.	Viszonyulás	2,95
16.	Alázatosság	2,95
17.	Szemléletesség	2,95
18.	Optimizmus	2,90
19.	Hatékonyosság	2,90
20.	Közlékenység	2,72

A feladat megoldásainak differenciáltabb értelmezése érdekében Karácsony Sándor eszmerendszerének értékelése után az oktatók választását vizsgáltam ugyanezen jellemzők mentén, vagyis a neveléssel kapcsolatos értékeket zárt kérdéssel vizsgáltam. Második lépésként tehát rangsorolni kellett a különböző sajátosságokat. A legfontosabb 1 pont, a

legkevésbé fontos pedig 10 pont. Mivel az oktatók nem egyformán értelmezték a feladatot, ezért kénytelen voltam az értékelést a tervezettől eltérően lefolytatni. A problémát az okozta, hogy sokan nem írtak mindegyik szám mellé pontot, így az 0 pontot ért volna az összeadásnál. Viszont az 1 jelenti a legfontosabbat, vagyis ahol a legkisebb értékű a végeredményt, azt hangsúlyozzák az oktatók. Az értékelésnél tehát a nem jelölt fogalom 11 pontot kapott, így valósabb képet kapunk az oktatók nézetéről.

Az eredmények azt mutatják, hogy az oktatók nem egyformán fogadják el az összes felsorolt tulajdonságot. (Nem minden oktató oldotta meg ezt a feladatot.) (lásd *Függelék 2. táblázat*)

Annak érdekében, hogy közelebb kerüljünk a pedagógusok gondolkodásának, nézeteinek pontosabb megértéséhez fontos elemezni a sajátosságok pontszámai alapján kiszámolt értékeket, átlagértékeket. A pedagógusok neveléssel kapcsolatos értékeit zárt kérdéssel vizsgáltam. Az oktatók igen magasra értékelik, kijelenthetjük, hogy a legtöbbször tartják a hiteles magatartást. Utána nem túl szorosan követi a magyarság és az erkölcsösség. Az oktatók az adott pontszámok alapján a lista közepére helyezték az intellektuális értékeket, mint például a problémaérzékenységet, az intelligenciát és a közösségi-szociális értékeket, úgymint empátia, tolerancia. A rangsor alján foglalnak helyet az egyéni – individuális értékek: az alázatosság, optimizmus. Az adott pontszámok alapján kimutatható a különböző típusú értékek elkülönülése.

Az azonban egyértelműen megállapítható, hogy az oktatók a morális értékeket részesítik előnybe, hiszen a rangsor elején főként ilyen típusú értékeket találunk (erkölcsösség, példaadás, őszinteség).

Összefoglalva az eddigi eredményeket kijelenthetjük, hogy Karácsony Sándor nevelési elvei és az oktatók nevelési értékei között jelentős különbség nem állapítható meg. A normatív pedagógiának megfelelően a morális értékeket hangsúlyozzák.

7. 4. 3. Karácsony Sándor mint példakép

Karácsony Sándor nevelési elveinek, sajátosságainak értékelése után fontosnak tartottam nyílt kérdéssel megvizsgálni, hogy az oktatók példaképnek tekintik-e saját maguk, illetve a hallgatóik számára Karácsony Sándor által képviselt emberi értékeket. Az osztályzatokkal történő értékelés után az oktatóknak lehetőségük volt egy kicsit kötetlenebb

módon véleményt formálni Karácsony Sándorral kapcsolatban. Az eddigi értékek, eredmények alapján úgy gondoltam mindenki kifejezi véleményét, de nem így történt.

Karácsony Sándort, egyértelműen példaértékű pedagógusnak tartják a református oktatók, ezt mutatja a magas arányszám is. (82%) (5. táblázat)

5. táblázat Karácsony Sándor követendő példa-e a pedagógusok számára

	Igen, példakép	Nem, nem példakép	Nem válaszolt
Összesen	18	1	3
%-os arány	82	4	14

Ez azt is jelentheti, hogy az előadásokon, szemináriumokon elismerően szólnak az ő pedagógus személyiségéről, munkásságáról.

Az indoklásban, a szöveges jellemzés tartalmi elemzése során arra a megállapításra jutottam, hogy az oktatók hasonló sajátosságokat emeltek ki. Így azt tapasztaltam, hogy a vizsgált közeg közel megegyezően vélekedik az ő viselkedéséről, nevelői magatartásáról.

A

nyílt kérdésre adott válaszok alapján öt kategóriát tudtam felállítani, majd besorolni az oktatók véleményét. Volt, aki több jelzővel illette Karácsony Sándor személyét, illetve indokolta döntését ezek mindegyikét feltüntettem a táblázatban, amelynek százalékos megoszlását mutatja a 6. táblázat.

6. táblázat Az oktatók nézete Karácsony Sándor személyéről

	Hiteles	Példamutató	Gyakorlatias	Viszonyulás	Mélyen hívó	Nem válaszolt
Összesen	2	6	3	3	3	5
%-os arány	9	27,2	13,6	13,6	13,6	22,7

Karácsony Sándor, mint példakép indokaként leginkább a példamutató magatartását emelték ki, ez alatt mind a közéletben, mind pedig a pedagógiai munkájában elért, megvalósított személyes hozzáállását, értékrendjét értették. Ez azt is mutatja, hogy az oktatók hisznek az emberi értékek közvetítésében, a személyes példa hatásában, illetve ezen kívül jelentheti a nevelői szerep túl értékelését is, amely sajátosság jellemzi a keresztyén szellemű pedagógiákat.

Az oktatói válaszok tartalomelemzése során a kategóriák arányai alapján nem hagyható figyelmen kívül, hogy a pedagógiai gyakorlatiasság, a nevelő és a növendék közti

mellérendelő viszony és a mély református hit egyenlő arányban jelenik meg az oktatók indoklásában. A fentiekből arra lehet következtetni, hogy e sajátosságokat az oktatók is fontosnak tartják a saját munkájukban. Tehát a hit mellett, a partneri viszonyt, amely egyfajta kölcsönösséget feltételez a hallgatókkal, sokra tartják. Talán különösnek tűnik, hogy a hitelesség alacsonyabb arányban szerepelt, de lehet, hogy úgy gondolták, hogy az előző kettő sajátosság birtoklása maga után vonja e jellemzőt is. Rosszabb esetben azonban jelenthetné a pedagógusszerepből való kiábrándultságot is, de ez ellentmondana a példakép hangsúlyozásával.

Az azonban elgondolkodtató, hogy az oktatók 22,7%-a nem tudta vagy nem akarta indokolni választát. Az elemzések során többször felmerül problémaként, hogy az oktatók egy része nem válaszol a kérdésekre, ez leginkább a nyílt kérdések esetén, illetve saját magukra vonatkozó feladatok alkalmával jelenik meg. Feltételezhető, hogy nehezen nyilatkoznak, nyílnak meg személyüket vagy munkájukat bármilyen módon érintő kérdésekben. Ez a magatartás jelentheti a reflektív gondolkodás hiányát is, nem csak az esetleges kritikáktól való félelmet. Ezt a gondolatmenetet támasztja alá az a tény is, hogy az oktatók a önmagukról elmélkedést hátrásorolják a fontosabb tulajdonságok rangsorában.

7. 4. 4. Karácsony Sándor eszmerendszerének értékelése

Karácsony Sándor nevelési rendszerének értékelését elméleti jellegű nyílt kérdéssel vizsgáltam az oktatók körében. Kíváncsi voltam hogyan vélekednek Karácsony Sándor nevelésfilozófiájáról, tehát azt kértem, hogy értelmezzék, számukra mit jelent az ő eszmerendszere.

Karácsony Sándor eszmerendszerének értelmezésére adott válaszok tartalomelemzése során a hasonló kép tárult elém, mint az előző feladat értékelésénél. Református egyetemről, főiskolától függetlenül ugyanazokat a jellemzőket hangsúlyozták az oktatók: keresztyén társas lélektani rendszer, a magyarságtudat és az indirekt nevelés, ezek mindegyike különböző arányban fordul elő. Az oktatók fele az egész nevelési rendszerének alapjául szolgáló társas lélektant tartják legfőbb érdemének. Fontossági sorrendben a következő a magyarságról vallott nézetei, majd a mellérendelő viszonyon alapuló indirekt nevelés követi nem túl nagy százalékban.

Szólni kell azonban arról a jelenségről is, hogy az oktatók több mint harmada nem tudta megfogalmazni véleményét, értelmezni Karácsony Sándor nevelésfilozófiáját. Így előfordulhat, hogy a kurzusok kapcsán sem fejtik ki róla vallott nézeteiket. A későbbiekben erre a kérdéskörre még visszatérünk.

Zárt kérdéssel próbáltam választ kapni arra a kérdésemre, hogy az oktatói munkájukra hatással van-e Karácsony Sándor eszmerendszere, mennyire tudják magukénak vallani filozófiáját. Ez a feladat tulajdonképpen az előző gondolatmenetnek a folytatása, hiszen ott elméleti síkon, itt pedig gyakorlati szempontból közelítem meg a kérdést. Három lehetséges válasz közül kellett kiválasztani a számukra leginkább megfelelőt: *igen* – *nem* – *nem gondolkodom ezen*. (7. táblázat)

A táblázatban szereplő értékek elemzésekor szembetűnik, hogy az *igen* és a *nem gondolkodom ezen* kategóriák magas értékeket mutatnak, a harmadik választás elenyésző arány a másik kettőhöz képest.

A kérdőívet kitöltő református oktatók több mint fele (54%) vallja, hogy hatással van rá Karácsony Sándor látásmódja. (További összefüggések az oktatók publikációinak függvényében a 7. 4. *A tematikák és a diplomamunkák összefüggései – az oktatók publikációinak függvényében* című fejezetben)

Meglehetősen nagy a különbség az őt elutasítókhöz képest (4%), vagyis nagyon kevesen vannak, akik valamilyen okból kifolyólag nem értenek egyet vele. Viszont az is elgondolkodtató, hogy 40% nem gondolkodik ezen.

7. táblázat Karácsony Sándor hatása az oktatói munkára

	Igen	Nem	Nem gondolkodom ezen
Összesen	12	1	9
%-os arány	54	4	40

Összegzésképpen tehát kijelenthető, a nyílt és a zárt kérdésekre adott válaszok áttekintése után, hogy az oktatók bár ismerik és elismerik Karácsony Sándor eszmerendszerének sajátosságait, mégis elég nagy százalékuk vallja azt, hogy nem gondolkodik el hatásán. Ennek természetesen több oka is lehet: vagy nem reflektív módon gondolkodnak, vagy nem tartják annyira fontosnak e kérdéskört.

7. 4. 5. Karácsony Sándor aktualitása

Karácsony Sándor oktatókra gyakorolt hatás után vizsgáltam zárt kérdéssel, hogy mennyire tartják időszerűnek napjainkban az ő értékválasztását, illetve a mai református egyház által képviselt állásponttal megegyezőnek filozófiáját. A három állítás mindegyikét külön vizsgálom. Számozással (1-4) kellett megmutatni mennyire értenek egyet a kijelentésekkel.

(1 a *legkevésbé*, 4 a *leginkább*-ot jelölte.) (8. táblázat)

8. táblázat Karácsony Sándor nézetei elavultak

Karácsony Sándor nézetei idejét múltak	1	2	3	4	Nem válaszolt
Összesen	12	4	5		2
%-os arány	54,5	18,1	22,7	0	9

A kérdőívet visszaküldő oktatók több mint fele úgy érzi Karácsony Sándor nézetei nem idejét múltak. Ez az eredmény rámutat arra, hogy Karácsony elveit a felsőoktatásban dolgozók akár aktuálisnak is gondolhatják, ha azonban azt is figyelembe vesszük, hogy majdnem negyedük 3 pontot adott, már látható, hogy nincs annyira meggyőződve aktualitásáról. Viszont kijelenthetjük, hogy nincs olyan oktató, aki teljes mértékben elutasítaná filozófiáját.

A mintában szereplők jelentős része úgy gondolja, hogy Karácsony Sándor elgondolásai illeszkednek, megfelelnek a református elveknek.¹ Senki nem gondolja az ellenkezőjét.

(9. táblázat)

9. táblázat Karácsony elvei illeszkednek a református egyház által képviseltekhez

(1 a *legkevésbé*, a 4 a *leginkább*-ot jelenti)

Elvei illeszkednek a református egyház által képviseltekhez	1	2	3	4	Nem válaszolt
Összesen	0	2	12	7	2
%-os arány	0	9	54,5	31,8	9

¹Ismert, hogy Karácsony Sándor mélyen hívő reformátusként fontosnak tartotta a protestáns hagyományokat és az egyházi szolgálatot is. Csak néhány a betöltött tisztségeiből: a Kálvin téri gyülekezet presbitere (1927-1943) (Politikai okokból Ravasz László kihagyja a presbitériumból.), a Pozsonyi úti gyülekezet presbitere, budapesti egyházkerület képviselő, egyházmegyei tanácsbíró, egyházmegyei tanügyi bizottsági tag (1943- 1952), a tiszántúli egyházkerület tanácsbírája (1945), zsinati tag, a tiszántúli egyházkerület képviselője (1947).

[Lányi, 2000.]

Az előző gondolatmenetet folytatva adódott a kérdés, hogy a mintába került oktatók fontosnak tartják-e a református felsőoktatás hallgatói számára Karácsony Sándor filozófiájával, nézeteivel való ismerkedést.

10. táblázat Karácsony Sándor nevelési elveit fontos megismerni
(1 a legkevésbé, a 4 a leginkább-ot jelenti)

Fontos, hogy megismerjék A református pedagógusok	1	2	3	4	Nem válaszolt
Összesen	2	0	4	14	2
%-os arány	9	0	18,1	63,6	9

Az oktatók igen nagy százaléka (63,6%) vélekedik úgy, hogy a hallgatók ismerkedjenek meg Karácsony Sándor eszmerendszerével, azaz legyen része a tematikának. Az elutasítók és a nem válaszolók aránya ebben a kérdésben megegyezik (9%). (10. táblázat) Megfigyelhető, hogy mindhárom kérdésnél voltak, akik nem válaszoltak egyik kérdésre sem, de viszonylag kis arányban.

7. 4. 6. Karácsony Sándor vitatott nézetei

Ismert tény, hogy Karácsony Sándor pedagógiáját elsősorban politikai meggyőződéstől függően sokan bírálták. Az azonban kevésbé ismert, hogy a vizsgálatban résztvevő oktatók milyen arányban kritizálják eszmerendszerét, illetve milyen arányban fogadják el feltétel nélkül filozófiáját. Kiindulópontként azonban egyértelműen kijelenthetjük, hogy a hitbéli meggyőződés oldaláról vizsgálva e kérdést, nem lehet ellenvetés, hiszen minden oktátónak megegyező Karácsony Sándor vallási elveivel.

Nyílt kérdéssel vizsgáltam van-e olyan elv, nézet, amely vitatott, illetve nem ért egyet vele. Mivel sokan nem válaszoltak erre a kérdésre, fontos megmutatni hány oktató véleményét tudtam felhasználni az értékelésnél. (11. táblázat)

A kérdőívet visszaküldők közel 60%-a gondolja úgy, hogy nincs vitatott kérdés tevékenységével kapcsolatban. Többben fogalmaztak meg hasonló véleményt: „*Amit tőle megismertem, abban nincs.*”, „*Nincs ilyen.*”

Közel 41%-nak azonban van valamilyen kifogása, ellenkező véleménye Karácsony Sándor kijelentéseivel, munkásságával kapcsolatban. Az okok keresésénél több válasz is felvetődik.

Lehet, hogy nem ismerik olyan mértékben a műveit, vagy teljes mértékben elfogadják a róla hallottakat.

11. táblázat Válaszolt a vitatott tevékenységgel kapcsolatban

Filozófiájában van vitatott téma	Válaszolt	Nem válaszolt
Összesen	9	13
%-os arány	41	59

A válaszok tartalmi elemzése után a következő kategóriákat tudtam felállítani, amit az oktatók vitathatónak tartanak:

- erkölcsi nézete

Két szempontból is kritizálják. Az egyik: „*Szerinte azért házasodunk, hogy nem legyünk paráznák, ez képtelenség.*” Ez a kifogás református etika szerint **nem kifogásolható, hiszen** Kálvin János is megfogalmazza ezt a *Tanítás a keresztyén vallásra (1559)* című könyvében. Karácsony kétségtelenül tradicionalista volt, aki hűen ragaszkodott Kálvin eszméihez, nem számolva az idő múlásával, egyes nézetek újragondolásával.

„...magát a házassági egyesülést is szükséges gyógyszerül rendelte, hogy a zabolátlan gyönyörhajhásztól megóvjon...” [Kálvin, 1986, 91.]

A másik erkölcsi kifogás azonban már konkrétan érinti személyét is. Az egyik oktató nem tartja helyesnek, megfelelőnek a nagyon erős kötődést a diákjaihoz, tanítványaihoz, mivel félreérthető bizonyos helyzetekben. Ehhez pedig még társul egyfajta szuggesztivitás, vezérszerep, amely még ront a helyzeten.

- indirekt nevelés

Az oktatók véleménye: „*Tagadja az értelmi, érzelmi és akarati nevelés lehetőségeit, de ő is ezt teszi, nem is akárhogy, csak nem direkt, hanem indirekt.*”

„*Kissé élesen fogalmazott, hogy nem ért egyet a porosz pedagógiával, pedig értékeit Herbart képviselte.*”

Karácsony Sándor valóban beszél Herbart által képviselt pedagógiáról, elsősorban módszereiről. Hibának rója fel, hogy külföldi rendszereket veszünk át és nem a magyar sajátosságokra építünk.

„Egész nevelésünk, iskolázottságunknak mikéntje idegen rendszerben mozog, s idegen módszeres elvek szerint is működik. „ [Karácsony, 1939. 19]

„Hiába váltja fel az új módszeres eljárások során Herbart - Ziller hírhedt formális fokozatait akár az élménypedagógia beleéléses megismerése és önkifejezésre törekvése, akár a

munkaiskola spontaneitást engedélyező gyermekszerúsége, ha hiányzik a növendékből a spontaneitás és a készség, hogy élmények ériék.” [Karácsony, 1985. 437.]

A fenti idézetekből látható, hogy a természetes és a magyar alapokon nyugvó, magyar észjárásnak megfelelő rendszerben gondolkodott.

- tudománytalan

Karácsony Sándor tudománytalanságáról, illetve a tudományosságról vallott nézetéről már szoltam a pedagógiai rendszerének áttekintése során. Az egyik oktató is hiányolja a műveiben a tudományosságot:

„Karácsony tevékenysége meggyőző. Ami probléma számomra, az pedagógiai munkáinak kevésbé kifejtett tudományos volta. Feldolgozásukat – értelmezésüket megnehezíti a gondolatok kavalkádja, a hivatkozások hiánya.”

- a gyakorlatban nem megvalósítható

A keresztyén szellemű pedagógiákra jellemző a nevelővel szembeni nagyon nagy elvárás mind etikai, mind szellemi, felkészültségi szinten. Ezen sajátosságoknak, tulajdonságoknak nagyon nehéz megfelelni. Erről ír az egyik oktató is.

„Tudom, hogy ő maga is lenyűgöző személyiség volt, aki nagyon meggyőzően tudta képviselni nézeteit. Az elvei nagyon meggyőzőek, a gyakorlatban nekem nem megvalósíthatóak. Ez azonban legkevésbé sem az ő hibája.”

- magyarsága

Karácsony Sándor magyarságról vallott elképzeléseit már a két világháború közötti időszakban is sokan kritizálták, ez volt az egyik legvitatottabb tétele az akkori politikai elitnek is. Az egyik oktató egy kicsit más megközelítésben ugyan, de túlzónak tartja álláspontját.

„Kritizálta, hogy a Zeneakadémia zenei nevelésének nem a magyar zene az alapja!! Ez nem igaz! A zenei nevelésnek Kodály által megálmodott magyar (népi) alapja volt, de az akadémiai szinten a világba kitekintés volt a cél. Karácsony a globalizáció ellen érvelt volna, mára ez a nézet túlhaladott. Lehet, hogy akkor az volt.”

Az oktatók közel fele érzi vitathatónak a fent említett tézisek, kijelentések alapján vitathatónak munkásságát, személyes példáját. A többiek nem találtak semmi számukra el nem fogadható tételt, igaz van, aki megjegyezte, hogy ez arra a felszínes szintre igaz, amennyire ő ismeri műveit. Ez a vizsgálati eredmény azt mutatja, hogy egyrésztől akik ismerik, kritikusan állnak Karácsony Sándor filozófiájához, másrésztől az oktatók egy része nem ismeri kellő mélységében ahhoz, hogy véleményt tudna megfogalmazni vele kapcsolatban.

7. 5. A személyes interjúk értékelése

A vizsgálat eredményeinek árnyalása, alátámasztása miatt fontosnak tartottam a kérdőívet személyes interjúkkal kiegészíteni.

Az oktatókkal készített személyes interjúk (ld. Melléklet Interjúk) során feltétlenül kerestem a választ a következő kérdésekre:

Miért tartotta fontosnak, hogy Karácsony Sándor művei megjelenjenek ajánlott szakirodalomként, tananyagként a tantárgy leírásokban?

Mit emel ki Karácsony Sándor eszmerendszeréből szakmai és filozófiai szempontból?

Karácsony Sándor társas lélektani rendszere mennyire ragadja meg a hallgatók figyelmét?

Ez a kvalitatív módszertani megfigyelés lehetőséget adott megsejtett nézetek, mélyebb összefüggések igazolására. A korábbi kutatási eredmények alapján felállított mindenképpen érintendő témákat természetesen előre megkapták a vizsgálatban részt vevő személyek.

Négy református felsőoktatásban oktató szakemberrel sikerült személyes beszélgetést folytatnom, amelyben területileg érintett helyszínek és intézmények Pápa, Nagykőrös-Budapest, Debrecen. A találkozások, interjúk eredményei részben alátámasztották a kutatások addigi következtetéseit, részben pedig új információkat tartalmaztak.

Az interjúk alapján felfedezhető hasonlóságok

Az első alapvető közös sajátossága a megkérdezetteknek, hogy mindnyájan mélyen hívő reformátusok, akik már az intézményalapítás óta ott dolgoznak. Elismerik Karácsony Sándor tevékenységét, és fontosnak tartják, hogy a hallgatók halljanak róla képzésük során. Elmondásuk alapján egyértelműen állítható, hogy a református felsőoktatásban tanulók nyitottak, érdeklődők Karácsony Sándor tanai iránt. A teológiákon ritkábban, a pedagógiai főiskolán viszont szép számmal választják szakdolgozatuk témájaként.

Az interjúk alapján felfedezhető különbségek

A négy református felsőoktatási szakember közül három lelkész végzettségű, amely a kutatás szempontjából egyáltalán nem hátrányként tudható be, hiszen Karácsony Sándor mélyen hívő reformátussága miatt izgalmas kérdés volt, hogyan vélekednek róla, tevékenységéről teológusok, akik közül egy szakember, kutatási szinten is foglalkozik vele. A személyes interjúk alátámasztották azt a feltevésemet, miszerint a teológusok teológiai alapú

rendszernek, a pedagógiai szakember pedig inkább nevelésfilozófiai rendszernek¹ tartja Karácsony modelljét. A teológiai alap mellett szól a mellérendelő viszony, a krisztológikus interperszonális látásmód², a tanítványi kör „kiépítése”³, a szeretet és a nevelés összefüggése⁴ Karácsony Sándor tanai, a nevelés, a nevelő és növendék kapcsolata a Bibliában található alapokon nyugszik, amely a taníttatása, a Debrecenben eltöltött református kollégiumi diáksága során beléivódott. Ennek hatására, - ahogy ezt az egyik interjúban is olvashatjuk [Interjú Fekete Károllyal, 4.o.] - szeretné többek között az önképzőkör szellemét továbbvinni, a szegényeken, a szociálisan rászorultakon segíteni.

A megkérdezettek Karácsony Sándorról - egy kivételtől eltekintve - az iskolán kívül hallottak róla először előadás vagy konferencia keretében. Ez az élmény azonban olyan meghatározó volt számukra, hogy fontosnak tartják a vele való foglalkozást, a tematikában való megjelenését. A debreceni teológiai akadémián oktató szakembernek azonban már egyetemi évei alatt lehetősége nyílt, hogy Karácsony Sándor egyesületi, illetve evangélikációs munkáját kutassa.

¹ Bár azt ő is elmondja, hogy „A pedagógia véleményem szerint egyértelműen teológiai alapú rendszer.” [Interjú Szenczi Árpáddal, 6.o.]

² Karl Barth, svájci protestáns teológus (1886-1968), aki Jézus Krisztus tanításának fontosságát, elsőbbségét hangsúlyozta és szembeállt a német nemzeti ideológiával, a fasizmussal, az *Ember és embertárs* (1955-ben jelent meg először) című könyvében is olvashatunk Karácsony Sándoréhoz hasonló látásmódról. „A humanitásnak mint találkozásnak a beszéd képezi az alapját. És a beszéd itt az őszinte beszédet jelenti, a kölcsönösen őszinte beszédet, az őszinte beszéd kölcsönös elfogadását...” [Barth, 1990. 93.]

³ Karácsony Sándor tanítványi körének alapját az általa szervezett Bibliakör adja, akik aztán az Igemagyarázatok során egész életvitelükre, munkájukra szóló útmutatást kapnak. A „Mester” számukra Bibliaolvasó Kalauzt szerkesztett, amely alapján a Kálvini tanok szerinti folyamatos Igeolvasást gyakorolják. Ezt a gyakorlatot vette át később a Református Zsinat. [Interjú Fekete Károllyal, 5.o.]

⁴ Karácsony Sándor műveiben több helyen hangsúlyozza a szeretet jelentőségét az oktatás és a nevelés során. „Főbűnöm az, hogy mindenáron tanítani és nevelni akartam, pedig félreérthetetlen jeleket kaptam arra, hogy szeressem az én kis felebarátaimat, úgy mint magamat.” [Karácsony, 1943a. 128]
„Az áldozatot szeretné hevíteni, ez volna a nevelés feladata.” [Karácsony, 2004.8]

Az oktatás során a Karácsony munkásságának bemutatására szánt idő kérdésében is különbségek figyelhetők meg. Nagykőrösön Karácsony szellemében próbálnak oktatni, így érthető módon több időt szánnak társas lélektani rendszerének bemutatására, addig a többi érintett intézményben nem többet, mint más jelentős református gondolkodóra.

Az interjú során két teológus állította azt, hogy Karácsony Sándornak inkább a református volta kiemelendő és a gyülekezeti munkában elért eredményei sikeresebbek voltak, mint a pedagógiai tevékenysége, tehát értelemszerűen egyháztörténet, homiletika tárgyaknál kerül bemutatásra.

Karácsony Sándor eszmerendszeréből a teológusok az eleven Igelátását, prédikációs adottságait (közvetlen stílus, lendületes előadásmód) gyülekezeti, Bibliaköri munkáját hangsúlyozzák.

Összefoglalva elmondható, hogy a megkérdezettek álláspontja Karácsony Sándor eszmerendszerére vonatkozóan nem teljesen megegyező, de kiegészítik egymást. Mindegyik megközelítésnek az alapját Karácsony Sándor sokszínűsége adja. Tény, hogy gyülekezeti, evangélizációs tevékenysége egyértelműbben magyarázható protestáns meggyőződés alapján. A pedagógiában azonban a társas lélektani rendszere kap nagyobb hangsúlyt, érthető módon. Kijelenthető, hogy az oktatók hozzáállása pozitív, tanainak, filozófiájának ismertetését fontosnak tartják. Ugyanakkor azt is elismerik, hogy a kálvini eszmék, a protestáns vallás ismerete nélkül nehezen értelmezhetőek művei. Fontosnak tartják, hogy előadások, konferenciák alkalmával is szó essék az ő tevékenységéről, hiszen sokak számára ez jó alkalom lehet megismerkedni műveivel, tevékenységével.

8. A PEDAGÓGIA – PSZICHOLÓGIA KURZUSTÁRGYAK ÉS SZAKDOLGOZATOK VIZSGÁLATA A REFORMÁTUS FELSŐOKTATÁSBAN

Az előző fejezetben, a református felsőoktatásban tevékenykedő oktatók véleményét, álláspontját elemeztem kérdőív segítségével. Betekintést nyerhettünk Karácsony Sándor filozófiájának megítéléséről, a református neveléssel kapcsolatos nézeteikről.

Az eredmények ismeretében fontos megvizsgálni Karácsony Sándor mekkora szerepet kap a mindennapi gyakorlatban, vagyis az oktatott tárgyak tematikáiban, megjelenik-e szigorlati tételként, illetve szakdolgozatok témájaként mennyire népszerű nevelési rendszere.

8. 1. A vizsgálat rövid leírása

A református felsőoktatás, illetve annak folyamata nem lehet eredményes az abban részt vevő oktatók és hallgatók pozitív attitűdje nélkül. A pedagógia-pszichológia kurzustárgyak tematikáinak tartalma erősen meghatározza mit tart fontosnak az intézmény, illetve az oktató. Előzetes vizsgálataim alapján azt tapasztaltam, hogy Karácsony Sándor tevékenységét a hallgatók választják szakdolgozatuk témájaként, tehát adódott a kérdés, milyen kurzustárgyak keretén belül hallanak róla, illetve milyen mélységben. Majd ezt követte a dolgozatok részletesebb áttekintése. Vizsgáltam a pedagógiai – pszichológiai szigorlati tételeket, de Karácsony Sándor pedagógiája konkrétan nem szerepelt a tételek között, így ezzel a kérdéssel a továbbiakban nem foglalkoztam.

8. 1. 1. Az adatfelvétel folyamata

A református felsőoktatási intézmények kis száma megengedte a teljes körű adatfelvételt. A vizsgálat tárgyát képező egyetemek, főiskolák mindegyike készségesen állt rendelkezésemre.

Kapcsolatban álltunk levelezés útján, illetve amennyiben problémák, további kérdések merültek fel bennem, akkor telefonon vagy személyesen beszéltünk. Ennél a vizsgálatnál sokkal nagyobb volt az együttműködési kedv, mint a kérdőív esetén.

8. 1. 2. Az adatok feldolgozása, értékelése

A pedagógia-pszichológia kurzustárgyak tematikáit és a diplomadolgozatokat első megközelítésben intézményenként értékeltem. Az adatokat számítógépre rögzítettem.

8. 2. A pedagógiai – pszichológiai tematikák vizsgálatának eredménye

A 2006/2007-es tanév pedagógia – pszichológia kurzustárgyak vizsgálata alapján jól látható, hogy viszonylag sok kurzus tematikájában szerepel Karácsony Sándor neve.

(12. táblázat)

A kutatás kontrollvizsgálataként a református felsőoktatásban megvizsgáltam a 2009/2010 őszi félévének kurzustárgyait, tematikáját, ajánlott szakirodalmát. A kutatás semmilyen változást nem mutatott, ami több dologgal is magyarázható: sem az oktatáspolitikában, sem a református vezetésben, álláspontban nem következett be az elmúlt években változás, továbbá az oktatók is ugyanazok maradtak.

A KRE BTK¹ és a KRE TFK mindegyikében három – három kurzustárgy témája Karácsony pedagógiája.

¹A vizsgálatban részt vevő intézményeken túl az eddigi adatok szerint érdemes megvizsgálni a református felsőoktatás több tanszékét - a már elemzésre került pedagógiai tanszékek, neveléstudományi intézetek mellett - foglalkoznak-e Karácsony Sándor munkásságával.

A KRE BTK karán a Kommunikáció tanszék esetében találtam adatot arra vonatkozóan, hogy ott Karácsony Sándor megjelenik a mindennapi pedagógiai munka során.

A Studia Caroliensia 2008. 2. számában olvasható Komlói Piroska egy tanulmánya *A spiritualitás képviselése a kommunikáció oktatásában* címmel.

„Szellemi hagyatékkal gazdagon el vagyunk látva, hiszen a református pedagógia nagy alakjának, Karácsony Sándornak a tanításai, ránk hagyott pedagógiai munkái a tanítványai közvetítésével elérhetőek számunkra. A magyar ifjúság vallásos neveléséhez, közösségi/gyülekezeti emberré formálásához rendkívül sokrétű és időtálló szellemi hagyaték ez.” [Komlói, 2008.84.]

A tanulmányból kiderül, hogy a tanszék oktatói közül többen is elfogadják, oktatják Karácsony Sándor elveit különböző tantárgyak keretében. Négy oktatót említ, akik a *Tanár-diák kapcsolat Karácsony Sándor pedagógiájában, Csoportdinamika, Mentálhigiéne, Antropológia, Kommunikációelméletek, Társadalomelméletek, A nyelv mint világmodell* kurzustárgyak során alkalmazzák filozófiáját.

A következő értékeket kerülnek hangsúlyozásra az oktatás során:

- „növelő” funkció pedagógiai megvalósítása a tanár – diák viszonyban
- közösségformálás
- vallásos nevelés
- társas lélektani viszonyulás mint az emberi kapcsolatok alapja

Ezek a jellemzők megegyeznek a pedagógia tanszékek által fontosnak tartott értékekkel.

A Kommunikáció tanszék egyik oktatója (Heltai Miklós), azonban ennél is tágabb dimenzióba helyezi Karácsony Sándor filozófiájának napjainkban betöltött szerepét. A Csökmei Kör vezetőjeként, szervezőjeként pedagógusokat, hallgatókat hív meg a Pécelen megrendezésre kerülő konferenciákra. Fontos megismerni a Csökmei Kör célkitűzéseit, felvállalt tevékenységeit, a magyar közéletben betöltött szerepét. (lásd 8.6. fejezet)

A KRE Hittudományi Karon nem szerepel ugyan a tematikában Karácsony Sándor neve vagy művei, de a tanszékvezetővel történt külön megbeszélés alkalmával kiderült, hogy a felsorolt két tárgy oktatásánál szóba kerül munkássága. (Ez a megállapítás, a diplomák vizsgálatánál be is igazolódik.) A Pápai Református Teológián a katechetika tantárgy irodalomjegyzékében és a számonkérés alkalmával is olvasható az ő neve.

A DRHE helyzete annyiban speciális, hogy a pedagógia tárgyakat a DE BTK oktatják a hallgatóknak, ahol beszélnek az ő munkásságáról. A hittudományi hallgatói a többi egyetemistával együtt hallgatják ezt a tárgyat.²

A Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán csak másodlagos forrásból tanítják Karácsony tevékenységét, hiszen csak az említett *Neveléstörténet* című könyv szerepel a kurzustárgy leírásánál.

A kurzustárgyak elemzése során azt tapasztaltam, hogy szinte egyenlően oszlik meg az arány a nevelélmélet, a neveléstörténet, a valláspedagógia és a pedagógiai gondolkodók kurzustárgyak között. (12. táblázat)

Az eddig említett jellemzők alapján megállapíthatjuk, hogy egy akadémiát kivéve mindegyik református felsőoktatási intézményben foglalkoznak Karácsony Sándor tevékenységével. E téma részletezése, kifejtése, értelmezése azonban már eltérő nagyságú.

12. táblázat Tematikák

Az intézmény neve	Szerepel a tematikában	A tantárgy neve
KRE BTK	+	Neveléstörténet Nevelélmélet (Református Iskolaügy) Speciális Kollégium
KRE Hittudományi Kar	*- (Külön megbeszélés alapján: nem szerepel a tematikában, de az órákon szó esik róla.)	Valláspedagógia Vallásdidaktika
KRE Tanítóképző Főiskola	+	Nevelélmélet I. Nevelélmélet Neveléstörténet
Pápai Református Teológiai Akadémia	+	Katechetika
SRTA	-	-
DRHE	+	Gondolkodók a nevelésről
DE BTK		Gondolkodók a nevelésről
DE Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola	*- Csak a Németh A. – Pukánszky B.: <i>Neveléstörténet</i> könyv szerepel.	-

² Oktatói közlése alapján. 2009.09.28.

8. 3. A református pedagógusképző intézmények szakdolgozatainak vizsgálata

A felsőoktatási intézményekben az oklevél megszerzésének feltétele a szakdolgozat megírása. A Karácsony Sándor munkásságával kapcsolatos dolgozatok vizsgálata már a 2006/2007 tanévben elkezdődött.

Négy református intézményben találhatóak Karácsony Sándorral kapcsolatos munkát, de amelyekben még nincs, nem bizonyítja, hogy ott nincsenek olyan hallgatók, akik érdeklődnének az ő eszmerendszere iránt. A hiány okaként fogalmazhatjuk meg például, hogy még nem olyan régi az intézmény vagy nincs olyan sok hallgatója.

A megismert adatok tükrében, az oktatóktól kapott információk alapján tehát kijelenthetjük, hogy ha az adott intézményben van olyan szakember, aki szívesen foglalkozik az ő eszmerendszerével, akkor születnek ilyen témában dolgozatok.

13. táblázat Szakdolgozatok a református felsőoktatásban a kapott adatok tükrében

Az intézmény neve	A szakdolgozatok száma	A szakdolgozatok címe
KRE Hittudományi Kar*	7	<ol style="list-style-type: none"> 1. Karácsony Sándor három pedagógiai regényének valláspedagógia értékelése (2000) 2. Az egyház pedagógiai szerepe Karácsony Sándor válogatott műve alapján (2000) 3. Karácsony Sándor pedagógiájának teológiai alapjai (2001) 4. Karácsony Sándor pedagógiai alapelvei társaslélektani szempontból (2001) 5. Karácsony Sándor ifjúságnevelő munkássága (2001) 6. A biblikus keresztyén szemléletmód elemei Karácsony Sándor pedagógiai elméletében (2005) 7. Karácsony Sándor a keresztyén ifjúsági mozgalomban (2006)
*2006 utáni időszakról nem kaptam adatokat		
KRE Tanítóképző Főiskola	33	<ol style="list-style-type: none"> 1. Karácsony Sándor, mint református népnevelő (1995) 2. Karácsony Sándor, mint református népnevelő (1995) 3. Karácsony Sándor, mint református népnevelő (1995) 4. Karácsony Sándor, mint református népnevelő (1995) 5. Karácsony Sándor pedagógiai rendszere és személyisége visszaemlékezések tükrében (1996) 6. Feleim a nevelésben - Karácsony Sándor és Lükő Gábor műveinek tükrében (1997) 7. Karácsony Sándor, mint a modernkor pedagógusa (2000) 8. Lelki viszonyulások Karácsony Sándor nevelési elveiben (2003) 9. A keresztyén szemléletű, polgári értékrendet követő nevelés Karácsony Sándor pedagógiája alapján (2005) 10. A nevelés lehetőségei Karácsony Sándor: A Magyar Demokrácia című műve alapján (2005)

		<p>11. Karácsony Sándor társaslélektani rendszere a Siccki-banda, a barátkeresés regényében (2005)</p> <p>12. Karácsony Sándor szellemi hatásának vizsgálata az elmúlt évtizedek pedagógiai gyakorlatában (2005)</p> <p>13. Istenkép, vallásos nevelés, hit, meggyőződés Karácsony Sándor A magyarok Istene, az Ifjúság és hivatás, a Hegyi beszéd című művei alapján (2005)</p> <p>14. Karácsony Sándor gondolatainak mai érvényessége egy iskolában (2005)</p> <p>15. A nevelés lehetőségei Karácsony Sándor: A magyar demokrácia című műve alapján (2005)</p> <p>16. Peter Peterson és Karácsony Sándor pedagógiája napjainkban, a társas relációk tükrében (2005)</p> <p>17. Karácsony Sándor társaslélektani rendszere A siccki-banda, a barátkeresés regényének alapján (2005)</p> <p>18. Istenkép, vallásos nevelés, hit, meggyőződés. Karácsony Sándor A magyarok Istene, az Ifjúság és hivatás, A hegyi beszéd című művei alapján (2005)</p> <p>19. Karácsony Sándor gondolatainak mai érvényessége egy iskolában (2005)</p> <p>20. Karácsony Sándor szellemi hatásának vizsgálata az elmúlt évtizedek pedagógiai gyakorlatában (2005)</p> <p>21. Az iskolai közösségek szervezése, társas-lelkületi működése (2005)- (T. Anikó)</p> <p>22. Az iskolai közösségek szervezése, társas-lelkületi működése (2005)- (M. S. Violetta)</p> <p>23. A keresztyén szemléletű, polgári értékrendet követő nevelés (2005)</p> <p>24. Hit, magyarság, emberség (2005)</p> <p>25. A lelki szükségletek és a közösségi nevelés kapcsolódási pontjai (2005)</p> <p>26. A gyökerektől a jövő nemzedékig A lokális nevelés egy útja a Baracsi- úti iskolában (2005)</p> <p>27. Barátság és közösség Karácsony Sándor pedagógiájában (2007)</p> <p>28. A pedagógiai közvetítő művészet korszerű lehetőségei (2007)</p> <p>29. Az iskolai közösségek lelkuete a mikedudai Hídvégi Lajos Általános Iskolában (2007)</p> <p>30. Iskolai csoportok szervezése érzületi, társas-lelkületi alapon (2007)</p> <p>31. A pedagógia reformjának szükségessége napjainkban (2008)</p> <p>32. A szociális kompetencia fejlesztése társas –lelkületi alapon (2009)</p> <p>33. Közösséggé alakulás az emberi érzéseken keresztül (2009)</p>
Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola (Debrecen)	3	<p>1. Karácsony Sándor pedagógiája, különös tekintettel a vallásos nevelésre (1997)</p> <p>2. Karácsony Sándor pedagógiai munkássága a nevelésről alkotott nézetei tükrében (2000)</p> <p>3. Karácsony Sándor (2004)</p>
Debreceni Egyetem	6	<p>1. A Tavaszmező utcában – Karácsony Sándor pedagógiai munkásságának kezdetén 1919-1927. (2006)</p> <p>2. Karácsony Sándor szerkesztői munkássága (2007)</p> <p>3. Karácsony Sándor gyakorlati pedagógiája és ifjúsági mozgalmi szerepvállalása elméleti pedagógiája tükrében (2008)</p>

		4. Karácsony Sándor elképzelése a felső néposztály neveléséről (2008) 5. Huszadik századi magyar neveléstudományi gondolkodók – Karácsony Sándor és az Erő folyóirat (2008) 6. A neveléshez emberfeletti erő kell – Karácsony Sándor pedagógiája és a transzcendens (2009)
--	--	--

A 13. táblázat alapján jól látható, hogy Karácsony Sándor tevékenységével foglalkozó szakdolgozatok tekintetében egyértelműen kiemelkedik a nagykőrösi tanítóképző főiskola. Jelentős szerepe van ebben Szenczi Árpádnak, aki maga is Karácsony Sándor nevelésfilozófiájának elkötelezettje, amit írásai, könyvei is alátámasztanak.

[Szenczi, 2000, 2004, 2005]

2005-ben a Nagykőrösi Tanítóképző újraéledésének 15. évfordulója alkalmából Hallgatói tanulmánykötet jelent meg, amelyben a kiadás évében született Karácsony Sándor dolgozatok kerültek (11 írás). A szerkesztő [Szenczi, 2005.] az előszóban utal arra, hogy egyre többen foglalkoznak szívesen a nagy életművel.

A fenti táblázat jól mutatja, hogy a Debreceni Egyetemen az utóbbi években figyelhető meg változás, hiszen hat diplomadolgozat is született Karácsony Sándor témában ugyanannál a témavezetőnél. A diplomadolgozatok nem a társas lélektani rendszerével, hanem inkább az ifjúsági, szerkesztői tevékenységével foglalkoznak, mivel eszmerendszerének alapját nehezen értelmezhetőnek találja a hallgatók szempontjából a témavezető.³

14. táblázat A diplomamunkák kategorizálása

	Pedagógia	Aktualitása	Keresztyén Szemlélet	Ifjúság-Nevelő
Összesen	20	12	8	9
%-os arány	41	24	16	18

³ A témavezető közlése alapján.

1995 és 2009 között összesen negyvenkilenc szakdolgozat született Karácsony Sándor tevékenységével kapcsolatban a református felsőoktatásban. A dolgozatok címei alapján négy különböző kategóriát lehetett felállítani, amely mindegyike más megvilágításban próbálja elemezni Karácsony Sándor eszmerendszerét. (14. táblázat)

A vizsgálatba bevont intézmények elkötelezettsége egyértelművé teszi a kategóriák jogosultságát. Négy kategória született: a pedagógia címszó, a református hit meghatározó szerepét hangsúlyozó, az ifjúságért tett áldozatos, sokrétű munkája és leginkább az utóbbi évekre jellemző aktualitás vizsgálat a hallgatók körében.

8. 3. 1. A szakdolgozatok részletesebb elemzése

A református felsőoktatásban tanuló hallgatók nézeteinek vizsgálatára - Karácsony Sándor filozófiájára, műveire vonatkozóan – a témával összefüggésben hozható szakdolgozatok közül tizenkilenc darabot sikerült mélyrehatóbban megvizsgálnom 2009-ig. A vizsgált dolgozatok az előző ponthoz képest bővítést, gazdagítást jelentenek a hallgatók reflexiójának pontosabb megértéséhez, hiszen nem csak azok közül választottam, amelyeknél már a címben is szerepel Karácsony Sándor neve, hanem ahol indirekt módon, Karácsony Sándor téziseit, társas lélektani rendszerét ismerve, azt valamilyen szinten alkalmazva jelennek meg a munkákban, ez egy újabb dimenzió megismerésére adhat lehetőséget.⁴

15. táblázat A részletesebben elemzett szakdolgozatok csoportosítása

Karácsony Sándor pedagógiájának egy részét vizsgáló szakdolgozatok (Első csoport)	Karácsony Sándor pedagógiáját alapul véve, arra hivatkozó szakdolgozatok (Második csoport)
A nevelés lehetőségei Karácsony Sándor: A magyar demokrácia című műve alapján (2005)	Az iskolai közösségek szervezése, társas-lelkületi működése (2005)- (T. Anikó)
Peter Peterson és Karácsony Sándor pedagógiája napjainkban, a társas relációk tükrében (2005)	Az iskolai közösségek szervezése, társas-lelkületi működése (2005)- (M. S. Violetta)
Karácsony Sándor társaslélektani rendszere A siccki-banda, a barátkeresés regényének alapján (2005)	A keresztyén szemléletű, polgári értékrendet követő nevelés (2005)
Istenkép, vallásos nevelés, hit, meggyőződés. Karácsony Sándor A magyarok Istene, az Ifjúság és hivatás, A hegyi beszéd című művei alapján (2005)	Hít, magyarság, emberség (2005)
Karácsony Sándor gondolatainak mai érvényessége egy iskolában (2005)	A lelki szükségletek és a közösségi nevelés kapcsolódási pontjai (2005)
Karácsony Sándor szellemi hatásának vizsgálata az elmúlt évtizedek pedagógiai gyakorlatában (2005)	A gyökerektől a jövő nemzedékig A lokális nevelés egy útja a Baracsi- úti iskolában (2005)
Barátság és közösség Karácsony Sándor pedagógiájában (2007)	A pedagógiai közvetítő művészet korszerű lehetőségei (2007)
	Az iskolai közösségek lelkülete a mikedudai Hídvégi Lajos Általános Iskolában (2007)
	Iskolai csoportok szervezése érületi, társas-lelkületi alapon (2007)
	A pedagógia reformjának szükségessége napjainkban (2008)
	A szociális kompetencia fejlesztése társas –lelkületi alapon (2009)
	Közösséggé alakulás az emberi érzéseken keresztül (2009)

⁴Az alábbiakban a szakdolgozatok rövid bemutatása, tartalmi ismertetésére kerül sor.

A nevelés lehetőségei Karácsony Sándor: A magyar demokrácia című műve alapján (2005)

A szerző a mű bemutatásán keresztül demokrácia kérdését vizsgálja a pedagógiai elmélet és gyakorlat szempontjából, amelynek során a címben említett mű újra értelmezésére, a mai praxisban való megvalósíthatóságát vizsgálja (az iskolai fegyelem, a rend, a cserkészlet tekintetében stb.)

Peter Peterson és Karácsony Sándor pedagógiája napjainkban, a társas relációk tükrében (2005)

A szerző két pedagógiai rendszer összehasonlítására vállalkozott. A választás alapját az a tény adja, hogy mindkettő Wilhelm Wundt tanítványai voltak, így a közös gondolatok, nézetek feltételezhetőek. A pszichológia, gyermekantropológia szempontjából vizsgálja rendszerüket, majd a polgári nevelés lehetőségeit és kereteit, majd a hatékony nevelői munka alapjait veszi számba, de a tanulás problémáira is nyújt megoldásokat a két pedagógus elgondolásainak megfelelően. Megállapítja, hogy Peterson és Karácsony nevelési felfogása nagyon hasonló.

Karácsony Sándor társaslélektani rendszere A siccki-banda, a barátkeresés regényének alapján (2005)

A szerző dolgozatának első részében Karácsony Sándor életét, tevékenységének fontosabb állomásait mutatja be körültekintő, alapos részletességgel. Ezután a címben is megjelölt mű elemzése következik. A hallgatót az érdekli, hogyan oldotta meg Karácsony Sándor a mindennapi munkája során a pedagógiai, nevelési helyzeteket, ezért is választotta éppen ezt a regényét.

Istenkép, vallásos nevelés, hit, meggyőződés. Karácsony Sándor A magyarok Istene, az Ifjúság és hivatás, A hegyi beszéd című művei alapján (2005)

A szerző témaválasztását a hitoktatói végzettsége alapozza és indokolja meg. Karácsony Sándor modelljét teológiai alapú pedagógiai rendszerként értelmezi. Vizsgálja filozófiáját, Istenképét, hitét a címben szereplő művek alapján. A hallgató egyértelműen Karácsony pedagógiája mellett foglal állást, bízva abban, hogy a mai nevelési gyakorlat is ennek megfelelően változik meg.

Karácsony Sándor gondolatainak mai érvényessége egy iskolában (2005)

A szerző témaválasztását nagyon jó közösségben eltöltött iskoláskori élményei indokolják. Kvalitatív kutatásokkal szeretné bizonyítani a társas- lélektani rendszer működőképességét, két általános iskolai osztályban kutatta a baráti viszonyok kialakulását, minőségét, amelynek eredményei alátámasztják Karácsony nézetét a barátságkialakulással kapcsolatban.

Karácsony Sándor szellemi hatásának vizsgálata az elmúlt évtizedek pedagógiai gyakorlatában (2005)

A szerző Karácsony Sándor szellemiségének meglétét keresi napjainkban. Pedagógiai rendszerének ismertetése után kutatásáról ír. Három nyugdíjas pedagógus interjúiban próbálja meglelni, felfedezni Karácsony nézeteit, habár az őt (K.S.), illetve filozófiáját interjú alanyai konkrétan nem ismerik.

Barátság és közösség Karácsony Sándor pedagógiájában (2007)

A szerző Karácsony Sándor pedagógiájából, a gyermeki lelkiülből, közösségből kiindulva keresi a választ a barátság tartalmi jegyeire, fejlődési lehetőségeire. A szeretet jelentőségét állítja középpontba. A cserkészlet lehet színtere egy jó közösség kialakulásának. Egy fiatal cserkessel készített interjú maivá, gyakorlatiasabbá teszi vizsgálódását.

Az iskolai közösségek szervezése, társas-lelkiületi működése (2005)- (T. Anikó)

A szerző az iskolai közösségek belső működését kutatja. A dolgozata elméleti része után egy konkrét, iskolaotthonos református általános iskola közösségépítő szerepeit vizsgálja Karácsony Sándor társas lélektanon alapuló nézetei alapján, kitér a gyülekezet meghatározó jelentőségére is.

Az iskolai közösségek szervezése, társas-lelkiületi működése (2005)-M. S. Violetta

Két azonos című, de a tartalmában különböző dolgozat született ugyanabban az évben. A szerző a lelki alapokon működő iskolai közösségek, csoportok létrejöttét, működését vizsgálja Karácsony Sándor nézetei szellemében. Szociometriai elemzést végzett egy református általános iskolában, eredményei nem túl pozitívak a társas kapcsolatokra vonatkoztatva. Úgy gondolja, van még teendő a közösségépítés területén.

A keresztyén szemléletű, polgári értékrendet követő nevelés (2005)

A szerző a mai keresztyén nevelés jobbítására keresi a választ Karácsony Sándor neveléstudományi elméletére, annak alkalmazhatóságára alapozva. Bemutatja, hogy az ő pedagógiájában a modern törekvések ugyanúgy

megjelennek, mint a protestantizmus pedagógiai megújulása. Karácsony Sándor nézetinek aktualitását hangsúlyozza.

Hit, magyarság, emberség (2005)

A szerző Karácsony Sándor filozófiájának -a címben is olvasható- három legjellemzőbb sajátosságát mutatja be művein keresztül. Az elméleti áttekintés után három, nagy tapasztalattal rendelkező tanító interjúnak értékelése következik. Az egyik beszélgetőtárs Karácsony Sándor egykori tanítványa volt. Ebből az anyagból (is) egyértelmű megerősítés olvasható ki a címben szereplő sajátosságokra vonatkozóan.

A lelki szükségletek és a közösségi nevelés kapcsolódási pontjai (2005)

A szerző Karácsony Sándor gondolataira alapozva vizsgálja a gyermekközösségek működését. Az úttörőmozgalmat és a cserkészetet hasonlítja össze, hangsúlyozva a társas nevelés fontosságát. A társas lelkiéleti alapon működő közösségfejlesztést preferálja.

A gyökerektől a jövő nemzedékig A lokális nevelés egy útja a Baracsi- úti iskolában (2005)

A szerző dolgozatának több fejezete is a két világháború közötti időszak tanügyi helyzetét, a család akkori és mai szerepét, a tanyai gyerekek életének változásait vizsgálja. Majd egy kollégium munkáját, annak nevelési, gondozási feladatait mutatja be. Fő kérdése, hogy milyen irányba, jó irányba fejlődik-e a két világháború közötti időszakhoz képest nevelésügyünk.

A pedagógiai közvetítő művészet korszerű lehetőségei (2007)

A szerző Karácsony Sándor egyik művének idézetével kezdi dolgozatát, amelyben a megromlott pedagógiai alapviszony helyreállításának szükségességéről beszél.

A dolgozat további részében a mai korszerű oktatás kihívásait vizsgálja, ezen belül a megváltozott tanulói szerepet, tanulási környezetet. Hangsúlyozza a motiváció, az értékátadás, önfejlesztés aktualitását.

Az iskolai közösségek lelkiélete a mikedudai Hídvégi Lajos Általános Iskolában (2007)

A szerző már a bevezetőjében köszönetét fejezi ki tanárának, iskolájának, hogy Karácsony Sándorral, pedagógiájával megismerkedhetett felsőfokú tanulmányai alatt. Majd egy kis létszámú iskola életén keresztül mutatja be, fogalmazza meg működésük lehetőségeit. Egy jövőbeni pedagógiai program szellemi alapozása részben pedig Karácsony Sándor életét, pedagógiájának lényegét, hangsúlyos elemeit tárja fel mindenki számára követendő példaként.

Iskolai csoportok szervezése érületi, társas-lelkiéleti alapon (2007)

A szerző többször hivatkozik Karácsony Sándor nézeteire, műveire és az ő filozófiája szerint bemutatja a társas lelkiélet és a nevelés viszonyát. Párhuzamot von, összeköti Lükő Gábor és Karácsony lélekről vallott nézeteit. Majd tanuló közösségek társas lelkiéletét vizsgálja.

A pedagógia reformjának szükségessége napjainkban (2008)

A szerző arra keresi a választ, hogy a gyermeki léleknek melyik iskolatípus a legmegfelelőbb. Összehasonlítja a hagyományos iskolát és négy reformpedagógiai iskolatípust a tanuló szempontjából. Gyermekrajzok elemzésével próbálja bemutatni, hogy milyen iskolát szeretnének a mai gyerekek. A konklúzió: az iskolások nem a hagyományos iskolát szeretnék, hanem a többek között Karácsony Sándor által is felvázolt játékkal, a gyermek szükségleteihez jobban igazodó intézményt.

A szociális kompetencia fejlesztése társas –lelkiéleti alapon (2009)

A szerző a budapesti Karácsony Sándor Általános Iskolában dolgozik ez volt a személyes indíttatása a téma iránt, aki „példaképp szolgáló pedagógus” számára. Karácsony Sándor nevelési rendszerét alapul véve vizsgálja a szociális kompetencia fejlesztési lehetőségeit, amelynek eredményeképpen megállapítja az ő elgondolásainak mai adaptációjának lehetőségét. Figyelmet érdemlő az a fejezet, amelyben az Istennek tetsző, mai, magyar pedagógusképpel azonosítja Karácsony Sándor személyét. A kompetencia alapú oktatás gyakorlati alkalmazójaként, pedagógiáját a kompetenciaalapú oktatáshoz hasonlítja, részben azonosítja vele.

Közösséggé alakulás az emberi érzéseken keresztül (2009)

A szerző értékrend felvázolását tűzte ki célul, ami mindenki számára követendő példa lehetne. A gyakorlatban, a pedagógiai munka során a Karácsony Sándor által kidolgozott társas lelkiéletű közösség és csoportépítést tartja követendő példának. Ír a családról, a nyári táborokról, gyakorlatok szerepéről, lehetőségeiről. Kiemeli, hogy az emberi kapcsolatokat is ápolni kell, mert különben felületes, értékvesztetté válik.

8. 4. Összegzés

A szakdolgozat címek tükrében a hallgatók által megjelölt megkülönböztető értékek és célok a következők: elsőként az iskolai közösség szervezése, majd a keresztyén nevelés, illetve a társas lélektanon alapuló nevelés jelenik meg leggyakrabban. Eltérés a két csoportra osztott szakdolgozatok tartalmában, a célok és a dimenziók tekintetében figyelhető meg. Az első csoportba tartozók inkább konkrét műveket alapul véve mutatják be Karácsony Sándor pedagógiai elképzeléseinek közösségen, hiten alapuló sajátosságait, mint az ő filozófiája szerinti református iskolák jellemző tulajdonságait, míg a második csoport mindezeket az értékeket, illetve értékrend melletti elköteleződés (kálvinizmus, társas lelkiület) gyakorlati megvalósulását, megvalósíthatóságát kutatja.

Fontos megjegyezni, hogy kevés dolgozat vagy dolgozat részlet vonatkozik az oktatás tartalmára, a tanítás során inkább csak a pedagógus példaadó szerepét tartják szükségesnek megmutatni. Ez a jelenség kapcsolódhat ahhoz a tényhez, hogy Karácsony Sándor pedagógiájában az oktatás a konkrét cselekvések szintjén nehezen konkretizálható.

A közösség szerepének hangsúlyát alátámasztja Kotschy Beáta (2000) kutatása a református iskolák között. Az iskola közösségi jellegének hangsúlyozását jelentősen magasabbnak mutatta, ezt az eredményt a fenti táblázat is megerősíti. A hallgatók dolgozatai alapján egyértelműen kimutatható a Karácsony Sándor által közvetített társas lelkiületi rendszere iránti elkötelezettség, aminek következménye, hogy egy lehetséges útnak tartják a református iskolák számára az adaptációját. Néhány hallgatói vélemény:

„Napjainkban zajló „integrációs” törekvésekre is lenne javaslata Karácsony Sándornak, magánvéleményt nem fűzök hozzá, de mindenben egyetértek vele.” [László, 2007. 34]

„Karácsony Sándor azt vallotta, hogy a nevelésben a legfontosabb a szeretet és ez után jöhet a tanítás és a nevelés. Ezt én is állítom és vallom.” [Szakállasné, 2007. 2.]

„Karácsony Sándor pedagógiája lelki szükségletekből kiinduló valódi keresztyén pedagógia.” [Tóth, 2005. 24.]

A fenti idézett vélemények is jól mutatják, hogy Karácsony Sándor pedagógiájának nézeteit nem vitatják a hallgatók, kritikát nem fogalmaznak meg vele kapcsolatban.

A dolgozatok tartalma, témaválasztása jól mutatja azt a folyamatot, az új dimenziót, amely már nem elégszik meg magával a műveknek az elemzésével, hanem annál többre vágyik, a mai gyakorlatban történő megvalósíthatóságának lehetőségeit kutatja. Nyilván ebben nagy szerepe van az intézménynek, a témavezető személyének is.

Érdeemes megvizsgálni a Karácsony Sándor személyére vonatkozó megállapításokat.

„Ki volt hát Karácsony Sándor?...A kérdésre a válasz egyszerű, olvasni kell, és tisztán félreérthetetlenül kiderül, hogy zseni, próféta és igaz ember volt, aki tudta, hogy meg kell őriznie nemzeti öntudatát és értékeit. Senki fölé nem helyezte magyarságtudatát, mindig „mellérendelő” kapcsolásokról beszélt. Kultúránk felbecsülhetetlen értéke, amit ismertetni és használni kell.” [Németh, 2005. 18.]

„Karácsony Sándor a példaképem lett. Szívem csücske...” [Bartáné, 2007. 2.]

„Ma már tudatosan vallom, hogy Karácsony Sándor szellemi örökségében nevelni tanítványainkat a lehető legnagyobb dolog egy pedagógus életében.” [Dénes, 2009. 7.]

Összegezve tehát elmondható, hogy a hallgatók körében végzett vizsgálat alapján Karácsony Sándor iránt felfedezhető az elkötelezettség és a lelkesedés. Kezdetben inkább műveinek elemzése került túlsúlyba, majd ez a folyamat gazdagodik, kiszélesedik, ami filozófiájának, nevelési elveinek gyakorlati alkalmazása irányába mutat. Karácsony Sándor tanítványi köre napjainkban művei megismerése, a felsőoktatásban dolgozó szakemberek, oktatók közvetítése által talál újabb követőkre, gyarapszik folyamatosan.

8. 5. A tematikák és a szakdolgozatok összefüggései – az oktatók publikációinak függvényében

A tematikák és a szakdolgozatok vonatkozásában nem fedezhető fel szoros összefüggés. Vannak olyan intézmények, ahol nem szerepel konkrétan a tematikában Karácsony Sándor tevékenysége, pedagógiája, mégis írónakdolgozatok e témakörben.

A nyert adatok tükrében az okokat keresve több magyarázat fogalmazható meg. Lehetséges, hogy az adott intézmény pedagógiai – pszichológiai kurzusokat vezető oktatóinak motiváltsága, attitűdje segíti vagy éppen nehezíti a hallgatók számára Karácsony Sándor filozófiájának megértését, választását. Azt is feltételezhetjük, hogy a hallgatók nem tartják megfelelőnek, aktuálisnak eszmerendszerét.

Az eddigi elemzések alapján felmerül, hogy a tematika vagy az oktatói hozzáállás szignifikánsabb a hallgatói választásban.

Az oktatók publikációs listája alapján az összefüggés egyértelműbb. A nagykőrösi főiskolán az egyik oktató, aki egyben témavezetője is e dolgozatoknak, Karácsony Sándor pedagógiájával kapcsolatban számos tanulmányt publikált.¹ Ezen kívül több műve is megjelent, amelyben a Karácsony Sándor társas-lélektanon alapuló elvek jelentik rendszerének alapját [Szenczi, 2000, 2004.].

A szerző így ír egyik művében Karácsony Sándorról:

„Magyarországon az egyik legjelentősebb, egyéni arculatú személyiség Karácsony Sándor volt, aki európai keresztyén szemléletű, ugyanakkor a magyar nemzeti lelkületű nevelés rendszerét alapozta meg.”

[Szenczi, 2005b.8.]

¹Szenczi Árpád néhány publikációja: Karácsony Sándor pedagógiai elveinek érvényesülése a hallgatók elmélet és gyakorlati képzése során. Református egyház. 53. 2001. 10. 229-232. o.

Karácsony Sándor pedagógiai nézeteinek érvényesülése és továbbfejlesztése a nagykőrösi tanítóképzésben Lelkipásztor_75. 2000. 7-8. 255-259. o.

Karácsony Sándor pedagógiai elveinek érvényesülése. Studia Caroliensia_ 1. 2000. 3. 70-77. o.

A debreceni egyetemen neveléstudományt oktatók foglalkoznak Karácsony Sándor munkásságával, mint egykori debreceni professzorral.² Szakdolgozatok témái, Karácsony műveinek stílusa miatt nem a társas lélektan vizsgálatára terjed ki, hanem inkább ifjúsági, cserkészterületén végzett tevékenysége, szerkesztői munkásságára stb. irányul, mivel túl nehéznek, nehezen érthetőnek tartják a hallgatók számára.³

A KRE Hittudományi Karán oktató teológus is foglalkozik Karácsony Sándor munkásságával, de érthetően inkább vallásos nevelés, hitre nevelés szempontjából – érdekesnek tartja és elismeri megállapításait.⁴

„Karácsony Sándor, a nagy magyar pedagógus érdekes fejtegetésekben mutatott rá a vallás általános értelemben vett kommunikatív természetére, és arra a következtetésre jutott, hogy a vallás a hit „társaslelki” megnyilvánulása.” [Németh, 2008.]

A DRHE egyik teológusa is kutatta Karácsony Sándor elsősorban hitéleti, gyülekezeti, közösségben végzett tevékenységét. Megjelent publikációi: *Karácsony Sándor a teológus szemével*⁵, *Karácsony Sándor emlékezete – rektori megemlékezés, Fél száz esztendeje halt meg Karácsony Sándor*⁶, *Karácsony Sándor reformátori életfilozófiája*⁷.

²Fenyő Imre: Karácsony Sándor „műhelye” a Debreceni Egyetemen, in.: A „Debreceni Iskola” Neveléstudomány-történeti vázlata / Gondolat, 2007 ISBN 978 963 9610 96, p. 201-212

Fenyő Imre: Karácsony Sándor egyetemen kívüli tevékenysége, A „Debreceni Iskola” Neveléstudomány-történeti vázlata / Gondolat, 2007 ISBN 978 963 9610 96, p. 212-219

Fenyő Imre: Karácsony Sándor egyetemi szerepvállalása. ONK, 2005. Budapest

³Oktatói közlés alapján.

⁴Németh Dávid: Szakrális kommunikáció. *Studia Caroliensia*. 2008. 2.szám, p.47-52.

⁵Fekete Károly tanulmánya megjelent *Kálvinista Szemle*. 2000/1. p.30-44.,
Debreceni Szemle 2000/4. p.605-616.,
Magyar Református Nevelés 2001/3. p.3-7.

⁶Fekete Károly tanulmánya megjelent: *Reformátusok Lapja* 2002. augusztus 4. p.3.

⁷Fekete Károly tanulmánya megjelent: *Reformátusok Lapja* 2002. augusztus 18. p.6.

A vizsgálatban részt vevő intézmények közül négy helyen található olyan oktató, aki mélyebben tanulmányozza Karácsony Sándor pedagógiáját valamilyen szempontból. (Budapest, Nagykőrös, Debrecenben két különböző intézményben)

Kritikát nem fogalmazznak meg vele kapcsolatban, de a kritikusabb hozzáállás és az objektívebb szemlélet inkább a debreceni egyetemet jellemzi.

A rendelkezésre álló adatok alapján úgy látom, hogy az oktatói attitűd a legjelentősebb befolyásoló tényező akár a tematika, az ajánlott szakirodalom, akár a szakdolgozati témák megjelölésénél.

A vizsgálat megmutatta, egyértelműen igazolta, hogy olyan intézményekben is folyik hallgatói kutatás Karácsony témakörben, ahol nem annyira részletesen foglalkoznak munkásságával, tehát valószínűsíthető, hogy az oktató pozitív, elfogadó hozzáállása a témához az, ami döntő lehet a hallgatók számára. Hiszen csak olyan témát tudnak kutatni, amihez találnak témavezetőt. Ugyanakkor mindezt megelőzi az órákon, a kurzus keretében kapott Karácsony-kép, amely szerint szívesen választja további vizsgálat céljából.

8. 6. Karácsony Sándor szellemi örökségének ápolása, kultusza¹ napjainkban

A kultikus tiszteletet körülvevő személyek, a kultuszok esetében megfigyelhetőek szakrális-szellemi, ideológiai-politikai, személyes-érzelmi, a szubkultúra-csoport identitását erősítő, szakmai, üzleti stb. dimenziók, amelyek hol jobban, hol kevésbé hangsúlyosan jelennek meg az örökséget ápolók körében.

Vizsgáljuk meg Karácsony Sándor esetében megfigyelhetők-e ezek a jellemzők.

Karácsony Sándor körül már a maga korában is szubkultúra alakult ki, akik valamilyen szinten lázadtak a saját koruk ellen, keresték a tisztább, természetesebb élet lehetőségét. A mélyen hívő, református Karácsony a kor kihívásaira a Biblia szavaival válaszol - e nézet, az őt körülvevők egész életére, a modern világban is útmutatást ad. A valóságos világ helyett egy Isteni világképen, értékrenden alapuló létet mutat be, mint egyedüli kiutat, amely egyben megoldást is jelent a problémákra. Talán nem meglepő, hogy a vele közeli kapcsolatba kerülők nagy része vallásos ember, nem feltétlenül református, hiszen Karácsony ökümenikus gondolkodású volt. Életében a sok előadással, publikációival, különböző írásaival, munkakapcsolataival, kiváló szónoki tehetségével meggyőzte az őt hallgatókat, úgy tekintettek rá, mint egy kisebb prófétára. Karácsony nagysága tevékenységében, életművében, hitében rejlik, hiszen amit mondott vagy leírt, annak megfelelően élte a mindennapjait. Hiteles ember volt. Tanítványai, valószínűleg, ezért fogadták el nézeteit, és nem fogalmazzak meg vele kapcsolatban kritikát. Közeli kapcsolatban voltak vele, az intellektus mellett érzelmileg is megérintette őket.

Az őt körülvevő kultikus tisztelet megnyilvánulásaiban fontos szerepe van a Bibliaköri tevékenységének is. A Karácsony által életre hívott Bibliaolvasó kalauzt nem mindenki kaphatta meg, csak a kiválasztott tanítványok. E füzeteket a mai napig őrzik és nagy becsben tartják a tulajdonosaik, hiszen e kéziratokhoz másképp nem lehetett hozzájutni.

¹A dolgozat által használt *kultusz* kifejezés értelmezése: egy már nem élő személyre irányuló magas fokú tisztelet különféle megnyilvánulásainak összessége, amely az időben folyamatos, térben kiterjedt és emberek tekintélyes sokaságában érvényesül. [Magyar Értelmező Kéziszótár, 1987. 800.]

A kultusz fontos része az akkori politikai helyzet is, vagyis szorosan összekapcsolódik a kommunista párt megerősödésével: Karácsony félreállítása, állásának elvesztése, járandóságának csökkentése stb. felerősíti a tanítványokban a marginalitás érzését, így az összetartozás érzését is. A rendszerváltás utáni szabad publikálás lehetősége nagyobb teret adott népszerűsítésére, különböző fórumok, egyesületek életre hívására, de sajnos a kezdeti lendület után a szellemi alternatívája már nem jelent akkora erőt.

Karácsony életében a tanítványi köre főként a fiatal korsztaból került ki, a halála után alakult és még működő körök tagjai, elsősorban a régi tanítványai már inkább az idősebb korosztályhoz tartoznak, kevés fiatal csatlakozik újként e műhelyekhez.

Karácsony Sándor szellemi örökségének, nézeteinek terjesztését több egyesület, intézmény fontosnak tartja, amelyek alapítói között természetesen megtalálhatóak az egykori tanítványok, de mellettük már megfigyelhető az újabb tanítványi csoport is, akik már a tanítványok tanítványainak tekinthetők.

Ez a fejezet² azokat a köröket, kezdeményezéseket, szellemi műhelyeket mutatja be, amelyek alapját Karácsony Sándor filozófiája, illetve az iránta tanúsított tisztelet adja.

Ványi Lajosné, a Földes Községi Könyvtár³ vezetőjének kitartó kutató, gyűjtő munkája eredményeképpen 1991-től egy állandó emlékkiállítás mutatja be Karácsony Sándor munkásságát, amely 1989-től már időszakos kiállításként működött. 1989-ben Földesen az Általános Művelődési Központ felvette a Karácsony Sándor nevet. Az ünnepi beszédet Glatz Ferenc, az akkori művelődési miniszter mondta volna, de betegsége miatt Pusztai Ferenc államtitkár tolmácsolta szavait. A könyvtár egyik főfeladatának tekinti a kiállítás gondozását, népszerűsítését. [Petrikás, 1991. 212- 220.]

1994-ben az egyik budapesti általános iskola felveszi a Karácsony Sándor nevet – az egykori tanítványok, Kontra György, Vargha Domonkos és Hatvany László munkájának köszönhetően. ([<http://www.karacsonys-bp.sulinet.hu/school.html>] Utolsó letöltés dátuma: 2009. 10.11.)

Szenczi Árpád elkötelezettségét Karácsony Sándor pedagógiája iránt kutatásain túl az is jól mutatja, hogy létrehozta a Nagykőrösi Karácsony Sándor Közéleti Kört, amely 2001-ben

² A fejezet anyaga a szellemi műhelyek, körök vezetőivel készített szóbeli és írásbeli interjúk segítségével készült.

³<http://www.vk-foldes.bibl.hu/nofrm/nofrmksk3.html> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 10.11.

kezdte meg működését. Az Egyesület⁴ célkitűzései között szerepel az európai kulturális örökség ápolása, a nemzeti és európai értékrend képviselése és terjesztése. Feladatának tekinti Karácsony Sándor szellemi hagyatékának ápolását, munkásságáról előadások, tanulmányok megtartását. A nagykőrösi egyesület ápolja a kapcsolatot a péceli és a földesi Karácsony Sándor Körrel is. Ezen egyesületek fő tevékenységüknek Karácsony műveinek, tevékenységének jelentőségét, aktualitását hangsúlyozzák, elsősorban nem a szakmai, tudományos viták jellemzik, hanem inkább a reflektív gondolkodást, elmélyülést szolgálják.

Szenczi Árpádhoz kapcsolódóan szólni kell a nagykőrösi református tanítóképzőről is, amely nyíltan vállalja, hogy hallgatóit Karácsony Sándor szellemében neveli, oktatja, vagyis egyfajta szellemi műhelyként is értelmezhető, amely Karácsony Sándor pedagógiájának népszerűsítését, elveinek a mindennapi pedagógiában való terjesztését, aktualizálását tűzte ki célul. A vizsgálatok bizonyították, hogy a református felsőoktatásban, ebben az intézményben születik a legtöbb szakdolgozat Karácsony témakörben.

Fontos megemlíteni a *Karácsony Sándor emlékére szakalapítványt*⁵, (amelyről korábban már volt szó) célja a helyi hagyományok feltárását és a hagyományokon alapuló művelődési igények kielégítését megvalósító kulturális közösségek, egyesületek támogatása. Ezen kívül létezik egy *Karácsony Sándor-díj*, amely az oktatási miniszter által adományozható egyik szakmai elismerés, azoknak a tanítóknak, akik a gyermekek harmonikus személyiségformálásában huzamosan kiemelkedő munkát végeznek.⁶

⁴ [http://www.nagykoros.hu/index.php?t=varos_karacsonyi_skk] Utolsó letöltés dátuma: 2009. 10.11.

⁵http://www.pafi.hu/_pafi/Palyazat.nsf/8e5654b64cc47c4dc1256b5f004c3cad/1f7d5c2ca3456457c12573cc00375d81?OpenDocument Utolsó letöltés: 2010. 02.04.

⁶Jutalomösszege 300 000 Ft/fő. Évente, a Magyar Kultúra Napján, január 22-én, 10 személy kaphatja. A díjazott az adományozást igazoló okiratot és plakettet kap. (OM rendelet az oktatási miniszter által adományozható szakmai elismerésekről) http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900024. OM Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.

8. 6.1. Csökmei Kör

A Csökmei Kör vezetője Heltai Miklós⁷, Karácsony Sándor keresztgyermek, KRE Kommunikáció Tanszék oktatója. A Kör 1990-ben több Karácsony tanítvány - Kontra György, Kövendi Dénes, Fábíán Gyula aktív közreműködésével kezdte meg működését. A célja, hogy Karácsony Sándor eszméit és műveit újra megmutassák a nyilvánosságnak. A megvalósításhoz a legjobb megoldásnak a Karácsony Sándor által is gyakran használt, pedagógiai konferencia tűnt, tanárok és diákok részvételével. Az alapító tagok azt is elhatározták, hogy folytatják Karácsony Sándor műveinek kiadását (ezt a munkát 1985-ben Kontra György kezdte el, amikor közreműködésével a Magvető Kiadónál megjelent *A magyar észjárás*).

Az egyesület által szervezett konferenciák helyszíne Pécel lett.

Heltai Miklós társadalmi és kulturális kapcsolatai lehetővé tették, hogy eleinte a Polgári Védelmi Kiképzési Központban, ma BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központban kerüljön megrendezésre a konferencia. Nagy színháztermében tartották a Karácsony-konferenciákat egészen 2003-ig, kollégiumában szállásolták el a messziről jövőket.

Már 1990-ben kialakult a konferenciázásnak az a rendje, ami napjainkig megmaradt: nyáron, augusztusban háromnapos, télen, decemberben egynapos összejevetel.

Az első, 1990-es konferenciák hivatalos szervezője a Ráday-klub volt, a meghívók is a klub nevében íródtak

Az első két konferencia után a fent említett szervezők úgy látták jónak, ha a közösség önállósul. Fábíán Gyula javaslatára az egyesület a *Csökmei Kör* nevet vette föl. (Csökmei Sándor néven adta ki Karácsony Sándor a verseit.) 1991-ben az alapítók úgy gondolták, hogy olyan reneszánsza lesz Karácsony Sándornak, hogy ha a nevét fölveszik, azt fogják hinni: konjunktúrázni akarnak. Időközben kiderült, hogy aggályunk fölösleges volt, nevet változtatni viszont tizenhét év után nem tartották célszerűnek, hiszen valamelyest ismertséget az egyesület ezen a néven szerzett.

A Pest Megyei Bíróság 1991-ben jegyezte be a Csökmei Kört, azóta tehát ezen a néven folyik az 1990-ben megkezdett munka. Tevékenységük két fő részre osztható: könyvkiadás és a konferenciák megszervezése. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium listáján pedagógus szakmai egyesületként van bejegyezve a Kör. Karácsony Sándor szellemiségét abban látják megjeleníteni, hogy önálló gondolkodásra serkentse mindazokat, akik a pedagógusságot hivatásukként tekintik. A Csökmei Kör alkalmait szakmai viták nem jellemzik, amelynek a Kör vezetője szerint nem a kritikátlan rajongás az oka, hanem az, hogy az életműből azt igyekezzenek éltetni, ami a legjobb szakmai meggyőződésük szerint aktuális. Feladatuknak tekintik Karácsony gondolatait lefordítani a mai tudományos nyelvre, hiszen műveinek van egy olyan fogalomkészlete, amely igen nehézkesé teszi megértését.

⁷A Csökmei Kör anyagának összeállításában kiemelkedő szerepe van Heltai Miklósnak.

Felmerült a Csökmei Kör pedagógus továbbképzésként való akkreditálásának lehetősége, de a tagok úgy döntöttek, hogy nem csinálnak üzletet Karácsony Sándorból, az ő pedagógiájából. Fontosnak tartják azonban pedagógiájának élővé tételét, mivel napjainkban az ő meglátásuk szerint csak múzeumi tárgyként kezelik műveit.

8.6.1.1. Könyvkiadás

A Karácsony művek kiadásában Kontra György volt az úttörő. Tanítványa, Lendvai L. Ferenc segítségével jelent meg 1985-ben a már említett *A magyar észjárás*. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, az Országos Pedagógiai Múzeum és Könyvtár, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium az ő szervezőmunkája nyomán adta ki a kilencvenes évek elején az első teljes Karácsony-könyveket. A Csökmei Kör eleinte a tagok összeadott pénzéből jelentette meg egy-egy nagyobb mű bevezetését, vagy befejező tanulmányát, olyanokat, melyek annakidején is megjelentek füzetes formában. Amikor 1996-tól lehetővé vált, hogy az adózók személyi jövedelemadójuk egy százalékát társadalmi egyesületeknek ajánlják föl, megnöttek a kör lehetőségei is, folytathatták az úgynevezett „nagy könyvek” kiadását. Így az életmű- sorozat megjelentetése lassan a végéhez közeledik.

A fent említett személyeken túl nagyon aktívan közreműködött a könyvkiadásban Deme Tamás. Deme Tamás Kontra György tanítványa, katolikus ember. Neki köszönhető a katolikus vallású emberekkel való együttműködés többek között *Az irodalmi nevelés* 1993-as megjelenését a Szent Gellért egyházi kiadónál. De az ő nevéhez fűződik az *Ocsúdó magyarság* megjelenésében és a Széphalom Könyvműhely fölfedezésében is.

A könyvek kiadásában idősebb Heltai Miklós kolozsvári tanítványai is részt vettek. (5. számú MELLÉKLET tartalmazza az 1985 óta újra kiadott művek listáját, zárójelben azok nevével, akiknek köszönhető a megjelenés.)

8. 6.1.2. Konferenciák

A Csökmei Kör munkájának másik része a konferenciázás. Két célkitűzése van: az egyik: összegyűjteni Karácsony Sándor még élő tanítványait, meg a tanítványok tanítványait, s megszervezni őket a közös munkára, könyvkiadásra, előadások tartására, szóval mindarra, ami ahhoz szükséges, hogy Karácsony Sándor nevét és eszméit újra megismerjék legalább az érdekeltek, a tanárok és a diákok - a másik: minél több olyan pedagógust, diákot elhozni, akik érdeklődést mutatnak, hogy élőszóban halljanak róla. Legalább százan-százötvenen mindig vannak a konferenciákon, sokszor lényegesen többen is. Kolozsvári kapcsolatoknak

köszönhetően mindig jönnek Erdélyből nevelők is, diákok is. Nagyszalontáról idősebb Heltai Miklós egykori diákja, Bondár Imre mindig elhoz öt-hat, nyolc-tíz, néha még több fiatal tanárt, egyetemistát, gimnazistát.

Hazai pedagógusainknak is sok növendéke megfordult a konferenciákon, általános iskolától kezdve egyetemig, minden iskolatípusból.

Továbbá rendszeresen részt vesznek az egykori Karácsony-tanítványok gyermekei, unokái, dédunokái, belőlük szinte már egy új tanítvány-generáció nevelődött ki, akik majd folytatják a megkezdett munkát.

Mióta a Karácsony-könyvek újra megjelenhetnek, azóta a konferenciák gondolatmenete általában az újonnan megjelent könyvhöz igazodik.

Heltai Miklós irattárában összegyűjtve minden konferencia anyagot gyűjt, alapos jegyzeteket készít. Több előadó leadta gépiratban előadása szövegét, lehet, hogy ezekből később kiadásra kerül egy válogatott gyűjtemény is. Részletesebb összeállításokat készített jegyzetei és a leadott kéziratok alapján (a 2004-2008. évi konferenciákról).

Heltai Miklós hiteles és alapos dokumentálásának köszönhetően megtalálhatóak a konferenciái meghívók 1990-től kezdve, tartalmazza a bevezető szöveget, az előadók nevét, az előadások címét, s ha szükséges, egyéb, kiegészítő információkat; ezekből képet lehet kapni az ott folyó munkáról. Nagyon fontos adattár, adalék a XX.-XXI. század magyar pedagógiatörténetéhez. (6. számú MELLÉKLET)

A konferencia előadóit vizsgálva megállapítható, hogy az elmúlt majdnem 20 év alatt milyen sok neves előadó is megfordult, tartott előadást valamelyik Karácsony könyvhöz kapcsolódóan. (7. számú MELLÉKLET) További kutatás alapja lehet az előadások anyagának vizsgálata az előadók személyével összefüggésben.

A Csökmei Kör tag az első időkben 357 fő volt (ebben a létszámban azok is szerepelnek, akik csak kitöltötték a belépési nyilatkozatot és azóta sem jelentkeznek, így a körülbelüli indulószám 250 fő lehetett), a jelenlegi taglétszám 163 fő. Mindenképpen fokozatos csökkenés figyelhető meg, ami azzal magyarázható, hogy több idős tag hal meg, mint ahány érdeklődő fiatal jelentkezik (bár azok is vannak, évente váltakozó létszámban: 5-10-15 fő).

A tagok tekintetében egyáltalán nincs jelentősége, hogy milyen felekezethez tartozik, ökumenikus szellemű a kör.

8. 6. 2. Sándor Kör

A Sándor Kör 1989-ben alakult Budapesten, ami valójában egy ökumenikus pedagógusműhely, amely feladatának tűzte ki a tudatos önképzést.⁸

A Sándor Kör vezetője Deme Tamás, aki 2004-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Karának oktatója. Munkahelyein mindig oktatta valamilyen formában Karácsony Sándor pedagógiáját (pl. speciálkollégium kurzuson belül)⁹

A Kör alkalmain sorra kerültek műveltségi területeket és olyan témák, amelyekre igény mutatkozott. Például nyelvi nevelés, fejlődéslelektan, történelmi, erkölcsi, környezeti nevelés, folklór, képi kultúra, ökológia, építészet, továbbá filozófia, etika, irodalom, liturgikus zenék, népzene, történelem, cigánymisszió, ifjúságszociológia, lelkeségi mozgalmak, emancipáció, magzatvédelem, bioetika, kettős identitás, művészeti nevelés stb. Havonta kerültek megrendezésre ezek az alkalmak, amelyeken előadások hangzottak el.

[Deme, 2000b.]

Előadók az ökumenikus iskolák alapítói, tanárai (Sebők Sándor, Kotschy Beáta, Mayer Tiborné, Tyukász Tamás, Seidl Ágoston, Csere István, az evangélikus iskolák tanárai, teológusai, (Gyapay Dénes, Kovácsházi Zelma, Bárdossy György), a református iskolák tanárai (Nagy Gábor, Arany János, Farkas Márta), a Lauder zsidó iskola alapítója (Várhegyi György), különböző felekezetű lelkészek (Farkas József, Balás Béla, Kovács Béla, Hegedüs Loránd, Sajgó Szabolcs SJ, Beöthy Tamás SJ, Jelenits István SchP, Korzenszky Richárd OSB, Szabó Ferenc SJ), a tudomány emberei (Dávid Kata, Kontra György, Lükő Gábor, Kövendi Dénes, Kopp Mária, Zlinszky János, Levendel László, Victor András, Andrásfalvy Bertalan, Dienes Gedeon, Oláh Andor), jeles művészek (Gryllus Dániel, Sebestyén Márta, Csoóri Sándor, Kobzos Kiss Tamás, Jánosi András, Makovecz Imre, Fekete György, Csete György, Szokolay Sándor, Csókos Varga Györgyi, Oláh János, Mezey Katalin), közéleti emberek, tanárok (Salamon László, Bárdosy Éva, Mikolai Ágnes, Bene Zoltán, Téglásy Imre, Marik József, Orián Géza, Dyekiss Mária, Heltai Miklós, Németh Emma, Komáromi János, Balog Zoltán, Gergely Dezső, Vastagh Zoltán, Kocsis Mihály, Mohay Tamás).¹⁰

⁸Az elnevezés: Sík Sándor és Karácsony Sándor nevére utal.

⁹Deme Tamás oktatott a Pécsi Tudományegyetem Tanárképző Intézetében 1996- 2003 között, ezen kívül fél évet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsésztudományi Karán.
www.felnottoktatasesztergom.com/.../eu-cv/dr-deme-tamas-magyar.doc Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.

¹⁰Deme Tamás: Egy ökumenikus pedagógusműhely: a Sándor Kör
http://www.egyhazforum.hu/kiadvanyok/cikkek/2000_01_02_03.htm Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.

A Sándor Kör szervezett pedagógus továbbképzéseket (elősegítve a határokon túliak találkozását is), legtöbbször tábori formában az ökumené jegyében.

A Sándor Kör eredményei közé tartoznak iskolaszervezési akciói, törvénymódosítási javaslataik, publikációik. A legfontosabb célkitűzésükként a hasonló hivatású, küldetésű emberek találkozásainak segítését tartják- ez a közösség jele.

A Sándor Kör nem bejegyzett, csak informálisan működő egyesület, a katolikus egyház bázisán ökumenikus pedagógus műhelyként. Feladatuknak tekintik a modern vallásos pedagógia irányzatainak megismertetését, közéjük tartozik természetesen Karácsony Sándor is, tehát elsősorban ismeretterjesztés formájában, de nem ez a fő tevékenységük.

[Deme, 2000b.]

8. 6. 3. Karácsony Sándor Művelődési Társaság

A Karácsony Sándor Művelődési Társaság 1991-ben, Karácsony születésének 100. évfordulóján alakult. Az „ötletgazda” Péter Imre, újságíró, irodalomtörténeti kutató, az akkori polgármester volt. Az alapító közgyűlésen ott voltak lányai, Erzsébet és Mária és tanítványai: többek között Szathmáry Lajos, Vitányi Iván, Kontra György, Kövendi Dénes, Heltai Miklós. Az elnök: Péter Imre¹¹ lett.

A társaság más civil szervezetekkel (pl. Móricz Zsigmond Társaság, „Fényes Szellők Baráti Kör) együtt 1995-ben Karácsony első munkahelyén, az egykori Zrínyi Miklós Gimnázium épületének falán emléktáblát avattak. (Az emléktáblát Rajk László szobrászművész alkotta.) Évente két konferenciát tartanak, a tagság által ajánlott témában.

Áprilisban Budapesten a Magyarok Házában a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetségével, szeptemberben pedig Földesen. Júniusban a Pedagógusnap alkalmával Budapesten társszervezetekkel együtt megkoszorúzzák sírját a Kerepesi úti temetőben, és megemlékezést tartanak. Január 10-én Földesen születésnap rendezvényt tartanak. Pályázati lehetőségeik függvényében kétfévente Társasági Füzeteket adnak ki Karácsony Sándorral

¹¹A Karácsony Sándor Művelődési Társaság és a Karácsony Sándor Szellemi Műhely anyagának összeállításában kiemelkedő szerepe van Péter Imrének.

kapcsolatos visszaemlékezésekből, művei értelmezéséből. Most készül a VIII. füzet, melyben eddig nem közismert Karácsony Sándor előadást jelenik meg Karácsony Sándor lányai és a Társaságunk tagjainak jóvoltából. 2009-ben Kontra György *Karácsony Sándor, a nagyhírű professzor* könyv újrakiadása is megtörtént a társaság gondozásában. [Kontra, 2009.]

A jelenlegi taglétszám 107 fő. Országos hatókörű társadalmi szervezetként működik: hét megyéből, Budapestről, valamint Erdélyből vannak tagok.

A társaság és Földes 2009. szeptemberében ünnepséget rendezett az Általános Művelődési Központ húsz évvel ezelőtti névfelvételének emlékére. A pedagógus nem lehet elkeseredett ember, mert egyetlen karizmája van: a jövőbe vetett hit optimizmusa- fogalmazta meg egykoron Karácsony Sándor, akinek gondolatait Arató Gergely az OKM államtitkára is felidézte az emlékünnepségen és országos konferencián. [Horváth, 2009. 3.]

8. 6. 4. Karácsony Sándor Szellemi Műhely

2006-ban Berettyóújfalun megalakult a Karácsony Sándor Szellemi Műhely, amely az Eötvös József Szakközépiskola kollégiumában alakult. Az ünnepi beszédet Heltai Miklós mondta.

A szellemi műhelyről a vezető, Zsákai Ildikó így nyilatkozik:

„Szeretném, ha otthona lenne a kollégium mindenkinek, és ezt mindenkivel szeretném elfogadtatni. Az egyéni bánásmód alkalmazása fontos és az is, hogy a személyes kapcsolatok irányítsák a nevelő és a diák kapcsolatát. Emellett Karácsony Sándor szellemi örökségét ápolni illik, valamint be kell tartanunk a Kollégiumi Alapprogram szabályait.” [Fekete, 2005.] Vagyis a műhely elsősorban a Karácsony szellemi hagyatékának pedagógiai megvalósítását, aktualizálását tűzte ki célul.

A Kollégium 2009-ben megszűnt, de a szellemi műhely él ma is. Karácsony Sándor mellszobra, állandó kiállítási tárgyak idézik a kollégium előterében a névadót.

8. 6. 5. Összegzés

A társaságok létrejöttében kulcsszerepe volt Kontra Györgynek, illetve a tanítványi körének. Fő céljaik között szerepel Karácsony Sándor műveinek, gondolatainak megismertetése, terjesztése. Ökümenikusak, vagyis vallási hovatartozás nélkül mindenki számára elérhető. A Körökről elmondható, hogy elsősorban pedagógiájának aktualitását, élővé tételét hangsúlyozzák és a pedagógusok reflektív gondolkodásának fejlesztését emelik ki. Nem a szakmai vitákat, hanem az önálló elmélkedést, nem a múlt felemletését, hanem a jelen aktualitását hirdetik Karácsony Sándor művei alapján. Munkájukban jelen van a tudatosság és Karácsony szellemiségének tiszta megőrzése.

A szellemi műhelyek alapítóikat, tagjaikat tekintve nagy hasonlóságot mutatnak. Vagyis adott a tanítványi csoport, illetve az azóta hozzájuk csatlakozók, akik nagyobb körben, több helyszínen szeretnék Karácsony Sándor iránti tiszteletüket kifejezni, a feledéstől megmenteni, nézeteit népszerűsíteni, aktualizálni.

A Karácsony Sándor Művelődési Társaság programjában egyértelműen megfigyelhető a kultusz ápolásának külső jelei is: közös temető látogatások, megemlékezések formájában. Heltai Miklós kifejezetten ügyel arra, hogy Karácsony Sándor eszmerendszeréből ne csináljanak üzletet (továbbképzés formájában), talán tudva azt, hogy ezzel a lépéssel általában megindul az ellaposodás folyamata, az eredeti érték megkopik, és már csak a kiadványok maradnak. A kultusz addig sikeres, ameddig a tanítványi kör élte a maga személyes élményeivel, őszinteségével. A társaságok tagszámát és az elmondottakat figyelve sajnos, már most mutatkoznak a hervadás jelei, hiszen az utánpótlás nem jelent olyan nagy számosságot. [Szolláth, 2004.] [Takáts, 2003.]

Mindezekkel együtt felvetődik a profán kultusz kérdése, hiszen ezek a társaságok teljesen spontán módon, a társadalom különféle csoportjai által kezdeményezett szervezés eredményei.

Mint minden profán kultusz esetében, Karácsony Sándorral kapcsolatban is megfigyelhetőek azok a szakaszok, amelyek a kultusz kialakulásához hozzátartoznak. Már életében politikailag támadták nézetei miatt, halála után az akkori politikának megfelelően nem szabadott róla

beszélni – a nagy nyilvánosság előtti hallgatás ideje következett, majd a megengedőbb, elfogadóbb politikai rendszerben már róla szóló, tevékenységét több nézőpontból vizsgálók egyre inkább hallatják hangjukat, publikálnak különböző folyóiratokban, műveit újra kiadják, és megalakulnak az ő szellemiségét, elveit felvállaló, hirdető társaságok. A Karácsony Sándort körülvevő tiszteletben a fentebb kifejtett jellemzők szerint a szellemi- szakrális, ideológiai-politikai, személyes-érzelmi, a szubkultúra identitását erősítő, szakmai dimenzió mindegyike megjelenik, így ezek egyvelegéről beszélhetünk. [Szolláth, 2004.] [Takáts, 2003.]

9. Összefoglalás

A kutatás Karácsony Sándor nevelési modelljének bemutatása mellett, tevékenységének recepciójával foglalkozik egyrészt hazai publikációk, másrészt a református felsőoktatás dolgozó oktatók és hallgatók körében végzett vizsgálat alapján.

A róla megjelent szakirodalom és publikációk alapján elmondható, hogy a kritikák, az őt ért támadások elsősorban politikaiak, tehát köthetők a kommunista párt előretörésével. Másrészt viselkedésével kapcsolatosak, amelyet olykor ellentmondásosnak ítélték, vagy személyével összefüggésbe hozható kifogás, amelyek rivalizációból is eredhettek. Továbbá nézeteinek tudományosságára vonatkozóan fogalmazódtak meg negatív észrevételek, melyek némely esetben szintén politikai színezetűek voltak. Akik kritikát fogalmaztak meg vele kapcsolatban, többnyire ők is elismerték pedagógusi, pedagógiai nagyságát pl. Mátrai, Bóka.

Elmélete több tudomány pl. teológia, nyelvészet, filozófia, néprajz stb. szemléletét, eredményeit használja fel, ezzel magyarázható, hogy számos témához érdemben hozzá tudott szólni, kifejtette véleményét, és ezzel magyarázható az a tény is, hogy nemcsak a pedagógiával foglalkozók, hanem más szakterületen dolgozók is jól hasznosíthatják nézetei.

Érdemes megemlíteni, hogy a teológusok nagyobb szakembernek tartják a hitéletben, közösségi életben kifejtett tevékenységét, mint a neveléstudományban elért eredményeit.

Vitathatatlan, hogy Karácsony Sándor a tanítványainak olyan tudást adott át, amely több tudományterületen jól használható, hasznosítható, jó példa a természettudományok területén Kontra György biológiai embertana, Kalmár László matematikai munkássága, bölcsészettudományok tekintetében Lükő Gábor néprajzi tevékenysége vagy Fabricius-Kovács Ferenc nyelvtudományi eredményei, de természetesen említhetjük Komlósi Sándor, Székácsné Vida Mária neveléstudományi munkásságát is a társadalomtudomány területéről. (Kövendi Dénes és Boros Dezső is utal erre az összefüggésre.[Kövendi, 2000.] [Boros, 1990.]

A Kádár-korszak vége felé újra lehetett róla írni és beszélni. A rendszerváltás után jelentősen nőtt az ő tevékenységét kutatók köre, akik számos nézőpontból (filozófiai,

szociológiai, pedagógiai, nyelvészeti stb.) mutatják be műveit, munkásságát és ebben az időszakban már a református felsőoktatásban elkezdik tanítani pedagógiáját.

Elmondható, hogy aki eddig hallott róla, úgy gondolja, érdemes őt olvasni, foglalkozni tanaival.

A tevékenységét kutatók köre szintén nőtt, de legalább ennyire emelkedett a tevékenységét bemutatók, propagálók, rehabilitálók köre is.

A hívő református Karácsony Sándor pedagógiai modellje természetesen protestáns hagyományokon alapuló, kiindulópontja a református teológia, a református gondolkodás, magatartás. Elveinek megértéséhez szükséges bizonyos vallási, vallástörténeti műveltség, ökumenikus szemlélete miatt azonban más vallásúak számára is jól érthető, tanulmányozható.

Műveiben nem törekedett a tudományosságra, ezt többen fel is rótták neki, az érthetőséget, a közvetlen hangnemet részesítette előnyben. Ennek ellenére neves tudós szakemberek tudományos szempontból is értékelhető teljesítménynek tartották életműve kisebb-nagyobb részét. (Pl. a tanítványokon kívül Buda, Csepeli).

Az iskolai sikertelenség legfőbb okaként a tananyag szétaprózódottságát jelölte meg, a különböző tantárgyak témái nem állnak össze egységes egészzé a diákok fejében. Hangsúlyozta a tevékeny, alkotó iskolai munkát, a népi kultúra népszerűsítését, szívügyének tekintette a cserkészlet alapelveit, vezetését. A tanítás leghatékonyabb módszerének a párbeszédet tartotta, vagyis a diák és a tanár közösen beszélnek meg a tananyagot úgy, hogy a diák kérdez. A pedagógiai értékelést szükséges rossznak tekintette, a helyzet megoldását a pozitív minősítésben, a jó magatartás felé terelésben látta.

Karácsony Sándor műveiből megismert nevelési modellje a mindennapi pedagógiai munka során nehezen alkalmazható, hiszen gyakorlati megvalósíthatóságát már nem tudta kidolgozni, tankönyveket, tanmeneteket, pedagógusok számára készített útmutatókat stb. nem írt.

Karácsony Sándor egykori tanítványainak kezdeményezésére, illetve pártfogásával több szellemi műhely, kör tevékenykedik, felvállalva a kapott örökség ápolását, segítve a pedagógusok reflektív gondolkodását.

A hazai református felsőoktatásban történt vizsgálatban Karácsony Sándor elveinek megjelenése szempontjából meghatározónak tartom az oktatók nézeteit, vélekedéseit. E témával kapcsolatos véleményük megismerésére zárt és nyílt kérdéseket tartalmazó önkitöltős kérdőívet és személyes interjút használtam.

A református felsőoktatásban dolgozó szakemberek álláspontja Karácsony Sándor nézeteiről nem egységes. A vizsgálatban résztvevő intézményektől nyert adatok alapján megállapítható,

hogy az oktatók döntő többségben (82 %) követendő példának tekintik és éppen emiatt választják be a kurzustárgyak tematikájába is. Az elemzés során azonban az is láthatóvá vált, hogy saját maguk számára is fontos és követendő kritériumként tartják, hogy a hallgatók számára példaképpül szolgáljanak. A hatékony református oktatók jellemzőinek értékelésénél is, a hivatástudat mellett, ezt a tulajdonságot preferálják.

A kérdőív válaszai alapján elmondható, hogy a pedagógiai tárgyakat oktató szakemberek ismerik Karácsony Sándor műveit, átlagban 3,7 könyvet olvastak tőle. A legnépszerűbb és a legismertebb művei a pedagógia, a vallás, illetve a világnézet területeket érinti. Ez a vizsgált populáció szempontjából teljesen érthető és jól tükrözi, sőt meg is magyarázza döntésüket. Karácsony Sándor eszmerendszeréről a fiatalabbak (1985 után végzetek) a tanulmányaik során hallottak, az idősebbek pedig önképzéssel, olvasással pótolták ezt a hiányt. Karácsony Sándor és a református oktatók nevelési elvei között nincs lényeges különbség. Közös vonásként kiemelendő a morális értékek hangsúlyozása, az intellektuális és a közösségi értékek a rangsor közepén foglalnak helyet, majd az egyéni – individuális értékek zárják a listát. Az oktatók normatív oldalról közelítik meg a nevelést, elsősorban az erkölcsi és az intellektuális értékek kapnak fő szerepet a nevelés megítélésében. Megállapítható, hogy nevelési nézeteik szoros kapcsolatban állnak hitükkel.

A kutatás eredményei szerint az oktatók véleményei nem térnek el lényeges mértékben a vizsgált kérdéskörben. Úgy tűnik, nézetük nem különbözött jelentős mértékben a részletkérdések tekintetében, de azt mindenféleképpen fontos megjegyezni, hogy főként a nyílt kérdéseknél, tehát ahol a vélemények árnyaltabban megjelenhetnének, jelentős volt a nem válaszolók aránya.

Karácsony Sándor nevelésfilozófiája a református felsőoktatásban hatással van az oktatói – nevelői munkára, az általam vizsgált oktatók több mint fele nyilatkozott így. Az oktatók másik fele néhány százalékot leszámítva azonban nem gondolkodik ezen a kérdésen, vagyis közömbösséget mutat ebben a kérdésben, továbbá az is megfigyelhető, hogy elenyésző az elutasítók aránya.

Vagyis nem igazolódott be, hogy a református pedagógusok csak egy szűk körére van hatással Karácsony Sándor pedagógiai munkája során.

A kérdőívet kitöltő és visszaküldő oktatók közel felének azonban van valamilyen ellenérzése, vitatott nézete Karácsony Sándor pedagógiájában, akik több szempontból kritizálták eszmerendszerét. Az elemzés során láthatóvá vált, hogy az erkölcsi és az indirekt nevelést, a tudománytalanságát, a magyarság túl hangsúlyozását és elveinek a gyakorlatban

nehezen hasznosíthatóságát bírálták. Kijelenthetjük tehát, hogy bár az oktatók többsége követendő példának tartja Karácsony Sándort, azért viszonylag nagy arányban vannak azok, akik nem tudják elfogadni valamelyik nézetét.

Karácsony Sándor eszmerendszerét, a vizsgált felsőoktatási intézmények mindegyikében oktatják a pedagógiai-pszichológiai, gyakorlati teológiai kurzusokon.

A tematikába választás legfőbb indokaként a példamutató életét emelték ki, de a pedagógiai ismeretszerzés is nagy arányban játszik szerepet. A tematikák és a diplomamunkák száma között szoros összefüggés nem mutatható ki, valószínűsíthetően az oktató személye meghatározó a témaválasztásban. Ez az összefüggés arra enged következtetni, hogy az oktatók bár elméletben, általánosságban döntően elfogadják Karácsony Sándor elveit, a gyakorlatban mégis vannak olyan intézmények ahol hatékonyabban folyik a munka, jobban hangsúlyozzák példaértékű személyét, munkásságát. Valószínűsíthetően rájuk, vagyis az oktatók egy részére jobban hatott Karácsony szellemiségének ápolása. A vizsgálat során ennek oka is világossá vált: kapcsolatba kerültek olyan személyekkel, akik szívügyüknek tekintették a Karácsony örökségének továbbadását.

A szakdolgozatok alapjául, témájukat tekintve, leginkább az oktatók által kiemelt és hangsúlyozott művek állnak, különösképpen társas lélektani rendszere, valláspedagógiája és aktualitása. Ez az eredmény református képzés esetén teljesen érthető.

A szakdolgozatok számának alakulása az 1995-től vizsgált időszakban, egyértelműen pozitívnak mondható. A vizsgált dolgozatok nagyrésze a nagykőrösi főiskolához kötődik, ami azzal magyarázható, hogy a témavezető maga is Karácsony Sándor kutató, elkötelezett a téma iránt, továbbá a főiskola nyíltan vállalja e szellemiség közvetítését a hallgatók felé. A hallgatók nyitottak eszmerendszerének értelmezésére.

A református szakembereket az erkölcsi, az intellektuális és a közösségi értékek hangsúlyozása jellemzi, amely megegyezik Karácsony Sándor filozófiájával is. Szembetűnő, hogy az alázatosság mindkét esetben a rangsor alján foglal helyet, pedig egyike azoknak a tulajdonságoknak, amelyet Karácsony elvár a református nevelőtől. Kérdés, hogy ebből milyen következtetést lehet levonni: a megváltozott társadalmi, szociális viszonyokkal vagy az oktatók különböző értékítéletével indokolható a választás

Összefoglalva tehát a kutatás eredményei a következő Karácsony-felfogásokra, olvasattípusokra világítottak rá a szakirodalmi tanulmányozás során és a református felsőoktatásban elvégzett vizsgálatok alapján - figyelembe véve a Karácsony műveire, személyére, tevékenységére vonatkozó reflexiókat:

- 1) a polihisztor Karácsony Sándor (pl. Boros Dezső értelmezése),
- 2) a nagy tanító, a bölcs gondolkodó, akinek mindenre vagy nagyon sok mindenre van válasza, (pl. Nagy István értelmezésében)
- 3) a karizmatikus személyiség (pl. a hű tanítványi kör értelmezése)
- 4) az evangelizátor, prédikátor, vallási tanító (pl. Fekete Károly értelmezése)
 - 4/a) ennek keresztény változata
 - 4/b) ennek kálvinista változata
- 5) filozófus, (pl. Lendvai L. Szabolcs értelmezésében)
- 6) a nagy magyar, a népiesség képviselője (ez leginkább nem önálló típus, hanem valamelyik típus felhangja) (pl. Bóka László értelmezésében ez az olvasat negatív értelmet nyer)
- 7) a neveléstudomány művelője szaktudósként (pl. Szenczi Árpád értelmezése),
- 8) a neveléstudomány művelője rendhagyó zseniként, (pl. Pléh Csaba értelmezése)
- 9) a neveléstudományt nem tudományosan művelőként (pl. Mitrovics Gyula véleménye)
- 10) ifjúságnevelő (főcserkész) (pl. Lukács György értelmezése)
- 11) író, publicista, írónéveléssel foglalkozó szakember (ez a típus önmagában nem jelenik meg, de hangsúlyossá vált pl. Weöres Sándor életében)
- 12) a dogmatikus dilettáns, (pl. Kerékgyártó Elemér)

Fontos kiemelni, hogy a tipizálás mindig skatulyázást jelent, de ezek a típusok egyben jellemző jegyek is, amelyek segítségével viszonylag árnyaltan be lehet mutatni a különböző típusú Karácsony Sándor recepciókat, befogadó csoportokat.

A vizsgálat egyértelműen bizonyította, hogy ezek a típusok nem feltétlenül önmagukban jelennek meg, hanem különböző társításokban, kombinációkban.

A református felsőoktatás jövőbeli feladatának, irányának a reflektív gondolkodás erősítését tekintem, hiszen a vizsgálat ennek hiányára többször rámutatott.

A vizsgálat során hagyományos kutatási módszereket alkalmaztam, ezen belül azonban törekedtem a kérdőív esetében a feladatok típusainak változatosságára. Az önkitöltős kérdőív esetében gyengébb együttműködési kedvet tapasztaltam, az oktatók nehezen vállalták a véleményük kinyilvánítását. Ez a visszaküldött példányok esetében is igaz volt. A kutatási eredmények feldolgozására a statisztika eszközeit használtam. Az adatok és a változók közötti

összefüggések kiderítése, ok-okozati viszony feltárására törekedtem hipotéziseim alapján. A kutatás során kérdéseimre nagyrészt választ kaptam, bár az eredmények a várthoz képest több esetben másképp alakultak.

Karácsony Sándorral kapcsolatos kutatások folytatása

A kutatás által nyert eddigi eredmények további tanulmányozás alapjául szolgálnak, amelyekre több szempontból is szükség lenne.

Fontos lenne megvizsgálni Karácsony Sándor hatását a református felsőoktatás egészén, újabb csoportok, kontrollcsoportok kialakításával, továbbá pedagógiáját alternatív pedagógiákkal összehasonlítani, illetve a Karácsony Sándor szellemiségét nyíltan felvállaló szellemi műhelyek munkájának, dokumentum- és tartalomelemzését elkészíteni.

Tézispontok - magyarul

A kutatás legfontosabb eredményei – tézispontok

1. Karácsony Sándor tevékenységének recepciója a magyar nyelvű szakirodalom, publikációk alapján rámutatott arra, hogy leginkább a politikai helyzettől függően változott az ő megítélése. A kommunista párt nem fogadta el nézeteit, a Kádár-korszak vége felé, de leginkább a rendszerváltás után már szabad volt beszélni róla, tanítani a filozófiáját.
2. Karácsony Sándor pedagógiai modellje református – teológiai alapokon nyugszik, megértéséhez szükséges vallástudományi, vallástörténeti műveltség. A teológusok elismerik és hangsúlyozzák a református hit és közösségi életben elért eredményeit.
3. Karácsony Sándor nem törekedett tudományos rendszer felépítésére, sokkal inkább a pedagógia megértését tűzte ki célul, ezt a tudományos életben nem méltányolták, kritikával illették.
4. A tananyagot és a tankönyveket nem tartotta a diákok szempontjából megfelelőnek, hiszen túlságosan szétaprózott, nyelvezete pedig nem a gyermek észjárásának, szóhasználatának megfelelő. Karácsony Sándor regényei pedagógiai ihletettségek, írásaiban a népi kultúra egységét, népszerűsítését hangsúlyozza.
5. A tanítási módszerek közül a magyar léleknek leginkább megfelelő a párbeszéd, az igazi eszmecsere. A pedagógiai értékelésnek mindenesetben pozitívnak, motiválónak kell lennie, a cél a gyermek magatartásának jó irányba terelése.
6. Karácsony Sándor több tudományterület szemléletét, azok eredményeit felhasználva tevékenykedett, tanított. Jól hasznosítható, konvertálható tudást adott át tanítványainak.
7. Karácsony Sándor egykori tanítványainak kezdeményezésére, illetve pártfogásával több szellemi műhely tevékenykedik, ápolva a kapott örökséget, segítve a pedagógusok reflektív gondolkodását.
8. A református felsőoktatásban pedagógiát, katechetikát oktatók körében Karácsony Sándor példaértékű pedagógus, bár egy részük nem minden tézisével ért egyet.
9. A vizsgált oktatók és Karácsony Sándor nevelési értékei döntő többségében megegyeznek, a morális értékeket és a nevelő személyét hangsúlyozzák.
10. Karácsony Sándor pedagógiája a vizsgált oktatók több mint felének tanítására, viselkedésére hatással van.

11. A tematikák és a diplomadolgozatok száma között nem mutatható ki szoros összefüggés, valószínűleg az oktató személye, attitűdje a döntő a témaválasztásban.

12. Karácsony Sándor eszmerendszerének kutatása néhány református felsőoktatási intézményben népszerű, leggyakrabban vizsgált tézisei a társas lélektanon alapuló pedagógiája, vallásos nevelése és ifjúsági munkája.

Tézispontok – angolul

The most important results of the research - Theses

1. Judgment and reception of Sandor Karacsony' activity was changing depending on the political situation, on the base of Hungarian special literature, publications. The communist party had not accepted his views; but by the end of Kadar-period, mainly after transition there was possibility to talk about him.
2. Sandor Karacsony's pedagogical model's based on theological fundaments, theological and theological-historical literacy is needed to understand it. Theologians acknowledge and emphasize results achieved by him in belief and life of reformed communities
3. Sandor Karacsony did not intend to build a scientific system but he aimed the understanding of pedagogy. This was not acknowledged in the scientific life and it was often criticized.
4. He considered schoolbooks and teaching material not suitable because they are fragmented; language of them is not adequate to children's thinking and language using. Novels of Sandor Karacsony are affected by pedagogy; he stresses the simplicity and popularity of folk culture.
5. Among the teaching methods, the most compatible to Hungarian soul is dialog, the real discussion. The pedagogical assessment should be positive, motivating in every case with aim to right orientation of child's discipline.
6. Sandor Karacsony taught and worked using views and results of more fields of sciences. He gave a usable, convertible knowledge to his students.
7. Former students of Sandor Karacsony initiated and supported several spiritual workshops, they are taking care the presented heritage, helping the reflective thinking of pedagogues.
8. Sandor Karacsony is an ideal teacher among the lecturers of pedagogy and catechetic in higher education however some of them do not agree with his theses.
9. Views and pedagogical values of examined lecturers and Sandor Karacsony are mainly the same, they stress the moral values and personality of the educator.
10. Pedagogy of Sandor Karacsony affects the teaching and behavior of more than the half of examined pedagogues.

11. There is not tight coherency between the number of issues and dissertations, most likely the personality and attitude are the important factor in the choosing of theme.

12. Examination of Sandor Karacsony's theoretical system is popular in some institutes of reformed higher education, mainly his pedagogy on the base of social psychology, religious education and works about youth.

Bibliográfia

- Árvai József (1944): *Amiről csak hatszáz ember tud. Mit mondott és hogyan viselkedett Kovács Imre a szárszói konferencián?* Magyar Út, 1944/ 7.szám
- Bándy Sándor – Jancis Long: *A forradalom főpróbája*. Replica. 2000/41-42.szám
- Bardócz T. András (2003): *Szokásrendszer és pedagógia*. Új Pedagógiai Szemle, 2003.július – augusztus
- Barth, Karl (1990): *Ember és embertárs*. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Biblia* (2000) Kálvin Kiadó, Budapest
- Báthory Zoltán- Falus Iván (1997): *Pedagógiai Lexikon*. Keraban Könyvkiadó, Budapest
- Boas, Franz (1975): *Népek, nyelvek, kultúrák*. Gondolat, Budapest
- Bodor Péter – Lányi Gusztáv – Pléh Csaba (1998): *Önarckép háttérrel. Magyar pszichológusok önéletrajzi írásai*. Pólya Kiadó, Budapest, p.303-310..
- Bodri Ferenc (1993): „Nagyhirű professzor...” Confessio, 1993/3. szám
- Boros Dezső (1990): *Boros Dezső kiadatlan dolgozatai Karácsony Sándorról*. Acta Pedagogicában (Debrecen) 92.szám (p.1-92.)
- Boros Géza (1996): *Bevezetés a valláspedagógiába*. Ráday Nyomda, Budapest
- Breznysnyánszky László (szerk.) (2007): *A „Debreceni Iskola”*, Gondolat, Budapest
- Buda Béla (1986): *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Buzás László (1989): *A reformpedagógia hatása a hazai nevelésre és oktatásra*, Tankönyvkiadó, Budapest
- Csepeli György (2003): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó
- Debreczeni Tibor (1998): *Nevelés reformra*. Új Pedagógiai Szemle. 1998, november
- Deme Tamás (2000a): *Viszonyulok, tehát vagyok*. Magyar Szemle 2000/5-6. szám, Budapest
- Deme Tamás (2000b): *Egy ökumenikus pedagógusműhely: a Sándor Kör*. Egyházforum 2000/2.sz.
- Dilthey, Wilhelm (1971): *Schriften zur Padagogic [Pedagógiai írások]*, Padenborn
- Fábián Gyula (1995): *Karácsony Sándor üzenete*. Confessio, Magyar Református Egyház Figyelője 1995.2.szám
- Falus Iván (1996): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Falus Iván (szerk. 2004): *Didaktika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Faludi Szilárd (1991): *A „másik ember”*. Iskolakultúra, 1991/4. p.98-103.

- Fehér Gábor (1938): *Karácsony Sándor, a pedagógus*. Protestáns Szemle, 1938/12. 571
- Féja Géza (1976): *Sűrű kerek erdő*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest p.216-217.
- ifj. Fekete Károly (2007): *Karácsony Sándor a teológus szemével, avagy Karácsony Sándor egyháztörténeti jelentősége*. Debrecen, DE. 2007. p.224-235.
- Fekete Lajos Péter (2005): *Új igazgató a kollégiumban*. Erdély Online, 2009. 10. 6.
- Fenyő Imre (2006): *Karácsony Sándor egyetemi szerepvállalása*. VI. ONK
- Fenyő Imre (2007a): *Arcképvázlat Karácsony Sándorról*. – p.185-189. In: *A „Debreceni Iskola”*, Budapest, Gondolat
- Fenyő Imre (2007b): *Karácsony Sándor „műhelye” a Debreceni Egyetemen*. –p.201- 211. In: *A „Debreceni Iskola”*, Budapest, Gondolat
- Fenyő Imre (2007c): *Karácsony Sándor egyetemen kívüli tevékenysége*. - p.212- 218. In: *A „Debreceni Iskola”*, Budapest, Gondolat
- Flitner, Wilhelm (1980): *Allgemeine Padagogic* [Általános pedagógia], Frankfurt
- Golemann, Daniel (2007): *Társas intelligencia – az emberi kapcsolatok új tudománya*. Budapest, Nyitott Könyvműhely
- Golnhofer Erzsébet- Nahalka István (szerk. 2001.): *A pedagógusok pedagógiája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Golnhofer Erzsébet (2004): *Hazai pedagógiai nézetek 1945-1949*. Iskolakultúra, Pécs
- Gurka Dezső (1999): *A kopernikuszi fordulat értelmezése Lakatos Imre tudományfilozófiájában*. Valóság 1999/6
- Gurka Dezső (2002): *Karácsony-körrel való kapcsolat mint Lakatos munkásságának egy lehetséges kontinuitáseleme*. – p. 99-107. Műhelytanulmányok, Budapest, BME
- Gyulai Árpád (1999): *Karácsony Sándor társaslélektani rendszere*. Új Pedagógiai Szemle, 1999. március
- Gyurgyák János (2007): *Ezzé lett magyar hazátok*. Osiris Kiadó, Budapest
- Hársfalvi Péter- Katona Béla: (1971): *„Én szőke városom”: írások Nyíregyházáról*. Nyíregyháza, p.61-67.
- Hatvany László (szerk. 1994): *Karácsony Sándor pedagógiai írásaiból. 9 tanulmány, 1922-1946*, Csökmei kör, Pécel
- Henz, Hubert (1975): *Lehrbuch der Systematischen Padagogik* [A rendszeres pedagógia tankönyve], Freiburg
- Horváth Sándorné (2009): *Emléknepok a Karácsony Sándor Általános Művelődési Központban*. Földesi Hírlevél, Földes, 2009. IV. negyedév, 3.o.

Jancsó Kálmánné – Kelemenné Farkas Márta – Korzenszky Richárd (szerk.) (1996): *Evangéliumi nevelés lélekben és igazságban*. Bencés Kiadó, Pannonhalma

Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (1987): *Magyar Értelmező Kéziszótár A-Ly*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Jócsik Lajos (1943): *Szárszó, 1943*. Sorsunk, 1943/10. p.792-793.

Jócsik Lajos (1978): *Meditáció Féja Géza ravatalánál*. Forrás, 1978/11. p.47-48.

Kalmár László (1986): *Integrállevél, Matematikai írások*, Gondolat, Budapest

Kálvin János (1986): *Tanítás a keresztyén vallásra*. MRE Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest

Karacs Zsigmond (1986): *Karácsony Sándor önállóan megjelent műveinek bibliográfiája*, Debrecen

Karacs Zsigmond (1992): *Karácsony Sándor bibliográfiája*, Karácsony Sándor Művelődési Társaság Füzetei 1. Karácsony Sándor emlékkiállítás és bibliográfia, Földes

Karacs Zsigmond (2008): *Karácsony Sándor és a zsidóság – a szülőfalu hagyományainak vonzásában*. KSMT, Hektográf Nyomda, Püspökladány p.84-92.

Karácsony Sándor (1930): *Regős Káté*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség

Karácsony Sándor (1931): *Leckék a leckéről*. Budapest, Erő

Karácsony Sándor (1938): *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon*. Exodus, Budapest

Karácsony Sándor (1939): *Uj háromkirályok csillaga*. Budapest: Exodus

Karácsony Sándor (1941): *Pér község és plébánia története*. Győr

Karácsony Sándor (1943a): *A csucsai front*. Budapest, Exodus

Karácsony Sándor (1943b): *Aki dudás akar lenni*. Kolozsvár: Exodus

Karácsony Sándor (1945): *A magyar demokrácia* Budapest. Exodus

Karácsony Sándor (1985, 1.kiadása 1939, 3. kiadás 2009): *A magyar észjárás*. Budapest: Magvető kiadó

Karácsony Sándor (1991): *Nyugati világnézetünk felemás igában*. Kolozsvár, Üzenet Szerkesztősége

Karácsony Sándor (1993): *Magyar nevelés*. Pécel: Csökmei Kör

Karácsony Sándor (1995): *Hatalom alá vetett ember*. Budapest: Harmat Kiadó

Karácsony Sándor (1997): *A cinikus Mikszáth*. Budapest: Hét Krajcár Kiadó

Karácsony Sándor (1999): *A nyolcéves háború*. Pécel: Csökmei Kör

Karácsony Sándor (2001, 1.kiadása 1947): *A magyar béke*. Pécel: Csökmei Kör

Karácsony Sándor (2002, 1. kiadása 1942): *Ocsúdó magyarság*. Budapest: Széphalom Könyvműhely

- Karácsony Sándor (2005, 1.kiadása 1946): *Magyar ifjúság*. Budapest: Széphalom Könyvműhely
- Karácsony Sándor (2003, 1.kiadása 1933): *Magyarság és nevelés*. Budapest: Áron Kiadó
- Karácsony Sándor (2004, 1.kiadása 1943): *A magyarok Istene*. Budapest: Széphalom Könyvműhely
- Karácsony Sándor (2006, 1.kiadása 1941): *A könyvek lelke*. Budapest: Széphalom Könyvműhely
- Karikó Sándor (2003): *Karácsony Sándor hagyatéka*. Iskolalultúra 2003/11. 125-126.o.
- Katona Imréné (1959) *Néhány kérdés Karácsony Sándor pedagógiájában Magyar Neveléstörténeti Tanulmányok* p.205-247. Tankönyvkiadó, Budapest
- Kerékgyártó Elemér (1955): *A „népies – karácsonyista” társadalomfelfogásról*. Társadalmi Szemle február – március p.117-138
- Kiss Árpád (1948): *A köznevelés évkönyve*. Magyar Vallás- és Közoktatási Minisztérium, Budapest
- Kemény Gábor (1986): *A pedagógiai tudat kialakulása Magyarországon*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Komlósi Piroska (2008): *A spiritualitás képviselése a kommunikáció oktatásban*, Studia Caroliensia. 2008. 2.szám p.84-98.o.
- Komlósi Sándor (2007): *Karácsony Sándor a debreceni katedrán*. - p. 190- 200. In: *A „Debreceni Iskola”*, Budapest, Gondolat
- Kontra György (1985): *Karácsony Sándor*. OPKM, Budapest
- Kontra György (2003): *Karácsony Sándor, a nagyhírű professzor*, Budapest, BIP
- Kontra György (2009): *Karácsony Sándor, a nagyhírű professzor*, Földes - Budapest, Karácsony Sándor Művelődési Társaság - Gondolat
- Kopp Erika (2007): *Mai magyar református középiskolák identitása*. Studia Caroliensia, Budapest
- Kotschy Beáta (2000): *A keresztény pedagógus és az iskola*. Vigilia 5. szám p.345-356.
- Kovács Imre (1943): *Ifjúsági parlament a Balaton partján*. Híd, 1943, október 1. p.9-11.
- Köte Sándor (1997): *A hazai neveléstudomány tudományelméleti alapkérdései*. Budapest
- Kövendi Dénes (1996): *Ifjúság és hivatás Karácsony Sándor szemével*. Új Pedagógiai Szemle, 1996/6 szám p.15-22.
- Kövendi Dénes (2000): *Karácsony Sándor, az alkotó*. Magyar Szemle, Budapest, IX.3.szám
- Kövendi Dénes (2004): *Karácsony Sándor folyóiratcikkeinek bibliográfiája*. Csökmei Kör, Pécel

- Kron, Friedrich W. (1997): *Pedagógia*. Budapest, Osiris
- Kulcsár Endre (1897): *A magyar stílus* II. kötet. Debrecen
- Lányi Gusztáv (1994): *A negyedik oldal*. Valóság, 1994/2. p.81-89.
- Lányi Gusztáv (1982): *Karácsony Sándor társaslélektani rendszere*. Magyar Filozófiai Szemle 1982. 6.szám p.836- 876.
- Lányi Gusztáv (1985): *Egy társaslélektani „nemzetkarakterológiáról” – Karácsony Sándor magyarságkonceptiója*. Világosság 1985/12.szám
- Lányi Gusztáv (2000): *Magyarság, protestantizmus, társaslélektan*. Budapest, Osiris
- Lányi Gusztáv (2002): *A Tudományos észjárás és karizmatikus tudás* BUKSZ 2002. január 14.
- Lendvai L. Ferenc (1976): *Protestantizmus és magyarság Karácsony Sándor pedagógiájában*. Világosság 1976. 2.szám
- Lendvai L. Ferenc (1986): *Protestantizmus, forradalom, magyarság*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Lendvai L. Ferenc (1993): *Egy magyar filozófus: Karácsony Sándor*. Budapest, Akadémia
- Lendvai L. Ferenc (2003): *Magyarság és nevelés*. Válogatott tanulmányok. Budapest, Áron Kiadó
- Lükő Gábor (2001): *A magyar lélek formái*. Táton Bt, Budapest
- Magyar Néprajzi Lexikon 1-5. (1982) Akadémiai Kiadó, Budapest
- Magyar Életrajzi Lexikon I-II. (1982) Akadémiai Kiadó, Budapest
- Mátrai László (1979): *Reformpedagógia – alulnézetben*. Kortárs, 1979. 3.szám, p.409-416.
- Mátrai László (1982): *Műhelyeim története*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó
- Miklóssy Endre (1997): *Karácsony Sándor, az embertárs*. Magyar Szemle 1998. 7-8.szám
- Nagy Mária (szerk., 2005): *A pedagógusszakma megújításának kihívásai*, OM, Budapest
- Nagy Sándor (1984): *Az oktatáselmélet alapkérdései*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Nagy Sándor (1977, szerk.): *Pedagógiai Lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Németh András (szerk., 2002a): *Reformpedagógia – történeti tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest
- Németh András (2002b): *A magyar neveléstudomány fejlődéstörténete*. Osiris, Budapest
- Németh András – Pukánszky Béla (2004): *A pedagógia problémátörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Németh András – Pukánszky Béla (2005): *Neveléstörténet*. Osiris Kiadó, Budapest
- Németh László (1964): *Mai témák*. Budapest. Gondolat
- Németh László (1980): *Utolsó széttekintés*. Budapest. Gondolat

- Németh László (1942): *Kisebbségben*. I-II. Magyar Élet kiadása. p.169.
- Norbert Kluge (1994): *Bevezetés a rendszeres pedagógiába*. Keraban, Budapest
- Pálhegyi Ferenc (1998): *Van-e keresztyén pedagógia?* Új Pedagógiai Szemle, 1998/12 p.16-22.
- Pálhegyi Ferenc (2000): *Van-e keresztyén pedagógia?* Bibliaiskolák Közössége Kiadó
- Petrikás Árpád (szerk., 1991): *Karácsony Sándor öröksége*. DAB, Debrecen
- Péterfia Gáborné (1998): *Karácsony Sándor pedagógiai és katechetikai elvei*, Kolozsvár
- Pléh Csaba (2001): *Lányi Gusztáv: Magyarország, protestantizmus, társaslélektan*. BUKSZ 13. p.380-384.
- Pléh Csaba-Boross Ottilia (szerk) (2004): *Bevezetés a pszichológiába*, Budapest, Osiris,
- Pompor Zoltán (szerk., 2008): *Református Pedagógus Identitás I.*, Református Pedagógiai Intézet, Budapest
- P. Mészáros György (2005): *Keresztény pedagógia?* Mester és Tanítványa I. p.44-52.
- Pukánszky Béla – Németh András (1997): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Schleiermacher F. D. E. (1964): *Ausgewahlte padagogische Schriften [Válogatott pedagógiai írások]*, Padenborn
- Sáska Géza (2006): *A reformpedagógia alakváltozása az 1945-ös „kis” és az 1947 utáni nagy rendszerváltást követő időszakban*. Magyar Pedagógia 106.évf. 4. sz. p.263-285.
- Sáska Géza (2008): *Alkalmazott lélektan és reformpedagógia 1945 után*. Beszélő, 2008/1
- Szathmáry Lajos (1980): *In memoriam Karácsony Sándor* Confessio 1. szám
- Szathmáry Lajos (1982): *Megemlékezés Karácsony Sándorról*. Confessio, 1982/2. p.102–103.
- Székácsné Vida Mária (1980): *A művészeti nevelés hatásrendszere*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Szekfű Gyula (1939): *Lírai történelemszemlélet*. Magyar Szemle, 1939. aug. p.303-306.
- Szenczi Árpád (2000): *Neveléstani alapkérdések*. Eötvös Kiadó, Budapest
- Szenczi Árpád (2005a): *Neveléslélektani alapkérdések*. Nagykőrös
- Szenczi Árpád (szerk. 2005b): *Válogatás Karácsony Sándor életművének kutatásaiból*. Hallgatói tanulmánykötet. Nagykőrös
- Szépe György (szerk., 1976): *Az anyanyelvi oktatás korszerűsítéséért*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Szolláth Dávid (2004): *A kultusz kutatás két tendenciája*. BUKSZ, 2004. 3. sz.

- Sz. Tóth János (2002): *Karácsony Sándor és a népfőiskolai mozgalom*. Művelődés – Népfőiskola - Társadalom 2002/1.
- Takács Géza (1993): *Karácsony Sándor öröksége*. Új Pedagógiai Szemle, 1993/2. p.107-108.
- Takáts József (szerk.) (2003): *Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. Kijárat Kiadó, Budapest
- Trapp, Ernst Christian (1780): *Versuch einer Padagogik* [Pedagógiai kísérlet], Berlin
- Trencsényi László (1991): *Találkozások Karácsony Sándorral*. Fejlesztő Pedagógia, 1991/2. 21.
- Trosits András (szerk.) (2002): *Gyakorlati keresztény pedagógia*. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola könyv sorozat. 2002
- Vekerdy Tamás (1991): *Nyugati világnézetünk felemás igában*. Magyar Pszichológiai Szemle, 1991/5-6. p.587- 594.
- Weber, Max (1982): *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Zsolnai József (1996): *Bevezetés a pedagógiai gondolkodásba*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Zsolnai József (1996a): *Az alkotó pedagógia programja*. In: Alkotó pedagógia JPTE., p.45-76
- Zsolnai József (1996b): *A pedagógia új rendszer címszavakban*. Nemzeti Tankönyvkiadó
- Zsolnai József (2006): *A tudomány egésze*. Műszaki Kiadó, Budapest

Interneten elérhető források:

1. Deme Tamás: Egy ökumenikus pedagógusműhely: a Sándor Kör
In: http://www.egyhaziforum.hu/kiadvanyok/cikkek/2000_01_02_03.htm
Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.
2. Karácsony Sándor Általános Iskola honlapja
In: <http://www.karacsonys-bp.sulinet.hu/KaracsonySandor.html>:
Utolsó letöltés dátuma 2009. 5. 12.
3. OM rendelet az oktatási miniszter által adományozható szakmai elismerésekről
In: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900024.OM
Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.
4. Magyar Református Egyház Közoktatási Törvénye
In: http://reformatus.hu/adattar/torv/1995_I_2005_II_tv.pdf
Utolsó letöltés dátuma: 2009. 10. 5.

5. Andics Erzsébet

In: <http://kultura.hu/main.php?folderID=961&articleID=274945&ctag=articlelist&iid=1>

Utolsó letöltés dátuma: 2009. 10. 16.

6. Lendvai L. Ferenc

In: <http://www.uni-miskolc.hu/~filtort/lendvai/lendvai.htm>

Utolsó letöltés dátuma: 2009. 11. 07.

7. <http://www.uni-miskolc.hu/~waldorf/vekerdy2.htm> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 11. 04.

8. Vekerdy Tamás: *Tanuló – tantárgy- tanár.*

In: <http://konferenciakalauz.hu/.../7378-dr-vekerdy-tamas-gyerekkortol-a-kamaszkorig-karacsony-sandor-modszere>

Utolsó letöltés dátuma: 2009. 11. 04.

9. Vekerdy Tamás: A Waldorf-pedagógiáról

In: <http://www.waldorfsuli.hu/vekerdytamás/waldorfpedagogia>

Utolsó letöltés dátuma: 2009. 11. 04.

10. Waldorf –kezdemenyezés, Angyalföld

In: <http://waldorf13.blogspot.com/.../karacsony-sndor-1891-1952-pedagogiai-s.html>

Utolsó letöltés dátuma: 2009. 11. 04.

11. KRE honlapja

In: <http://www.kre.hu> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 09. 25

12. SRTA honlapja

In: <http://www.srta.hu> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 09. 25

13. DRHE honlapja

In: <http://www.drhe.hu> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 09. 25

14. DE honlapja

In: <http://www.unideb.hu> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 09. 25

15. KFRTKF honlapja

In: <http://www.kfrtkf.hu> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 09. 25

16. PRTA honlapja

In: <http://www.ppta.hu> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 09. 25.

17. Földes Községi Könyvtár Karácsony Sándor Emlékiállítás

In: <http://www.vk-foldes.bibl.hu/nofrm/nofrmksk3.html> Utolsó letöltés dátuma: 2009. 10.11.

18. Nagykőrös város hivatalos honlapja

In: http://www.nagykoros.hu/index.php?t=varos_karacsonyi_skk Utolsó letöltés dátuma: 2009. 10.11.

19. Deme Tamás

In: <http://www.felnottoktatasesztergom.com/.../eu-cv/dr-deme-tamas-magyar.doc> Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.

20. Új igazgató a kollégium élén – Erdély online

In: <http://www.erdon.ro/hirek/im:haon:culture-seta/cikk/uj-igazgato-a-kollegium-elen/cn/haon-news-ed02-20051006-044038> Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.

21. Kövendi Dénes: Karácsony Sándor, az alkotó In:

<http://www.magyarszemle.hu/szamok/2000/3/karacsony> Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.

22. Fábíán Gyula: Karácsony Sándor üzenete

In: <http://www.reformatus.hu/confessio/cikk.php?cikk=1995/2/figyelo1.htm> Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.

23. Emléknapotokat rendeztek Földesen – Földes Online In:

<http://www.haon.hu/lakohelyem/foldes/cikk/emleknapotokat-rendeztek-foldesen/cn/news-20090919-07594186> Utolsó letöltés dátuma: 2010. 02.04.

FÜGGELÉK

1. táblázat Karácsony Sándor filozófiájának főbb jellemzői

Karácsony filozófiai Jellemzőinek fontossága	KRE TFK (11 fő/átlag)	DRHE (2 fő/átl.)	DE BTK (5 fő/átl.)	KF TFK (3 fő/átl)	PRTA (1 fő)	Összesen (22 fő)	Egy főre jutó átlag
Magyarság	37 /3,36	4/2	17	12	3	73	3,31
Önképzés	34/3,09	7/3,5	16	9	3	69	3,13
Viszonyulás	32/2,91	6/3	17	8	2	65	2,95
Erkölcösség	40/3,64	7/3,5	18	10	3	78	3,54
Őszinteség	40/3,64	7/3,5	16	10	3	76	3,45
Empátia	38/3,45	7/3,5	15	9	3	72	3,27
Intelligencia	35/3,18	6/3	14	10	4	69	3,13
Optimizmus	31/2,82	6/3	13	11	3	64	2,90
Tolerancia	34/3,09	6/3	15	11	4	70	3,18
Hiteles magatartás	44/4	8/4	15	12	4	83	3,77
Problémaérzékenység	36/3,27	7/3,5	13	8	4	68	3,09
Református hit	42/3,82	5/2,5	17	11	3	78	3,54
Közösségi szellem	38/3,45	5/2,5	16	11	2	72	3,27
Alázatosság	33/3	6/3	13	11	2	65	2,95
Reflektív gondolkodás	33/3	8/4	13	8	4	66	3,00
Párbeszéd	36/3,27	7/3,5	16	10	4	73	3,31
Szemléletesség	35/3,18	4/2	14	9	3	65	2,95
Hatékonyosság	35/3,18	5/2,5	11	10	3	64	2,90
Példaadás	42/3,81	7/3,5	15	12	4	80	3,63
Közlékenység	31/2,82	4/2	14	8	3	60	2,72
						átlag:	3,2
						szórás:	0,28

2. táblázat Az oktatók véleménye a nevelési értékekről

Nevelési értékek	KRE TFK (10 fő)	DRHE (1 fő)	DE BTK (5 fő)	KF TFK (3 fő)	PRTA (1 fő)	Összesen (20 fő)	Egy főre jutó átlag
Magyarság	37	11	41	18	8	115	5,75
Önképzés	90	10	42	22	9	173	8,65
Viszonyulás	88	5	45	26	11	175	8,75
Erkölcösség	38	4	43	23	11	119	5,95
Őszinteség	67	11	29	21	11	139	6,95
Empátia	87	3	31	23	10	154	7,70
Intelligencia	88	11	44	23	7	173	8,65
Optimizmus	101	8	51	20	11	191	9,55
Tolerancia	91	9	39	13	6	158	7,90
Hiteles magatartás	41	1	10	6	1	59	2,95
Problémaérzékenység	99	6	43	18	5	171	8,55
Református hit	63	11	31	18	11	134	6,70
Közösségi szellem	91	11	36	15	11	164	8,20
Alázatosság	107	11	55	20	11	204	10,1
Reflektív gondolkodás	103	2	35	16	3	159	7,95
Párbeszéd	98	7	45	20	2	172	8,60
Szemléletesség	91	11	55	25	11	193	9,65
Hatékonyaság	84	11	50	19	11	175	8,75
Példaadás	72	11	45	6	4	138	6,90
Közlékenység	102	11	55	4	11	183	9,15
						átlag:	7,87
						szórás:	1,65

MELLÉKLETEK

1. számú MELLÉKLET

KÉRDŐÍV REFORMÁTUS FELSŐOKTATÁSBAN OKTATÓ PEDAGÓGUSOK, SZAKEMBEREK SZÁMÁRA

(Neveléstudományi Intézetek, Gyakorlati Teológiai Tanszékek, Valláspedagógiai Tanszékek oktatóinak)

1. Neme: *Férfi* *Nő*
2. Jelenlegi munkahelye:
3. Kérem húzza alá a helyes választ!
A vizsgált intézményben: *Főállásban* dolgozom. *Óraadó* vagyok.
4. Mikor szerezte első felsőfokú diplomáját?
5. Hol? (Melyik intézményben?)
6. Van pedagógus diplomája? *Igen* *Nem*
7. Milyen szaktárgyakat tanít?
8. Hány éve dolgozik ebben az intézményben?
9. Tanult-e Karácsony Sándorról egyetemi tanulmányai alatt? *Igen* *Nem*
10. Ha nem, akkor hol hallott róla először?
11. Tanítja Karácsony Sándor eszmerendszerét a hallgatóknak?
12. Milyen meggondolás alapján választotta a megtanítandó anyagok közé?
.....
.....
13. Karácsony Sándornak mely írásait, könyveit ajánlaná a hallgatóinak?
.....
.....
14. Ön szerint kiből lehet jó református pedagógus? Kérjük, a felsorolt sajátosságok fontosságát számokkal jelezze! 1-essel az Ön szerint a legfontosabbat jelölje. Több sajátosság is kaphat azonos számot.
Abból lehet jó református pedagógus,
aki hívő református,
aki jól tud kapcsolatot teremteni a hallgatókkal,
aki életpéldájával hitben megerősíti tanítványait,
aki szereti a hivatását,
aki megtanulta a pedagógiát
egyéb...

15. Az alábbiakban olyan sajátosságokat, emberi értékeket sorolunk fel, amelyek Karácsony Sándor eszmerendszerének jellemzői.

- A) Kérjük, pontozza ezeket 4-től 1-ig fontosságuk alapján! (A legfontosabbnak tartott 4 pont, a legkevésbé fontos 1 pont.)
- B) Rangsorolja az első tíz Ön által legfontosabbnak tartott értékeket! Válassza ki őket, majd 1-től 10-ig terjedő sorszámokkal jelezze a fontosságot, a legfontosabb kapja az 1-es sorszámot.

Karácsony Sándor eszmerendszerére jellemző sajátosságok	A	B
Magyarság		
Önképzés		
Viszonyulás		
Erkölcösség		
Őszinteség		
Empátia		
Intelligencia		
Optimizmus		
Tolerancia		
Hiteles magatartás		
Problémaérzékenység		
Református hit		
Közösségi szellem		
Alázatosság		
Reflektív gondolkodás		
Párbeszéd		
Szemléletesség		
Hatékonyság		
Példaadás		
Közlékenység		

16. Karácsony Sándort követendő példának tartja-e a református pedagógusok számára?

Miért?

.....

17. Kérem, értelmezze röviden mit jelent Ön számára Karácsony Sándor nevelésfilozófiája!

.....

.....

.....

.....

18. Az Ön pedagógiai munkájára hatással van Karácsony Sándor eszmerendszere?

Igen – nem – nem gondolkodom ezen

19. A következő állításokról döntse el, hogy mennyire ért egyet velük!

(1 a „legkevésbé”-t, 4 pedig a „leginkább”-ot jelenti.)

Karácsony Sándor nézetei idejét múltak. 1 2 3 4

Karácsony Sándor nevelési elvei illeszkednek a református egyház által képviselt nevelési elvekhez. 1 2 3 4

Karácsony Sándor nevelésfilozófiáját fontos, hogy megismerjék a református pedagógusok.

1 2 3 4

20. Karácsony Sándor életútjában, nevelésfilozófiájában van-e olyan tevékenység, elv, nézet, amellyel nem ért egyet, illetve vitatott az Ön számára? Ha igen, akkor röviden fejtse ki.

.....

.....

.....

.....

.....

Válaszait nagyon köszönöm.

Bognárné Kocsis Judit

PhD hallgató

Pannon Egyetem

2. számú MELLÉKLET

Interjú Kocsev Miklóssal,

a Pápai Református Teológiai Akadémia Gyakorlati Tanszékvezetőjével,
a Katechetika kurzustárgy oktatójával

Helyszín: a Pápai Református Teológiai Akadémia

Időpont: 2009. június 8.

- Karácsony Sándor neve szerepel a tematikában, a katechetika tantárgy leírásánál. Mi volt a választás alapja?
- Azért választottuk a tematikába, mert egyrészt kollégánk, Fodorné Nagy Sarolta doktori dolgozatában utalt Karácsony Sándorra, ez volt az egyik indítók, mivel az ő könyvét, mármint Fodorné Nagy Sarolta könyvét is használjuk tananyagként Katechézis kommunikációs problémáink címmel, másrészt, ha pontosan jól emlékszem, volt egyszer érintőlegesen Balatonszárszón SDG konferenciaközpontban, szerintem oktatás, pedagógiai, értelmiségi hétvége, amikor szóba került Karácsony Sándor neve, és az ő elképzeléseivel, elméletével részben ott sikerült találkozni, másrészt kezünkbe került egy-két újabb megújított kiadvány az ő munkáinak, ez a harmadik, a negyedik pedig, hogy találkoztam Deme Tamással, annak idején még nem voltam pápai érintett vagy éppen akkor kezdődött az egész pápai történet, inkább így mondanám és akkor ő maga is felhívta a figyelmemet arra, hogy milyen jó, hogy foglalkozunk Karácsony Sándorral.
- Deme Tamással hol találkozott?
- Deme Tamás akkor még Pécsen tanított. Voltak nekünk akkor még ilyen úgymond Szárszói Esték című összejövetelek, amit Fekete György tartott kézbe, akinek nagyon jó baráti kapcsolatai vannak, többek között Deme Tamás is ehhez a kapcsolatrendszerhez tartozott, meg szoktuk beszélni, hogy kit hív meg, ki érdekes, ki nem és akkor volt egy ilyen pedagógia, pszichológia, építészet, ének, kultúra és pop-rock, és így került Deme Tamás, akkor még pécsi tanár Szárszóra. Karácsony Sándorról, illetve az ő oktatási módszeréről, elméletéről tartott egy előadást.

- A tanítási órákon Karácsony Sándorról mi kerül leginkább szóba?
- Hát tulajdonképpen a magyar vallásra vonatkozó elgondolásait tartom én fontosnak, ő annak idején, hogy látta, egy fajta tükörképet tart a mai teológusok elé, ők milyen párbeszédbe kerülnek Karácsony Sándorral, az ő általa vallott nézetek kapcsán. Mindenesetre úgy szeretném, hogy Karácsony Sándort bizonyos fokig megismerjék, na, hogy volt itt valaki, aki nagyon sokat jelentett a világháború környékén a magyar református oktatásnak. És mit szólunk ehhez, ami közül nagyon sokat hasznosítani lehet az oktatásban.
- Mint egy példakép?
- Igen, mint egy példakép.
- A hallgatók nyitottak egyébként ...
- A hallgatók nyitottak, bár visszafogottabbak ezen a téren, nemcsak azért, mert nyilván nem olyan nagy hallgatóságról beszélünk...
- Mennyi a hallgatók száma?
- Évfolyamonként tíz emberről beszélünk, tehát azon kívül, hogy elolvassák, amit Fodorné Nagy Sarolta írt a dolgozatában Karácsony Sándorról, azon kívül csak sejteni lehet, hogyha találkoznak munkájával nem lesz idegen számukra, a szükséges minimumot, ebből a könyvből Karácsony Sándorról megteszik, de ezen kívül visszajelzéseket nem igazán kaptam. Hozzáteve azt is persze, hogy a katechetika nálunk csak egy féléves blokk, heti két órában, ahol Karácsony Sándorral lehet találkozni és vannak közöttünk sokan olyan végzett teológusok Pápán, akik elmentek akkor még Szegeden működő Debreceni Teológiára Vallástanár szakára, hogy vallástanár diplomát szerezzenek, ők ott mennyit hallottak Karácsony Sándorról, ezt nekem elég nehéz lenne megsaccolni.
- Azóta meg is szűnt.
- Már csak azért is nehéz megsaccolni, mert ezeknek a hallgatóknak egy része akkor kezdte el ezt az oktatást, másoddiplomás képzést, amikor már volt a teológusi diplomájuk, aminek visszakapcsolása nem igen volt.
- A gyakorlatban a gyülekezeti munkája során katechéta is?
- Igen, ez ideig, a mostani nyárig, gyülekezeti lelkész is vagyok és mondhetem, hogy szinte poén szinten is szoktam a gyerekeknek Karácsony Sándorról beszélni, de hát nyilván ez csak egy általános iskolai szint, legfeljebb ha a nevet megjegyzi már akkor örül az ember, hogy volt egy ilyen ember aki fontos volt a református oktatás számára.
- Szakdolgozatként választják a hallgatók?

- Szakdolgozatként nem választotta még senki. Hozzáteve, hogy 2001 óta katechetikai szakdolgozat alig-alig született, most éppen ma volt egy, megvédés alatt, ahol a reformpedagógiai módszereket választotta a dolgozatírója, de katechetikából nem nagyon szoktak dolgozatot írni a hallgatók. Szerintem azért, mert a hatodik év a dolgozatírás ideje, az első félév egyben a gyakorlati gyülekezeti munka, ahol rájönnek arra, hogy az egyik legnehezebb a hittanoktatás. S valószínű, hogy ez el is veszi a kedvüket a témától, s volt alkalmam ugyan záróvizsga dolgozatot olvasnom Sárospatakról, Budapestről Karácsony Sándorról, de sajnós azt kell, hogy mondjam, hogy itt még megemlítés szintjén sem olvastam. Sajnos.
- Az ok talán az lehet, hogy akik idejárnak elsősorban lelkészek akarnak lenni és nem hitoktatók.
- Igen, ez kétségtelen.
- Most már van hitoktatói képzés, akik segítik a lelkész munkáját.
- Mit emelne ki Karácsony Sándor filozófiájából, Ön személyesen?
- Talán én azt tartanám fontosnak az ő részéről, hogy a nép, a nemzet, a kultúra, a másik ember, az egyház, anélkül, hogy az egyiket is kiemelném, rangsorolnám, számomra ez harmóniában volt, ezek összetartoznak és ebben az egységben kell gondolkodni, mint ahogy a teológia is mondja, hogy az egész emberben gondolkodjunk, az egész létet nézzük – nemzet, egyház, hit, kultúra, abban az időben penge élen táncolt, fontos volt küzdeni érte és Karácsony Sándor, mint egy példakép egységben látta és volt elképzelése, hogy hogyan tovább, manapság nincs sok előremutató ötletünk. Számomra, ezért egy nehéz időben is tudott gondolkodni ezekről és el is merte mondani és el is tudta mondani
- A református felsőoktatásban manapság ez a fajta szemlélet megjelenik?
- Összességében nézve valószínűleg az utóbbi évtizedeket tekintve bizonyos értelemben igen, de csak általánosságban. Különösképpen a 2002 óta, most nem akarok a FIDESZ kormány bukása és az MSZP hatalomra jutásáról beszélni, de mindenhol ott voltak egy részük még most is, a március 15, az Orbán beszédeken át, az október 23-ig, benne volt a politika, a nemzeti elkötelezettség, valószínűleg a sor végére állt a magyar nemzet mint kulturális örökség, de a nemzetkérdés, a sorskérdések a hitkérdések mint egy láthatatlan motivációként ott voltak
- Karácsony Sándor azt mondja, hogy a magyaroknak legmegfelelőbb vallás a református.
- Igen.

- A református felsőoktatásban megfigyelhető a bekerülő hallgatók minőségi szintjének csökkenése?
- A rektornak meg a rektor helyettes úrnak is folyamatos probléma ez. Különösen kiderül amikor a rektor helyettes filozófiát tanít, hogy mire képesek a hallgatók, mire fogékonyak és mire nem. Általánosságban véve bizonyos színvonal esés van, de csak általánosságban beszélek, mert vannak kiemelkedő karibélű hallgatók is, akik messze felette vannak az átlagnak. Azt is be kell látni, hogy nagy általánosságban nincs nagy különbség bármelyik iskolát nézve is, sokszor a húzó erőknek sincs versenytársa. Általánosságban beszélek, de a református felsőoktatásban a felvételi rendszernek köszönhetően eléggé forognak a hallgatók, ha nem bírják tovább, akkor eljönnek ide, nálunk megfordul budapesti, elmennek Budapestre, eljönnek Sárospatakról elmennek Sárospatakra, egyedül Debrecen az, amelyik viszonylagosan kiesik, egy kettő van, de az a legkevesebb, s ezeken a hallgatókon keresztül le lehet mérni, hogy igazából ugyanazzal az anyaggal dolgozunk. Talán egy viszonylagos jó közepes református gimnázium vagy egyházi gimnáziumi érettségi ad egy jó pozitívumot.
- Első helyen jelölik meg a teológiát?
- Ez változó. 50-50%. Az más kérdés, hogy a teológiák között is van egy íratlan párharc, verseny. Tipikus jellemző, hogy akik Pápára jártak gimnáziumba, jóval kevesebben jelentkeznek ide teológiára, de mégis vannak, hanem inkább elmennek Budapestre, mert elég volt 4 vagy 6 év Pápából. Ugyanakkor azt is hozzá kell tennem, hogy nagyon jó képességűek maradtak itt a gimnáziumból és végeznek, éppen a napokban is kettő.
- Akkor segíti egymást a két intézmény?
- Annyiban összefonódnak a szálak, hogy vannak nálunk is gimnáziumi tanárok pl. latintanár, informatika, de még a katechetika gyakorlatunkat 4., 5. éves hallgatók, mert nekem az az alapelvem, hogy ne csak elméletet tanuljanak a hallgatók, hanem látogassanak meg legalább két hittan órát a gimnáziumba. Egyrészt, hogy találkozzanak a náluk fiatalabb nemzedékkal, próbálják ki magukat, hogy ezen keresztül is el kezdjenek gondolkodni, hogy mi is nehéz ebben a történelemben, minden félévben vannak ott gyakorlaton, hospitálók. Ez megy kezdetektől fogva 2002óta folyamatosan.
- Milyen problémákat, nehézségeket lát a református felsőoktatásban?
- Ami nem kell, hogy legyen: református identitásból fakadó gőg a hallgatókban, hogy reformátusok vagyunk, mi vagyunk az igazi magyar vallás és, hogy rá kell, hogy

jöjjenek, hogy a lelkész az egy különleges emberfajta. A lelkészlet, a lelkészi pálya már nem az amivel a nagyszülők, elődök reménykedtek. Hogy megbecsült tagjai legyünk a társadalomnak, azért meg kell küzdeni, magától senki nem lesz automatikusan azzá, tehát egy olyan alapállást varok, várnék a hallgatóktól, hogy nem vagyunk többek, mint a másik ember. Tanulhatunk valami nagyon szép dolgot, de abból a nagyon szép dologból mi egyéb előnyünk, megbecsülésünk származzon, azért bizony hosszú éveken keresztül megbízható, hűséges munkára van szükség. Tehát készüljenek fel arra, hogy azért, hogy én vagyok a református lelkész nem jelent semmit, bárki mondhatja magáról, hogy én vagyok a helyi iskolaigazgató, ahhoz, hogy becsülete legyen neki is meg kell küzdeni. Kellő alázat, küzdőképesség és így erősítjük magunkat. Másrészt fontosnak tartom, hogy a hallgatók küzdjenek egymással, ne elégedjenek meg. Harmadrészt fontosnak tartanám, hogy ne szűküljenek be: van egy kisváros eléggé lezárt világa, hajlamossá teszi őket, hogy megvagyunk a magunk köreiből is, nem keresik a kapcsolatot a külvilág felé. Ne csak teológusok legyenek, hanem emberek legyenek.

- Ön Budapesten végzett. Más világ volt az?
- Hát Budapest azért sok mindent kínált kulturális értelemben akár. Találkozások, más egyetemistákkal. Pápanak ez is nagy nehézsége, igaz, hogy itt van a veszprémi egyetem pedagógia kara, de azon is évfolyamonként vagy 20 ember van, az ő órabeosztásukat is nehéz összeegyeztetni, nem is találkozik az ember velük és hát felsőfokú intézményből Pápan csak ez az egy van, nincs kivel találkozniuk.
- Hiányolják a hallgatók a többi egyetemistával való találkozást?
- Igen. De ez általunk nem megváltoztatható.
- Akik itt végeznek el tudnak helyezkedni az egyetem után?
- Igen. Most egy egészséges egyensúly van a nyugdíjba vonulók és a frissen végzettek között.
- A tantestület az indulás óta egységes vagy van mozgás a tanárok körében?
- Nagy változás nincs. 2001 óta itt vagyok egy ember ment el és egy jött.
- A hallgatókkal sikerül kialakítani személyesebb viszonyt, hogy ilyen kevesen vannak?
- Igen. Tanszékenként vannak idézőjelben saját választottjai, akikkel jobban együtt tud működni, munkálkodni, másrészt azért a Mikulás estek, évvárók, deáklakomák, van 2-3 évente 2-3 olyan találkozási pont, illetve a hallgatói önkormányzattal néha kitalálnak egy-egy közös estét, találkozást diák tanárral, hogy őszinte, magánélet történéseit

követhetjük egymásnál. A kollégiumban itt vagyunk, elmegyünk együtt futbalozni, egyik kollégámmal ez rendszeres programunk.

- Hány napot kell itt tölteni?
- Tanszékvezetőknek illik lét napot itt tölteni, van hogy itt vagyunk hármat is, de általában 2. Az óraadóknak rendszerint egy nap.
- Leginkább csak lelkészek oktatnak itt?
- Igen. Gyakorló lelkészek egy-két kivétellel. Kivétel az énektanár, meg az óraadók.
- Milyen értékek átadására törekszik mint oktató?
- A hitelesség. Úgy látom egyre fontosabb érték lett. A szakmai hozzáértés és az az igény, hogy képes legyek nyitottan, változásra hajló emberként élni. Az, hogy lett egy diplomám a történet nem zárult le sőt, a történetnek a kezdő lépésinél vagyunk. Tanulni tovább, képezni tovább az embernek.
- Amikor a hallgatókat elbocsájtja milyen útravalót mond nekik hasonló?
- Hát valami ilyet. Alkalmasság és képesség két külön történet.
- Milyen céljai vannak a jövőre nézve?
- Elég idős vagyok, így nekem bizonyos behatárolt lehetőségeim vannak. Ha minden normálisan működik akkor még 10 évem van. Elég sok területen mozgok. Részt veszek a Gyökössi intézet képzésein, a lelkészek lelkipálos képzésein, a dunántúli egyházkerület tanulmányi felelőse vagyok, hogy mivel kínáljuk meg a lelkészeket milyen képzésekkel. Van nekünk egy lelkipálos egyesületünk, ott is megszervezem az éves programot, próbálunk jó embereket külföldről is behozni. Tagja vagyok interkulturális egyesületnek évenként más országba megyünk. Tennivaló van bőven. Egyelőre tetszik is meg bírom. Hála Istennek holland ösztöndíjas lehettem és a holland egyetem hallgatójaként. Hála Istennek jó embereket ismerhettem meg
- Lelkipálosként milyen problémákkal találkozik?
- A képesség és alkalmasság kérdése egyre súlyosabb kérdés. Az elmúlt évek tapasztalatai engem is arra ösztönöztek, hogy a lelkészképzésben a világerő se engedjünk be olyan lelkészeket, akik akár az alkalmasságukban megkérdőjeleződnek, mert ez előbb vagy utóbb, mint egy rossz betegség felüti a fejét. Egy-két esetben jobban kellett volna figyelni. Nyilván fájdalmas bárkitől elbúcsúzni, de még mindig jobb, mintha pár év múlva tragédia történik. Néhány lelkész nem tudja pontosan, hogy mire vállalkozik. Nem beszélünk sok témáról Magyarországon, amit a nyugat-európai egyházak már régóta feszegetnek pl. a hallgatóknak is mondom, hogy nem

csodálkozzanak azon, ha odaáll eléjük egy homoszexuális pár, hogy ők össze akarnak házasodni, akkor mit csinálnak címszóval. A lelkészek között is van, ha nem is beszélünk róla, akik szenvedélybetegek, kiüresítik a kasszát és egyik helyről a másikra sodródnak – a játékszenvedély, a megélhetés okozta elbizonytalanodás kitudja hová viszi az embert.

- Akkor gondolom a képzésben erre különösen odafigyelnek...
- Igen. Fontos az, hogy fizikailag és mentálisan egészséges emberek jöjjenek és megbízhatóak legyenek, amennyire lehet látni.
- Alkalmassági vizsgák...
- Voltak egy hetes alkalmassági vizsgák Budapesten, de jórészt közülük kerültek ki az öngyilkosságot elkövetett lelkészek – kitudja 4-5 év alatt mi történik.
- Köszönöm szépen az interjút.

3. számú MELLÉKLET

Interjú Szenczi Árpáddal és Nagy Istvánval

a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara

Helyszín: Nagykőrös, Tanítóképző Főiskola

Időpont: 2009. június 29.

Interjú Szenczi Árpáddal, KRE Pedagógiai Intézetének vezetőjével

- Nagykőrösről több helyen olvasható és hallható is, hogy ebben az intézményben Karácsony Sándor szellemében oktatnak. Mit jelent ez tulajdonképpen?
- A gyökerek biztosan Karácsony Sándor pedagógiájához nyúlnak vissza. Két időbeli rendszerrel szeretném ezt bizonyítani. Az első időszak úgy gondolom spontán módon fordult Karácsony Sándor felé. Ez az első időszak a 90-es évek elejétől tartott 12-15 esztendőn keresztül, amikor ráérezéssel, illetve a Karácsony Sándor hagyaték rehabilitációjával, ahogy haladtak a kollégáim is a feldolgozásba. Illetve, ahogy megalakult a református egyház Doktorok Kollégiumának Pedagógia szekciója és ott Kontra György, Komlósi Sándor, Pálhegyi Ferenc, Újfalussy József és a többiek javaslatára, mintegy 14-15 volt Karácsony Sándor tanítvány foglalt helyet az alapító tagok között, visszagondolva én voltam a legfiatalabb. Én akkor még elég keveset hallottam Karácsony Sándorról, mindösszesen annyi fogta meg a figyelmemet a Magyar Pedagógiai Társaságon keresztül, a *Magyar Pedagógiában* 1990-ben megjelent egy cikk Trencsényi Lászlótól, hogy volt egy Karácsony Sándor, tehát én így érkeztem erre az alapító ülésre, nem tudtam, hogy gyakorlatilag mi vár ránk. Ezenkívül ismerve az ősi nagykőrösi tanítóképző életét, szellemi hagyatékát az akkori értesítőkből, visszaemlékezésekből, öreg diákokkal történt találkozásokból, sejtettem, hogy itt valami más történik, nemcsak azért, hogy kis létszámú képzőként indult Nagykőrös újra, hanem valami más is van itt, ami miatt a református jelzöt is kapta. A másik mélyebb dolog már, hogy a 90-es évek végétől már tudatosan dolgoztuk fel a Karácsony Sándori hagyatékot. Ehhez az időszakhoz még egy hasonló gondolkodó tartozott Nagykőrösön - 1957-ig Imre Sándor pedagógiája határozta meg a

mindennapi gyakorlatot. És ez a mindennapok, főleg gyakorlati pedagógia volt, de azért továbbra is most már tudatosan érdekel bennünket, hogy hogyan van ez. Mondjuk Karácsony Sándor nincs annyit jelen a nagykőrösi képzőben, mint Imre Sándor ez most már egyértelműen bizonyított. Imre Sándor szinte heti rendszerességgel jelen volt Nagykőrösön. Imre Sándor a rendszerszemléletet és a nemzetnevelés országos irányvonalát képviselte, a református töltetet, a református szellemiségű tanítóképzés voltát, kezdve a cserkészettől egészen a SDG-ig bezáróan tetten lehet érni a dokumentumok és a kutatások alapján, hogy Karácsony Sándori eszmeiséget vallottak, még ha azt a visszaemlékezők gyakran nem is tudták.

- Ezek után érthető, hogy a tematikákban szerepel Karácsony Sándor neve, vagyis ez indokolja a választást...
- Így van. A saját magunk képzését, az első időszakban főleg a tanítóképzés és a hittanoktatás határozta meg az első időszakban a főiskola létét, a kántorképzésben ez nem annyira dominált még, mert az egy más irányú dolog volt kezdetben is. De a két nagyobb területen a tanítóképzés és a hitoktatás területén egyértelműen ezeket a gyökereket kellett keresnünk és a megjelenítése mind a saját képzési programunkban, amely koherens volt az országos tanítóképzés programjával, de a helyi programban a hittanoktatásnak az egész leírásában, a kerettantervben egyértelműen Karácsony Sándornak szellemiségét vette fel kezdettől fogva.
- Karácsony Sándor rendszeréből mely elvek, részek válnak hangsúlyossá a képzés során szakmai, filozófiai szempontból?
- Volt jó néhány terület az elején, amit tisztázni kellett. Mindig azt vetettük fel az állami fórumokon is, hogy mitől református az nagykőrösi képző, azt se lehetett mondani, hogy táblacserés iskola, mert '57-től itt már nem volt képzés. Az első válasz az volt, hogy kell egy olyan rendszernek lenni, mely rendszer más mint a meglévő. Ez a közös rendszer abban rejlett a hitoktatás és a tanítóképzésben, hogy minden dolog az Isteni törvényszerűségek jegyében ment végbe. Az első dolog az volt, hogy meghatározzuk, hogy mi az az Isteni, a keresztyén, a református pedagógia, ami az Isten rendjének felvázolásával történt – hogy mit jelent az, hogy Isten alapú egy rendszer. Amit Magyarország még ma sem tud, hogy mi a különbség hatalom és uralom között, mert ha most megszondáznánk az embereket, egyértelműen azt mondanák, hogy az uralom a negatív és a hatalom a pozitív, pedig az uralom a pozitív és a hatalom a negatív. Az uralom az Istentől kapott, Magyarország nem véletlen Szent Istváni örökségen nyugszik – kapta a hatalmat, az Úrtól kapta, ezért uralmi rendszerű volt. Nem akarok

szociológiai dolgokba belemerülni, hogy miért voltak köztisztviselőben álló földesurak vagy bírók vagy polgármesterek annak idején, hatalmon voltak ők is, de a hatalmukkal nem éltek vissza, mert az Úrnak számoltak el – és ezek az alapvető tézisek mindjárt jelentkeztek a vezetés kérdésében is. Másrészt, amit említettél a tartalom. Elsősorban a küzdelmünket a pedagógiai tárgyak tekintetében kellett az elején, nagyon gyorsan tisztázni, hogy mit mondunk egy olyan tételről, hogy ki az ember. És nem lehetett mondani az első időben sem, hogy van itt egy humanisztikus pedagógia, amely a kommunista embereszményt leváltotta. Nem lehetett azt mondani, hogy a személyiség kibontakozásának fő célja, hogy megvalósítsa önmagát, mert akkor visszaütött a hallgató a Biblia tanulmányozásánál, hogy most akkor melyik igaz.

- A hallgatók nyitottak Karácsony Sándor pedagógiája felé?
- Egyértelműen. Nem könnyű ma bizonyítható témákat találni pl. mi az a demokrácia. Ez egy másik óriási kérdés a tananyagra kiterjesztve, hogy mit jelentett az, hogy demokratikus iskolarendszer, mit jelent az, hogy demokratikusan működik az iskola. Karácsony Sándortól azt tanultuk, hogy igen itt viszonyrendszerek vannak. Demokrácia úgy működik jól, ha él a teokrácia. Ez egy olyan tétel, amivel nem mernék vitába bocsátkozni más tanszékekkel, mert ehhez bizony alaposan ismerni kell a Karácsony Sándor rendszerét- a cserkészettől a felnőtt Bibliakörig bezárólag. Mellérendelő viszony van a pedagógus és a gyerek, a gyerek és gyerek között, de mindig van egy felsőbb rendszer, amihez igazodni tudunk, ahogy a gyerekek vagy a hallgatók is fogalmazznak Isten mindent lát. Ezt kellett itt megértetni, hogy ne legyen egy olyan formális, imádkozó hely, hanem nagyon komolyan kellett az alátételeit is a nevelélméletnek is kifejteni, hogy mit jelent az, hogy mellérendelő viszonyban vagyunk, de nem a nyuszika viszi a puskát, ahogy humorosan az előadásaimon mondani szoktam.
- A többi református intézményhez képest sok hallgató választja diplomamunkája témájaként Karácsony Sándor pedagógiáját...
- Igen. Két fő csoportra oszthatóak a szakdolgozatok és van már egy harmadik csoport is. Van egy olyan választása a hallgatóknak és ez kezdettől fogva egy direkt választás volt, hogy Karácsony pedagógiájának egy szeletét akarják vizsgálni pl. a Siccki- banda című regényében hogyan működik az osztályközösség. Mi az osztályon belüli társas lelkiéleti fejlődés, igazodás vagy mi az, ami nem ott történt meg, hanem az osztályon kívül, milyen veszélyek lehetnek, balesetek. Akkor jön egy bölcs ember, az osztályfőnök, aki maga Karácsony Sándor, aki azt mondja, hogy a cserkészlet az, ahol

nincs jó tanuló vagy rossz tanuló, hanem ti barátok vagytok, de egyformák is vagytok. A másik csoport az amikor már a hallgató, (ez az elmúlt 10-15 évre tehető) azt mondja, hogy természetes, hogy van Karácsony Sándor és vizsgálja a pedagógiai közvetítőművészet korszerű lehetőségeit. Ebben a dolgozatban már nem az a fontos, hogy Karácsony életrajza benne legyen, hanem a Karácsonyi társas lélektani rendszere- itt már indirekt módon jelenik meg, ismerve jól az ő alapvető téziseit. A pedagógiai szigorlatnak a dolga, hogy ezeket rendbe tegye.

- A szigorlaton a társas lélektani rendszere tétel?
- Igen, természetesen. Pl. Érzületi, társas lelki kompetencia fejlesztésénél. A hallgatóink közül már sokan felhasználják a szakdolgozatukban az ő pedagógiáját, habár a címben nem jelenik meg, az már a jövő kérdése, hogy mikor lesz egy nagyobb egység. Ez lehet a keresztyén pedagógiának is kihívása, próbálunk érte tenni, hiszen a Doktorok Kollégiuma adja a lehetőséget, a pedagógiai szekció működhet csaknem két évtizede. Mindig fő kérdés, hogy hogyan rehabilitáljuk.
- A szakdolgozatok harmadik csoportja?
- Olyan dolgozatok szerepelnek már, amelyek egy-egy tantárgypedagógiai rendszert mozgatnak és azon meditélnak, hogy mit lehet tenni. A viszonyulás elmélet szerint hogyan lehet viszonyulni az élőhöz, az élettelenhez, az élőhöz, de nem emberhez. Ha van egy viszonyulásunk az Isteni rendhez, akkor elfogadjuk azt, hogy nem arra születünk erre a világra, hogy a Földet kizsákmányoljuk, nem lenne olyan probléma, hogy környezetszennyezés stb. A lényeg az, hogy olyan fiatalok váljanak felnőtté, akik tudják, hogy Hozzá kell igazodni.
- Van-e arról valami visszajelzés, hogy akik mélyrehatóan foglalkoznak Karácsony pedagógiájával vajon hogyan viszik tovább a gyakorlatban?
- Igen. És ez már a szakdolgozatok harmadik csoportja. A legfrissebb termékek 2007-től kezdenek napvilágot látni. A legkedvesebb szakdolgozatom, amelyben egy református általános iskolai programot elemez, a budapesti Karácsony Sándor Általános Iskola pedagógiai programját, ehhez természetesen kértük az igazgatóhoz hozzájárulását. (Ekkor megérkezik Nagy István, a dékán.)

Interjú

Nagy Istvánnal, a Nagykőrösi Református Tanítóképző Főiskola dékánjával

- Ön a nagykőrösi főiskola mellett még a KRE Gyakorlati teológia tanszékének az oktatója is. Lát-e valami különbséget a nagykőrösi szellemiség és a budapesti között? Mennyiben nyilvánul meg Karácsony Sándor hatása az ott folyó munkában, ha egyáltalán megjelenik?
- Ezt igazán nem tölem kellene kérdezni, hanem Németh Dávidtól, mert a Valláspedagógiai Tanszéknek ő a vezetője.
- Igen, őt többször kerestem ez ügyben, de sajnos nem kaptam választ. Tudom, hogy tanítják a hallgatóknak, egy-két diplomamunka születik e témában, de azokat is Szenczi Árpád (Sz. Á.) bírálja, ugye?
- Sz.Á.: Igen, mert egy egyetem vagyunk jogilag az új rendszerben és bizonyos tárgyakban betanítunk egymásnak, vizsgák, szigorlatok ügyében átjárunk egymáshoz. Pedagógia területén a bölcsészkaron lenne erre még lehetőség.
- N.I.: Dáviddal kellene beszélni.
- Sz.Á.: Egy dolgot nagyon javasolnék ebben a beszélgetésben, hogy Karácsony Sándornak az ifjúsággal, az ifjúsági mozgalmakkal foglalkozó cserkész is volt ő. A cserkészeten kívül a SDG-vel kapcsolatos ténykedése Istvánnak egy közel álló terület.
- N.I.: Úgy gondolom, hogy Karácsony Sándort nem annyira a pedagógiája felől kellene megközelíteni, hanem az ő keresztyén volta felől. Mert mindenekelőtt ő keresztyén ember volt és mint ilyen foglalkozott sok mindennel és hát én nem vagyok ebben szakember, pár könyvét azért olvastam. Úgy gondolom, igazán pedagógiai rendszert nem alkotott, hanem sok mindenhez hozzászólt. Tulajdonképpen a könyvei is egy gyűjteményhalmaz, és ebből kellene összeállítani valamiféle rendszert. Amiben, azt gondolom, hogy a korát meghaladó volt, az az, hogy hallatlanul közvetlen volt, egyáltalán nem autokratikus típusú ember volt, hanem empatikus ember a diákjaival, tanítványaival. Mélyen hívő református volt és ilyen módon szólt hozzá az ég- világon mindenhez. Nem könnyű az ő munkásságát feldolgozni. Éppen ezért úgy gondolom, hogy a pedagógiával foglalkozó szakemberek ódzkodnak tőle, egy részük nem is tekinti őt igazán pedagógusnak, pedig sok igazság van benne. Viszont ha valaki tényleg az életművét megpróbálná rendszerezni, annak keresztyén embernek kell

lennie, egyáltalán azért, hogy megértse mit miért mond. És nem pedig egy mai pedagógiai rendszerbe belesuvasztani, mert az nem fog menni, mert ő ki fog lógni. Én nem vagyok ebben szakember, de én amennyire ismerem ki fog lógni mindegyik pedagógiai rendszerből. Hogy aztán ezek alapján, hogyan lehetne megfogalmazni az ő pedagógiai rendszerét, biztos meglehetne. *A magyarok Istenében* írt ő valamilyen ilyen jellegű nagyobb tanulmányt, de különben csupa kis apró dolgokat. Azt tudom, hogy ő a cserkészettel nagyon sokat foglalkozott, az SDG-vel is volt kapcsolata, gondolom a szárszói beszédét ismeri, ami megjelent. Meg hát jelen volt ő minden ifjúsági mozgalomban. Nem tudom, hogy mint egyetemi tanár hogyan csinálta dolgait. Amiket én hallok, akiket még ő tanított, hogy a diák kérdezett, ez is nagyon jellemző rá, mert ...nem tudom, nem akarok előítélettel nyúlni hozzá, de azt gondolom, hogy ilyen irányból kellene őt megközelíteni.

- A reformátusok körében is megoszlik az ő tevékenységének megítélése...
- Elképzelhető, hogy ott is megoszlik. Pont, azért mert egyéni gondolkodó ember volt. Az egyházi sablonokba sem lehet minden további nélkül belerakni. Neki nagyon sok harca, háborúja volt a korabeli egyházi keretekkel. Ő az ébredés idejének volt egy nagy alakja, az egész ébredésben tevékenyen részt vett. A hivatalos egyház nem tudott ezzel lépést tartani és emiatt voltak neki összetűzései. Ezekből hogyan lehet összeállítani az ő rendszerét, azt nem tudom...Nem egyszerű feladat. Elég sokat is írt ő.
- Elég korán meghalt. Nem maradt ideje arra, hogy ő maga rendszerezze.
- Nem tudom, hogy ő akart-e..., nem tudom.
- A politika is jelentős szerepet játszott...
- Az is beleszólt. Biztos vagyok benne, hogy eredeti ember volt, egy igazán magyar gondolkodó. A germanizmussal kapcsolatban is egy csomó írása van, miközben ő német szakos tanár is volt. Szóval egy furcsa ember volt. A párválasztáshoz, cserkészethez, háborúhoz, az ég-világon mindenhez hozzászólt. Azt gondolom, hogy sokkal inkább teológiai dolgot lehetne összeállítani az ő műveiből.

(Szeneci Árpád újra bekapcsolódik a beszélgetésbe.)

- Sz. Á.: Az a helyzet, ha a teológia és a pedagógia vonatkozásában nézzük, hogy a pedagógia biztos, hogy több határterületen szedi az „igazságait vagy rész igazságait”. A pedagógia véleményem szerint egyértelműen teológiai alapú rendszer. A közösségi nevelést egyik pedagógiai rendszer sem vállalja fel.

- N.I.: Ezért mondtam, hogy kilóg a sorból.
- Sz. Á.: Nem vállalja fel, de a rendszer szempontjából úgy megoldani Karácsony Sándort, hogy a pedagógia, pszichológia alapú tárgyak nélkül nem lehet. Mert nem azt jelenti az ő társas lelkületi rendszere, mint a pszichológia nyelvű, hogy egymás között empatikus, toleráns viselkedés van. Nem. Itt arról van szó, hogy a társas lelkület mindig Isteni eredetű rendszer, csak természetesen a viszonyrendszere nem uralmi, hatalmi rendszert, mint politológiai rendszert, hanem a teokrácia rendszerét – ami a teológiából eredő társas lelkületi viszony – ezt rehabilitálni kell hozzá. Nem azt jelenti, hogy most felfedeztünk valamit, nem. Ez már Herbart idején így volt. Ezek tények, axiómák, ezeket az axiómákat kitagadni nem lehet. Mert a mai nevelés legnagyobb kudarca képtelen közösségeket alakítani. Nem csak az a kudarc, hogy helyesen írunk vagy nem helyesen írunk, a legnagyobb kudarc a mai magyar nevelésben, hogy abszolút nem érzünk rá arra, hogy a kollektivista nevelés után a mai szinglizmus globalizmusában megtaláljuk, hogy az emberek párban vannak, azok alkotják a kiscsoportot, a kiscsoportok a lokális csoportot, a nagy csoportot és abból a nemzetet. Hogy Európa Isteni rend szerint fog uralkodni vagy a buddhizmus fog tért hódítani – ez már nem nemzeti kérdés. De hogy mi, Magyarországon megértjük-e hogy mit mondanak az embereink, hogy mi a baj, akár a gazdaság területén. Azt látom, hogy ma Magyarországon a legképzetlenebb réteg a közgazdász, ugyanis ez a csőd ami ebben az országban van azt jelenti, hogy nem érzik az együttműködést a gazdasággal.
- Nehéz megnyílni a másik ember felé...
- Sz. Á.: A rendszerváltás után megindul a magyar pedagógiai élet a MPT révén, csak utána megtorpan. Jeles magyar képviselői közül Trencsényi László szól először hozzá 1990-ben, de utána ő is elhallgat. Ő mozgalmi dolgokat fedezett fel Karácsony Sándorban, az úttörőmozgalom utódját kereste. 1990-ben tartott egy vitaindító előadást Karácsony Sándorról, hivatalosan én akkor hallottam róla először, hogy van Karácsony Sándor. Az úttörőmozgalmat nem lehetett Karácsony Sándorral összeegyeztetni. A humanisztikussal próbálkoztak azután Pöcze Gáborék, a humanista Mihály Ottó nem lehet összeegyeztetni.
- N.I.: Ezért mondtam, hogy csak keresztyén ember képes megérteni, mert a többi vagy butaságokat mond vagy nem tudnak vele mit kezdeni és félre dobják vagy belepróbálják csuszakolni egy saját maguk alkotta valamilyen rendszerbe, de abból is kilóg. Aki belülről nem érti az evangéliumot, az Karácsony Sándort nem érti meg.

- Sz. Á.: Még egy furcsa vonulat van, a Deme Tamás- féle.
- Deme Tamás ott van mindig a péceli konferencián... Ő miért furcsa vonal?
- Sz. Á.: Ő megpróbálja...
- ...aktualizni, ebből írta a disszertációját.
- Sz. Á.: 10 évvel ezelőtt nagyon élvezte a közönség, habár én nem, főleg a feleségem nem. Pécelen egy nyilvános, óriási összeveszésünk volt, én azóta nem megyek Pécelre.
- Mi volt a konfliktus alapja?
- Sz. Á.: Meghallgatta ő a jó szándékú Karácsony Sándor tanítványokat és abból egy elméletet gyártott.
- Komlósi Sándor volt a témavezetője.
- Sz. Á.: Komlósi Sándor atyai barátunk volt. Deme Tamás nem értette meg Karácsony Sándort. Sándor bácsi is jelen volt ezen a vitán és az volt a véleménye, csináljuk tovább, de ne vigyük ki hétköznapi vitákra. A Heltaiék is velünk értettek egyet. Aki legjobban értette az ő művéhez, az Kontra György, ő indította el a pécelieket. Úgy érzem, hogy Deme Tamás Kontra György nyomába akart lépni, de ahhoz más is kellene. Pécelen egyszerű emberek is vannak, az nem egy tudományos tanácskozás. Ha ezt nem vesszük figyelembe, akkor az lesz belőle, hogy Karácsony Sándor hiába mondja, hogy demokrata, akkor is agresszor volt, mert pofon vágott egy gyereket. Na én ennek utánanézttem. Azért adott egy pofont, mert utaztak egy vonaton, Karácsony Sándor a Bibliáját olvasta és az egyik gyerek megrúgta a fájós lábát, mert időtlenkedett, abban a lelkiállapotban lekevert egy nagy pofont. Ezeket nem szabad úgy kezelni, hogy Úristen, Karácsony Sándor verte a gyerekeket. Mint ami ebből kijött. Mert nem baj az, hogy így csinálta, ti is verjétek a gyerekeket. Így jött ki. Ez nem Karácsony Sándor. Ebből most egy olyan vitát nyitni, hogy poroszos volt.
- Hogyhogy mégis ott van Pécelen?
- Sz. Á.: Az egy nagyon lényeges közéleti kör. Nem tudományos kör.
- N.I.: Nekem is küldenek mindig meghívót.
- Nagyörösön a hallgatói létszám hogyan alakul?
- N.I.: 573 volt a legutolsó statisztika szerint.
- Sz. Á.: 800 volt a csúcs. Változó. Marosvásárhelyről is vannak diákok, állandó tagozatunk működik ott. Több mint 600 hallgató ment már ki.
- Érdemes lenne megkérdezni azokat a hallgatókat, hogy a gyakorlatban mennyire alkalmazzák az itt tanult Karácsony Sándori gondolatokat.

- Sz. Á.: Van egy olyan csoport ebben akik nem tudják Karácsony Sándort, de a pedagógiai rendszer elemeit már igen.
- N. I.: Elköszönök.
- Nagyon köszönöm, hogy megosztotta velem gondolatait és hogy rendelkezésemre állt.
- N. I.: Ha lehet tanácsolnom teológiai rendszerre építse fel Karácsony Sándor rendszerét.

(Már csak Szenczi Árpáddal beszélgetünk.)

- Nem olyan régen te lettél a KRE Pedagógiai Intézetének az igazgatója.
- Ez egy érdekes struktúra. Vannak tanszékek és vannak intézetek. De nem úgy mint az államiaknál, hogy az intézet valamelyik tanszék része. A Pedagógiai Intézetnek két képzési területe van: az óvóképzés és a tanítóképzés és mindenféle módszertanos, tantárgypedagógiai kérdés ide tartozik ehhez az intézethez. A pedagógiának elsősorban a gyakorlatát kezelő intézmény és adja a gyakorlati oldalhoz az embereket pl. a hittanoktatás felelőse is pedagógiából mi vagyunk, ugyanilyen érdekesség a valláspedagógiával kapcsolatban is, Németh Dávid viszonylatában. Németh Dávid foglalkozik ezzel a témával, de ha valaki Karácsony Sándor problémát ölel fel, akkor megyek Budapestre. A vallástanár BA szintig a mienk. De nem vagyok tagja a Neveléstudományi Tanszéknek a BTK-án.
- Mennyiben más most a munkád?
- 2006-ig, az átszervezésig, én mint oktatási főigazgató tevékenykedtem. Az átszervezés időszakában én kiléptem a rendszerből.
- Milyen terveid vannak a jövőre nézve?
- A beszélgetés alatt is szóban került és még tisztázásra vár, hogy Karácsony Sándornak vajon teológiai alapú rendszert alkotott-e. Kutatásaim alapján ő elsősorban debreceni neveléstudós volt. Csak neki a pedagógia is gyakorlati teológia volt. És nagyon fontosnak tartotta a lélektant, a pszichológiát, segédtudományként. Karácsony Sándor pedagógiáját ma Magyarországon legjobban Zsolnai József érti, teológusokat és bárkit beleértve. Ő a lényegét, a rendszerét látja – ez egy nevelésfilozófiai rendszer, amiről a mai tudomány még nem elmélkedhetett eleget. Még van mit csinálni. A filozófiai pedagógiát rendbe kellene rakni. Akkor nem azt mondanánk, hogy a Zsolnai pedagógia, a Trencsényi pedagógia, a Németh pedagógia, a Nagy József pedagógia

stb. Ez baj. Komlói Sándor utolsó hagyatéka az volt, hogy ne menjél nekik személyesen. Itt iskolákról van szó. És itt jön az én tervem. Egy olyan iskolát kell magunk köré kiépíteni, amely látható. Nem arról van szó, hogy Karácsony Sándor életrajzát megtanuljuk, azt már tudjuk, akik ebbe az iskolába jönnek. Természetesen ezt a filozófiai pedagógiát művelni kell.

A teológiai tudományt is meg kell mondani, hogy mivel foglalkozik, nem lehet azt mondani, hogy az Istennel meg a Bibliával foglalkozik. A teológiai tudományterületén is kell egy állítást tenni: miért vannak ilyen rossz állapotban a gyülekezetek ma Magyarországon. Ez a közösségépítés pedagógiai problémája. Most mondjam azt, ha elmegyek egy teológiai konferencián badarságokat hallok pedagógiailag?! Van mit az alapozásnál is rendbe rakni, addig nem lehet Karácsony Sándort bevonni a teológiába. Gyanítom, a mi teológiánk sem tudja bevonni és nem is vonta be, hogy ez most hogyan lesz tananyag és ki a témagazdája. Egy lelkész, ha kimegy a terepre vagy tud gyülekezetet építeni vagy nem – ehhez a tudományos rendszer ott van Karácsony Sándornál, hogy hogyan kell gyülekezetet építeni. Ezt teológiai szempontból a pedagógia segítségével, most mi adunk egy kis segítséget a teológiának, szükségszerű befogadni. Akkor ezt a kérdést rendbe tudjuk rakni.

Én elég sok alképzéssel foglalkoztam már, amelyek rendbe teendő dolgok, ilyen a világnézet kérdése, ami tiltott közoktatás szempontjából, de világnézet nélkül nem lesz felnőtt. Óriási badarságot állít egy parlamenti törvény. Vagy óriási kérdés, hogy milyen erkölcsi nevelés folyik Magyarországon vagy egyáltalán értjük-e hogy nemzetnevelés van a környező országainkban – Magyarországon pedig valami hamis hazafiság működik, amit értünk vagy nem értünk, ebből aztán előlép az előítéletesség. Demokrata lesz egy olyan párt, amely kívülről embereket pecsétel meg és azt mondja, hogy roma. Ez Karácsony Sándori alapon vizsgálva, aki beszélgetett igazi cigányokkal, akik tudják a kultúrájukat, kikérik azt, hogy ők romák. Mert itt mi történt: egy pedagógiai csúsztatás, előítélet. De ki adta azt a nevet, hogy roma? Ők maguk, ilyen kreatívak voltak? Tehát, hogy mit kell tenni vagy mit lehet tenni, ezek óriási kihívások. A Karácsony Sándortól származó gondolkodást rendbe kell tenni. A magyar világnézet megvan. A magyar lélek megvan. A magyar nevelés megvan.

- A hallgatóknak útravalónak miket emelsz ki, mit tartasz fontosnak, hogy feltétlenül magukkal vigyenek?
- Mondja azt, amit tapasztaltam, hogy nem felejtene el?
- Igen.

- Nem felejtik el a mellérendelt kapcsolatot, a pedagógia közvetítő művészet, karizmatikus személy a pedagógus, Biblikusan tántumos személy a pedagógus. A mellérendelő kapcsolatból adódóan az iskolai szervezettannál a vezetélméletet, hogy mit jelent, hogy egyforma helyünk van a Nap alatt, de senki nincs joga a másik elől elfogni a Napot. Ezt nem mondta soha Karácsony Sándorról, de így gondolkodnak róla a mai XXI. században, itt és most. Valószínűleg Karácsony Sándor idejében ez nem volt tényező. Nem működik az empátia és a tolerancia. És még egy emberi értéket visznek tovább, amit bizonyítanak a találkozókra, hogy ezt komolyan kell venni ez a családalapítás és a gyermekek. A legfontosabb, amit Lükő Gábor nyomán sikerült legjobban megértetni, hogy megértik az emberek közötti relációt, amely relációban nem keverem össze a családot a munkahelyemmel, a férfi nő kapcsolatát, a férj feleség kapcsolatával és ezt a gyakorlatban hozzák most már tizenegy néhány év óta vissza a találkozókra. Ami nagyon érdekes, hogy hogyan marad fenn egy szellemiség, a posztegisztenciális lét, amit Karácsony Sándor nyomán Nánási Miklós kézírataiból fedeztem fel. Amikor már nem működött a képző egy beszédében megfogalmazta a posztegisztenciális létet, hogy hogyan marad fenn egy intézménynek a szellemisége. Fennmarad, mert a következő generáció viszi magával.
- Nagyon köszönöm a beszélgetést.

4. számú MELLÉKLET

Interjú Fekete Károllyal

a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Gyakorlati Teológiai Tanszékvezetőjével

Helyszín: a Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Időpont: 2009. augusztus 5.

- Makkai Sándor életművének vizsgálata mellett Ön foglalkozott Karácsony Sándor kutatással is – teológus szemmel, mint ahogy ezt egyik publikációjában olvashatjuk is.
- Amikor én teológus voltam, nekünk a gyakorlati teológiát először Pásztor János Professzor Úr tanította, többek között Karácsony Sándor munkásságáról, különböző diákok különböző szeleteket kaptak, nekem az egyesületi munka jutott, illetve evangélizációs tevékenysége. Nekem ez a találkozás azt jelentette, hogy én a szemináriumban meglévő teljes Karácsony Sándor sorozatot elolvastam az egyesületi, akár valami prédikációs megnyilatkozása, vagy olyan Igemagyarázat, ami meditáció formában vagy vezércikk formában a *Pro Cristo*ban megjelent, azt én mind feltérképeztem. Az a kép állt össze már akkor, hogy Karácsony Sándornak ez a Biblikus alapvetése mindent áthatott. Még akkor is, ha nem hivatkozott Igehelyekre, teológusokra, irányzatokra. Feltűnő volt, hogy sokan szerették volna kisajátítani Karácsony Sándort, de ő sokaké volt, sokkal szélesebb körű minthogy letáborozzon csak egyiknél csak a másikonál. Még amikor vezetője volt egy-egy ilyen alakulatnak, akkor is mindig kapott meghívást más területről is. Tehát olyan integráló személyiség volt az evangélizáció terén, amit talán a pedagógiában nem tudott mindig elérni, mert ott megosztó személyiség volt. Ebben az OTKA kutatásban, amit Brezsnyszky László kiadott (*A „Debreceni Iskola”*) a Gondolat Kiadónál, abban nekem a református kollégium tanárainak az egyetemen való működését kellett kutatnom, Mitrovics Gyula volt az egyik célszemély, de mint Karácsony Sándor elődje a Neveléstudományi Tanszéken itt Debrecenben, nyilván, hogy foglalkozni kellett vele. Mitrovics is megtett mindent, hogy a rossz fogadtatást felkeltse, pedig nála habilitált. Szóval érdekes mozzanatok voltak ezek, de aztán Karácsony Sándor is megtette a

magáét, mert a beköszönő beszédében már egy fricskát küldött Mitrovicsnak. Biztos volt benne emberi gyarlóság is, de ezek miatt ő nem volt annyira integratív. A tanítványai között is voltak, akik nagyon szerették és voltak, akik utálták, kimaradtak abból a körből, aki köré csoportosult. De ezt nem lehet elmondani az egyházi munkájáról. A *Confessioban* is megjelent írásom azt tárja fel, hogy milyen izgalmas korszakban, közösségekben tudott egyházpolitikától független maradni, *A magyar béke* című könyvhöz írt esszém is mutatja. Mindig az Evangélium volt az útmutató, ami szerint ő megválasztotta a maga útját és mondanivalóját. Én ebben az írásban kifejezetten azokat a kapcsolódási pontokat kerestem, amit az európai nagy teológusok műveit ismerve párhuzamot lehetett találni. Valószínűleg nem olvasta a Barth dogmatikát Karácsony Sándor, mert talán még be sem jutott Magyarországra minden kötet, de hogy zsenialitással ugyanarra a következtetésre jut, vagy nagyon sokszor hasonló meglátásokra – ezek nagyon érdekes dolgok. Egy nagyobb léptékbe helyezve is megállja a helyét.

A saját tantárgyaimnál, homiletika- történelemből, mint jelentős evangélizátort szoktam tanítani, illetve missziótörténelemből az egyesületi munkájáról.

- Itt Debrecenben akkor elismerik a munkáját?
- Igen. Valóban itt egy kicsit másabb a helyzet. A debreceni református kollégiumi diáksága sokak előtt köztudott. Lehet, ha ő Debrecenbe élt volna, és nem Pestről jár le Debrecenbe, akkor ez a vidéki tanársága is más lett volna. Ezt nem tudhatjuk. De mivel pont az ő személyes varázsával, megnyilatkozásaival tudott hódítani, ez az utazó tanárságával kevésbé érvényesülhetett. Amit a saját kutatásaimból tudok és azt meg is írtam, hogy amikor a Györfly kollégium szerveződött Debrecenben, akkor Zsindelyné Tüdös Klára Makkai Sándor segítségét kérte. Szerette volna megkérni igazgatónak, de ezt ő visszautasította, millió dolga volt, talán kedve sem volt hozzá, ő nem volt egy ilyen szervező, nyüzsgő egyéniség, a regényei és az oktatás is lekötötték, ezért úgy gondolta beajánlja Karácsony Sándort erre a feladatra és Karácsony Sándor el is vállalta. Kettőjük kapcsolatára nézve én külön kutatásokat nem folytattam, de azt tudom, hogy több olyan konferencia volt, ahol mindketten előadtak.
- Tehát úgy véli, hogy a reformátussága jelentősebb, amit el is ismernek?
- Akár a cserkészlet református ágában, akár a konferenciái tevékenységében és ahová őt meghívták előadást tartani gyülekezetekbe, még '48 és '50 között is volt énekes konferencia, az énekeskönyv szerkesztőbizottságának tagjaként jelen volt. Sok gyülekezettel volt kapcsolata. Itt Debrecenben a '83-tól kezdett megjelenni a

Karácsony Sándor filozófiája, tanai a teológián és olvastunk is könyveket tőle. Nagy hallgatás övezte ez biztos. Dankó Imre, aki közvetlen Karácsony Sándor tanítvány volt - már nem él sajnos- nem is tagadta meg, ő hivatott meg Kontra Györgyön keresztül a Csökmei Körbe és tartottam előadásokat. Megismertem azokat a tanítványokat, akik '60-'70 évesen is lobogtak ezekért a gondolatokért. Itt ismertem Komlósi Sándort, Kövendi Dénest és másokat.

- Mostanában is részt vesz a péceli konferencián?
- Hát az időm nem mindig engedi, nekem az augusztus nagyon zsúfolt, minden egyházi konferencia akkor van – nagyon sok meghívásom van. Ha tehetem örömmel elmegyek. Földesen is meg szoktam jelenni a Karácsony Sándor napokon. Mindenképpen a Dankó Imre bácsival való kapcsolat nagyon sokat jelentett, olyan személyes emlékeket is elmondott, ami még inkább köt – ez egy nagy ajándék volt. Rektorként – nyolc évig voltam rektora a teológiának - a rektori beszéd éppen erről szólt, Karácsony Sándor megemlékezés volt tulajdonképpen. Én nem nagyon tudom, hogy a környéken más megemlékezés lett volna a tanítványi körén kívül. Én úgy éreztem, hogy a reformátusság ilyen jelentős személyéről kell beszélni, ezt le is hozta a *Reformátusok Lapja*.
- A hallgatók nyitottak Karácsony Sándor elgondolásai iránt?
- Az a hangnem, az a közvetlenség, ahogy Karácsony Sándor beszélt és az az eleven Igelátás, amivel ő rendelkezett, az abszolút mai. Például ha valaki a Hegyi beszéd magyarázatát olvassa, nem mondja meg a kiadás évét annyira élő. Ezt eltanulni, azt hiszem élményszerű egy mai diáknak. Ami hátrány tudományos szempontból, hogy nincs lábjegyzet, az a közvetlenség ahogy ő ír, az a sodró lendület, az magával tudja ragadni az embert. Ez egy prédikációnál nem hogy nem zavaró, hanem így kell - hogy az ember bosszankodik, hogy szaktudományos írásaiban honnan szedhette mindezt, mit olvashatott ehhez, de ezekben az evangélizációs művekben nem zavaró. Egyháztörténetből is biztos, hogy előjön, többször is szó esik róla.
- Karácsony Sándor tevékenységéből akkor az elmondottakat tartja fontosnak?
- Én azt elfogadom, hogy a világi szakirodalom ezt egy sajátos filozófiának hívja, de ez egy teológiai alapvetésű pedagógia. Biztos. Vagy mondhatnánk, hogy Bibliikus alapvetésű, Bibliai alapelveken nyugvó pedagógia. Annak, aki hadilábon áll a Szentírással vagy kételyei vannak a hittel kapcsolatban, vagy Jézus Krisztus emberképével kapcsolatban, annak nagyon nehéz és biztos, hogy idegen is. Mert lehet, hogy mint filozófiai rendszert átlátná, csak mivel ez nem filozófiai rendszer, hanem

egy teológiai észjárás szerint megy, ezért nem tudja teljes mértékig elfogadni, mert azt a centrumot, az Isten hitet, a teremtés rendje szerint az emberre bízott küldetést, nem úgy érti – és ezért nem érzi Karácsony Sándor pedagógiáját.

- Ez lehet az oka, hogy nem is terjedt el ...
- Nyilván egy olyan ideológiai korszakban, ahol a hit minden kérdésért irtani igyekezett vagy távol tartani az emberektől, ott nem is volt helye. Az az egy középiskola, ami megmaradt Debrecenben, csak a rendszerváltás után jött vissza, onnantól kezdve lehet a szaksajtóban is például a *Keresztyén Nevelés* vagy a *Református Nevelés* lapokban publikálni. A *Confessioban* egy- egy évfordulóra azért megjelentek írások. Volt, amelyik kritikus hangú volt, Szathmáry Lajos – aztán Kontra György is írt, a tanítványi kör, amikor lehetett róla írni, akkor megtette a magáét, de az a 30 – 40 év ami kimaradt, az kimaradt.
- Úgy látom elég sokan fordulnak a fiatalabb nemzedékből is tanai felé.
- Ami nekem nagyon élményszerű volt, hogy megismertem Deme Tamást, aki katolikus, oktató és Karácsony Sándorból doktorált.
- Itt Debrecenben.
- Igen ez egy érdekes dolog, hogy Debrecenben is el kellett telnie sok időnek, míg kutatási téma lehetett. Örülök neki, hogy elértük ezt itt Debrecenben. Ez méltó az ügghöz. Az élményszerű volt, hogy egy gyakorló katolikus mint Deme Tamás írt róla. Az egész disszertáció inkább esszé, mint tudományos igényű, valami olyan felismerésnek, rádöbbenésnek a kiírása, amit egy hívő keresztény ember, aki ráadásul pedagógiával foglalkozik – megírta. Hogyha egy katolikusnak ennyit jelent, akkor egy református identitásúnak, akinek nem kell elmagyarázni a kálvini alapokat, a növekedést, a belső embert, a mester és a tanítványi kört. Karácsony Sándor tanítványi körének kialakítása, az nem más mint a debreceni református önképzőkör továbbfolytatása. Ez az önképzőköri hagyomány pedig odanyúlik vissza, hogy a kisdiaákat nevelte a nagyobb diák és ez kölcsönösen csiszolta mindkettőt. A feszes órarendi tanítás mellett megjelent egy olyan más szintű tanulási folyamat, ami kiegészítette amaszt. Az órarendszerinti tanulást ez csak kiegészítette, vagy más szintre helyezte, egyik nincs a másik nélkül. Ha csak az alternatív módszer van és nincs feszes órarend, vagy csak feszes órarend van és nincs mellette ez a párbeszéd, hogy kíváncsi egyik másira és nincs benne a szeretet motívuma, akkor nincs meg a komplexitás. Ez a sajátosságok között egy meghatározó vonal, hogy nemcsak hogy

Istenhívó volt, hanem ezt a rendszerének a mozgató rugójává tette, ez a sajátosságok között az első helyen áll.

- A tanítványi kör megszervezése, kialakítása egy nagyon érdekes momentum...
- Biztos, hogy nem úgy volt, hogy odacsapódtak hozzá, hanem minden gyülekezetszervezésnek az az alapja, hogy megmaradni az Ige körül. A pedagógiai tanítványi körének az összetartó ereje a Bibliaköri csoport volt. Hogy a Bibliaköri beszélgetésekben megvolt az a kohéziós erő, azt éppen a tanítványok mondják. A Bibliakörben aztán jöttek azok az impulzusok, amik pedagógiáról, filozófiáról, egyéni gondokról szóltak, hiszen ő odafigyelt a személyes életükre is, lelkipozó módon segített. Ha ez nincs széthullik az egész. Láttam éppen Dankó Imre bácsin, hogy mennyire várta, és amikor megjött, milyen szeretettel választotta ki azokat, akiknek adott az évi vezérfonalból. Imre bácsitól megkaptam az egész sorozatot, *A teljes írás istentől ihletett*. A leghűségesebb tanítványok eszerint olvasták a Bibliát, Karácsony Sándor szerinti összeállításban. Karácsony Sándor alkotta meg először a bibliaolvasó kalauzt, és az országos egyház látva ennek a hasznát, összefogó erejét, vezette be a bibliaolvasó vezérfonalat. Az ötletgazda Karácsony Sándor volt. El tudom képzelni, hogy akik publikációjukban, tudományos munkájukban nem emlegették, nem hivatkoztak Karácsony Sándorra pl. Petrikás Árpád vagy Bajkó Mátyás – lehetett érezni, hogy az olyan „karácsonysándoros”, csak nem állt ott a lábjegyzetben, hogy kitől vette – hogy még esetleg ők is olvasták titokban a Bibliát. Nem tartom lehetetlennek. Mert ez volt az a köldökzsinór, ami táplálta ezt a közösséget. Ami e fölött volt szakmai, tudományos kérdés vagy munka – hiszen Imre bácsi is valamelyik kötet összeállításában segített. Ő mesélte el, hogy Karácsony Sándor minden kötet elejére írt egy nagy esszét, de tulajdonképpen a többi cikkekcskék, írások megjelentek kisebb-nagyobb lapokban, ezeket összesimítva álltak össze a kötetek. De a koncepciót megadta a Mester. Egy ilyen testvéri kapcsolat, a Bibliaköri kapcsolat az nem pedagógiai jellemző, ilyen kohéziós erőt, csak a személyes kisugárzás nem tud teremteni. A Bibliai történetek feldolgozása, azok látása, ahogyan ő magyarázta, ahogy hozzászóltak és ő helyre tette vagy továbbfűzte a gondolatot – ez adta azt az észjárást ahogyan gondolkodtak gyerekről, szülőről, tananyagról, nevelési mintákról. A könyvekben ezt nem lehet rögzíteni, ennek a metodikáját, didaktikáját. A tanítványi kör kialakulásában a Bibliakör megteremtésének nagyon fontos funkciója volt. A Bibliatitkok felfedésében a kérdések, a jó kérdések még a Mesternek is fontosak. Mind a négy evangélium tanúságot tesz arról, hogy Jézusnak voltak olyan beszédei, amik

kibuggyantak belőle, mondta volna akkor is, ha senki nem hallgatja, mert neki mondania kellett, de a legizgalmasabbak azok a példázatok, azok a helyre igazítások, útmutatások, amiket valamelyik tanítványi kérdésre mond. Például a *Mi Atyánkot* is így mondta el: „*Taníts minket imádkozni*”. Lehet, hogy szegényebbek lennénk a *Mi Atyánkkal*, ha nem tette volna fel a tanítvány a kérdést. *Kik a boldogok* kérdés vagy *Ki az én felebarátom*, *Mi lesz az utolsó ítéletkor*, ezek a kérdések még Jézust is inspirálták – és jött egy- két nagyon szép képes beszéd. Ezzel a mai lelkipásztor is így van. Van gondolkodó, kérdésekkel telelévő fiatal vagy idős, aki feltesz két jó kérdést és rögtön megpezdül a dolog. Ott fog megszületni az igazi üzenet, és az életvezetésben segítő gondolat a többieknek is, ettől lesz élő és szerintem ezt Karácsony Sándor nagyon élvezte – ott indult be az agya. A pedagógiában is így van. Én a magam gyakorlatában is egy-egy ilyen teológiai órán az adja az élményszerűséget, amikor nem én prelegálok, én elmondom mi a tudnivaló és jönnek a kérdések. A legmaradandóbb élmények azok, amikor a diákjaimmal jó beszélgetés alakul ki, amihez ők is hozzátesznek. Ők hozzák ki belőlem, amit én sem tudtam addig, hogy így mondtam volna, ha nekem eszembe jut az íróasztal mellett. A Bibliaköri tevékenységéből áldás lett a pedagógiai tevékenységében is.

- Karácsony Sándor mikor indította el a Bibliaköri tevékenységét?
- Úgy gondolom 1939-ben. A kiadvány először magyarázatokat is tartalmazott, aztán már csak a vezérfonal maradt. Az, hogy ő a folyamatos Bibliaolvasást alkalmazta, az abszolút Kálvini örökség. A katolikus egyháznál kiválasztott Igehelyek vannak, nem mindegyik Ige fontos.
- A hallgatók hozzáállása Karácsony Sándor tanaihoz akkor pozitívnak mondható?
- Igen. Homiletikai szempontból megragadja a hallgatókat Karácsony Sándor.
- A tanítványi kör akkor ilyen módon továbbél...
- Igen, a saját olvasmányi élmények alapján újraterezhető ez a tanítványi kör.
- Vizsgálataim szerint Debrecen nem tudta megérteni, elfogadni, hogy ő Budapesten volt presbiter és nem helyben. Valószínűleg ma már nem neheztel rá emiatt a város.
- Nem végeztem kutatásokat ez ügyben, hogy mi marasztalta őt Budapesten, hiszen ő a Hajdúságban, Földesen nőtt fel, minden meglett volna, hogy ő hazatérjen. Éppen ma nem lehet mondani, amikor Intercity- professzorok vannak.
- *A magyar béke* című művéhez írt Ön írt tanulmányt.

- Igen. Izgalmas *A magyar béke*, mert a nemzetiségi kérdésekben olyan eligazító és olyan gyönyörű dolgokat mond, ami a szlovák nyelvtörvény számára is használható lenne.
- Többen tudománytalannak tartják, tartották őt, hogy sok mindenbe csak belebeszél.
- Az a kérdés, hogy mi a tudományos. Ami eredeti, azt nem mindig kell lábjegyzettel ellátni. A közéletiséget nem az jelenti, hogy magamban gondolkodom, hanem a felismeréseit, látásait a nyilvánosság elé viszi – megnyilatkozik, szól, nem marad néma. Ez megint a hithez tartozik. Az értelmiség manapság hallgat, pedig pont nem ez kellene hogy legyen az értelmiségi magatartás. Vagy félelemből, vagy lustaságból nem hangzik annyi vélemény. A két világháború vitakultúrája, igénye sokkal másabb volt, mint a mai. Talán éppen ezzel a színvallással provokál bennünket is.
- Nagyon köszönöm az interjút.

5. számú MELLÉKLET

1985 óta kiadott művek jegyzéke, zárójelben azok nevével, akiknek köszönhető a megjelenés

1.) A magyar észjárás. Budapest, Magvető, 1985.

Szerk.: Lendvai L. Ferenc. (Kontra György.)

2.) A cinikus Mikszáth. – „A magyar észjárás” című mű ismertetése

(autoreferátum). Lendvai L. Ferenc jegyzeteivel. (Kontra György.)

In: Magyar Filozófiai Szemle, 1990 (3-4)

3.) Felnőttek nevelése.

Fénymásolat az „Új Szántás” című folyóirat több 1948. évi számából a Csökmei Kör 1990. évi téli konferenciájára.

4.) Leckék a leckéről.

Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 1991. Hasonmás kiadás.
(Kontra György.)

5.) Nyugati világnézetünk felemás igában.

Üzenet Szerkesztősége, Kolozsvár, 1991. (Patócs Mihályné.)

6.) Ifjúság és hivatás.

Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1991. (Kontra György.)

7.) A hegyi beszéd.

Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1991. (Kontra György.)

8.) Magyar nyelvtan társas-lélektani alapon.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával Csökmei Kör,
Budapest, 1992. (Kontra György.)

9.) Magyar nevelés.

Csökmei Kör Pécel, 1993.

10.) Az irodalmi nevelés.

Budapest, Szent Gellért Egyházi Kiadó, 1993. (Deme Tamás, Kontra György.)

11.) A magyarság mint idegenforgalmi probléma.

Csökmei Kör Pécel, 1994.

12.) Karácsony Sándor pedagógiai írásaiból (9 tanulmány, 1922 – 1946).

Válogatta és a kiadást gondozta Hatvany László. A Pedagógus Szakma
Megújítása projekt támogatásával. Csökmei Kör Pécel, 1994. (Deme Tamás,
Kontra György.)

13.) Lélek és nevelés.

Három tanulmány. NIS Kiadó, Kolozsvár, 1995. (Patócs Mihályné.)

14.) Hatalom alá vetett ember.

Budapest – Cluj, Harmat – Koinónia, 1995. (Kontra György.)

15.) Utazás a Biblia mélységei felé. Karavánutazás a Biblia mélységei felé.

Kolozsvár, Erdélyi Gazda Kiadó, 1996. (Patócs Mihályné.)

16.) Békére, reformra nevelés. Csökmei Kör Pécel, 1996.

17.) A cinikus Mikszáth. Budapest, Hét Krajcár Kiadó, 1997. (Vargha Domokos, Kövendi Dénes.)

18.) A szeretet. Csökmei Kör Pécel, 1997.

19.) A csucsai front. Kolozsvár, NIS Kiadó, 1998. (Patócs Mihályné.)

20.) A tanulás mesterfogásai. Csökmei Kör Pécel, 1998.

21.) A nyolcéves háború. Csökmei Kör Pécel, 1999.

22.) Barátság, szerelem, hivatás. Csökmei Kör Pécel, 2000.

23.) Kik vagyunk és mit akarunk? (Kontra György, Kövendi Dénes.)
(Válogatott írások református diákoknak) Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom, Budapest, 2000.

24.) A magyar béke. Csökmei Kör Pécel, 2001.

25.) Szent Dávid Király százötven zsoltára.

A Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség gondozásában 1948-ban megjelent zsoltároskönyv hasonmás kiadása. Csökmei Kör Pécel, 2001.

26.) Aki dudás akar lenni.

Az Exodus Kiadó Kolozsváron 1943-ban megjelent daloskönyvének hasonmás kiadása. Csökmei Kör Pécel, 2001.

27.) A magyar demokrácia. Csökmei Kör Pécel, 2002.

28.) Jézus Krisztus a cserkésznek is ura.

Budapest, Evangéliumi Ichthys Cserkész Alapítvány, 2002. Benne: Utazás a Biblia mélységei felé (részlet), Demokrácia és cserkészlet (részlet).

29.) A magyar nevelés. Karácsony Sándor Művelődési Társaság, Földes, 2002.

30.) Ocsúdó magyarság. Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2002.

A Természet és Társadalombarát Fejlődésért Közalapítvány támogatásával.
(Deme Tamás.)

31.) Magyarság és nevelés. Budapest, Áron Kiadó, 2003.

Válogatta és szerkesztette Lendvai L. Ferenc.

32.) A magyarok Istene.

Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2004. Megjelenését a Csökmei Kör támogatása tette lehetővé.

33.) Magyar ifjúság.

Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2005. Megjelenését a Csökmei Kör támogatása tette lehetővé.

34.) A könyvek lelke.

Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2006. Megjelenését a Csökmei Kör támogatása tette lehetővé.

35.) A magyar világnézet.

Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2007. Megjelenését a Csökmei Kör támogatása tette lehetővé.

36.) A magyarok kincse.

Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2008. Megjelenését a Csökmei Kör támogatása tette lehetővé.

37.) A magyar észjárás.

Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2009. Megjelenését a Csökmei Kör támogatása tette lehetővé.

6. számú MELLÉKLET

Konferenciái meghívók 1990-től

1990:

A.) Rendező: Ráday Klub, Pécel.

Időpont: 1990, augusztus 18., 19., 20.-a.

Helyszín: Polgári Védelmi Kiképzési Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: Az aktuális Karácsony Sándor.

A meghívón bevezető szöveg még nincs.

Előadók, előadások:

Fábián Gyula író: Évszázadok és kontinensek (örök politika); Dr. Kovács András docens: A könyvek lelke (irodalom-művészet); Dr. Kövendi Dénes tudományos munkatárs: Magyarország –gyarmat -egyetemesség; Heltai Miklós igazgató: Ifjúság-ifjúsági mozgalom; Dr. Franyó István tudományos munkatárs: A modern iskola; Kovács Bálint ref. lelkész: Isten, vallás.

A konferencia második napján szekcióülések. Az üléseket vezették: Fábián Bertalan tanár (politika, ifjúság, ifjúsági mozgalom); Dr. Heltai János irodalomtörténész (művészet, művelődés); Guba Lajos tanár (iskola, vallás, Isten). A napot tábortűz zárta az épület parkjában, Karsai Zsigmond népművész közreműködésével.

A harmadik napon a vezetők beszámoltak a szekcióülésekről, majd Dr. Kontra György összefoglaló előadáson ismertette Karácsony Sándor pedagógiáját és annak filozófiai alapjait.

B.) Rendező: Ráday Klub, Pécel.

Időpont: 1990, december 28.-a.

Helyszín: Polgári Védelmi Kiképzési Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: A szabadművelődés egykor és most.

A meghívó bevezető szövege:

Az iskolán kívüli művelődésről 1945 előtt és 1949 után is azt tartották, hogy az népművelés (ha más-más tartalommal is), azaz valahol valakik elhatározzák, hogy az embereket meghatározott irányba művelni fogják. A hetvenes évek közepétől kibontakozó közművelődési formában utat kezdett törni egy másféle felfogás, némileg tudomásul véve azokat az elveket, melyeket az 1945-1949 közötti szabadművelődési mozgalom vezéralakja, Karácsony Sándor professzor fogalmazott meg. Karácsony Sándornak a szabadművelődésre vonatkozó fölismerése röviden talán úgy foglalható össze, hogy nekem is, neked is szükségünk van művelődésre iskolán túl és kívül is, s ezt együtt kellene megpróbálnunk. Mi erről, az egyszer már volt és újra aktuális szabadművelődésről szeretnénk hírt adni és eszmét cserélni, ezért hívtuk meg előadónak, vagy korreferátum tartására az egykori Országos Szabadművelődési Tanács felelős munkatársait, vezetőit, s innét a konferencia címe is.

Előadók, előadások:

Heltai Miklós: Hogyan képzelte Karácsony Sándor a szabadművelődést?; Dr. Szathmáry Lajos, 1945-49 között a Vallás- és Közoktatási Minisztérium Szabadművelődési Főosztályának volt ügyosztályvezetője: A szabadművelődés vázlatos története; Dr. Kövendi Dénes, az Országos Szabadművelődési Tanács egykori titkára: Művelődés és szabadság; Dr. Szabó Árpád akadémikus, az Országos Szabadművelődési Tanács első főtítkára: A művelődés történetéről.

Megjegyzés: az 1990-es téli konferenciára az egykori Karácsony-tanítványok összegyűjtött pénzéből lesokszorosítottuk Karácsony Sándor *Felnöttek nevelése* című művét, mely könyv formájában soha nem látott napvilágot; az *Új szántásban*, az Országos Szabadművelődési Tanács folyóiratában jelent meg folytatásokban 1948/49-ben.

1991:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1991, augusztus 18., 19., 20.-a.

Helyszín: Polgári Védelmi Kiképzési Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: A mai magyar ifjúság lelki arca.

A meghívó bevezető szövege:

A tárgyat Karácsony Sándor (1891-1952) professzor, a magyar pedagógiai tudományok XX. századi legnagyobb alakjának tanulmányából vettük. A tanulmány 1937-ben jelent meg a Keresztyén Ifjúsági Egyesület folyóiratában, a *Magyar Ifjúságban*, megtalálható nagy művében, az *Ocsúdó magyarságban* is (Budapest, Exodus, 1942), ott „Elméleti megfontolásaink a mai magyar ifjúságról” címen.

Idézet a tanulmányból: „Úgy látszik, minden jel arra mutat, hogy napjainkban az öregek és ifjak – egyébként mindenkor aktuális szembenállása – különleges problémává érett... Mit jelent az a valószínűség, hogy az ifjúság problémája megszűnt konvencionális határok között mozgó nehézség lenni? Azt jelenti, hogy napjainkban generációs válságot élünk... a korszellem időnként problémákat vet fel és problémákat old meg. A mi korunk problémája: generációs.”

Egyesületünk, mely Karácsony Sándor írói nevét hordja, úgy érzi, hogy ezek a több mint ötven éve íródott sorok ma is időszerűek, s a bennük fölvetett kérdésekről szeretnénk eszmét cserélni fiatalokkal és idősebbekkel. A programot is ennek megfelelően állítottuk össze, alapul véve Karácsony Sándor társaslélektani rendszerét

Előadók, előadások:

Dr. Heltai György, egyetemi tanár: Az ifjúság közérzete (joga); Dr. Kovács András főiskolai docens: Az ifjúság érzelmi funkciója (művészete); Dr. Kristóf András egyetemi oktató: Az ifjúság értelmi funkciója (nyelve, tudománya); Guba Lajos tanár: Az ifjúság akarati funkciója (társadalmi magatartása); Dr. Szabó Árpád akadémikus: Tudomány és lélek; Fábíán Bertalan tanár: Az ifjúság társaslélek feletti beállítottsága; vitazárás, összefoglalás: Heltai Miklós.

Megjegyzések:

-a konferencia előtt sokszorosított formában megkapták a résztvevők a bevezetőben említett cikk (*A mai magyar ifjúság lelki arca*) másolatát;

-a felsorolt előadások voltaképpen vitaindítók voltak, az előadók pedig vitavezetők.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1991, december 28.-a.

Helyszín: Ráday Pál Gimnázium, Pécel, Isaszegi u.1.

Cím: Karácsony Sándor *Nyugati világnézetünk felemás igában* című könyvének megvitatása, a könyv újbóli megjelenésének aktualitásán.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Előadó, vitavezető: Dr. Kontra György.

Megjegyzés: mint a meghívó is mutatja, akkor adták ki kolozsvári tagjaink a meghívóban említett Karácsony-könyvet (adatait lásd I./5. pont).

1992:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1992, augusztus 20., 21., 22.-e.

Helyszín: Polgári Védelmi Kiképzési Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: A nyelvi nevelés ma.

A meghívó bevezető szövege:

A mai magyar társadalom nyelvi-kommunikációs problémái eléggé ismeretesek ahhoz, hogy különösebb bizonyítás nélkül is kijelenthessük: sok a bajunk e téren is, nyelvi betegségeink-nyavalyáink számosak, gyógyításra várnak. Karácsony Sándor, a nagy magyar pedagógus-tudós több mint ötven évvel ezelőtt látteleletet adott ezekről *Magyar nyelvtan társaslélektani*

alapon című munkájában, sőt a jobbulás és jobbítás lehetőségei felé is utat mutatott. Nyelvünk állapota-helyzete azóta nagyot változott. Hogy milyen irányban? Erről szeretnénk e három napon eszmét cserélni, minél teljesebb képet fölvezetni, s megpróbálkozni – Karácsony Sándor nyomán – azzal is, mit és hogyan kellene másként csinálni, amikor nyelvi viszonyulásokban mozgunk.

A konferencia programja:

1992. augusztus 20.-a: Nyelvünk állapota.

Nyitóelőadás: Szabó Árpád akadémikus: Nyelv és gondolkodás.

Az előadás után referátumok a tömegkommunikáció-, tudomány-, ifjúság-, ígehirdetés nyelvének állapotáról, a köznyelv és népnyelv mai helyzetéről, az idegen nyelvek tanulásának problémáiról.

1992. augusztus 21.-e: Próbáljuk másképp, mint eddig szoktuk.

Csoportos foglalkozások. A foglalkozásokat a csoportvezetők annak a gondolatnak a jegyében tervezték meg, hogy a legfőbb kultúrahordozó a nyelv, akár un. humán, akár un. reál tudományról van szó; beszélgetek valakivel valamiről, vagy beszélgetek valamivel valami segítségével (kísérlet, egyezményes jelek) – s a beszélgetésnek egyetlen elfogadható eredménye lehet: a megértés. Itt és most tehát nem hagyhatjuk abba úgy a beszélgetést, ahogy pedig sajnos gyakran szoktuk: hogy nem értem.

Délután kívánságra megismétlünk délelőtti foglalkozásokat, be lehet tekinteni más csoportok munkájába. A foglalkozások időhatárát két dolog szabja meg: a vezető mondanivalójának érdekessége és a hallgatóság érdeklődése.

1992. augusztus 22.-e: Hogyan tanultunk magyarul, emberül?

Tanárok-tudósok előadásai arról, hogy mit gondolnak nyelvünk gyógyításának lehetőségeiről, milyen – pályájuk során egészségesnek bizonyult – forrásokból meríthetünk éltető italt? Minden előadást megbeszélés követ.

Előadók:

Dr. Bene Sándor nyugalmazott egyetemi oktató (magnetofonról), Dr. Nagy Géza egyetemi tanár, Dr. Komlósi Sándor főiskolai tanár, Dr. Heltai György egyetemi tanár, Bardócz László mérnök, Balla Ernő könyvtáros, Kolozsvár, Dr. Heltai János irodalomtörténész, Dr. Kövendi Dénes, Heltai Bálint tanár, Dr. Kovács András docens, Fábíán Márton tanár, Patócs Mihályné tanár, Deme Tamás tudományos munkatárs, Fábíán Gyula író, Guba Lajos tanár, Fábíán Bertalan tanár, Gellért Gyula református lelkész, Dr. Nagy Erzsébet tudományos munkatárs, Dr. Heltai Pál főiskolai tanár, Gobbi István mérnök, Bárdy Péter tanár, Dr. Victor András főiskolai tanár, ifj. Fábíán Gyula tanár, Gyulai Gábor egyetemi oktató, Hollóné Barczán Borbála tanár, Spiller Ágota tanár, Jurás Gyöngyi tanár, Bányai Sándor tanár.

Megjegyzések:

-a konferencián már hozzáférhető volt Karácsony Sándor *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon* című könyve, új kiadásban;

-mint a meghívó szövege mutatja, előadások csak az első napon hangoztak el, a továbbiakban a csoportokban korreferátumok, a harmadik napon ezeket, továbbá az ottani hozzászólásokat ismertették a csoportvezetők.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1992, december 29.-e.

Helyszín: Polgári Védelmi Kiképzési Központ, Pécel, Kör u.3.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Tárgy: A nyelvi nevelés ma. A nyári konferencia eszmecseréjének folytatása. A konferencia előtt írásban kérdéseket lehetett föltenni Dr. Kontra Györgynek és Dr. Kövendi Dénesnek, a két vitavezetőnek. A záróelőadást Karácsony Sándor *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon* című művéről Fábíán Gyuláné, az Országos Közoktatási Intézet munkatársa tartotta.

1993:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel, Karácsony Sándor Művelődési Társaság, Földes

Időpont: 1993, április 17.-e.

Helyszín: Szemere Pál Művelődési Ház, Maglódi út 16.

Cím: nincs, a rendezvény a két Karácsony Sándorral foglalkozó egyesület vándorgyűlése volt.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Program:

A földesi Karácsony Sándor Általános Művelődési Központ gyermek és felnőtt népszínművet bemutatták

Tatos György vendégeinek marsnótája című színdarabot (a földesi történetet Karacs Zsigmond gyűjtötte); továbbá

Karácsony Sándor: Lányok ülnek a fonóban című színdarabját.

A színdarabok után a két egyesület elnöke, Péter Imre (Földes) és Heltai Miklós (Pécel) tartottak tájékoztatót az egyesületek munkájáról.

Megjegyzés: a földesi Karácsony Sándor Művelődési Társaság 1989-ben alakult Karácsony Sándor szülőfalujában, Földesen, a Csökmei Körhöz hasonló célkitűzésekkel. A két egyesület között az együttműködés a kezdetektől folyamatos, a Csökmei Kör részt vesznek a földesi testvérszervezet őszi konferenciáin; pedagógusnapon együtt koszorúzzák meg Karácsony Sándor sírját a Kerepesi-úti temetőben. A fenti rendezvény ennek keretében zajlott, bár azóta Pécelen hasonlóra nem került sor.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1993, augusztus. 20, 21, 22.-e.

Helyszín: Polgári Védelem Országos Vezetőképző Intézete, Pécel, Kör u.3.

Cím: Az irodalmi nevelés.

A meghívó bevezető szövege:

Karácsony Sándor – a huszadik század egyik legnagyobb magyar pedagógus-tudósa – 1941-ben bocsátotta közre *Az irodalmi nevelés* című művét, amely most újból megjelent (Szent Gellért Egyházi Kiadó, 1993). A Csökmei Kör évek óta dolgozik azon, hogy Karácsony eszméit újra közkinccsé tegye. Mostanában, amikor napról-napra panaszkodnak az iskolák, a kultúra munkásai amiatt, hogy az irodalom visszaszorul, már nem csak a diákok, de a felnőttek sem olvasnak, s félő, hogy ezt megsínyli az egyén és közösség normális fejlődése, a nemzet érzelmi élete, talán nem túlzás az irodalmi nevelés ügyét és Karácsony Sándor erre vonatkozó gondolatait jelentősnek tartanunk. Abban reménykedünk, hogy erre vonatkozó nézeteinek tanulmányozása és ebből kibontakozó eszmecsere segítést nyújthatnak a probléma megoldásához. A fő kérdés ez: mivel lehet irodalomra nevelni? Karácsony Sándor válasza az volt, hogy csak irodalommal. Tegyük együtt kísérletet: hátha igaza volt.

Előadók, előadások:

Fábián Bertalan tanár: Irodalomtanításunk rémítő és vidító kétségei; Szabó Árpád akadémikus: Irodalom és filozófia; Fábián Gyula író: Irodalom és politika; Hatvani László tanár: Karácsony Sándor könyvéről (*Az irodalmi nevelés*); Balla Ernő könyvtáros (Kolozsvár): Dunának Oltán egy a hangja; Dr. Kövendi Dénes tudományos munkatárs: Ady az irodalmi nevelőmunkában.

Korreferátumokat tartottak a gödöllői Török Ignác Gimnázium diákjai: Csikós Zoltán: A fantasy szerepe és jelentősége az irodalomban; Tóth Balázs: Az iskolai irodalmi nevelés visszasságai; Bakos Eszter: Mi a hiba az irodalom tankönyvekkel?; Vidits Béla: Miért értem Adyt és miért nem József Attilát?; Borbás Réka: Mit és miért olvasnak manapság a fiatalok?; Bajkó Annamária: Hogyan szerettem meg a szavalást?; Bíró Csilla: Lehet e szép, amit kétezer éve írtak?

C.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1993, december 28.-a.

Helyszín: Polgári Védelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Program: az irodalmi neveléssel kapcsolatos nyári vita folytatása, elsősorban a fantasy problémája.

1994:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1994, augusztus 26., 27., 28.-a.

Helyszín: Polgári Védelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: A magyarság mint európai érték.

A meghívó bevezető szövege:

Ötödik alkalommal szervezünk immár Pécelen találkozót a határokon inneni és túli diákifjúság, valamint felnőtt nevelői között a nagy magyar tudós-pedagógus, Karácsony Sándor ma is élő, elevenen ható munkásságának megismerésére. Az idei tárgy címét Karácsony Sándor *Ocsúdó magyarság* című, 1942-ben megjelent nagy könyvéből vettük. Ennek IV. fejezetében olvasható *A Magyarság mint európai érték* című tanulmány, melyben a szerző olyan hallatlanul időszerű és ma különösen sokakat foglalkoztató problémákról mond véleményt, hogy mit is jelenthetünk szépités nélküli önmagunkban mások, a nem magyarok számára (elősegítve ezzel reális önképünk kialakulását is). A tárgynak külön jelentőséget ad az, hogy Karácsony nem valakikkel szemben, sőt mindig másokhoz viszonyítva szemléli a magyarság kérdéseit. Ugyanakkor értékfeltáró módon és értékekben gazdagon, konkrétan is foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mit is érdemes megmutatni magunkból a nagyvilágnak, úgy, hogy ebből még az idegenforgalmi szakemberek is ihletet meríthetnek a közelgő világkiállítás előtt.

A nemzeti önismeret és értékkeresés jegyében hívjuk tehát idei összejöveteleinkre. Külön kérjük a szülőket, pedagógusokat, hogy a tárgy iránt érdeklődő gyermekeiket, növendékeiket hozzák magukkal, szeretnénk, ha folytatódna a már megkezdett, generációk közti alkotó párbeszéd is.

Előadók, előadások:

Dr. Szabó Árpád akadémikus: Filozófia és magyarság; Dr. Kéri Sándor közgazdász: Idegenforgalmunk az értékek szempontjából; Dr. Kövendi Dénes: Van e ránk szüksége a világnak?; Tamáska János mérnök: Építészet.

Kaligerné Nyerges Erika tanár és Pergel Gábor kisiparos videofilmbe mutatták be Pécel természeti szépségeit.

Korreferátumokat tartottak a gödöllői Török Ignác Gimnázium diákjai (Lehota Ágnes: A gödöllői művésztelep; Szőke Balázs: Milyen hagyományok használhatók föl a modern építészetben?; Szőke Bálint: Miben látom a magyar tájak értékeit vendéglátási szempontból, különös tekintettel Gödöllőre?; Gáspárdy Gergely: A kocsma múltja-jelene-jövője a vendéglátásban diákszemmel.

Megjegyzések:

-a konferencia második napján a résztvevők kirándultak Pécelen és környékén, idegenvezetők a környékbéli iskolák tanárai-diákjai voltak, mintegy gyakorlati példával támasztva alá Karácsony Sándor megállapításait;

-a bevezetőben említett Karácsony-cikk végül is A magyarság mint idegenforgalmi probléma címmel jelent meg (adatait lásd I./11. pont).

B.) 1994-ben téli konferenciát nem tartottunk, mivel a földesi testvéregyesülettel együtt 1995. január 8.-án Budapesten, a Tavaszmező utcában, a

Zrínyi Miklós Gimnázium egykori épületének falán emléktáblát avattunk föl és emlékülést tartottunk. Ez volt egyúttal a Csökmei Kör téli konferenciája.

1995:

A.) Rendező: „Fényes Szellők” Baráti Kör, Budapest; Csökmei Kör, Pécel; Karácsony Sándor Művelődési Társaság, Földes.

Időpont: 1995. január 8.-a.

Helyszín: Kandó Kálmán Villamosipari Főiskola, Budapest, VIII., Tavaszmező u.15-17.

Program:

-Koszorúzás a Kerepesi úti temetőben, Karácsony Sándor sírjánál, beszédet mondott Péter Imre, Földes Polgármestere, a Karácsony Sándor Művelődési Társaság elnöke.

-Ezt követően a Tavaszmező utca 15-17. sz. alatt, az egykori Zrínyi Miklós Főgimnázium épületének falán emléktáblát avattunk a három rendező társaság közös költségén. Az emléktábla portré-domborművét Rajki László szobrászművész készítette. Karácsony Sándor 1919-ben, Kassáról hazatérve itt kezdett tanítani, itteni osztályával együtt alkották a „csucsai frontot”. Az itteni tanítással, s ezzel az osztállyal indult el Karácsony Sándor azon az úton, melyen a pedagógia tudományának megújításáig jutott el. Avatóbeszédet mondott Vitányi Iván országgyűlési képviselő.

-Az emléktábla avatás után emlékülést tartottunk az épület dísztermében.

Előadók, előadások:

Réthei Prikkel Lajos, a „Fényes Szellők” Baráti Kör elnöke: megnyitó.

Vitányi Iván, országgyűlési képviselő: A mai Karácsony Sándor.

Fábián Gyula, író: Karácsony Sándor üzenete.

Tájékoztatók a rendező egyesületek életéről, elmondták az egyesületek elnökei.

Heltai Miklós, a Csökmei Kör elnöke: zárszó.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1995, augusztus 18, 19, 20.-a.

Helyszín: Török Ignác Gimnázium, Gödöllő, Petőfi u. 12.; Polgári Védelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Az 1995. évi konferencia két részből állt. Augusztus 18.-án külön ifjúsági konferenciát tartottunk a gödöllői Török Ignác Gimnáziumban, ezt követte a következő két napon, a hagyományos színhelyen az immár felnőttekkel is kiegészült konferencia. A közös tárgy alapját Karácsony Sándor *Ifjúság és hivatás* című könyve adta, amely 1991-ben jelent meg újra, a Református Zsinati Iroda Sajtóosztályának gondozásában (adatait lásd I./6. pont).

Cím: Ifjúság és hivatás; Életünk értékei.

A meghívó bevezető szövege:

Az ifjúsági konferencia meghívója: Hívunk minden középiskolást, főiskolást, egyetemistát, aki hajlandó negyedórán beszámolni pályaválasztási gondjairól, hivatásával, jövőjével kapcsolatos elképzeléseiről. Minden résztvevő magával hozhatja hozzátartozóját, tanárát, vagy akit szívesen tudna maga mellett. Közös témánk tehát: az ifjúság és hivatás. Szeretettel várunk erre az alkalomra, és meghívunk a felnőttek konferenciájára is, amely a következő két nap, augusztus 19-20.-án lesz Pécelen, témája: életünk értékei. Bővebbet erről a mellékelt meghívóból lehet tudni.

A felnőttek konferenciái meghívója: Körünk 1990 óta immár hatodik összejevetelén foglalkozik a nagy magyar tudós és pedagógus, Karácsony Sándor munkásságával, hogy újra hozzáférhetővé tegye ma is nélkülözhetetlen gondolatait a leginkább érdekelt, tanárok és diákok számára. Idei eszmecserenk alapja Karácsony Sándor *Ifjúság és hivatás* című műve, mely először 1942-ben jelent meg (új kiadása 1991-ben a református Zsinati Iroda Sajtóosztálya gondozásában). A könyv alapján

nevelőket, tanulókat és szülőket egyaránt érdeklő, s manapság különösen aktuális kérdéstről beszélhetünk: a pályaválasztásról. Az ifjúnak pályát kell választani. Ma a szülők választanak helyette iskolát. Mire odajut, hogy tényleg válasszon, már szinte eldőlt minden. Ezért fontos nekünk, felnőtteknek, hogy megismerjük, miként megy ma a pályaválasztás, iskolaválasztás, hogy tudjuk, milyen értékeket ajánlhatunk gyermekeinknek. S ezért fontos, hogy az ifjúság minél több értéket megismerjen. Ezzel persze tovább is jutunk a szűkebben értelmezett pályaválasztás problémájánál, s eljutunk a címben jelzett témához, Karácsony Sándor filozófiai rendszeréhez, mely már nem csak a szakmailag érdekelt közönség érdeklődésére számíthat.

Előadók, előadások:

Az ifjúsági konferencia vitavezetői: Kontra György, Victor András, Heltai Miklós voltak.

A felnőtt konferencia előadói: Szabó Árpád akadémikus: Az érték; Dr. Victor András főiskolai tanár: Az érték fejlődéslélektana (az előadó beszámolt az augusztus 18.-i ifjúsági konferencia kapcsolódó tárgyú eszmecserejéről is); Dr. Kéri Sándor közgazdász: Pénz, tőke, eszme; Orgoványi Anikó tudományos munkatárs: A fűszál értéke; Dr. Nagy Erzsébet tudományos munkatárs: A család, mint az értékek forrása; Fábíán Gyula író: A föld – érték; Dr. Kontra György egyetemi oktató: Gyermetek felnőttek (záróelőadás).

C.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1995, december 28.-a.

Helyszín: Tűz- és Polgári Védelmi Továbbképző Intézet, Pécel, Kör u.3.

Tárgy: a nyári konferencián megkezdett eszmecsere („Életünk értékei”) folytatása.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Előadó: Dr. Kövendi Dénes tudományos munkatárs. Előadása címe: Ifjúság és hivatás.

1996:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1996, augusztus 18, 19, 20.-a.

Helyszín: Tűz és Polgári Védelmi Intézet, Pécel, Kör u.3.

Cím: Iskoláink, egyetemeink (tanár és diák a változó időben Magyarországon).

A meghívó bevezető szövege:

Körünk gondozásában 1994-ben jelent meg *Karácsony Sándor pedagógiai írásaiból* címmel kilenc tanulmány, melyek máig aktuális, sőt egyre aktuálisabb gondolatai utat mutatnak az igazi iskolareform felé. Ma, amikor az iskolai ügyek óvodától egyetemig újra napirenden vannak, különösen fontos, hogy pedagógusok és diákok együtt gondolkodjanak közös dolgaikról, különösen, ha olyan valóban modern eszmék ihletik őket, mint amilyenek Karácsony Sándor műveiben találhatók. Ezért hívunk és várunk minden középiskolás, főiskolás, egyetemista diákot, pedagógus kollégát (tanítványaikkal együtt), s kérünk minden szülőt, nagyszülőt, hogy hozza magával ilyen korú gyermekeit, unokáit.

Program:

Augusztus 18.-án ifjúsági konferencia: „Mire emlékszel iskoláidból húsz év múlva?” címmel. Vitaindító előadást tartott Heltai Miklós (Nevelés és demokrácia), a vitát Dr. Victor András főiskolai tanár vezette.

Augusztus 19.-én és 20.-án a konferencia a hagyományos módon folytatódott.

Előadók, előadások:

Szabó Árpád akadémikus: Az egyetem; Dr. Victor András főiskolai tanár: Összefoglaló az ifjúsági napról; Fábíán Gyula, író: Évszázadok és kontinensek; Kovács Bálint református lelkész: Utazás a Biblia mélységei felé; Fábíán Bertalan, tanár:

Barátság és szerelem; Gobbi István tanár: Közös vonatkozások a földesi parasztgimnázium és egy budapesti szakkör munkájában; Guba Lajos igazgatóhelyettes: Kísérleti parasztgimnázium; ifj. Fábián Gyula, tanár: Közvélemény és nevelés; Heltai Bálint, tanár: Anyanyelvi nevelés az óvodában, Trencsényi László, tudományos munkatárs: Ifjúsági mozgalmak; Dr. Kontra György egyetemi oktató: A cserkészlet; Deme Tamás tudományos munkatárs: Pedagógusképzés; Dr. Heltai Pál főiskolai tanár: Anyanyelv és idegen nyelv.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1996, december 28.-a.

Helyszín: Polgári Védelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: Iskoláink, egyetemeink.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Előadó: Dr. Heltai János egyetemi oktató. Előadása címe: Oktatási reform vagy tanügyi intézkedések.

Megjegyzés: a téli konferenciára már megjelent a Csökmei Kör gondozásában Karácsony Sándor Békére, reformra nevelés című dolgozata (adatait lásd I./16. pont), mely voltaképpen a szerző *A magyar béke* című könyvének bevezető tanulmánya, ugyanezen a címen. Az eszmecsere során már ezt a kiadványt is felhasználhattuk.

1997:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1997, augusztus 22, 23, 24.-e.

Helyszín: Tűz és Polgári Védelmi Intézet, Pécel, Kör u.3.

Cím: Békére, reformra nevelés.

A meghívó bevezető szövege:

Karácsony Sándor *A magyar béke* című könyvét 1947-ben jelentette meg az Exodus kiadó, a szerzőnek ez az utolsó könyve, mely életében még megjelenhetett. Körünk a mű hat nagy része közül az első, bevezető tanulmányt adta ki 1996-ban, melyet Karácsony önálló megjelenésre is előkészített, erre azonban már nem került sor. *A magyar béke* alcíme: *Háborúból békére (reformra) nevelés*, így kiadványunk és a konferencia címét e kettőből szerkesztettük. Karácsony Sándor – a könyv tanúsága szerint – úgy látta, hogy reformálni (az iskolát is) csak úgy lehet, ha a változtatásnak megvannak az előfeltételei a közvéleményben, művészetben, tudományban, és vannak olyanok, akik ezért áldozatot vállalnak, ennek erejével mehet végbe, illetve voltaképpen ez a reform. Az utóbbi ötven évben az iskolát nem kevésszer akarták reformálni, éppen most is ez előtt állunk. Kérdés azonban, megvoltak e, vagy megvannak e a reform előfeltételei? És az is kérdés, hogy voltak e, és éppen vannak e áldozatos életű nevelők mindehhez? Tanügyi intézkedések jó esetben nem változtatnak semmi lényegest, rossz esetben inkább rontanak, valódi reformra viszont mindig égetően nagy szükség van. Ezekről a kérdésekről szeretnénk eszmét cserélni diákokkal, tanárokkal, szülőkkel, gyermekeikkel, ezért hívjuk és várjuk őket. Hisszük, hogy Karácsony Sándor eszméi e vonatkozásokban is időtállóak, s útbaigazítanak bennünket a továbbgondolkodásban.

Előadók, előadások:

Szabó Árpád akadémikus: Költészet és tudomány; Dr. Komlói Sándor, ny. tanszékvezető főiskolai tanár: A XX. század második felének pedagógiai irodalma; Dr. Buda Béla pszichiáter: Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, Fábián Gyula, író: Megbékélés.

Korreferátumok „Párbeszédben a természettel – reform a természettudományok tanításában” témakörben: Saly Erika tanítónő, ifj. Gyulai Árpád ált. iskolai tanár, Kontra Kata gimn. tanár, Dr. Victor András főiskolai tanár.

Korreferátumok „Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása” témakörben: Halmos Istvánné gimn. tanár, Winkler Márta tanítónő, Dr. Küllös Imola egyetemi docens, Dr. Simoncsics Péter tudományos kutató, Saly Erika tanítónő, ifj. Gyulai Árpád tanár, Holló Lászlóné ny. középiskolai tanár, Dr. Bene Sándor ny. egyetemi oktató, Dr. Kovács András egyetemi docens, Balla Ernő ny. egyetemi oktató (Kolozsvár), Csiky Dénes újságíró, Dr. Nagy Erzsébet tudományos kutató, Dr. Komlósi Piroska egyetemi docens, Bányainé Jurás Gyöngyi tanár, Bárdy Péter gimn. igazgató, Guba Lajos gimn. igazgatóhelyettes, Dr. Victor András főiskolai tanár.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1997, december 27.-e.

Helyszín: Polgári Védelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: Nevelés – Karácsony Sándor pedagógiájának lehetőségei ma.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Előadó: Heltai Miklós gimn. igazgató. Az előadás címe: A nevelés korszerűsége.

1998:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1998, augusztus 20, 21, 22.-e.

Helyszín: Tűz és Polgári Védelmi Intézet, Pécel, Kör u.3.

Cím: A tanulás mesterfogásai.

A meghívó bevezető szövege:

Kilencedik éve találkozunk Pécelen tanárok-diákok-szülők, hogy a legnagyobb magyar pedagógus-tudós, Karácsony Sándor műveit tanulmányozva az igazi pedagógiai reform lehetőségeit keressük. Olyan reformét, amelyben nem az óratervezés, tanterv, tankönyv és egyéb tan-ok állnak a figyelem központjában, hanem a tanítási óra két főszereplője, a diák és a tanár. (Tanítási óra persze az egész gyermek és ifjúkor, nem csak a csengő által kijelölt időszakasz.)

Hogyan kell eredményesen tanítani, tanulni? Ezek a fő kérdések, ezekre adott Karácsony Sándor a maga korában egyedülállóan eredeti és érvényes válaszokat, melyek – legjobb tudásunk szerint – máig aktuálisak.

De vajon milyen válaszokat találunk mi?

Körünk ebben az évben s konferenciának címet adó *A tanulás mesterfogásait* jelentette meg (első megjelenés: 1929), tudakozódhatunk ebből is. Didaktikát diákoknak sem azelőtt, sem azóta nem írtak ilyen színvonalon. Jelen lesznek Karácsony Sándor egykori tanítványai, munkatársai, őket is megkérdezzük. Az azonban, hogy megkérdezzük mindazokat, akik illetékesek a tanítás-tanulás ügyeiben, hogy alkalmat adjunk nekik a közös gondolkodásra, nehezen meggazdálkodható bármikor, mainapság pedig éppenséggel lehetetlen.

A könyv és a tárgy aktualitásán hívjuk eszmecserére pedagógus kollégáinkat, diákjaikat és azok szüleit, határokon innenről és túlról.

Előadók, előadások:

Szabó Árpád akadémikus: Tanulás-tanítás-kíváncsiság; Dr. Kövendi Dénes tudományos főmunkatárs: Miért nem kell megijedni ettől a könyvtől (*A tanulás mesterfogásai*); Dr. Kontra György tudományos főmunkatárs: Didaktika egykor és most.

Korreferátumok:

Hogyan tanítottam (visszaemlékezések): Dr. Khoór Miklós tanár, Gobbi István mérnök, Tisza Sándor fizikus. Hogyan tanultam, hogyan tanítok: Guba Lajos gimn.

tanár, Fábíán Márton gimn. tanár, Klencznerné Harmati Zsuzsa gimn. tanár, Fábíán Bertalan gimn. tanár, Patócs Mihályné gimn. tanár (Kolozsvár), Dr. Kovács András főisk. docens, Dr. Heltai György egyetemi tanár, Dr. Heltai János egyetemi oktató, Dr. Heltai Pál főiskolai tanár, Dr. Victor András főiskolai tanár, Dr. Kristóf János egyetemi tanár. Hogyan tanulok: ifj. Heltai János, Debreczeni Judit, ifj. Bíró Ferenc, legifjabb Gyulai Árpád, Szontagh Dávid egyetemi-főiskolai hallgatók.

Megjegyzés: a konferencia harmadik napján szekcióüléseken tárgyaltuk a középiskolai és felsőoktatási tanítás és tanulás kérdéseit, a felsőoktatási szekciót Dr. Heltai György, a középiskolait Guba Lajos, az általános iskolait Bányainé Jurás Gyöngyi vezették.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1998, december 29.-e.

Helyszín: Tűz és Polgári Védelmi Intézet, Pécel, Kör u.3.

Cím: A tanulás mesterfogásai.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Előadó Fábíán Bertalan gimn. tanár: A tanulás és tanítás kínjai és örömei.

1999:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1999, augusztus 20, 21, 22.-e.

Helyszín: Polgári Védelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: „A csucsai front” – történelem időben, térben, iskolában.

A meghívó bevezető szövege:

1990 óta éppen tizedszer szervezi meg körünk a Karácsony Sándor pedagógiájával foglalkozó többnapos nyári tanácskozást, teremt találkozási alkalmat mindazon nevelők, diákok és szülők számára, akik fontosnak tartják az iskolai munka megújítását, Karácsony ma is időszerű gondolataira alapozva. Mostani témaválasztásunkat és a konferencia címét az indokolja, hogy 1998-ban jelent meg Kolozsváron a Csökmei Kör támogatásával a szerző *A csucsai front* című regénye, pedagógiai eszméinek irodalmi foglalata. A regény „Az Erő” című diáklapban látott először napvilágot, 1927 szeptemberétől 1928 júniusáig, folytatásokban. Alcíme: „Egy tanár és egy osztály története”, és a könyv erről is szól. Karácsony Sándor 1919. október 5.-én kezdett helyettes tanárként tanítani a józsefvárosi Zrínyi Miklós Főgimnázium I./A. osztályában. Nyolc éven át dolgozott együtt diákjaival, magyart és németet tanított nekik. Ennek a közös munkának az eredménye a „csucsai front”, nem csak mint regény, hanem mint a közösségi nevelésnek olyan alkotása, amely – a szerző szavai szerint – „beépült a magyar jövőbe”- A történelmi Magyarország végérvényesen akkor omlott össze, amikor a román csapatok 1919. április 26.-án Csucsánál áttörték a magyar hadsereg védelmi vonalát. Karácsony Sándor és diákjai együtt vették tudomásul, hogy innentől kezdve az új Magyarország akkora lesz, amekkorát a magyarság kultúrával betölteni képes belőle, és erre is vállalkoztak: kultúrával teremteni meg az új csucsai frontot. Ott, ahol tanár és diák együttműködésére éppen alkalom adódott, a Tavaszmező utcában. És innentől datálódik az a felismerés is, hogy a modern pedagógia más alapra, mint tanár és diák közös munkájára, nem épülhet. A csucsai front regénye azért épült be a magyar jövőbe, mert ettől kezdve – napjainkig ívelően – sok tanár és sok diák élte így, a magyar történelemmel együtt – saját történelmét. És talán élni fogja tovább, amennyiben a tanárok és osztályok történelme étellel teli, azaz jövőbe lesz továbbra is. Ezekről a kérdésekről szeretnénk mostani alkalmunkon az érintettekkel eszmét cserélni.

Előadók, előadások:

Szabó Árpád akadémikus: Történelem térben, időben; Hatvani László tanár: Történelemtanár voltam; idősebb Heltai Miklós visszaemlékezéseiből (idősebb Heltai Miklós abba az osztályba járt, melyről a regény, A csucsai front szól) részleteket olvasott fel fia, Dr. Heltai János egyetemi oktató; Dr. Bene Sándor ny. egyetemi oktató: Hogyan épült be a csucsai front a nagyszalontai diákévekbe?; Patócs Mihályné tanár: A csucsai front Erdély felől nézve; Dr. Bardócz András tanár: A technika; Dr. Victor András főiskolai oktató: A természet; Tisza Sándor mérnök-tanár: Fizika egykor és ma.

Megjegyzés: a zárónapon középiskolás diákok rövid hozzászólásaikban arról beszéltek, hogy milyen Karácsony Sándor regénye a mai diák szemével olvasva.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel; közreműködők: Karácsony Sándor Művelődési Társaság, Földes; „Fényes Szellők” Magyar Kollégiumi Társaság, Budapest; Karácsony Sándor Társaskör, Kiskunhalas; Karácsony Sándor Rózsa téri Református Általános Iskola és Óvoda, Budapest; Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar, Nagykőrös; Kandó Kálmán Műszaki Főiskola, Budapest, Budapest Főváros Józsefvárosi Önkormányzata.

Időpont: 1999, október 9.-e.

Helyszín: Kandó Kálmán Műszaki Főiskola díszterme, Budapest, Tavaszmező u. 15-17.

Cím: Karácsony Sándor-emlékülés.

A meghívó bevezető szövege:

Karácsony Sándor, a magyar pedagógia nagy tudósa magyarországi működését nyolcvan évvel ezelőtt, 1919. október 5.-én kezdte meg a Tavaszmező utcai épületben, amely akkor a Zrínyi Miklós Főgimnázium volt. Tanári pályájának jeles színhelyén emlékezünk rá és munkásságára.

Az ülés szervezésében és programjában közreműködnek mindazon egyesületek, szervezetek, iskolák, melyek magukénak vallják Karácsony Sándor, a tudós és tanár máig aktuális gondolatait, és emlékét tisztelettel ápolják.

Előadók, előadások:

Dr. Heltai György egyetemi tanár: Karácsony Sándor, a pedagógus; Dr. Kovács Bálint református lelkész: Karácsony Sándor, az ifjúsági mozgalmak vezetője, Fábíán Gyula író: Karácsony Sándor diákja voltam.

Megjegyzés:

-az emlékülés előtt a résztvevők megkoszorúzták az épület bejáratánál lévő, 1995-ben avatott emléktáblát, beszédet mondott Réthei Prikkel Lajos, a „Fényes Szellők” Magyar Kollégiumi Társaság ügyvezető elnöke;

-az emlékülés után a résztvevők megkoszorúzták Karácsony Sándor sírját a Kerepesi úti temetőben, emlékbeszédet mondott Péter Imre, Földes nagyközség polgármestere, az ottani Karácsony Sándor Művelődési Társaság elnöke.

C.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 1999, december 28.-a.

Helyszín: Polgári Védelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: A csucsai front.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Tárgy: a nyári konferencián tartott megbeszélés folytatása, Karácsony Sándor *A csucsai front* című regénye, illetve idősebb Heltai Miklós, Karácsony Sándor egykori diákja visszaemlékezései alapján (ez utóbbiból fia, Heltai Miklós gimnáziumi igazgató olvasott föl további részleteket).

2000:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2000, augusztus 18, 19, 20.-a.

Helyszín: Tűzvédelmi Kiképző Intézet, Pécel, Kör u.3.

Cím: Barátság, szerelem, hivatás.

A meghívó bevezető szövege:

A Csökmei Kör tizenegyedik nyári konferenciájára invitálunk mindenkit, aki találkozni szokott az ifjú emberek nagy problémáival. Pedagógusokat, lelkészeket, szülőket, akiket diákjaik, híveik, gyermekeik megtisztelnek bizalmukkal és tanácsot kérnek tőlük. És hívjuk természetesen az ifjú embereket, akik már tudják, hogy „barátok nélkül, barátság nélkül nem egész és nem teljes az emberi élet”, akik számára „a szerelem évei következnek”, akiknek életében „elérkezett az ifjúság egyik legérdekesebb és leggyönyörűbb szakasza a – pályaválasztásé.”

Az idézett részletek Karácsony Sándor 1942-ben *Barátság és szerelem* címmel megjelent könyvéből valók, melyet most körünk *Barátság, szerelem, hivatás* címen ad ki újra. Innét vettük az ideai találkozás tárgyát is.

A felnőtté érésnek három egymást követő stációja a barátság, a szerelem és a hivatás. Aki tartós, kölcsönösen gyümölcsöző kapcsolatot tud teremteni előbb a vele egyívásúakkal, azután serdülőkorában a másik nembeliekkel, az ifjúkorában megtalálja leendő helyét a társadalom egészében.

Ma túlságosan is sok a látható negatívum mindhárom vonatkozásban, így a tárgy időszerűségét talán nem szükséges indokolni.

De nem a negatívumokról akarunk az érintettekkel párbeszédet folytatni, hanem arról, miként lehet mégis úgy barátkozni, szerelmesnek lenni, hivatást találni, hogy az ifjú ember megtanuljon adni, felnőtté váljon.

Az eszmecserében segítségünkre lehet mindaz, amiben hiszünk és amiről vallunk, mikor az ifjak kérdéseire lelkünkől akarunk választ adni. Ezt tette Karácsony Sándor is könyvében, melyet találkozásunkkor már az érdeklődőknek kezébe adhatunk.

Előadók, előadások:

Szabó Árpád akadémikus: Barátság: Achilles-Patroklos.

Ezt követően előadások

-a barátság témakörében Dr. Kövendi Dénes tudományos főmunkatárs, Fábrián Gyula író, Guba Lajos gimn. igazgatóhelyettes, Dr. Kéri Sándor közgazdász, Vincze István református lelkész, Kamrada Bernadett és Vass Nóra egyetemi hallgatók, vitavezető Heltai Miklós gimn. igazgató;

-a szerelem témakörében Dr. Nagy Erzsébet nyelvész, Dr. Jelenits István piarista, Deme Tamás egyetemi oktató, vitavezető Dr. Victor András főiskolai tanár;

-a hivatás témakörében Dr. Sándor Klára főiskolai tanár, Bardócz László mérnök, Orosz Ferenc református lelkész, Gellért Gyula református lelkész, vitavezető Fábrián Bertalan gimn. tanár.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2000, december 28.-a.

Helyszín: BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Tárgy: Barátság, szerelem, hivatás – a nyári konferencia eszmecseréjének folytatása.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Előadás: Dr. Bene Sándor, az MTA Irodalomtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa: A paráznaság a reformáció irodalmában címmel.

2001:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2001, augusztus 18, 19, 20.-a.

Helyszín: BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: „Gyertek, énekeljünk”.

A meghívó bevezető szövege:

Körünk tizenkettedik nyári konferenciájának mottója Nadányi Zoltán egyik versének címe, a versre Karácsony Sándor is hivatkozik *A könyvek lelke* című művében.

Karácsony Sándor a nevelés fontos eszközének tartotta az éneklést és alkalmazta is, családban, iskolában, gyülekezetben, ifjúsági mozgalomban egyaránt. Nadányi költői képe: „énekszóval ég felé menekül a lelkünk...” – pedagógiai igazság, hiszen nevelő és növendék közös pályafutásának értelmét, az emelkedés szükségességét fejezi ki. Idei konferenciánkon két olyan könyvet is a közönség kezébe adhatunk, melyekben Karácsony zenei nevelésre vonatkozó aktuális gondolatai alkalmat adnak az ezzel kapcsolatos eszmecsere.

Az egyik az a zsolnáriadvány, amely 1948-ban jelent meg először a Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetség gondozásában, tájékoztató bevezetését Karácsony Sándor írta, Kövendi Dénes rendezte sajtó alá. Mindmáig ez az egyetlen modern magyar zsolnároskönyv, amely a genfi zsolnárok dallamát és Szenci Molnár Albert fordításának teljes, csorbítatlan szövegét együtt tartalmazza. A műnek jelentős szerepe volt a református gyülekezeti éneklés megújulásában.

A másik kis könyvet teljes egészében Karácsony Sándor írta, címe: *Aki dudás akar lenni* (1943-ban jelentette meg az Exodus kiadó Kolozsváron először). „Aki nem ismeri még a kótát, azt kissé nehéz megtanítani – lapról énekelni. – De talán nem lehetetlen.” A kezdősorok után következik mindennek gyakorlati bizonyítása huszonhat népdal segítségével. Karácsony gondolata egybecseng Kodály Zoltánéval, aki egy 1965-ből keltezett levelében ezt írja: „Mert hallani-tanulni legjobban éneken át lehet. A hangszerjáték mindenkor csak keveseké marad (és maradjon is!, borzasztó lenne, ha mindenki hangszerrel gyötörné embertársait), de a legszebb hangszer ott van mindenkinek a torkában.”

Karácsony Sándor és Kodály Zoltán más-más úton, de ugyanoda jutottak: éneklés nélkül nem teljes az ember, az emberi közösség élete, „gyertek, énekeljünk”, hogy lelkünk ég felé emelkedhessen.

Idén tehát azért jövünk össze, hogy arról beszéljünk, milyen szerepe van életünkben, a nevelésben az együttes éneklésnek, muzsikálásnak; templomban, családban, iskolában. Hogyan lehet a zenéhez, énekléshez közel jutni, hogyan és miért nevelődünk ezáltal?

Előadók, előadások:

Dr. Kövendi Dénes, tudományos főmunkatárs: Kinek mit őriznek Szenci Molnár Albert zsolnárai?; Dr. Victor András főiskolai tanár: Karácsony Sándor *Aki dudás akar lenni* (könyvismertetés); Kobzos Kiss Tamás zenetanár, előadóművész: Elfelejtett egyházi zenei értékeink; Jánosi András előadóművész: Zenei nevelés népdallal (előadásmód és hagyomány); Dr. Victor András főiskolai tanár: Közeledés az igazi népzenehez; Berecz András előadóművész: Magon kött énekesek iskolája; ifj. Kiss Ferenc előadóművész, tudományos kutató: A népzene szerepe és alkalmazási lehetőségei a korszerű zenei nevelésben; Gobbi István mérnök: Mikrokozmosz, Deme Tamás egyetemi oktató: Művészeti nevelési kísérlet; Dr. Szabó Árpád akadémikus: Homérosz, az énekmondó.

Megjegyzés: Dr. Szabó Árpád akadémikus utolsó előadása hangzott el ezen a konferencián, néhány hónappal később elhunyt. Emlékét szeretettel őrizzük.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2001, december 28.-a.

Helyszín: BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Tárgy: „Gyertek, énekeljünk”, a nyári konferencia eszmecserejének folytatása.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Előadás: Jánosi András előadóművész, tanár. Az előadás címe: A zenetanulás hagyományos módjának alkalmazása a zeneoktatásban.

2002:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2002, augusztus 18, 19, 20.-a.

Helyszín: BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: „A magyar béke.”

A meghívó bevezető szövege:

Karácsony Sándor *A magyar béke* című műve 1947-ben jelent meg először, másodszer 2001-ben adta ki körünk a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával.

Idei eszmecserenk alapja ez a könyv, innen vettük a konferencia címét is. *A magyar békében* Karácsony a jogi nevelés problémakörével foglalkozik a nemrég befejeződött második világháború tükrében, ezt jelzi az alcím is: *Háborúból békére (reformra) nevelés.*

„A mi korunk nemrégiben véres háborút viselt azért, hogy megvédje és a jövőben eredményesen biztosítsa a közelmúltban alsóbbrendűnek tartott emberek, embercsoportok és népek autonómiáját a felsőbbrendűnek vélt emberek, embercsoportok és népek amazokat elnyomni, kisémmizni, sőt megsemmisíteni szándékozó törekvéseivel szemben...A jogi nevelésnek az a kötelessége, hogy most már vegye hasznát a háború eredményének és próbálja meg lélekben is felszabadítani azokat az embereket, embercsoportokat és népeket, amelyeknek idáig nem volt autonómiájuk. Ezt pedig csak egyféleképpen teljesítheti: ha lélek szerint valóságosan is békét szerez nekik.”

„A háborút...az egyes ember mint saját kollektívumának tagja indította a másik ember ellen, de nem mint egyes ember, hanem mint a másik kollektívum tagja ellen...Ha békét akarok kötni, nem elég megbocsátanom neki. Bocsánatot is kell kérnem tőle.” A szerző sorra veszi az akkori Magyarország társadalmi ütközőpontjait, a parasztsággal, szomszéd népekkel, zsidósággal, munkásokkal, ifjúsággal szemben elkövetett történelmi bűneinket.

Ki tagadhatná, hogy az igazi békeség Karácsony őszinte bűnbánata, bocsánatkérése ellenére e vonatkozásokban a mai napig nem teremtődött meg, sőt új háborúságok is támadtak. A békeszerzés tehát ma is feladata mindazoknak, akik hisznek abban, hogy az Istennel való napi megbékélés erőt ad a másik ember autonómiájának mindenkor biztosításához, a békeséghez, a közös munkához.

Karácsony Sándor gondolatmenetét követve konferenciánk a ma aktuális békeszerzési feladatokat három témacsoportban tárgyalja:

-családunk-iskolánk (szülők és gyermekeik, tanárok és diákjaik, nevelés a családban és az iskolában);

-a szomszédság: (szlovákok-magyarok-románok-zsidók-ukránok-szerbek-cigányok-katolikusok reformátusok-felekezeten kívüliek-a kisegyházak hívei: egymás szomszédságában élnek határainkon belül is, kívül is: ismerkedjünk egymással, hogy a békeség ne csak jelszó legyen);

-osztályos részünk: hogyan működhetnek együtt eredményesen, egymás javára munkásember, földműves, tanár, hivatalnok?, mi szükséges ahhoz, hogy a középosztály sikeresen közvetítsen a sok és kevés iskolájúak között? – Ad maiorem gloriam Dei – Isten nagyobb dicsőségére?

Előadók, előadások:

Dr. Béndek Péter, az MTA Politikatudományi Intézet munkatársa: A békétlen értelmiség; Cocora Beatrice egyetemi hallgató: Románok és magyarok; Fábíán Gyula író: Hányszor kellett újrakezdeni?; Dr. Fekete Károly tanszékvezető, rektor, Református Hittudományi Egyetem: Megbékélés Istennel; Gidáné Orsós Erzsébet, tanár: Határok és korlátok; Heltai Miklós gimn. igazgató: Békére, reformra nevelés; Dr. Hidvégi Máté egyetemi tanár: A magyarság és zsidóság sorskérdései; Jelenits István tanár, piarista: Megbékélés a családban; Dr. Käfer István egyetemi tanár, Pázmány P. Katolikus Egyetem: Szlovák keresztény kultúra – magyar keresztény kultúra; Prof. Ing. Mikulas Matherny Dr. Sc., Kassa: A szlovák-magyar etnikumok civilizációjának koegzisztenciája; Dr. Várnagy Elemér kandidátus, Pécsi Tudományegyetem: Ami összeköt bennünket. Felkért hozzászólók: Dr. Bene László kandidátus, ELTE, Deme Tamás egyetemi oktató, Pécsi Tudományegyetem.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2002, december 28.-a.

Helyszín: BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: „A magyar béke.” A nyári eszmecsere folytatása.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

A nyári konferencia alapján összefoglalót és vitaindítót tartott Dr. Victor András főiskolai oktató.

Megjegyzés: a nyári konferencián elhangzott előadások megjelentek a Confessio című folyóirat 2002/4. számában.

2003:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2003, augusztus 22, 23, 24.-e.

Helyszín: BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Cím: Politika, ifjúság.

A meghívó bevezető szövege:

Karácsony Sándor *A magyar demokrácia* című könyve 1945-ben jelent meg először, körünk 2002-ben adta ki újra. A mű a jogi viszonyulás-jogi nevelés lehetőségeivel foglalkozik, tehát tárgya: politika és ifjúság, idei konferenciánk ezért kapta ezt a címet.

Ha ezt a két fogalmat – politika, ifjúság – egymás mellett látjuk, óhatatlanul ifjúságpolitikára gondolunk.

Tehát arra, hogyan készítsük föl az ifjúságot ismeretekkel a politikában való eligazodásra (újabbán ezért tanítanak az iskolában társadalmi, állampolgári ismereteket). Vagy arra, miként adjunk ebből tréninget iskolai körülmények között (joggyakorlás, érdekérvényesítés, diákszervezetek működése, iskolai demokrácia). Vagy: mit kell tenni a politikának az ifjúság érdekében, miként kell jogait biztosítani törvénykezéssel, tanügyi és szociális intézkedésekkel. Esetleg: hogyan használhatja föl a politika az ifjúságot segédcsapatként.

Karácsony Sándor idestova hatvan évvel ezelőtt arra hívta föl a figyelmet, hogy az ifjúságpolitika nevelés és az ifjúság politizálása a nevelés igénye. Az olyan nevelő az ifjúság megfelelő partnere, aki megadja az ifjúnak az igazi autonómiát, „akinek jogi

magatartása ez: nem én, hanem mi, nem az enyém, hanem a mienk, az én függetlenségem záloga, ha te független vagy hozzám képest.” Az ilyen indíttatású autonómiára készítésnek lehet eredménye új utak keresése a politikában, a művészeti forradalom, a tudományos problémaérzékenység, reformra törő cselekvésvágy, az új nevelés igénye. Azaz: művészeti, tudományos, társadalmi, vallásos nevelés.

Karácsony felfogásának summázata tehát: a leghatékonyabb politika a kulturális politika.

Aki megszokta, hogy függetlenségének biztosítékát a másik ember függetlenségében lássa, akinek van művészi, tudományos, társadalmi, vallásos kultúrája, az eligazodik majd a politikában, nemcsak a „malomalján”, hanem évszázadokban és kontinensekben is, dedós módszerek, álkérdésekről folytatott álviták nélkül is.

Konferenciánkon az előbbiekhöz igazodva soravesszük az ifjúságpolitika-politika, a művészet-, tudomány-, társadalom- és valláspolitika kérdéseit, valamennyit az ifjúságra vonatkoztatva. Reméljük, az előadások és viták elősegítik Karácsony Sándor könyve ma is aktuális gondolatainak tovább- és újragondolását.

Előadók, előadások:

Dr. Bene László adjunktus, ELTE Filozófia Tanszék: Etika, ifjúság; Dr. Bene Sándor tudományos főmunkatárs: Irodalmi kánonviták; Dr. Fekete Károly tanszékvezető, rektor, Református Hittudományi Egyetem, Debrecen: Ifjúság, egyház; Dr. Heltai György tanszékvezető egyetemi tanár, Szent István egyetem, Gödöllő: Tudomány, egyetem; Dr. Lányi Gusztáv docens, ELTE Szociológiai Intézet: Az autonómia történeti és politikai-pszichológiai föltételei; Dr. Mészáros Klára tudományos főmunkatárs, MTA Világgazdasági Kutatóintézet: A magyar politika lehetőségei a globalizálódó világban.

Felkért hozzászólók (témakör: ifjúság és népi kultúra): Pavella Krisztina énektanár, Fábíán Borbála középiskolai tanuló.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2003, december 29.-e.

Helyszín: BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központ, Pécel, Kör u.3.

Program: a nyári konferencia (Politika, ifjúság) eszmecseréjének folytatása.

Előadó: Dr. Lányi Gusztáv docens, ELTE, Szociológiai Intézet.

A meghívó bevezető szövege:

Nyári konferenciánk tárgya Karácsony Sándor *A magyar demokrácia* című könyve nyomán a függetlenségre (autonómiára) nevelés volt. Az előadó föleleveníti és folytatja „Az autonómia történeti és politikai-pszichológiai föltételei” című augusztusi előadását. Az előadás után vita, megbeszélés.

2004:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2004, augusztus 20, 21, 22.-e.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.

(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

Cím: A vallásos nevelés.

A meghívó bevezető szövege:

Akinek az a feladata, hogy nevelje a rábízottakat, előbb-utóbb rájön, hogy csak akkor lehet reménye eredményre, ha bizalmi kapcsolat alakul ki közte és a növendék között. Ennek záloga pedig – akár szülő, akár pedagógus, akár lelkész az egyik fél – az őszinteség. Nem mondhatnak szavaink mást, mint amit az életünk mond, különben a

másik fél, a gyermek-kamasz-ifjú előtt nem lesz hitelünk. A nevelés tehát lényegében mindig vallomás. Vallunk arról, amit üdvösnek hiszünk, akár kémiáról, akár történelemről, akár az emberek közti kapcsolat szabályairól van szó, s életünkkel kezeskedünk meggyőződésünkről – hogy ne rajtunk múljon a jó választásának lehetősége.

Sokan úgy tartjuk, hogy az ilyen vallomásos nevelés végső soron Istenre utal. Így tartotta ezt a XX. század magyar pedagógiájának legnagyobb gondolkodója, Karácsony Sándor is, aki egész életével példát mutatott és hitet tett amellett, hogy sokasodó nevelési problémáink megoldása: a vallásos nevelés. Ezért tartotta körünk szükségesnek *A magyarok Istene* című könyvének újbóli kiadását, melynek tárgya a vallásos nevelés (első megjelenése: Budapest, Exodus, 1943).

Idén tehát azért hívjuk eszmecserére az érdekelteket: szülőket, lelkészeket, diákokat, pedagógusokat, hogy Karácsony Sándor ma is aktuális gondolataihoz viszonyulva XXI. századi válaszokat keressünk az általa is fölített kérdésekre:

- mi a vallásos nevelés?,
- mi végre folyik?,
- mit vár tőle felnőtt és ifjú?,
- ki, hol, mikor, hogyan, mit tehet az érdekében?,
- mik mostanság az eredményei és problémái?

Előadók, előadások:

Dr. Kövendi Dénes ny. tudományos munkatárs: Karácsony Sándor *A magyarok Istene* (könyvbemutató); Dr. Heltai János egyetemi tanár, Miskolci Egyetem: A nemzet vallásos nevelése a XVII. században; Dr. Kontra Miklós osztályvezető, MTA Nyelvtudományi Intézet: Anyanyelv, vallás, emberi jogok.

A további előadások tárgykörei:

Mi a vallásos nevelés, mi a célja, mit várnak tőle az érintettek:

Ittész János evangélikus püspök; Farkas István római katolikus lelkész, piarista; Dr. Fekete Károly rektor, Református Hittudományi Egyetem, Debrecen; Dr. Szigeti Jenő egyetemi tanár, Miskolci Egyetem; Sommer László docens, Országos Rabbiképző, Zsidó Egyetem; Dr. Török Péter adjunktus, Szegedi Egyetem.

A vallásos nevelés klasszikus színterei és formái (templom, hitoktatás, egyházi iskolák):

Holló Dániel református hitoktató; Berkesi Gábor református lelkész; Nagy Gábor igazgató, Karácsony Sándor Református Általános Iskola, Kispeszt; Farkas László római katolikus lelkész, káplán, Gödöllő; Bárdy Péter igazgató, Premontrei Szent Norbert Gimnázium, Gödöllő.

A vallásos nevelés egyházon kívüli színterei és formái (ifjúsági mozgalom, család, misszió, nem felekezeti iskolák); a kiségyházak vallásos nevelése:

Vikár Béla református lelkész; Fehérvári András zsidó informális oktató; Lupták György evangélikus lelkész; Dr. Szigeti Jenő egyetemi tanár, Miskolci Egyetem; Ittész Ádám tanár.

Mindhárom témában középiskolások, egyetemisták korreferátumai, hozzászólásai.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2004, december 28.-a.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.

(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

Tárgy: A vallásos nevelés, a nyári konferencia eszmecseréjének folytatása.

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Program: Heltai Miklós ny. gimn. igazgató összefoglalója a nyári konferenciáról, utána ennek megvitatása.

2005:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2005, augusztus 19, 20, 21.-e.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.

(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

Cím: Ifjúság, mozgalom, ifjúsági mozgalom.

A meghívó bevezető szövege:

A gyermek-, serdülő-, ifjúkor normális esetben az érzelmek, értelem, akarat iskolája. A kisgyermek játszik, a kölyök lázasan tevékenykedik és versenyez, a serdülő az élet értelmét keresi, az ifjú ki akarja vívni helyét a nap alatt, s mindez: cselekvés, tett. A tettek rendszere társadalom, a tettek népe, az ifjúság is társadalomban él. A gyermektársadalom alkalmi, a növegyermeké csapatformájú, a serdülőé zártkörű társaság, az ifjú emberé szektaszerű: mindegyik formáció életkori sajátosságainak megfelelő. Az ifjúsági társadalom persze része a felnőtt társadalomnak, viszonyul ahhoz családban, iskolában, ez másképp nem is lehet, hisz az ifjak útja is odavezet. Ezt a fejlődést könnyítheti meg, teheti természetessé az ifjúsági mozgalom, ha:

-van,

-ha a felnőttek viszonyulnak hozzá, azaz biztosítják autonómiáját,

-ha nevelésre szerveződik.

Az ilyen ifjúsági mozgalom megkönnyítheti az ifjú útját önmagától másokig, elősegítheti, hogy megtanuljon szolgálni, áldozni, szeretni, hinni – azaz társadalomban élni.

Ezekről a kérdésekről szól Karácsony Sándor *Magyar ifjúság* című könyve, amely először 1946-ban jelent meg, s körünk most adta ki másodszer. S ezekről a kérdésekről szeretnénk beszélgetni mindazokkal, akik érintettek a problémakörben: ifjakkal, nevelőkkel, lelkészekkel, ifjúsági vezetőkkel. Mindazokkal, akik Karácsony Sándorhoz hasonlóan úgy érzik: a nevelés „áhitatos fokon” zajló tevékenység, emberi erőinknél több kell ahhoz, hogy méltó teret adjunk az ifjak cselekvési vágyainak, iskolában, tanórán, és az iskolai-tanórai kereteket túllépve: nevelési célú, autonóm ifjúsági szervezetekben.

Milyen állapotban van a mai magyar ifjúság? Megismerhetik e egyáltalán a szolgálat, áldozat, szeretet, hit eszméit ifjaink? S ha megismerik, hatnak e rájuk, s milyen arányban?

Miként alakulnak ki az ifjúsági mozgalmak nevelési céljai, programjai? Hogyan jutnak el a mozgalmak az ifjúsághoz, milyen lehetőségei és korlátai vannak a mozgalmi működésnek?

Milyen a viszony ifjak és felnőtt vezetők között, együttműködésük miként segíti a mozgalmak autonómiájának fejlődését?

Milyen az ifjúsági mozgalmak hatása, milyenek a perspektíváik?

Előadók, előadások:

Kiss Sándor, a Református Zsinati Ifjúsági Iroda munkatársa: Csillagpont találkozók – a református egyház ifjúsági-mozgalmi munkája; Dr. Kövendi Dénes ny. tudományos munkatárs: Karácsony Sándor, a kapcsolatteremtő (több mint könyvismertetés); Dr. Deme Tamás főiskolai tanár: Katolikus ifjúsági mozgalmak Magyarországon; Dr. Sajgó Csanád a Regnum Mariánum közösség tagja: A Regnum Mariánum, mint katolikus ifjúsági mozgalom; Bisztrai György, a Bokor-közösség tagja:

A Bokor-közösség ifjúsági munkája; Dr. Gál Tibor docens, Nyitrai Konstantin Egyetem: Református diákközpont a nyitrai egyetemen; Fábíán Gyula író: Karácsony Sándor, az ifjúság partnere; Pásztor Zoltán, a MEKDESZ elnöke: A Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetség; Dr. Trencsényi László docens, Miskolci Egyetem: Civilek által működtetett gyermek- és serdülőszervezetek, iskolai ifjúsági mozgalmak; Szeibert András elnökhelyettes: A Háló Közösségfejlesztő Keresztény Egyesület, mint ifjúsági mozgalom; Dr. Nagy István főigazgató, Református Tanítóképző Főiskola, Nagykőrös: A Soli Deo Gloria ifjúsági szervezet működése és hatása; Dr. Bóna Zoltán, a Magyar Cserkészszövetség Ichthüsz Közösségének elnöke: A cserkészlet ma; Snörch András katolikus csapatvezető: Cserkészlet Gödöllőn.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2005, december 28.-a.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.

(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

Tárgy: a nyári konferencia eszmecseréjének folytatása (Ifjúság, mozgalom, ifjúsági mozgalom).

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Program: Guba András gimn. tanár tartott előadást. Címe: Hogyan látom tanárként azokat a vallásos ifjúsági mozgalmakat, melyekben diákkoromban részt vettem?

2006:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2006, augusztus 18, 19, 20.-a.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.

(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

Cím: „A könyvek lelke” (az irodalmi nevelés).

A meghívó bevezető szövege:

Fontos e az irodalom, az olvasás a mai ember számára? Az élet tényei mintha azt mutatnák, hogy nem, vagy nem nagyon. A pedagógusok arról panaszkodnak, hogy a diákok nem olvasnak, szóbeli és írásbeli kifejezőképességük gyatra, de ugyanezen jelenségek a társadalmi nyilvánosság színterein is gyakorta mutatkoznak. Ezzel párhuzamosan – és nyilván ezzel összefüggésben – az érzelmi élet elsivárosodását is tapasztalhatjuk egyéni és közösségi vonatkozásban egyaránt.

Az ember érez, ért, akar, hisz. Lelki működése akkor ép, ha mindegyikre képes, egyik területen sincsenek hiányosságok. A nevelésnek éppen az a célja, hogy elősegítse érzelem-, értelem-, akarat- és hitvilágunk teljességének kifejlődését. Karácsony Sándor ma is aktuális tudományos pedagógiai műveiben meggyőzően bizonyította, hogy lelki életünk társas viszonyban alakul ki és működik. A közösség érzelmi élete művészet, értelmi működése nyelv és tudomány, akarat megnyilvánulásainak eredménye társadalmi tevékenység, társas hitvilága vallásos viszonyokat teremt. Így hát – társas viszonyban – értelmi nevelés csak, mint nyelvi és tudományos, akarat nevelés, mint társadalmi, hitbéli nevelés, mint vallásos, s következőleg érzelmi nevelés, mint művészeti-irodalmi nevelés lehetséges. Az olvasás-írás (befogadás-alkotás) tehát nem úri passzió, üres időnk kitöltésére való szórakozás, hanem ugyanolyan életszükséglet, mint testi-szellemi életünk egyéb alapvető funkciói.

Karácsony Sándor: *A könyvek lelke* című művét (Budapest, Exodus 1941) körünk most újra kiadta. Innen az alábbi idézetek: „Irodalmi nevelésünkben két halálos hibát voltam kénytelen minduntalan tapasztalni. Nagyobbik hibaszámba azt kellett vennem, hogy irodalomra tanítani akarják a növendékeket, nem nevelni. Ebbe a hibába csak az eshetik bele, aki azt hiszi, hogy a

növendék egyéni lelkének tartalmává válhatik az irodalom (holott az társas-lelki viszonyulás)...A nevelőnek és növendéknek relációjából fakadhat irodalmi nevelés, úgy, mint ahogy mindenféle nevelés...Az irodalmi nevelés vagy sikerül, vagy nem sikerül, a végeredmény, akárcsak magában az irodalomban, itt is: siker, nem pedig megértés.”
„...az iskolai nevelés éppen azokon a pontokon beteg, sőt ájult, sőt halódó, ahol az én tanácsaim segíteni próbálnak: mikor a nevelők a növendékeket tanulni, olvasni, magyarázatot megérteni, munkaközösségben résztvenni, tudásukról számotadni (közönséges szóval: felelni) és fogalmazni kaptják. Ezeken az alkalmakon idomítás folyik, nem életközösség virul. Olyan súlyos a baj, hogy az orvosok tudományának elnémulta után a javast is érdemes meghallgatni.”

A könyv az irodalmi nevelés kérdéseit társas-lélektani alapon tárgyalja, de megállapításait filozófiailag is megalapozza. Mai nevelésünk általános problémája a filozófiai alapok hiánya. Márpedig így a nevelés célrendszerében földhözragadt – és eredménytelen marad. Irodalmi nevelés, de általában véve nevelés akkor valósulhat meg igazán, ha résztvevői tisztázzák mibenlétét, célját, értelmét – filozófiáját. Vagy: maradnak a panaszok az olvasás háttérbe szorulásáról, az olvasottság hiányáról, stílusatlanságról, formátlanságról, s ezek nem csak az irodalmi nevelés bajai.

Idei konferenciánk, a mű nyomán ezekkel a kérdésekkel foglalkozik. Segítséget szeretne adni a diákoknak és nevelőknek, hogy közelebb kerüljenek a könyvek lelkéhez, az irodalomhoz, hogy az órákon valóban irodalmi nevelés folyhasson – a mostaninál eredményesebben. Az irodalomból kiindulva azonban talán általánosabb nevelésfilozófiai tanulságokat is levonhatunk.

Előadók, előadások:

Odorics Ferenc dr., tanszékvezető docens, Szegedi Tudományegyetem: Mi az irodalom, milyen az irodalmi nevelés?; Kövendi Dénes dr., nyugalmazott tudományos főmunkatárs: A könyvek lelke (több mint könyvismertetés); Fábíán Márton és Diószegi Endre gimnáziumi tanárok, Budapest: Irodalomtanítási kísérletek a középiskolában; Hucskó Erzsébet, általános iskolai tanár, Gödöllő: Irodalomtanítás az általános iskolában (korreferátum); Juhász Józsefné óvónő, Valkó: Irodalom az óvodai nevelésben (korreferátum). Alexa Károly irodalomtörténész: Az irodalom létezési módjai (vizuális és verbális kultúra); Fábíán Gyula író: Irodalom és beszéd (Gellért Sándor költészete); Bagdy Emőke egyetemi tanár: Károli Ref. Egyetem: Lélek és irodalom; Mezey Katalin költő: A Karácsony művek kiadásának jelentősége; Deme Tamás dr., tanár, Vitéz János Rk. Tanítóképző Főiskola, Esztergom: Az irodalmi nevelés, mint a művészeti nevelés lelke (korreferátum); Hatvani László nyugalmazott tanár, Budapest: Karácsony Sándor és a magyar irodalom (korreferátum); Simoncsics Péter dr., vendégtanár, Babes-Bólyai Tudományegyetem, Kolozsvár: Nyelv, irodalom, filozófia; Imre Mihály dr., docens, Debreceni Egyetem: Transzcendencia és irodalom (Szenci Molnár Albert költészete); Bene Sándor dr., tudományos főmunkatárs, MTA Irodalomtudományi Intézete: Irodalom és társadalom.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2006, december 28.-a.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.

(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

A meghívón bevezető szöveg nincs.

Tárgy: „A könyvek lelke” (az irodalmi nevelés), a nyári konferencia eszmecserejének folytatása.

Előadás: Kecskés András tanár, az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa „A ritmus, mint egyetemes és nemzeti létélmény” címmel.

2007:

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2007, augusztus 17, 18, 19.-e.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.
(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

Cím: Elég e a világnézet?

A meghívó bevezető szövege:

Karácsony Sándor „*A magyar világnézet*” című könyve először 1941-ben jelent meg, körünk most másodsorra adta ki, az életműsorozat részeként (a Széphalom Könyvműhely szíves gondozásában). A könyv tárgya a cím szerint a világnézet, alcíme szerint a világnézet nevelés. A mű problematikája tehát kettős.

Nevelési szempontból a világnézet a nevelés-nevelődés egyik stádiuma. Karácsony a nevelés minden területét társaslélektani viszonyulásnak tartja, a világnézet nevelést is. Az igazi nevelő mindig vall növendékeinek: életről, világról – tantárgya/i./ és diákjai nyelvén. Felel kérdéseikre: mire jó ez vagy az a tantárgy, maga az iskola, a nevelés, az élet. A tettehangolt ifjú válaszol: kritizál, értékkel, szervezkedik, cselekszik – el akar a világban igazodni, keresi helyét a nap alatt. Ebben az értelemben a világnézet sajátos „adoleszcensvallás”, a felnőttkor határára érkező ifjú ember világlátása, cselekvő kísérlete életfeladatai megtalálására, elvégzésére.

Világnézet problémái azonban nemcsak az ifjaknak vannak, a világnézet a nagyobb társadalmi közösségnek, a nemzetnek is problémája.

Hogyan működhet egészségesen a nagyobb emberi közösség, a társadalom, a nemzet? Miként tud az alkotó értelmiség, Karácsony Sándor klasszikus szóhasználata szerint a szofokrácia, a társadalom létkérdéseire válaszolni, képes-e érthető nyelven, érvényesen és világosan megfogalmazni a közösség életének irányait és céljait? Karácsony Sándor megfogalmazása szerint úgy, ha filozófiája a közösség gondolkodásmódjára és hagyományaira épít, kifejezi az egyik ember, másik ember, a többi ember életérzéseit, s becsületes kételkedése kritikára, vitára ösztönzi az ifjú nemzedéket.

Ezért vizsgálja könyvében a nyelvet és hagyományokat őrző, de a magas kultúrától elzárt nép, a stagnáló vagy negatív életet élő értelmiség, az igaza mellett egész életével tanúskodó szofokrácia, és a világnézet harcat vívó, avagy passzivitásba süllyedt ifjúság akkori életének világnézet viszonyulásait. Tudományos módszerének megfelelően abból indul ki, amit ismer: a magyar észjárás, a magyar társas-érzelemlátás, nyelv, társadalom, hitvilág tapasztalatait veszi sorra. Nevelő és növendék is – nép, értelmiség, ifjúság is: Magyarországon élnek, magyar feladatokat kereshetnek és találhatnak. Magyar világnézet reláció: a magyar életet éljük, a magyar feladatokat vállaljuk. De ezek a feladatok, éppen azért, hogy magyarok, a mieink, a mi részünk a világ feladataiból, ezeket csak mi végezhetjük el, ezért egyetemes felelősségű és jelentőségű feladatok. Mindezek egyenlege akkor nem volt pozitív, ám a szerző mégis látott megoldást – a lelki szférában. Vajon több mint hatvan év elmúltával mi a helyzet? Változatlanul maradtak a problémák, netán súlyosbodtak, avagy elindultak a megoldás útján? Ezekről a kérdésekről szóló eszmecsere hívjuk a résztvevőket 2007. évi konferenciánkon. A dolog természeténél fogva ezúttal kevesebb szó esik a pedagógiáról, s több a társadalmi kérdésekről, a főntebbiek magyarazzák, miért.

Előadók, előadások:

Németh Erzsébet, tudományos munkatárs, SOTE Magatartástudományi Intézet:
A magyar nép lelkiállapota; Fábrián Gyula író: A magára hagyott falu; Dr. Andrásfalvy Bertalan, professzor emeritus, Pécsi Tudományegyetem: Van e még ereje a hagyománynak?; Dr. Lehota József, igazgató, Szent István Egyetem, Marketing Intézet:
A falu életmódja; Dr. Farkas Tibor, adjunktus, Szent István Egyetem, Regionális

Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet: Falvaink népesedése és társadalma; Dr. Bogár László, egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Corvinus Egyetem: Értelmiség és társadalom; Dr. Victor András, főiskolai tanár, ELTE Tanárképző Főiskola: Észjárás –világnézet –filozófia (skatulya vagy organizmus Karácsony Sándor filozófiája?); Dr. Kövendi Dénes, nyugalmazott tudományos munkatárs: A magyar világnézet (több, mint könyvismertetés); Dr. Pusztai Gabriella, adjunktus, Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszéke: Fiatalok az északkeleti régióban – határon innen és túl; Dr. Bögre Zsuzsa, docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem: Vallásosság és identitás a diktatúra idején (máig ható következményei az ifjúság életében); Fazekas László, vezető koordinátor, Kutató Diákok Mozgalma Alapítvány: Tanárok és diákok együttműködése a tudományos kutatásban; Fábrián Bertalan, igazgató, Török Ignác Gimnázium, Gödöllő: A középiskolás tanulóifjúság tanulási és életesélyei; Dr. Deme Tamás, docens, Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Esztergom: Világnézeti nevelés a főiskolás ifjúság körében.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2007, december 28.-a.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.

(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

A meghívó bevezető szövege:

Az előadások a nyári konferencia gondolatmenetét folytatva a jelenlegi magyar társadalom, a falusi és városi lakosság, az értelmiség, szofokrácia helyzetét vizsgálják, továbbgondolva Karácsony Sándor *A magyar világnézet* című könyvének problematikáját. Az előadásokhoz kapcsolódóan folytathatjuk a nyáron kezdett eszmecserét.

Tárgy: Elég e a világnézet? A nyári konferencia eszmecséréjének folytatása.

Előadók: Dr. Miklóssy Endre urbanista és Dr. Victor András főiskolai tanár.

2008.

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2008, augusztus 22, 23, 24.-e.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.

(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

Cím: A másik ember, akire szükségem van.

A meghívó bevezető szövege:

Történelmünk 1990 előtti évtizedeiben a társadalom működésének kinyilvánított alapelve a közösségi érdek elsőbbsége volt, a kollektívum életében azonban elmélet és gyakorlat eléggé távolestek egymástól. Nem véletlen hát, hogy megszűnván a kollektívizmus kényszere, a társadalom érdeklődése az egyén felé fordult. Az azóta eltelt majd húsz év alaposan megtanította a magyar társadalmat arra, mit jelent az én, az egyéni érdek, s hogyan lehet azt megvalósítani. A bökkenő csak az, hogy érdekeiket nagyon sokan csupán mások rovására érvényesítik, és így egyre többen lesznek az olyan vesztesek, akik képtelenek bármiféle „önmegvalósításra” és „érdekérvényesítésre”. Ők pedig immár egyre nagyobb tömegekben adják föl a küzdelmet: nem látván maguk előtt jövőt nem alapítanak családot, nem nemzenek-szülnék gyermeket, de ha mégis, akkor nem vállalnak értük felelősséget, stb. A következmények közismertek: bizonytalanná kezd válni magának a magyar társadalomnak léte és jövője.

Karácsony Sándor már a XX. század első felében úgy vélte, hogy a társadalmi működés akkor igazán eredményes, ha az egyik ember a másik ember autonómiájának biztosításában látja saját autonómiája garanciáját. Tekintettel lenni a másokra jobb biztosítéka létezésünknek,

jövőnknek, mint önmagunkat gátlástalanul érvényesíteni a másik ellenében, vagy szabályok, módszeres eljárások segítségével statikus rendet erőltetni az élet dinamizmusával szemben. A pedagógia tudósaként jutott erre a következtetésre, de érvényét a nevelésen kívül kiterjesztette és igazolta a társadalom életének egészére. Úgy látta, hogy férj és feleség, szülők és gyermekek, testvérek és rokonok, szomszédok és falubeliek, tanárok és diákok, munkatársak és más foglalkozásúak, főnökök és beosztottak, ilyen és amolyan hiten lévő magyarok, magyarok és nem magyarok határokon belül és kívül, a Kárpát-medencében és Duna-völgyében, Európában és a nagyvilágban: ha eredményesen akarnak élni és dolgozni, akkor rá kell jöjjenek, hogy ketten tesznek egyet. A szerző *A magyarok kincse* című, először 1944-ben megjelent könyvében, melyet körünk most másodszer adott ki, mélyrehatóan elemzi azokat a viszonyulási formákat, melyekben megvalósulhat egyik és másik ember együttműködése, s kiderülhet, hogy valóban szükségük van egymásra. Karácsony Sándor szerint az autonómia – őszinteség – világosság – szabadság – szentség értékei alapján viszonyulva egyik ember úgy kerülhet kapcsolatba a másikkal, hogy egymást elviselhetik, adhatnak egymásnak és kaphatnak egymástól, s így nem szegényítik, hanem gazdagítják a másikat. Értékrendszerét a magyar történelemből, nyelvből, irodalomból, a magyar társadalom életéből következtette ki, önvédelemként is a hódító náci Németországgal szemben. De már korábban is hangoztatta, majd egyre nyíltabban mondta ki, hogy a „magyarok kincseit” az egyetemes emberiség kincseinek tartja, hiszen megmaradásunk záloga, a „másik ember” – világprobléma.

Úgy gondoljuk, ma minden eddiginél nagyobb szükségünk van arra, hogy Karácsony Sándor szavára is figyelve számba vegyük azokat a még meglévő értékeket, melyek visszaadhatják életkedvünket és elindíthatnak a társadalmi megújulás útján. Közös gondolkodásra hívjuk tehát azokat, akiket foglalkoztatnak ezek a problémák, és felelősséget éreznek megoldásukért.

Előadók, előadások:

Dr. Kövendi Dénes, nyugalmazott tudományos munkatárs: *A magyarok kincse* – Karácsony Sándor könyvéről; Bőjte Csaba ferences, a dévai árvaház vezetője: *Kincsünk, a gyermek*; Dr. Vajda Zsuzsanna, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem: *Iskola és érték*; Török Ádám főtitkár, Nagycsaládosok Országos Egyesülete: *Erőforrásunk, a család*; Dr. Fekete György, professor emeritus, akadémikus: *Érték mint mérték*; Küllös Imola, MTA doktor: *Mit érdemes „visszatanulni” a hagyományos paraszti nevelésből?*; Dr. Miklóssy Endre, urbanista: *Kierkegaard, Mikszáth, Karácsony Sándor*; Dr. Deme Tamás, docens, Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola: *Értékteremtő iskolai kísérletek az elmúlt évtizedekben*; Dr. Victor András, főiskolai tanár, ELTE Tanárképző Főiskola: *Érték, értékváltozás, értékrend*; Heltai Miklós, nyugalmazott gimnáziumi igazgató: *Iskola és érték*; Dr. Käfer István, egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem: *A magyar – szlovák együttélés értékei*.

B.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2008, december 29.-e.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem.

(2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

A meghívó bevezető szövege:

Nyári konferenciánkon arról beszélgettünk, Karácsony Sándor *A magyarok kincse* című műve nyomán, hogy művészetben, tudományban, társadalomban, nevelésben a másik ember az, akire szükségünk van, ha valóban értékekhez akarunk jutni. Eszmecszerénket most arra szeretnénk kiterjeszteni, hogy amiként a másik ember autonómiájának tisztelete nélkül nincs értékteremtő kapcsolat, azonképpen a természet autonómiáját is tisztelnünk kell, ha értékeit, amelyek éltetnek bennünket, meg szeretnénk őrizni.

Tárgy: A természet értékei – nevelési értékek. A nyári konferencia eszmecseréjének folytatása.

Előadó: Saly Erika általános iskolai tanár.

2009

A.) Rendező: Csökmei Kör, Pécel.

Időpont: 2009. augusztus 21.-22.-23.

Helyszín: Péceli Református Egyházközség, gyülekezeti terem (2119 Pécel, Kálvin tér 2.).

Cím: Magyarul, modernül, hatékonyan: magyar észjárás a XXI. században.

A meghívó bevezető szövege:

„... soha a földnek golyóbisán egy nemzet sem tehetette addig magáévá a bölcsességet, mélységet, valameddig a tudományokat a maga anyanyelvébe bé nem húzta. Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.” Bessenyei György a sárréti Bakonszegen írta ezeket a sorokat (Magyarság, 1781). A Bakonszeggel szomszédos Földes szülötte, Karácsony Sándor, mintegy továbbgondolva Bessenyei György igazságát, már a XX. század első felében, évtizedekkel megelőzve a mai modern, interakcionista-kognitív nyelvészet nagy felfedezéseit, fölismerte nyelv és gondolkodás főbb összefüggéseit. Világossá tette, hogy a magyar nyelv fonetikai-grammatikai-szemasziológiai sajátosságai egyezést mutatnak gondolkodásunk sajátosságaival, s nyelvünk és észjárásunk lehetővé teszik a kultúra és tudomány legmagasabb rendű művelését, társadalmi közkinccsé válását is. S föltette a máig aktuális kérdést: miért nem így, egészségesen áramlik nyelv és gondolat a népnyelvből, magyar nyelvből épülve tudománnyá, s viszont: magas tudományból társadalmi műveltségé válva? Az általa adott feleletek máig tanulságosak: szellemi elitünk tudományos gondolkodása modern, de nem a magyar nyelv sajátosságainak, természetének megfelelő (ennek történelmi okait is föltárta), a kevésbé művelteknek idegen, érthetetlen, s kettejük között a középosztály nem találja a helyét, mert számára is megoldatlanok a közvetítés nyelvi problémái. Pedig Bartók és Kodály zenei forradalma megmutatta, hogy járható ez az út: az anyanyelven és anyanyelvből épülő modern és hatékony tudományos (náluk: esztétikai) nyelv és gondolkodás, melyet műveltséggé fogadhat a kollektívum (ebben az esetben zenei műveltséggé, melynek mai sorvadása egészen más okokra vezethető vissza). Karácsony Sándor *A magyar észjárás* című könyve, amelynek harmadik kiadását tettük most közzé, 1939-ben jelent meg először, fentebb vázolt gondolataival azonnal nagy érdeklődést keltett, s ez az érdeklődés máig megmaradt. A mű eredeti címe: *A magyar észjárás és közoktatásügyünk reformja*. Mivel a köz- és felsőoktatás rendszerének, melyet Karácsony Sándor élesen bírált, ma már újabb hibái izgatják elsősorban a közvéleményt, idei konferenciánkon a könyv alapgondolatánál maradunk: a magyar nyelv hangtani, nyelvtani és jelentéstani sajátosságai, illetve a nekik megfelelő egyéb társaslélektani formák és társaslogikai tartalmak figyelembevétel nélkül a modern kultúra nem válhat nálunk közkinccsé, társadalmi hatóerővé. Ennek megfelelően szeretnénk áttekinteni az iskolai, tudományos, irodalmi, zenei, köznyelvi nyelvhasználat mai problémáit, kitérve a nyelvhasználat-gondolkodás családi és egyéb közösségi vonatkozásaira is, keresve, ahogy ezt Karácsony Sándor tette, a megújulás lehetőségeit.

Előadók, előadások:

Előadások:

Dr. Kövendi Dénes ny. tudományos munkatárs: Honnan jött és merre visz Karácsony Sándor könyve, *A magyar észjárás?*; Dr. Pusztai Ferenc ny. egyetemi docens: Köznyelv és gondolkodás; Szabados György zeneszerző: *Észjárás és zene*; Dr. Kósa András professzor emeritus: Tankönyvek szép magyar nyelven; Fábiánné Kovács Edit ált. iskolai tanár: Az alsós tankönyvek nyelvi problémái (korreferátum); Dr. Buda Béla pszichiáter, pszichoterapeuta: A „társaslélektani” nyelvten és neveléslelektani „észjárás” egymásrautaltsága – a mai kommunikációelmélet és szociálpszichológia fényében; Dr. Szarka Miklós ref. lelkész, családterapeuta: „Karácsony Sándor üzenetei mai családoknak a kommunikációról” – alkalmazási kísérletek; Dr. Mérő László egyetemi tanár: Karácsony Sándor gondolatai a modern kognitív pszichológiai kutatások tükrében; Dr. Deme Tamás főiskolai docens: Szó és kép (korreferátum); Sándor György, előadóművész humoralista: Miként leplezi a nyelv (köznyelv, politikai-közéleti nyelv) a gondolatlanságot?; Mezei Katalin költő: A mai költői-irodalmi nyelvhasználat gondolkodásbeli problémái; Sebő Ferenc népzene kutató: Magyar népzenei nyelv; Dr. Nagy Erzsébet tudományos munkatárs: Magyar népi konceptualizáció.

7. számú MELLÉKLET

A Csökmei Kör konferenciáin tartott előadások jegyzéke (ABC sorrendben)

- Alexa Károly Az irodalom létezési módjai (vizuális és verbális kultúra), 2006
Andrásfalvy Bertalan Van e még ereje a hagyománynak?, 2007
Bagdy Emőke Lélek és irodalom, 2006
Bajkó Annamária Hogyan szerettem meg a szavalást?, 1993
Bakos Eszter Mi a hiba az irodalom tankönyvekkel?, 1993
Balla Ernő A nyelvi nevelés ma, 1992
Balla Ernő Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
Balla Ernő Dunának Oltnak egy a hangja, 1993
Bányai Sándor A nyelvi nevelés ma, 1992
Bányainé Jurás Gyöngyi A nyelvi nevelés ma, 1992
Bányainé Jurás Gyöngyi Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
Bányainé Jurás Gyöngyi Összefoglaló az általános iskolai szekció munkájáról, 1998
Bardócz András A technika, 1999
Bardócz László A nyelvi nevelés ma, 1992
Bardócz László Hivatás, 2000
Bárdy Péter A nyelvi nevelés ma, 1992
Bárdy Péter A vallásos nevelés klasszikus színterei és formái, 2004
Bárdy Péter Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
Bénde Péter A békétlen értelmiség, 2002
Bene László Etika, ifjúság, 2003
Bene László Hozzászólás A magyar béke című konferenciához, 2002
Bene Sándor id. Hogyan épült be a csucsai front a nagyszalontai diákévekbe? (felolvasás), 1999
Bene Sándor id., A nyelvi nevelés ma, 1992
Bene Sándor id., Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
Bene Sándor ifj., A paráznság a reformáció irodalmában, 2000
Bene Sándor ifj., Irodalmi kánonviták, 2003
Bene Sándor ifj., Irodalom és társadalom, 2006
Berecz András Magon kött énekesek iskolája, 2001
Berkesi Gábor A vallásos nevelés klasszikus színterei és formái, 2004
Bíró Csilla Lehet e szép, amit kétezer éve írtak?, 1993
Bíró Ferenc ifj., Hogyan tanulok?, 1998
Bisztrai György A Bokor-közösség ifjúsági munkája, 2005
Bogár László Értelmiség és társadalom, 2007
Bóna Zoltán A cserkészlet ma, 2005
Borbás Réka Mit és miért olvasnak manapság a fiatalok?, 1993
Bögge Zsuzsa Vallásosság és identitás a diktatúra idején, 2007
Böjte Csaba: Kincsünk, a gyermek, 2008
Buda Béla A „társaslélektani” nyelvtan és neveléslelektani „észjárás” egymásrautaltsága – a mai kommunikációelmélet és szociálpszichológia fényében, 2009

Buda Béla dr.: A társaslélektani nyelvtan és neveléslélektani észjárás egymásrautaltsága – a mai kommunikációelmélet és szociálpszichológia fényében, 2009

Buda Béla Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997

Cocora Beatrice Románok és magyarok, 2002

Csikós Zoltán A fantasy szerepe és jelentősége az irodalomban, 1993

Csiky Dénes Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997

Debreczeni Judit Hogyan tanulok?, 1998

Deme Tamás A nyelvi nevelés ma, 1992

Deme Tamás Az irodalmi nevelés, mint a művészeti nevelés lelke (korreferátum), 2006

Deme Tamás dr.: Szó és kép, 2009

Deme Tamás Értékkeremtő iskolai kísérletek az elmúlt évtizedekben, 2008

Deme Tamás Hozzászólás A magyar béke című konferenciához, 2002

Deme Tamás Katolikus ifjúsági mozgalmak Magyarországon, 2005

Deme Tamás Művészeti nevelési kísérlet, 2001

Deme Tamás Pedagógusképzés, 1996

Deme Tamás Szerelem, 2000

Deme Tamás Szó és kép (korreferátum), 2009

Deme Tamás Világnézeti nevelés a főiskolás ifjúság körében, 2007

Diószegi Endre Irodalomtanítási kísérletek a középiskolában, 2006

Fábián Bertalan A középiskolás tanulóifjúság tanulási és életesélyei, 2007

Fábián Bertalan A nyelvi nevelés ma, 1992

Fábián Bertalan A tanulás és tanítás kínjai és örömei, 1998

Fábián Bertalan Az ifjúság társaslélek feletti beállítottsága, 1991

Fábián Bertalan Barátság és szerelem, 1996

Fábián Bertalan Beszámoló szekcióülésről, 1990

Fábián Bertalan Hogyan tanultam, hogyan tanítok?, 1998

Fábián Bertalan Irodalomtanításunk rémítő és vidító kétségei, 1993

Fábián Borbála Ifjúság és népi kultúra, 2003

Fábián Gyula A föld – érték, 1995

Fábián Gyula A magára hagyott falu, 2007

Fábián Gyula A nyelvi nevelés ma, 1992

Fábián Gyula Barátság, 2000

Fábián Gyula Évszázadok és kontinensek (örök politika), 1990

Fábián Gyula Évszázadok és kontinensek, 1996

Fábián Gyula Hányszor kellett újrakezdeni?, 2002

Fábián Gyula ifj., A nyelvi nevelés ma, 1992

Fábián Gyula ifj., Közvélemény és nevelés, 1996

Fábián Gyula Irodalom és beszéd (Gellért Sándor költészete), 2006

Fábián Gyula Irodalom és politika, 1993

Fábián Gyula Karácsony Sándor diákja voltam (Karácsony Sándor emlékülés), 1999

Fábián Gyula Karácsony Sándor, az ifjúság partnere, 2005

Fábián Gyula Megbékélés, 1997

Fábián Gyula, Karácsony emléktábla avatása, emlékülés: Karácsony Sándor üzenete, 1995

Fábián Gyuláné: Karácsony Sándor: Magyar nyelvtan társaslélektani alapon, 1992

Fábián Márton A nyelvi nevelés ma, 1992

Fábián Márton Hogyan tanultam, hogyan tanítok?, 1998

Fábián Márton Irodalomtanítási kísérletek a középiskolában, 2006

Fábiánné Kovács Az alsós tankönyvek nyelvi problémái (korreferátum), 2009

Fábiánné Kovács Edit: Az alsós tankönyvek nyelvi problémái, 2009

Farkas István Mi a vallásos nevelés, mi a célja, mit várnak tőle az érintettek?, 2004
 Farkas László A vallásos nevelés klasszikus szinterei és formái, 2004
 Farkas Tibor Falvaink népesedése és társadalma, 2007
 Fazekas László Tanárok és diákok együttműködése a tudományos kutatásban, 2007
 Fehérvári András A vallásos nevelés egyházon kívüli szinterei és formái, 2004
 Fekete György Érték mint mérték, 2008
 Fekete Károly Ifjúság, egyház, 2003
 Fekete Károly Megbékélés Istennel, 2002
 Fekete Károly Mi a vallásos nevelés, mi a célja, mit várnak tőle az érintettek?, 2004
 Gál Tibor Református diákközpont a nyitrai egyetemen, 2005
 Gáspárdy Gergely A kocsma múltja -jelene-jövője a vendéglátásban diákszemmel, 1994
 Gellért Gyula A nyelvi nevelés ma, 1992
 Gellért Gyula Hivatás, 2000
 Gidáné Orsós Erzsébet Határok és korlátok, 2002
 Gobbi István A nyelvi nevelés ma, 1992
 Gobbi István Hogyan tanítottam?, 1998
 Gobbi István Közös vonatkozások a földesi parasztgimnázium és egy budapesti szakkör munkájában, 1996
 Gobbi István Mikrokozmosz, 2001
 Guba András Hogyan látom tanárként azokat a vallásos ifjúsági mozgalmakat, melyekben diákkoromban részt vettem?, 2005
 Guba Lajos A nyelvi nevelés ma, 1992
 Guba Lajos Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
 Guba Lajos Az ifjúság akarati funkciója (társadalmi magatartása), 1991
 Guba Lajos Barátság, 2000
 Guba Lajos Beszámoló szekcióülésről, 1990
 Guba Lajos Hogyan tanultam, hogyan tanítok?, 1998
 Guba Lajos Kísérleti parasztgimnázium, 1996
 Guba Lajos Összefoglaló a középiskolai szekció munkájáról, 1998
 Gyulai Árpád ifj., Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
 Gyulai Árpád ifj., Párbeszédben a természettel – reform a természettudományok tanításában, 1997
 Gyulai Árpád, ifjabb., Hogyan tanulok?, 1998
 Gyulai Gábor A nyelvi nevelés ma, 1992
 Halmos Istvánné Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
 Hatvani László Karácsony Sándor és a magyar irodalom (korreferátum), 2006
 Hatvani László Karácsony Sándor könyvéről (Az irodalmi nevelés), 1993
 Hatvani László Történelemtanár voltam, 1999
 Heltai Bálint A nyelvi nevelés ma, 1992
 Heltai Bálint Anyanyelvi nevelés az óvodában, 1996
 Heltai György A nyelvi nevelés ma, 1992
 Heltai György Az ifjúság közérzete, 1991
 Heltai György Hogyan tanultam, hogyan tanítok?, 1998
 Heltai György Összefoglaló a felsőoktatási szekció munkájáról, 1998
 Heltai György Tudomány, egyetem, 2003
 Heltai György: Karácsony Sándor, a pedagógus (Karácsony Sándor-emlékülés), 1999
 Heltai János A nemzet vallásos nevelése a XVII. században, 2004

Heltai János A nyelvi nevelés ma, 1992
 Heltai János Beszámoló szekcióülésről, 1990
 Heltai János Hogyan tanultam, hogyan tanítok?, 1998
 Heltai János ifj., Hogyan tanulok?, 1998
 Heltai János Oktatási reform vagy tanügyi intézkedések?, 1996
 Heltai János Részletek idősebb Heltai Miklós visszaemlékezéseiből (felolvasás), 1999
 Heltai Miklós A nevelés korszerűsége, 1997
 Heltai Miklós Békére, reformra nevelés, 2002
 Heltai Miklós Hogyan képzelte Karácsony Sándor a szabadművelődést?, 1990
 Heltai Miklós Ifjúság-ifjúsági mozgalom, 1990
 Heltai Miklós Nevelés és demokrácia, 1996
 Heltai Miklós Összefoglaló a nyári konferenciáról (A vallásos nevelés), 2004
 Heltai Miklós Részletek idősb Heltai Miklós visszaemlékezéseiből (felolvasás), 1999
 Heltai Miklós Tájékoztató a Csökmei Kör munkájáról (földesiek Pécelen), 1993
 Heltai Miklós Vitazáró: A mai magyar ifjúság lelkiarca, 1991
 Heltai Miklós: Iskola és érték, 2008
 Heltai Miklós: Karácsony Sándor emléktábla avatása, zárszó, 1995
 Heltai Pál A nyelvi nevelés ma, 1992
 Heltai Pál Anyanyelv és idegen nyelv, 1996
 Heltai Pál Hogyan tanultam, hogyan tanítok?, 1998
 Hidvégi Máté A magyarság és zsidóság sorskérdései, 2002
 Holló Barczán Borbála Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
 Holló Dániel A vallásos nevelés klasszikus szinterei és formái, 2004
 Hollóné Barczán Borbála A nyelvi nevelés ma, 1992
 Hucskó Erzsébet Irodalomtanítás az általános iskolában (korreferátum), 2006
 Imre Mihály Transzcendencia és irodalom (Szenci Molnár Albert költészete), 2006
 Ittész Ádám A vallásos nevelés egyházon kívüli szinterei és formái, 2004
 Ittész János Mi a vallásos nevelés, mi a célja, mit várnak tőle az érintettek?, 2004
 Jánosi András A zenetanulás hagyományos módjának alkalmazása a zeneoktatásban, 2001
 Jánosi András Zenei nevelés népdallal (előadásmód és hagyomány), 2001
 Jelenits István Megbékélés a családban, 2002
 Jelenits István Szerelem, 2000
 Juhász Józsefné Irodalom az óvodai nevelésben (korreferátum), 2006
 Käfer István A magyar – szlovák együttélés értékei, 2008
 Käfer István Szlovák keresztény kultúra – magyar keresztény kultúra, 2002
 Kamrada Bernadett Barátság, 2000
 Kecskés András A ritmus, mint egyetemes és nemzeti létélmény, 2006
 Kéri Sándor Barátság, 2000
 Kéri Sándor Idegenforgalmunk az értékek szempontjából, 1994
 Kéri Sándor Pénz, tőke, eszme, 1995
 Khoór Miklós Hogyan tanítottam?, 1998
 Kiss Ferenc ifj., A népzene szerepe és alkalmazási lehetőségei a korszerű zenei nevelésben, 2001
 Kiss Sándor A református egyház ifjúsági-mozgalmi munkája (Csillagpont találkozók), 2005
 Klencznerné Harmati Zsuzsa Hogyan tanultam, hogyan tanítok? , 1998
 Kobzos Kiss Tamás Elfelejtett egyházi zenei értékeink, 2001

Komlósi Piroska Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997

Komlósi Sándor A nyelvi nevelés ma, 1992

Komlósi Sándor A XX. század második felének pedagógiai irodalma, 1997

Kontra György A cserkészlet, 1996

Kontra György Didaktika egykor és most, 1998

Kontra György Gyermeteg felnőttek, 1995

Kontra György Karácsony Sándor pedagógiája és annak filozófiai alapjai, 1990

Kontra György Nyugati világnézetünk felemás igában, 1991

Kontra Kata Párbeszédben a természettel – reform a természettudományok tanításában, 1997

Kontra Miklós Anyanyelv, vallás, emberi jogok, 2004

Kósa András dr.: Tankönyvek szép magyar nyelven, 2009

Kósa András Tankönyvek szép magyar nyelven, 2009

Kovács András A könyvek lelke (irodalom-művészet), 1990

Kovács András A nyelvi nevelés ma, 1992

Kovács András Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997

Kovács András Az ifjúság érzelmi funkciója (művészete), 1991

Kovács András Hogyan tanultam, hogyan tanítok?, 1998

Kovács Bálint Isten, vallás, 1990

Kovács Bálint Karácsony Sándor, az ifjúsági mozgalmak vezetője (Karácsony Sándor-emlékülés), 1999

Kovács Bálint Utazás a Biblia mélységei felé, 1996

Kövendi Dénes A könyvek lelke (több mint könyvismertetés), 2006

Kövendi Dénes A magyar világnézet (több, mint könyvismertetés), 2007

Kövendi Dénes A nyelvi nevelés ma, 1992

Kövendi Dénes Ady az irodalmi nevelőmunkában, 1993

Kövendi Dénes Barátság, 2000

Kövendi Dénes dr.: Honnan jött és merre visz Karácsony Sándor könyve, *A magyar észjárás*, 2009

Kövendi Dénes Honnan jött és merre visz Karácsony Sándor könyve, *A magyar észjárás?*, 2009

Kövendi Dénes Ifjúság és hivatás, 1995

Kövendi Dénes Karácsony Sándor *A magyarok Istene* (könyvbemutató), 2004

Kövendi Dénes Karácsony Sándor, a kapcsolatteremtő (több mint könyvismertetés), 2005

Kövendi Dénes Kinek mit őriznek Szenci Molnár Albert zsoltárai?, 2001

Kövendi Dénes Magyarország –gyarmat –egyetemesség, 1990

Kövendi Dénes Miért nem kell megijedni ettől a könyvtől (*A tanulás mesterfogásai*)?, 1998

Kövendi Dénes Művelődés és szabadság, 1990

Kövendi Dénes Van e ránk szüksége a világnak?, 1994

Kövendi Dénes: A magyarok kincse – Karácsony Sándor könyvéről, 2008

Kristóf János Az ifjúság értelmi funkciója (nyelve, tudománya), 1991

Kristóf János Hogyan tanultam, hogyan tanítok? Hogyan tanulok?, 1998

Küllös Imola Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997

Küllös Imola Mit érdemes „visszatanulni” a hagyományos paraszti nevelésből?, 2008

Lányi Gusztáv Az autonómia történeti és politikai-pszichológiai feltételei I., 2003

- Lányi Gusztáv Az autonómia történeti és politikai-pszichológiai föltételei II., 2003
- Lehota Ágnes A gödöllői művésztelep, 1994
- Lehota József A falu életmódja, 2007
- Lupták György A vallásos nevelés egyházon kívüli színterei és formái, 2004
- Mérő László dr.: Karácsony Sándor gondolatai a modern kognitív pszichológiai kutatások tükrében, 2009
- Mérő László Karácsony Sándor gondolatai a modern kognitív pszichológiai kutatások tükrében, 2009
- Mészáros Klára A magyar politika lehetőségei a globalizálódó világban, 2003
- Mezei Katalin A mai költői-irodalmi nyelvhasználat gondolkodásbeli problémái, 2009
- Mezei Katalin: A mai költői-irodalmi nyelvhasználat gondolkodásbeli problémái, 2009,
- Mezey Katalin A Karácsony művek kiadásának jelentősége, 2006
- Miklóssy Endre Elég e a világnézet?, 2007
- Miklóssy Endre Kierkegaard, Mikszáth, Karácsony Sándor, 2008
- Mikulas Matherny A szlovák-magyar etnikumok civilizációjának koegzisztenciája, 2002
- Nagy Erzsébet A család, mint az értékek forrása, 1995
- Nagy Erzsébet A nyelvi nevelés ma, 1992
- Nagy Erzsébet Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
- Nagy Erzsébet dr.: Magyar nép konceptualizáció, 2009
- Nagy Erzsébet Magyar népi konceptualizáció, 2009
- Nagy Erzsébet Szerelem, 2000
- Nagy Gábor A vallásos nevelés klasszikus színterei és formái, 2004
- Nagy Géza A nyelvi nevelés ma, 1992
- Nagy István A Soli Deo Gloria ifjúsági szervezet működése és hatása, 2005
- Németh Erzsébet A magyar nép lelkiállapota, 2007
- Odorics Ferenc Mi az irodalom, milyen az irodalmi nevelés?, 2006
- Orgoványi Anikó A fűszál értéke, 1995
- Orosz Ferenc Hivatás, 2000
- Pásztor Zoltán A Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség, 2005
- Patócs Mihályné A csucsai front Erdély felől nézve, 1999
- Patócs Mihályné A nyelvi nevelés ma, 1992
- Patócs Mihályné Hogyan tanultam, hogyan tanítok?, 1998
- Péter Imre Koszorúzási emlékbeszéd (Karácsony Sándor-emlékülés), 1999
- Péter Imre Tájékoztató a Karácsony Sándor Művelődési Társaság munkájáról (földesiek Pécelen), 1993
- Péter Imre: Karácsony Sándor emléktábla avatása, megemlékezés a sírnál Karácsony Sándorról, 1995
- Pusztai Ferenc dr.: Köznyelv és gondolkodás, 2009
- Pusztai Ferenc Köznyelv és gondolkodás, 2009
- Pusztai Gabriella Fiatalok az északkeleti régióban – határon innen és túl, 2007
- Réthei Prikkel Lajos Koszorúzási emlékbeszéd (Karácsony Sándor-emlékülés), 1999
- Réthei Prikkel Lajos: Karácsony Sándor emléktábla avatása, megnyitó, 1995
- Sajgó Csanád A Regnum Mariánum, mint katolikus ifjúsági mozgalom, 2005
- Saly Erika Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
- Saly Erika Párbeszédben a természettel – reform a természettudományok tanításában, 1997

Sándor György Miként leplezi a nyelv (köznyelv, politikai-közéleti nyelv) a gondolatlanságot?, 2009

Sándor György: Miként leplezi a nyelv (köznyelv, politikai-közéleti nyelv) a gondolatlanságot?, 2009

Sándor Klára Hivatás, 2000

Sebő Ferenc Magyar népzenei nyelv, 2009

Sebő Ferenc: Magyar népzenei nyelv, 2009

Simoncsics Péter Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997

Simoncsics Péter Nyelv, irodalom, filozófia, 2006

Snörch András Cserkészlet Gödöllőn, 2005

Sommer László Mi a vallásos nevelés, mi a célja, mit várnak tőle az érintettek?, 2004

Spiller Ágota A nyelvi nevelés ma, 1992

Szabados György Észjárás és zene, 2009

Szabados György: Észjárás és zene, 2009

Szabó Árpád A művelődés történetéről, 1990

Szabó Árpád Az egyetem, 1996

Szabó Árpád Az érték, 1995

Szabó Árpád Barátság: Achilles-Patroklos, 2000

Szabó Árpád Filozófia és magyarság, 1994

Szabó Árpád Homérosz, az énekmondó, 2001

Szabó Árpád Irodalom és filozófia, 1993

Szabó Árpád Költészet és tudomány, 1997

Szabó Árpád Nyelv és gondolkodás, 1992

Szabó Árpád Tanulás -tanítás-kíváncsiság, 1998

Szabó Árpád Történelem térben, időben, 1999

Szabó Árpád Tudomány és lélek, 1991

Szarka Miklós „Karácsony Sándor üzenetei mai családoknak a kommunikációról” – alkalmazási kísérletek, 2009

Szarka Miklós dr.: Karácsony Sándor üzenetei mai családoknak a kommunikációról – alkalmazási kísérletek, 2009

Szathmáry Lajos A szabadművelődés vázlatos története, 1990

Szeibert András A Háló Közösségfejlesztő Keresztény Egyesület, mint ifjúsági mozgalom, 2005

Szigeti Jenő A vallásos nevelés egyházon kívüli szinterei és formái; a kisegyházak, 2004

Szontagh Dávid Hogyan tanulok?, 1998

Szőke Balázs Milyen hagyományok használhatók föl a modern építészetben?, 1994

Szőke Bálint Miben látom a magyar tájak értékeit vendéglátási szempontból?, 1994

Tamáská János Építészet, 1994

Tisza Sándor Fizika egykor és ma, 1999

Tisza Sándor Hogyan tanítottam?, 1998

Tóth Balázs Az iskolai irodalmi nevelés visszasságai, 1993

Török Ádám Erőforrásunk, a család, 2008

Török Péter Mi a vallásos nevelés, mi a célja, mit várnak tőle az érintettek?, 2004

Trencsényi László Civilek által működtetett gyermek- és serdülőszervezetek, iskolai ifjúsági mozgalmak, 2005

Trencsényi László Ifjúsági mozgalmak, 1996

Vajda Zsuzsanna Iskola és érték, 2008

Várnagy Elemér Ami összeköt bennünket (felolvasás), 2002

Vass Nóra Barátság, 2000
Victor András A magyar béke (vitaindító téli konferencián), 2002
Victor András A nyelvi nevelés ma, 1992
Victor András A természet, 1999
Victor András Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997
Victor András Az érték fejlődéslélektana, 1995
Victor András Elég e a világnézet, 2007
Victor András Érték, értékváltozás, értékrend, 2008
Victor András Észjárás –világnézet –filozófia, 2007
Victor András Hogyan tanultam, hogyan tanítok?, 1998
Victor András Karácsony Sándor *Aki dudás akar lenni* (könyvismertetés), 2001
Victor András Közeledés az igazi népzenehez, 2001
Victor András Összefoglaló az ifjúsági napról, 1996
Victor András Párbeszédben a természettel – reform a természettudományok tanításában, 1997
Vidits Béla Miért értem Adyt és miért nem József Attilát?, 1993
Vikár Béla A vallásos nevelés egyházon kívüli szinterei és formái, 2004
Vincze István Barátság, 2000
Vitányi Iván: Karácsony Sándor emléktábla avatása, avatóbeszéd, 1995
Vitányi Iván: Karácsony Sándor emléktábla avatása, emlékülés: A mai Karácsony Sándor, 1995
Winkler Márta Az áldozat ereje, mint maga a reform – Karácsony Sándor pedagógiájának hatása, 1997